

ISSN 2520-2855 (Print)

ISSN 2520-2863 (Online)

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

УКРАЇНСЬКА БІОГРАФІСТИКА
BIOGRAPHISTICA UKRAINICA

Збірник наукових праць
Інституту біографічних досліджень

За загальною редакцією
В. І. Попика

Заснований у 1996 році

Випуск 17

Київ – 2019

Українська біографістика = Biographistica Ukrainica : зб. наук. праць Ін-ту біогр. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол.: В. І. Попик (голов. ред.) та ін. – Київ, 2019. – Вип. 17. – 344 с.

Тематичний випуск збірника наукових праць присвячено століттю Національної академії наук України та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, що припали на 2018 р. Долі цих установ нерозривно переплетені між собою долями людей, які їх творили й формують нині. В межах цієї конкретики матеріали збірника розкривають теоретичні та методичні засади висвітлення життєвого і творчого шляху відомих діячів науки, освіти та культури України, сучасні проблеми й тенденції розвитку української і світової біографістики, біографіки та біобібліографії, питання формування електронних біобібліографічних ресурсів.

Розраховано на вчених, викладачів, студентів і аспірантів вищих навчальних закладів, працівників музейних, архівних і бібліотечних установ, краєзнавців.

НАУКОВА РАДА: Г. В. Боряк, д-р іст. наук, проф., чл.-кор. НАН України; Л. А. Дубровіна, д-р іст. наук, проф., чл.-кор. НАН України; С. О. Сельчик, д-р філософії, проф. (Канада); Т. І. Ківшар, д-р іст. наук, проф. (Канада); С. Нарбутас, д-р гуманіт. наук (Литва); К. Тахіров, д-р філософії, проф. (Азербайджан).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ: В. І. Попик, д-р іст. наук, проф., чл.-кор. НАН України (головний редактор); Л. І. Буряк, д-р іст. наук, проф. (заступник головного редактора); Н. І. Любовець, канд. іст. наук (заступник головного редактора); Н. П. Марченко, канд. іст. наук (заступник головного редактора); Т. В. Котлярова (відповідальний секретар); Г. А. Александрова, д-р філол. наук; Т. Д. Антонюк, д-р іст. наук; О. В. Бугаєва, канд. іст. наук; Л. Є. Василик, д-р наук із соц. комунікацій; Т. С. Вінцовський, д-р іст. наук; О. В. Воскобойнікова-Гузєва, д-р наук із соц. комунікацій; Т. Ю. Гранчак, д-р наук із соц. комунікацій; В. С. Даниленко, д-р іст. наук, проф., чл.-кор. НАН України; Т. В. Добко, д-р наук із соц. комунікацій; С. Г. Іваніцька, д-р іст. наук; С. С. Кіраль, д-р філол. наук, проф.; Х. Колман, проф. (Канада); С. І. Кравченко, д-р наук із соц. комунікацій, проф.; І. І. Лиман, д-р іст. наук, проф.; К. В. Лобузін, д-р наук із соц. комунікацій; С. М. Ляшко, канд. іст. наук; К. М. Манолаке, д-р політології (Молдова); Т. Мареш, д-р іст. наук, проф. (Польща); С. М. Міщук, д-р іст. наук, проф.; С. І. Посохов, д-р іст. наук, проф.; О. М. Рижко, д-р наук із соц. комунікацій; Л. В. Сніцарчук, д-р наук із соц. комунікацій, проф.; О. М. Яценко, канд. іст. наук.

Рецензенти:

Ковальчук Галина Іванівна, доктор історичних наук, професор

Новацька Тетяна Василівна, доктор історичних наук, професор

Друкується за рішенням Ученої ради Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Протокол № 3 від 26.12.2018 р.

У разі передрукування публікацій посилання на збірник «Українська біографістика» обов'язкове.

No part of this publication may be reprinted without reference to the “Ukrainian biographistics” collection.

Збірник зареєстровано Атестаційною колегією МОН України як фахове видання зі спеціальностей «Історичні науки» (наказ МОН України від 29.09.2015 № 1021) та «Соціальні комунікації» (наказ МОН України від 21.12.2015 р. № 1328).

Видання індексується науково-інформаційними системами «Україніка наукова», *Google Scholar*, *CrossRef*, *DOAJ*, *BASE*, *OpenAIRE*, *ERIH PLUS*, *Index Copernicus*, *ResearchBib*, *CiteFactor*, *SIS*, *I2OR*.

ЗМІСТ

Від редакційної колегії	9
-------------------------------	---

ЛЮДИНА НАУКИ: ДО 100-РІЧЧЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Буряк Л. І.

Українська академічна біографіка: винайдення форми (біографічні студії у контексті революційних трансформацій початку ХХ ст.)	18
---	----

Томазов В. В.

Патони: історія роду	37
----------------------------	----

Ляшко С. М.

Літописці Української академії наук: Наталія Дмитрівна Полонська-Василенко	56
---	----

Мищук С. М., Мищук Г. А.

В. П. Адріанова-Перетц (1888–1972) — учена, дослідниця української старовини: до 130-річчя від дня народження	78
---	----

Любовець Н. І.

Мемуарна складова академічного збірника «За сто літ»: основні жанри та сюжети	93
--	----

Якубець О. А.

Персональний склад Національної академії наук України за 100 років її існування: аналіз на основі використання квантитативних методик	113
---	-----

БІБЛІОТЕЧНА БІОГРАФІКА: ДО 100-РІЧЧЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Попик В. І.

Біографіка української академічної науки у новітніх дослідженнях і публікаціях Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	132
---	-----

Петрикова В. Т.

Бібліотечна та бібліографічна біографістика в історії організації національної науки (до сторіччя Національної академії наук України)	151
---	-----

Марченко Н. П., Патик В. В.

«Українська біографістика = Biographistica Ukrainica»: фіксація та трансформація біографічного дискурсу в Україні165

Бугаєва О. В.

Музична біографіка українців діаспори: наукова рефлексія над фондами Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського196

Вернік Ю. В.

Організаційно-технічні особливості проведення Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу»226

Левичев І. В.

О. І. Спасокукоцький — автор спогадів про В. І. Вернадського: історико-біографічний дискурс238

Засць О. В.

Київський протоієрей Іоанн Леванда та його бібліотека у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського246

БІБЛІОГРАФІЯ, РЕЦЕНЗІЇ, ІНФОРМАЦІЯ

Іваницька С. Г.

Ренесанс автобіографії як історичного джерела: від свідoctва «великих людей» до маловідомих текстів [рецензія на видання: *Ляшко С. М.* Автобіографічні джерела Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України (1918–1933) Всеукраїнської академії наук / підготовка до видання документів, упорядкування, текстологія, наукові розділи, коментар, додатки С. М. Ляшко; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; редкол. В. І. Попик (голова) [та ін.]. – Київ : [б. в.], 2018. – 532 с.]261

Бугаєва О. В.

Новітній підхід до укладання біобібліографії діячів мистецького профілю [рецензія на видання: *Микола Леонтович — славетний український композитор : біобібліограф. покажчик / Управління культури і мистецтва Вінницької облдержадміністрації, Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва ; уклад. О. І. Кізян. – Вінниця, 2017. – 412 с.]266*

Любовець Н. І.

Яскравий біографічний штрих до історії
книжкових колекцій і книгозбірень
[рецензія на видання: Дениско Л. М. Книжкові знаки
на книгах із колекції рідкісних видань
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського :
каталог / Л. М. Дениско, Ю. К. Рудакова, НАН України,
Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. –
Київ : НБУВ, 2017. – 350 с.] 274

Котлярова Т. В.

Людина науки: до 100-річчя Національної академії наук
України та Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського. Чотирнадцять Біографічні читання
(Київ, 7 червня 2018 р.) 280

Котлярова Т. В.

Бібліотечна біографіка: до 100-річчя Національної бібліотеки
України імені В. І. Вернадського. Секція 6 Міжнародної
наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація.
100-річчя Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського» (Київ, 6–8 листопада 2018 р.) 290

Марченко Н. П., Патик В. В.

Показчик матеріалів, надрукованих у збірнику
«Українська біографістика = Biographistica Ukrainica»
за 1996–2018 рр. 299

Список скорочень 338

До уваги авторів 339

CONTENTS

Editorial message	9
-------------------------	---

MAN OF SCIENCE: ON THE 100TH ANNIVERSARY OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE

Buryak Larysa.

Ukrainian academic biography: the invention of the form (biographical studies in the context of revolutionary transformations of the early twentieth century)	18
--	----

Tomazov Valerii.

The Patons: history of the family	37
---	----

Lyashko Svetlana.

Chroniclers of the Ukrainian Academy of Sciences: Nataliia Dmytrivna Polonska-Vasylenko	56
--	----

Mishchuk Serhii, Mishchuk Galyna.

V. P. Adrianova-Peretz (1888–1972) — scientist, researcher of the Ukrainian antiquity: on the 130th anniversary of the birth	78
--	----

Lyubovets Nadiia.

Memorial component of the academic collection “Over a Hundred Years”: main genres and subjects	93
---	----

Yakubets Oleksandr.

Personnel of the National Academy of Sciences of Ukraine for 100 years of its existence: analysis based on the use of quantitative methods	113
--	-----

LIBRARY BIOGRAPHY SCIENCE: ON THE 100TH ANNIVERSARY OF VERNADSKY NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

Popyk Volodymyr.

Biography of Ukrainian academic science in the latest research and publications of the Vernadsky National Library of Ukraine	132
--	-----

<i>Petrycova Valentyna.</i> Library and bibliographic biography in the history of the organization of the national science (on the centenary of the National Academy of Sciences of Ukraine)	151
<i>Marchenko Nataliia, Patyk Viktoriia.</i> “Ukrainian Biographistics = Biographistica Ukrainica”: fixation and transformation of biographical discourse in Ukraine	165
<i>Bugaeva Olena.</i> Musical biographical studies of the Ukrainian Diaspora: scientific reflexion over the funds of the Vernadsky National Library of Ukraine	196
<i>Vernik Yuliia.</i> Organizational and technical specifics of conducting the All-Ukrainian library «Biographical Rating»	226
<i>Levichev Igor.</i> O. I. Spasokukotsky — the author of memoirs about V. I. Vernadsky: historical and biographical discourse	238
<i>Zaiets Olena.</i> Kyiv archpriest Ioann Levanda and his library in the funds of Vernadsky National Library of Ukraine	246

BIBLIOGRAPHY, REVIEWS, INFORMATION

<i>Ivanitska Svitlana.</i> Renaissance of autobiography as a historical source: from the testimony of “great people” to little known texts	261
<i>Bugaeva Olena.</i> Modern approach to the composition of biobibliography of art profile figures	266
<i>Lyubovets Nadiia.</i> Bright biographical touch to the history of book collections and libraries	274
<i>Kotliarova Tetiana.</i> Man of science: on the 100th anniversary of the National Academy of Sciences of Ukraine and Vernadsky National Library of Ukraine. Fourteenth Biographical Readings (Kyiv, June 7, 2018)	280

Kotliarova Tetiana.

Library biographical studies: on the 100th anniversary
of Vernadsky National Library of Ukraine. Section 6
of the International Scientific Conference

“Library. Science. Communication. 100th Anniversary
of Vernadsky National Library of Ukraine”

(Kyiv, November 6–8, 2018)290

Marchenko Nataliia, Patyk Viktoriia.

Index of materials, published in the book

“Ukrainian Biographistics =

Biographistica Ukrainica” for 1996-2018299

Abbreviations338

For authors339

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Нині історико-біографічна проблематика – одна з першорядних складових соціально значущої інформації, а її поширення та використання – важлива частина соціокомунікативних процесів, забезпечення інтелектуальної і духовної самостійності та інформаційної безпеки України. Інститут біографічних досліджень НБУВ, як спеціалізований академічний науковий підрозділ, упродовж десятиліть здійснює методологічні, теоретичні та методичні дослідження, спрямовані на осмислення та врахування вітчизняного і світового досвіду біографіки як сфери біографічної наукової та літературної творчості, публіцистики, видавничої та інформаційної роботи, а також біографістики як спеціальної наукової дисципліни гуманітарного циклу. На сьогодні Інститут – єдиний в Україні науковий центр, зосереджений на широкому діапазоні проблем у галузі біографістики, біобібліографії та споріднених наукових дисциплін, а також на вирішенні практичних завдань розвитку довідкової біографіки та розбудови електронних ресурсів біографічної інформації, а заснований ним збірник наукових праць «Українська біографістика = Biographistica Ukrainica» – провідне видання біографічної галузі, що вже близько чверті століття ознайомлює широке коло дослідників-біографістів – фахівців і аматорів, усіх причетних до історико-біографічної дослідницької, видавничої та інформаційної справи, її організації, планування та забезпечення, з реальним станом, напрацюваннями, проблемно-тематичним діапазоном, здобутками та проблемами, а також із завданнями та перспективами подальшого поступу вітчизняної біографіки та біографістики.

Новий випуск збірника присвячений двом знаменним датам у житті української спільноти, що збіглися в часі на 2018 р. Це столітні ювілеї Національної академії наук України та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Доли цих ключових для вітчизняної науки та культури установ нерозривно переплетені між собою долями людей, які їх засновували, розбудовували та підносять своїм чином нині. Заснована на гуманістичних, демократичних, народознавчих засадах, сучасна українська біографіка обстоює цінність людського досвіду кож-

ного учасника і свідка буремних подій вітчизняного минулого, отже цей випуск збірника складається лише з двох основних розділів: «Людина науки: до 100-річчя Національної академії наук України» та «Бібліотечна біографіка: до 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського». Не обмежуючи авторів тематикою звичних рубрик, ми намагалися задати традиційно піднесеній «ювілейній» розмові глибоко гуманістичний тон, притаманний відкритому демократичному європейському біографічному дискурсу.

Статті, вміщені до першого розділу видання «**Людина науки: до 100-річчя Національної академії наук України**», засвідчують потенційні можливості побудови в межах наукового дослідження біографічного конструкту, що яскраво демонструє мережеве переплетіння та плинність, трансформацію різнорідних світоглядних, психологічних, поведінкових елементів у житті людини, котра опинилася в екстремальних умовах років Української революції, тобто в ситуації доволі типовій і навіть знаковій для біографій кількох поколінь українських інтелектуалів ХХ ст. Так, доктор історичних наук **Л. І. Буряк** у роботі «Українська академічна біографіка: винайдення форми (біографічні студії у контексті революційних трансформацій початку ХХ ст.)» досліджує процес формування української академічної біографіки як феномена, особливості якого були зумовлені історико-культурними та суспільно-політичними трансформаціями, викликаними революційними подіями початку ХХ ст. Академічну біографіку проаналізовано як простір багатовекторної комунікації та як складову української історіографії. Особливу увагу приділено авторкою стратегії, механізмам, мові, жанровим особливостям та інструментарію біографічного дискурсу.

Доля Академії, як уже зазначалося, нерозривно пов'язана з долею людей, які її творили. Легендою стали, зокрема, Євген Оскарович і Борис Євгенович Патони (останній також святкував у 2018 р. столітній ювілей!) – видатні вчені, засновники наукової школи електрозварювання та металознавства, дійсні члени Академії наук УРСР (нині – Національної академії наук України), талановиті організатори вітчизняної науки. Стаття знаного фахівця з генеалогії **В. В. Томазова** «Патони: історія роду» розкриває найменш досліджену дотепер (з огляду на політичні обставини, за яких писалася більшість присвячених їм праць) сторінку біографії Патонів. Здійснене

дослідником скрупульозне вивчення родоводу дає докладне уявлення про особливе середовище, в якому формувалися вчені. У роботі використано переважно джерела офіційного походження з архівосховищ України та Росії, зокрема справи про дворянство, що містять величезну кількість документів власне генеалогічного та загального біографічного характеру. Під час верифікації інформації здійснювалося їх критичне осмислення та порівняння з іншими джерелами. Також докладно проаналізована історіографія питання.

Одним із новітніх трендів у біографічному знанні та вітчизняній гуманітаристиці загалом стала гендерна проблематика, зокрема й щодо жінок в науці. Відомий біографіст **С. М. Ляшко** у статті «Літописці Української академії наук: Наталія Дмитрівна Полонська-Василенко» крізь призму долі цієї непересічної особистості та її роботи, присвячені колегам, розкриває особистий погляд вченої, багаторічної співробітниці Української академії, сучасниці подій на історію Української академії наук у 1918–1940 рр. У статті проаналізовано двотомник Н. Д. Полонської-Василенко «Українська академія наук (Нарис історії)» (Мюнхен, 1955–1958) із урахуванням джерельної бази, особливостей структури, обраних методів і засобів розкриття викладеної теми. Наголошено, що авторка першою в українській історіографії тих років уклала своєрідний «реєстр» співробітників Академії наук, які зазнали різних форм політичних репресій, та їхніх здобутків для біографічних, просопографічних та інших досліджень у контексті історії наукової установи. Визначено унікальність її праці як соціокультурного, історико-антропологічного, просопографічного джерела з історії Академії наук. Натомість родина істориків-краєзнавців **С. М.** та **Г. А. Міщуки** у статті «В. П. Адріанова-Перетц (1888–1972) – учена, дослідниця української старовини: до 130-річчя від дня народження» в межах традиційної форми біографічного нарису розкрили участь в українському науковому житті визначної жінки-академіка, фольклориста й літературознавця В. П. Адріанової-Перетц. Зокрема, на новому фактологічному матеріалі висвітлено її тісну співпрацю з Комісією давнього українського письменства ВУАН, показано діяльність у Семінарії російської філології під керівництвом професора В. М. Перетца (дослідження рукописно-книжкової спадщини у Полтаві (1910 р.), Житомирі (1910 р.), Ніжині (1914 р.) та

Києві (1915 р.)), доведено, що В. П. Адріанова-Перетц була одним із засновників Товариства дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді та досліджувала історію давнього українського театру, збирала матеріал з історії українських пародій XVIII ст.

Нові методичні підходи до сучасного прочитання вітчизняного мемуарію, зокрема українських мемуарів першої третини XX ст., у контексті формування історичної свідомості суспільства та збереження національної пам'яті окреслені у роботі **Н. І. Любовець** «Мемуарна складова академічного збірника «За сто літ»: основні жанри та сюжети». Аналізуючи офіційний орган Комісії новішої історії України ВУАН збірник «За сто літ», дослідниця довела, що вже на той час мемуари (спогади) розумілися як органічна складова наукового дискурсу історичної науки. Розгляд основних «героїв» і сюжетів мемуарів стали свідченням відходу від офіційної ідеології як у питаннях важливості окремих історичних подій, так і в розумінні того, про кого і що саме можна писати. Проаналізовані спогади дають нам матеріал, що рясніє значною кількістю імен, які раніше були поза колом біографічних розвідок, насамперед регіональних діячів української історії та культури кінця XIX – початку XX ст. На сьогодні більшість мемуарних джерел зі збірника «За сто літ» введено до наукового обігу при розгляді тематичних (історія громадівського руху) та біографічних публікацій. Але своє завдання авторка вбачала в тому, аби провести найбільш повний відбір усіх мемуарних матеріалів, систематизувати й актуалізувати їх.

Результати кількісного та якісного аналізу персонального складу Національної академії наук України (академіків, членів-кореспондентів та іноземних членів – усього 1577 осіб) впродовж 100 років її існування оприлюднені в роботі **О. А. Якубія** «Персональний склад Національної академії наук України за 100 років її існування: аналіз на основі використання квантитативних методик». Дослідження здійснене за допомогою сучасних комп'ютерних технологій на основі квантитативної методології. Текст містить відповідні таблиці. Важливо, що на основі аналізу вказаного масиву інформації було апробовано низку методів кількісного аналізу та комп'ютерних програмних засобів, які в подальшому можна застосовувати для наукової та науково-видавничої роботи зі значними за обсягом масивами біографічної інформації.

На сьогодні незаперечним є той факт, що справа біографічної інформації завжди була, є і залишатиметься одним із найважливіших напрямів бібліотечно-інформаційної роботи. Більше того, бібліотекам належить помітна роль у цій галузі гуманітаристики. Тому розділ другий збірника **«Бібліотечна біографіка: до 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського»** насамперед розкриває діяльність НБУВ як установи науки та культури, що дає суспільству найповніші науково вивірені уявлення про людські обриси світової та національної історії та культури, науки, освіти, зрештою – усіх сфер життєдіяльності суспільства, ґрунтуючись при цьому на охопленні дуже значних за чисельністю представлених персоналій матеріалів. Так, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України **В. І. Попик** у статті «Біографіка української академічної науки у новітніх дослідженнях і публікаціях Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» підсумовує та систематизує здобутки вчених НБУВ у галузі академічної біографіки. Розглядаючи НБУВ як головний в Україні центр інтеграції, опрацювання та публікації джерел і матеріалів з історії вітчизняної науки, архівної документальної спадщини визначних вчених, а також провідний осередок досліджень з теорії та методики біографічних студій і поширення біографічних знань, науковець аргументовано доводить, що саме вченим НБУВ належить вагома роль у вирішенні завдань глибокого й водночас яскравого розкриття внеску науковців Академії у розбудову інтелектуального, науково-технічного й духовного потенціалу України, захисту пріоритетів, пропаганди досягнень НАН України. Особливе місце у діяльності НБУВ, на думку дослідника, посідає тема «Володимир Іванович Вернадський і Україна», актуальність якої полягає у поверненні Україні імені її великого сина. Так само значним внеском у біографіку української академічної науки є опрацювання й публікація документальної спадщини відомих учених України та дослідження персоналій діячів книжкової та бібліотечної справи (насамперед тих, хто доклав зусиль до збирання, упорядкування, вивчення фондів та колекцій НБУВ, започаткування основних напрямів її діяльності), а також впровадження нових форм і методів репрезентації персоналій учених, ефективного адресного спрямування біографіки на запити різної читачької аудиторії.

Сутнісні ознаки галузевих напрямів біографістики («бібліотечної» та «бібліографічної») у контексті розгортання наукового руху в Україні аналізує **В. Т. Петрикова** у дослідженні «Бібліотечна та бібліографічна біографістика в історії організації національної науки (до сторіччя Національної академії наук України)». Дослідниця зосереджує увагу на визначенні розбіжностей між ними з урахуванням фактів історії заснування Української академії наук і внеску вчених до розбудови її структурних підрозділів, функції яких пов'язані з різновидами документів. На рівні компетентнісного підходу вона розкриває існуючі розбіжності між поняттями «бібліографія як професія» та «бібліографія як механізм» на прикладі досягнення особистістю певного когнітивного рівня.

Одним із головних завдань сучасної вітчизняної біографістики є осмислення місця та ролі біографіки, біобібліографії, формування ресурсів біографічної інформації в інтелектуальному та духовному житті суспільства, яке швидко змінюється під впливом процесів глобалізації, політичних, соціальних і культурних трансформацій, інформаційної революції. Історію, поступ і проблеми академічних біографічних досліджень в Україні останніх десятиліть розглянули **Н. П. Марченко** та **В. В. Патику** у статті «Українська біографістика = *Biographistica* *Ukrainica*»: фіксація та трансформація біографічного дискурсу в Україні». Авторки аналізують спеціальне загальноукраїнське продовжуване видання в галузі теорії біографістики, історичної біографіки та методики формування ресурсів біографічної інформації як таке, в якому зосереджуються праці найширшого кола вітчизняних дослідників-біографістів, а відтак фіксуються найцікавіші ідеї в біографічній царині. Останнє дає змогу охопити та узагальнити більшість існуючих в Україні упродовж останніх десятиліть тенденцій щодо біографічного знання та зробити відповідні висновки. Додатком до статті є повний зміст усіх номерів видання, що побачили світ донині, вміщений наприкінці збірника.

Ще одним засобом вивчення стану студій з історичної біографіки та біобібліографії, а також стимулювання активізації дослідницької та видавничої інформаційної роботи наукових установ і бібліотек і сприяння розвитку взаємодії біографістів у регіонах із бібліотеками та Інститутом біографічних досліджень став Всеукраїнський бібліотечний «Біографічний рейтинг», започаткований 2018 р. Його пріоритетні завдання,

як-от: впровадження новітніх технологій у біографічну діяльність, підтримка та реалізація культурних і мистецьких проєктів, популяризація біографічних видань в Україні, відновлення комунікаційної складової між читачем, бібліотекою, видавництвом, авторами, розглядаються у статті **Ю. В. Вернік** «Організаційно-технічні особливості проведення Всеукраїнського бібліотечного „Біографічного рейтингу”». На основі досвіду міжнародних нагород і премій у галузі літератури різних рівнів (світового, національного, локального, особистісного), організаційно-технічних характеристик та основних етапів впровадження і проведення Рейтингу дослідниця доводить, що такий підхід сприятиме в подальшому розбудові віртуальної спільноти науковців-дослідників у межах Українського біографічного товариства та стане цінним джерелом наповнення «Українського національного біографічного архіву».

Для розуміння нелегких шляхів українського культурного і національно-визвольного руху, поглядів, думок, діяльності його визначних діячів і учасників неабияке значення мають археографічні видання, що містять унікальні документи – живі свідчення епохи про долі наших відомих співвітчизників, а також публікації вітчизняного мемуарію, щоденників та епістолярію. Нині все більше відчувається необхідність збирання та оприлюднення цих документів не лише відомих діячів минулого й сучасності, а й ширшого кола свідків і учасників подій вітчизняної історії. Так, змістовий потенціал інформаційного ресурсу фондів НБУВ у контексті досліджень музичної біографіки української діаспори як органічного сегменту української культури розкриває біографіст-мистецтвознавець **О. В. Бугаєва** у статті «Музична біографіка українців діаспори: наукова рефлексія над фондами Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського». Залучивши широкий арсенал книжкових і періодичних джерел з архівної україніки та музикознавства, вона висвітлює новітні тенденції функціонування музично-біографічного знання в українському соціумі та наголошує, що музична біографіка є нині найменш знаною та інформаційно розробленою сторінкою закордонної історії етнічних українців. Історію формування та розвитку музично-біографічного знання щодо наших співвітчизників поза межами України дослідницею представлено у взаємозв'язку з опануванням цієї теми у сфері українознавства, архівознавства та музикознавства. Натомість **О. В. Заєць** у статті

«Київський протоієрей Іоанн Леванда та його бібліотека у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» здійснила огляд біографії знаного київського проповідника протоієрея Іоанна Леванди та аналіз його приватної бібліотеки на основі каталогу, складеного при передачі її до Київської духовної академії. Схильний до читання белетристики та світської літератури, протоієрей зібрав колекцію, що відображає книжкову культуру кінця XVIII – початку XIX ст. Пересічення доль двох знаних в Україні науковців торкається у своїй статті «О. І. Спасокукоцький – автор спогадів про В. І. Вернадського: історико-біографічний дискурс» **І. В. Левичев**. На матеріалах і документальних джерелах особового фонду вченого дослідником вперше подана розгорнута біографічна характеристика та біохроніка основних подій у житті та науковій діяльності видатного українського вченого-геолога О. І. Спасокукоцького. Особливий науковий інтерес становить публікація та аналіз його спогадів про наукову діяльність та особистість великого вченого В. І. Вернадського, частина яких вперше вводиться автором до наукового обігу.

Традиційно збірник містить рубрику «**Бібліографія, рецензії, інформація**». У ній представлено ґрунтовну рецензію **С. Г. Іваницької** на монографічне дослідження провідного науковця Інституту біографічних досліджень НБУВ С. М. Ляшко «Автобіографічні джерела Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України (1918–1933) Всеукраїнської академії наук» (Київ, 2018), а також рецензії науковців Інституту на видання, відзначені в окремих номінаціях Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу»: роздуми **О. В. Бугаєвої** щодо біобіографічного покажчика «Микола Леонтович – славетний український композитор» (Вінниця, 2017) та аналіз **Н. І. Любовець** каталогу «Книжкові знаки на книгах із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», укладеного Л. М. Дениско та Ю. К. Рудаковою (Київ, 2017). Також тут представлені звіти про Чотирнадцяті Біографічні читання «Людина науки: до 100-річчя Національної академії наук України та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (7 червня 2018 р.) та секційне засідання «Бібліотечна біографіка: до 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» у межах міжнародної конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського»

(8 листопада 2018 р.), що були організовані Інститутом біографічних досліджень НБУВ і зібрали значну аудиторію зацікавлених у поступі біографічних досліджень науковців з різних куточків України.

Редакційна колегія висловлює сподівання, що матеріали збірника викличуть інтерес дослідників-біографістів і сприятимуть подальшому їх згуртуванню навколо Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Також запрошуємо наукові установи, заклади освіти, бібліотеки, музеї, архіви, інформаційні центри, громадські дослідницькі осередки, окремих спеціалістів високої кваліфікації до співпраці на основі реалізації корпоративних проєктів, договорів про співпрацю або особистої участі у розгортанні роботи всеукраїнської Віртуальної дослідницької лабораторії з метою продовження розбудови електронного науково-інформаційного проєкту «Український національний біографічний архів» та проведення Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу».

ЛЮДИНА НАУКИ: ДО 100-РІЧЧЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

УДК 001.32+929

*Лариса Іванівна БУРЯК,
доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ)*

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЧНА БІОГРАФІКА: ВИНАЙДЕННЯ ФОРМИ (біографічні студії у контексті революційних трансформацій початку ХХ ст.)

Досліджено процес формування української академічної біографіки як феномена, особливості якого були зумовлені історико-культурними та суспільно-політичними трансформаціями, викликаними революційними подіями початку ХХ ст.

Українська академічна біографіка у вимірі революційних трансформацій початку минулого століття охоплює низку проблем, вивчення яких надає можливість зрозуміти й осягнути масштабність і потенціал цього унікального та водночас складного явища.

Зміни політичної ситуації, радикальні настрої, очікування та ілюзії, що характеризували Українську революцію, окреслили основні контури та формат національного біографічного дискурсу. Суперечності довкола різних форм біографічних презентацій свідчили про «бої» за біографії героїв у національному контексті.

Незважаючи на неоднозначні історичні, культурні та політичні реалії, академічна біографія набувала багатьох смислів, утворюючи простір багатовекторної комунікації із відповідними учасниками діалогу (інтелектуальна еліта — суспільство; автор — критик; автор — влада; історики — публіцисти — письменники), переформатовуючи українську історіографію зі зміною акцентів, виконуючи функції «текстів впливу», орієнтованих на заострення (само)ідентичності, історичної пам'яті, подолання комплексів національної меншовартості у масовій свідомості.

Академічну біографіку проаналізовано як простір багатовекторної комунікації та як складову української історіографії. Особливу увагу в статті приділено стратегії, механізмам, мові, жанровим особливостям, інструментарію біографічного дискурсу.

Ключові слова: академічна біографіка, Українська академія наук, Українська революція, національний біографічний простір, «тексти впливу».

У соціокультурному сьогоденні України академічна біографіка сприймається як цілком природна та органічна його складова. Втім, усе більше приходиться усвідомлення того, що академічний біографічний дискурс являє собою складний суперечливий феномен, особливості якого зумовлені історико-культурними та суспільно-політичними умовами становлення, трансформації, адаптації. Деякі аспекти наукової проблеми, що віддзеркалюють її різні контексти, були актуалізовані останнім часом у працях вітчизняних науковців. Зокрема біографічний напрям у діяльності УАН-ВУАН знайшов своє висвітлення у контексті загальної комплексної історії Національної академії наук [1–4], діяльності її окремих підрозділів, а саме Постійної комісії УАН-ВУАН по складанню біографічного словника діячів України, її співробітників та одного з керівників М. М. Могилянського [5; 6; 8], діяльності науководослідної кафедри історії України М. С. Грушевського [9], науково-теоретичного осмислення біографічної інформації та її історичної трансформації [7]. Попри певні спроби наукового осмислення, академічний біографічний дискурс, сформований на хвилі революційних перетворень початку ХХ ст. у своїй неперевершеній унікальності та багатоманітності, все ще залишається малодослідженим.

Українська академічна біографіка у вимірі революційних трансформацій початку минулого століття охоплює низку проблем, вивчення яких надає можливість зрозуміти й досягнути масштабність і потенціал цього унікального та водночас складного явища. Найперше, являє інтерес відображення у біографічному академічному дискурсі суспільно-культурних та політичних контекстів: а) глобального, яким передбачається зумовленість інтересу до біографії людини поширенням антропології, соціології, психології у європейській соціогуманітаристиці; б) національного, органічною складовою якого є революційні події, політичні, культурні, суспільні трансформації, поразка Української революції, політика українізації.

Важливим напрямом у вивченні академічної біографіки постає дослідження стратегій академічного дискурсу, що знайшли втілення у практиках життєписання (перехід від ситуативності до системності; визначення кола ключових постатей, які потрапляли у площину біографічних студій; виникнення мережі академічних друкованих органів, орієнтованих на висвітлення біографій; визначення принципів і

підходів до біографічних реконструкцій; адаптація до викликів часу; відпрацювання біографічної моделі, лояльної до існуючої більшовистської влади; залучення широкого кола дослідників, серед яких були як досвідчені вчені академічного середовища, так і ті, хто представляв нову генерацію істориків-марксистів), а також вивчення механізмів та інструментарію академічної біографіки, стилю, мови, жанрових особливостей у творенні біографічного нарративу.

Передень академічної біографіки: пошук алгоритму

Перефразовуючи Люсьєна Февра, який зазначав, що кожна історія є донькою свого часу, можна констатувати, що кожна біографія є продуктом історичних реалій. Революційні події, що розпочалися в Україні у 1917 р., дали поштовх багатьом процесам, об'єднаним поняттям «український ренесанс». Поява національного біографічного нарративу стала однією з ознак революційного часу. З огляду на внутрішній багатовекторний потенціал, притаманний біографіці, вона набула особливої масштабності та багатофункціональності в умовах Української революції.

Тогочасний біографічний простір являв собою різнобарвний калейдоскоп персоналій, авторів, концептуальних засад. Напередодні створення академічних структур платформою для координації біографічного простору на певний час став часопис українського письменства «Книгарь» (1917–1920), що регулярно висвітлював появу нових біографічних видань, друкував критичні рецензії на них і короткі біографічні нариси. Цілком логічним виглядало розміщення на його шпальтах оперативних біографічних матеріалів. На початку осені 1917 р. часопис повідомляв, що «Товариство „Просвіта” у Києві звернулось до багатьох видатніших письменників наших, аби вони взяли участь у складанні біографій визначних діячів України» [1917, ч. 1, с. 38–39]¹.

Відгуком на цей заклик і безпосередньо на революційні події стала поява низки біографічних нарисів, присвячених видатним діячам національної культури. Одними з перших з'явилися біографії Т. Шевченка (В. Доманицький «Життя Тараса Шевченка», 1917; С. Єфремов «Хто такий Тарас Шевченко: життя його та діла», 1917), П. Куліша (Д. Дорошенко «П. О. Куліш. Його життя і літературно-громадська діяльність», 1917), І. Франка (перевидання реферату М. Коцюбинського від 1908 р. «Іван Франко»; П. Христюк «Борець за діло народне Іван Франко», 1917). У них відображалися сприйняття, розу-

¹ Тут і далі посилання на це видання.

міння, інтерпретації життя та діяльності видатних постатей і водночас накреслювалися підходи до конструювання їхніх біографічних нарисів у нових історичних умовах.

Біографічні публікації не залишалися без уваги наукової громадськості, супроводжуючись рецензіями фахівців. Схвальні чи, навпаки, різко критичні рецензії приймали або відкидали запропоновані біографічні конструкції, вносили до них необхідні корективи. Так, С. Єфремов підтримав біографічну пропозицію В. Доманицького, наголошуючи, що: «Серед популярних біографій це, безперечно, одна з найкращих. Просто, стисло, цікаво розкаже Доманицький про життя і заслуги Шевченка... тепло написана біографія» [1918, ч. 11, с. 655]. Водночас він негативно відгукнувся на публікацію П. Христюка: «Замість книжки про Франка — кілька крикливих загальних фраз... і Франка тут зовсім немає». З приводу біографічної розвідки присвяченої П. Кулішу, висловився М. Могилянський, зазначивши, що це — «...цінний подарунок українському читачеві», одна з найцікавіших біографічних розвідок, що з'явилися на «...нашому книжковому ринку за останні часи», в якій «...майстерно змальований портрет велетня українського відродження». Єдиним закидом на адресу Д. Дорошенка як автора була стислість інформації про П. Куліша [1918, ч. 11, с. 655].

До національного біографічного простору, окрім життєписів видатних діячів культури, вписувалися «оновлені» біографії історичних постатей, які символізували собою боротьбу за українську свободу. У 1917 р. з'явилися біографії українських гетьманів: «Гетьман Іван Мазепа» Юрія Липи (Одеса: Народний стяг, 1917. 33 с.) та Гната Хоткевича (Харків, 1917. 46 с.), «Гетьман Петро Дорошенко» Василя Почковського (Київ: Вернигора, 1917. 7 с.), «Мученик за волю України» про Павла Полуботка, «Кость Гордієнко — Головка, останній лицар Запоріжжя» А. Кащенка (Катеринослав, 1917. 50 с.). Покликані, передусім, відігравати роль агітаційної літератури, пробуджуючи у читачів національну свідомість, життєписи безпосередньо мали на собі відбиток революційних настроїв, героїзуючи представників козацької еліти.

Але спрощене, далеке від критичного аналізу висвітлення біографій та історичного минулого викликало неоднозначну реакцію в українському інтелектуальному середовищі. Тим самим засвідчувалася наявність різних уявлень стосовно конфігурації національного біографічного нарративу, фіксувалося розмаїття підходів і концептуальних засад, на яких він формувався.

Особливо критичне ставлення щодо беззастережної глорифікації минулого та історичних постатей мала наукова спільнота. Зокрема Д. Дорошенко з позицій професійного історика неодноразово вислов-

лював зауваження на адресу тенденційних біографічних розвідок. Погоджуючись із тим, що історичні відомості, згадки про героїчне минуле, національних героїв, які боролися за незалежність та автономію України, сприяли зростанню та поширенню національної свідомості, він водночас гостро критикував прагнення фальсифікувати історичну дійсність у відповідності до ідейної заангажованості. «Всі такі брошури, — зауважував Д. Дорошенко, — пишуться у дуже різкому, гострому тоні щодо російської державності та російського народу, герої у них малюються не тільки „героями”, але й лицарями, без найменших плям, все життя котрих — одне безперервне мучеництво за ідею. Автори ставлять собі завдання не стільки з’ясувати історичні обставини і на їх фоні діяльність того чи іншого гетьмана, скільки возвеличити його і восхвалити» [1917, ч. 2, с. 61].

Одним із найбільше суперечливих виявився біографічний конструкт, що мав представляти широкому колу читачів гетьмана Івана Мазепу. У відповідності до устремлінь Української революції, біографія гетьмана зазнала радикального переосмислення / переінагування. Письменники, публіцисти, історики запропонували різноманітні жанрові біографічні композиції неординарної постаті з ключовою ідеєю: І. Мазепа — національний герой². Виступаючи продуктом революційних реалій, біографічні нариси вписували гетьмана Івана Мазепу до національного героїчно-жертвовного Пантеону.

Так, в основу документально-художньої біографічної реконструкції постаті І. Мазепи, запропонованої Гнатом Хоткевичем, було покладено революційно-романтичну концепцію, у відповідності до якої національні герої не мають власної біографії. Їхня біографія розчиняється в ідеях і думках про звільнення України та її народу. Особисте життя як другорядність, що не варта уваги на тлі доленосних історичних подій, залишалось осторонь.

Утім письменник все ж торкнувся своїм художнім пензлем одного з сюжетів приватного життя гетьмана, якому дореволюційна історіографія приділяла пильну увагу — кохання І. Мазепи та його похресниці Мотрі Кочубеївни. У творі Г. Хоткевича ця історія набула кардинально іншої інтерпретації. Концептуально біографія національного героя була не сумісна з таким почуттям, як кохання гетьмана. «Приплутують там помсту Кочубея за дочку Мотрю, але се в

² У контексті творення нового образу гетьмана зазнав змін не лише тогочасний біографічно-історичний наратив, а й загалом культурний простір Києва. У 1918 р., як відомо, урядом УНР було демонтовано пам’ятник Іскрі та Кочубею, а на тому ж постаменті встановлено пам’ятник І. Мазепі, який так само не зберігся у вирі революційних подій, бо на його місці більшовики поставили пам’ятник «своїм» героям — арсенальцям.

розмаху історії значення не має», — підсумовував письменник. І далі пропонував своє прочитання скандально відомого епізоду, в якому переіначував місцями «героїв» і «зрадників». Генеральний суддя В. Кочубей, за версією Г. Хоткевича, поставав в образі Іуди — зрадника. «Історія має свої закони і каже, що коло кожної ідеї увільнення мусить бути предатель. Ось він і тут є. А чи була у нього донька, чи ні — се не важно»³.

Натомість, звеличення жертвовності та факт смерті, у відповідності до концепції образу національного героя, набували особливого значення. Жертвовність і смерть І. Мазепи зображувались як апофеоз героїзму, що межували з подвижництвом і смертю Ісуса Христа. Саме у такому контексті прочитується детально виписана автором сцена урочистого похорону гетьмана: «Впереді їхали шведські трубачі, а за ними на катафалку шестеро білих коней везли труну, оббиту червоним оксамитом. По обох боках ішло козацтво з голими шаблями. Перед гробом бунчужний ніс булаву, а за домовиною ішли українки, жінки тих, що стали до кінця при Мазепі, і голосили. Потім ішла вся старшина і козацтво з понизеними прапорами і зброєю. Так ховали українці всю будучу долю рідного краю й рідного народу»⁴.

Діалог навколо постаті І. Мазепи продовжився по лінії: письменник — письменник. Відгуком на нарис Г. Хоткевича стала рецензія Л. Старицької-Черняхівської, яка свідчила, що запропонована біографічна концепція користується підтримкою у національно орієнтованому письменницькому середовищі. Схвально відгукуючись про книгу, Л. Старицька-Черняхівська відзначала, що вона написана легко, цікаво, «...додано до неї багато уривків з перших джерел, що так скрашає оповідання і переносить читача безпосередньо у минулу епоху, зроблено вірну характеристику і самого гетьмана, і його часу». Підсумовуючи свої враження, письменниця емоційно наголошувала: «Видно руку талановитого белетриста, чути серце патріота... Ця книжка, безперечно повинна вийти в шкільні бібліотеки» [1918, № 11, липень, с. 658–659].

Підтвердженням подальшої міфологізації біографії гетьмана став присвячений І. Мазепі нарис Д. Донцова «Мазепа і мазепинство» (Черкаси – Київ: Вид-во товариства «Січ», 1918. 33 с.), поява якого викликала нову хвилю критики з боку професійної аудиторії істориків. Рецензентом/опонентом праці виступив О. Гермайзе. Цього разу діалог не обмежився професійним виміром: публіцист — історик, а перейшов у дещо іншу площину, відбиваючи світоглядні позиції без-

³ Див.: Хоткевич Г. Гетьман Іван Мазепа. — Харків, 1917. — 46 с. (shron1.chtyvo.org.ua).

⁴ Там само.

посередніх учасників — Д. Донцова як одного з основних ідеологів українського інтегрального націоналізму та О. Гермайзе, за яким із часом закріпилася характеристика «історик-марксист».

За різкою оцінкою О. Гермайзе, праця Д. Донцова написана не у формі науково-історичної розвідки або статті, а в формі лекції, політичної промови і являє собою «...яскравий приклад залежності нашого уявлення про минуле від політичних обставин» [1920, 1–3, с. 51]. На думку історика, І. Мазепа у репрезентації Д. Донцова не є історичний діяч певної епохи, а «...якийсь вічний безсмертний абсолютизм, у вчинках якого виразно позначились політичні і національні імперативи, придатні і для нашої епохи» [1920, 1–3, с. 51]. О. Гермайзе, критично відреагувавши на образ гетьмана, запропонований Д. Донцовим, наголошував, що характер І. Мазепи «не розв'язаний», а являє собою «буфанату парадоксів», відсутнє виразне уявлення про нього як про політика та національного героя. Віддаючи належне публіцистичному талантові Д. Донцова, історик погоджувався з тим, що ця «брошура», завдяки «пишному фейерверку фраз», «несподіваним парадоксам», «підвищеному тону» піднімає настрій читача. Проте значно важливішим, на думку О. Гермайзе, було не лише зацікавити читача, а й розкрити «... проблему особи Мазепи» завдяки фаховим історичним розвідкам.

Альтернативою новим біографічним пропозиціям, що диверсифікували біографічний наративний простір революційної доби, орієнтуючись на інтелектуально підготовлену читацьку аудиторію, стала поява, а точніше перевидання фундаментальної праці М. Костомарова «Історія України у життєписах визначніших її діячів» (1918). Перекладений О. Барвінським українською мовою відомий твір класика української історіографії був перевиданий у Львові до столітнього ювілею історика. На думку Д. Дорошенка, він являв собою вірність біографічного письма: «Всі ці нариси, од князів Володимира й Ярослава і кінчаючи Дмитром Ростовським і Мазепою, творять ніби одну спільну історію України в біографіях її видатних діячів, а життєпис Богдана Хмельницького становить цілу окрему монографію, ніби скорочений виклад відомою трьохтомною працею Костомарова про славного гетьмана» [1918, травень, с. 514].

На відміну від біографічних розвідок, що виходили з-під пера авторів революційного часу, біографічні нариси М. Костомарова вирізнялися виваженістю, талановитим «відреставруванням», влучними, майстерними характеристиками. Вони вибудовувались у контексті розуміння історичної концепції минулого без спроб його ідеалізації на користь політичній кон'юнктурі. У кожному з сюжетів М. Костомаров втілював свій талант художника, політика, історика, хоча й «...не змагався з історичною правдою».

Революційний час із властивими йому змінами політичної ситуації, радикальними настроями, очікуваннями, сподіваннями, ілюзіями намітив основні контури та формат тогочасної української біографіки. Попри визначену національну спрямованість, біографічний простір перебував у стані формування, пошуку найбільш вдалих конструкцій, виглядав неусталеним, розпорошеним, інколи тенденційним через надмірну заполітизованість окремих творів. Суперечності довкола різних форм біографічних презентацій тривали і свідчили про «бої» за біографії героїв у національному контексті. Попри те, масив біографічних напрацювань, що з'явилися на хвилі Української революції, став підґрунтям для подальшого розвитку біографіки.

Початок академічної біографіки: концепція, автори, герої

Створення Української академії наук у 1918 р. виявилось знаковою подією у реконструюванні національного біографічного простору на засадах академізму з властивими для нього рисами. У межах академічної традиції відбувся перехід від ситуативності до системності у біографічних студіях, визначались їхні концептуальні параметри та пріоритетні напрями. Домінантою мав стати науковий підхід, який забезпечував комплексне критичне ставлення до біографічних фактів, які позиціонували постать у контексті історії.

Академічна біографіка передбачала розробку концепції, далекоглядної стратегії, окреслення кола ключових постатей, які потрапляли у фокус наукових досліджень. Одним із основних теоретиків академічної біографіки виступав М. Грушевський. Саме йому належить винайдення оптимальних біографічних конструкцій і різноманітних механізмів біографічного моделювання, бачення перспектив і визначення основних принципів, за якими формувався біографічний дискурс. Погляди, дії, вчинки видатних людей, на переконання вченого, не потребували ретушування, навіть якщо б вони демонстрували їхні слабкі сторони. «Ми не іконописці, а історики, — писав він 1925 р. у статті «Костомаров і Новітня Україна» в часопису «Україна». — Ставимо не іконостас, а галерею типових представників нашого громадського руху, в плоті і крові, в сильних і слабких формах їх діяльності». При конструюванні наративних образів ідейних провідників українства, головним правилом, як вважав М. Грушевський, було: «... не утворення легенди, не вироблення іконного ліку... а вірне, історичне пізнання дійсної, живої, реальної одиниці, що відбила в собі свою епоху і вплинула на її розвій» (кн. 3 (12), с. 20). Духовні лідери нації повинні були виглядати живими людьми, котрі, окрім феноменальних здібностей, що забезпечили їм місце у пантеоні української історії, мали також звичайні людські недоліки. Ці риси, як філософські за-

уважував М. Грушевський, за принципом «світла-тіні» лише більшою мірою повинні були відобразити велич постатей, водночас акцентуючи їхню наближеність до народу.

Стратегія академічної біографіки спиралася на досвід українських учених. Визнаними фахівцями біографічного жанру у тогочасному академічному середовищі окрім М. Грушевського, були М. Василенко, Д. Дорошенко, С. Єфремов, В. Петров. Із часом до цього кола приєднуються інші історики (Д. Багалій, О. Гермайзе), етнографи (І. Спаська), літературознавці (І. Айзеншток, О. Дорошкевич, М. Могилянський).

Локуси академічної біографіки

Із початком діяльності Української Академії наук були створені друковані органи, що визначили біографіку одним із своїх пріоритетних напрямів, регулярно публікуючи праці біографічного характеру на засадах академізму. У «Записках соціально-економічного відділу», редактором яких був М. Василенко, були надруковані його біографічні нариси, присвячені академікам О. Левицькому та Б. Кістяківському⁵. Серед видань, які визначили біографіку одним із пріоритетних напрямів, також були «Записки історико-філологічного відділу» за редакцією А. Кримського, але після повернення з еміграції М. Грушевського та створення ним Історичної секції ВУАН, ініціатива у публікації наукових біографічних досліджень перейшла до часопису «Україна», що став основною платформою академічної біографіки. Втім навіть за цих умов інші академічні видання не втратили біографічний сегмент, продовжуючи друкувати різноманітні наукові матеріали біографічного змісту. У «Записках історико-філологічного відділу» були публікації, присвячені В. Антоновичу (1924–1925, кн. V), С. Руданському (1924–1925, кн. V), академікам А. Лободі (1923, кн. IV), М. Біляшівському (1926, кн. IX), В. Гнатюку (1927, кн. X), В. Перетцу (1927, кн. XI).

У центрі особливого наукового інтересу цього видання опинилася постать П. Куліша з його карколомною біографією, геніальністю, складними психоемоційними метаморфозами. На початку 1920-х рр. до УАН був переданий архів П. Куліша, що створило сприятливий ґрунт для академічних студій. Архів зберігав епістолярій письменника, його записки, рукописи творів. Своєрідним сигналом до початку довготривалого біографічного «розслідування» стала публікація М. Стороженка «До біографії П. Куліша», що складалася з двох частин: 1. «П. Куліш у Києво-Подільській школі»; 2. «Листи П. Ку-

⁵ Див.: Василенко М. Академік Орест Іванович Левицький // Записки соціально-економічного відділу. – 1923. – Т. 1.; його ж. Академік Богдан Кістяківський // Там само. – 1923. – Т. 1.

ліша до М. В. Стороженка». У публікації увага зосереджувалася на біографічних деталях із наголосом на їхній важливості у біографічних реконструкціях: «Отакі дрібниці для характеристики Куліша дає нам той журнал Києво-Печерського училища, що тепер переховується у рукописному відділі бібліотеки при УАН у Києві» (1920–1922, кн. II–III, с. 202).

Осмисленню психоемоційної складової феномена П. Куліша присвячувалася праця С. Єфремова «Без синтезу. До життєвої драми Куліша» (1923, кн. IV). Делікатність у процесі вивчення «драми Куліша» крізь призму його стосунків із жіночим оточенням (передусім із Марком Вовчком і Ганною Барвінок) виступала одним із моральних імперативів, тому вчений відверто наголошував, що «...прикре це діло копатися в чужій душі», «...боляче невимовно й одворотливо» [1923, кн. IV, с. 70]. Але прагнення зрозуміти колізії геніальної постаті, яка інтригувала тривалий час своєю винятковістю, зумовили С. Єфремова заглибитися в інтимну біографію П. Куліша. Науковий аналіз його щоденникових записів давав підстави стверджувати, що саме тут відбилися основні риси характеру героя.

Кулішів «Щоденник», копія якого на той час зберігалася в архіві Комісії для дослідів над громадськими течіями УАН, було використано як одне із основних джерел у подальшій роботі над біографію П. Куліша іншими дослідниками, серед яких були О. Дорошкевич, М. Зеров, М. Могилянський. Одним із найпослідовніших і найглибших дослідників феномена П. Куліша, зокрема його бурхливого приватного життя, став В. Петров, який присвятив цій темі низку досліджень, включаючи фундаментальну монографію «Романи Куліша» (1930).

Конструювання академічного біографічного дискурсу відбувалося водночас з його корегуванням, що особливо відбилося на матеріалах часопису «Україна». Нова постреволуційна епоха потребувала власної системи символів у контексті ідей і стратегічних завдань побудови суспільного ладу, що мав прийти на зміну попередньому. Складна конфігурація соціокультурних і політичних трансформацій в Україні другої половина 1920-х рр. визначили основні особливості біографічного простору. Біографічний дискурс ВУАН, із одного боку, продовжував розвиватись у межах домінуючої національної парадигми, з іншого — змушений був адаптуватися до реалій нового суспільного устрою. Маючи наклад від 1 700 до 5 000 примірників і потужний комунікативний потенціал, «Україна» орієнтувалася на широку читачку аудиторію, дотримуючись водночас наукових підходів у біографічних дослідженнях.

Важливим елементом біографічного академізму стало винайдення форми біографічних репрезентацій. Поряд із окремими академічними

життєписами створювалися наративно-документально-візуальні біографічні комплекси, представлені аналітичними статтями, спогадами, епістоляріями, іконографією. З огляду на стратегічні завдання часопису, була запроваджена практика підготовки ювілейних випусків, присвячених річницям народження / смерті видатних діячів національно-культурного відродження XIX – початку XX ст. У центрі уваги часопису опинилися біографії В. Антоновича, М. Драгоманова, М. Костомарова, П. Куліша, О. Лазаревського, М. Максимовича, І. Франка, Т. Шевченка.

Особливе значення у площині біографічних реконструкцій надавалося мові та формуванню відповідної термінологічної системи (академічної, белетристичної, панегіричної, сакральної) як одному з ключових маркерів наративної біографіки та вагомим чинників впливу. Позиціонуючи домінуючу роль у біографічному пантеоні інтелектуальних провідників нації Т. Шевченка, М. Костомарова, П. Куліша, на сторінках «України» з'явився спеціальний метафоричний конструкт «Велика всеукраїнська трійця», запроваджений М. Грушевським⁶.

Ювілейний збірник, присвячений Т. Шевченкові, вийшов у 1925 р. У контексті постреволюційних трансформацій і впровадження академічних основ дослідження біографії Т. Шевченка потребували суттєвих доповнень і корегувань. Попри те, що Т. Шевченко на той момент посідав найперше місце серед духовно-культурних провідників нації, процес вивчення його життя та творчості у відповідності до академічної традиції з одночасним конструюванням образу «Великого Кобзаря» із революційними ознаками щойно розпочинався.

Публікації ювілейного збірника відображали основні академічні принципи, що служили підґрунтям дослідження. Вписана у революційний контекст біографія Т. Шевченка висвітлювалася з урахуванням чотирьох його іпостасей — поета, художника, революціонера, людини. Біографічний ескіз поета репрезентували аналітичні статті відомих літературознавців С. Єфремова, П. Филиповича, М. Новицького, які на той час уже були авторами численних критичних розвідок, присвячених поетичній творчості Кобзаря. За їхньою редакцією упродовж 1921–1926 рр. виходили Шевченківські збірники, було підготовлене двотомне видання «Шевченко і його доба» (1925; 1926 рр.), готувалося «Повне зібрання творів Т. Шевченка». Крізь призму мистецького таланту біографія Т. Шевченка подавалася у студіях В. Щавинського («Шевченко як маляр») і О. Новицького («Шевченко та Рембрандт»). Важливо, що не залишилося поза увагою його при-

⁶ Див.: Грушевський М. Соціально-традиційні підоснови Кулішевої творчості // Україна. – 1927. – Кн. 1–2 (12). – С. 9.

ватне життя, один із сюжетів якого відображався розвідкою П. Руліна «Шевченко і К. Б. Піунова».

Основою біографічного ескізу, присвяченого М. Костомарову, був комплекс статей М. Грушевського, І. Айзенштока, В. Міяковського, О. Гермайзе, доповнений іншими матеріалами. За запропонованою М. Грушевським версією М. Костомаров репрезентувався як «ідеолог українського відродження і визволення», один «...із найбільш заслужених борців проти феодального, бюрократично-самодержавного режиму старої Росії» та один із «...попередників і творців великого перелому», що відбувся в Україні в наслідок революційних подій.

При цьому М. Грушевський розставляв нові акценти, наголошуючи, що розуміння постаті М. Костомарова прийшло до нього не одразу. «Не один з попередніх ювілейних років його не дав змоги розгорнути вповні його образу як політичного діяча й ідеолога; я сам, пишучи його характеристику з нагоди 25-ліття його смерті не міг з'ясувати вповні одверто і повно найбільш інтересні сторони його діяльності — мусив говорити про нього як про історика»⁷.

Епістолярії з коментарями І. Житецького, М. Возняка, С. Єфремова знайомили з різними адресатами М. Костомарова, серед яких — О. Кониський, В. Антонович, харківське середовище. Комплекс біографічних матеріалів доповнювали портрети М. Костомарова, його матері Тетяни Петрівни та дружини Аліни Леонтіївни Крагельської, акцентуючи важливу складову життя вченого — стосунки з найближчим жіночим оточенням.

Важливим штрихом у біографічній реконструкції вченого було звернення до його автобіографії, що аналізувалась у критичній статті О. Гермайзе «Костомаров в світлі автобіографії» («Україна», 1925, кн. 3 (12), с. 79–87). Не заперечуючи, що М. Костомаров «...визначний учений і діяч, що такий глибокий слід полишив і в нашій науці, і в нашому громадянстві» (там само, с. 79), автор статті називав його кабінетним «ученим-мрійником», «подвижником чистої науки», «безпорадною, нежиттєвою постаттю». Стримані та критичні оцінки Й. Гермайзе на адресу М. Костомарова, наголос на «...роздвоєності Костомаровської діяльності», «...невитриманості лінії його переконань», «...декласованості інтелігенції», з рядів якої він вийшов (там само, с. 87), були зумовлені намаганням із класових позицій підійти до розгляду видатної постаті в історії, як того вимагала політична ситуація.

Ювілейний збірник часопису «Україна», що вийшов у 1927 р. (ч. 1–2), було присвячено тридцятій річниці смерті П. Куліша, яка

⁷ Див.: Грушевський М. Костомаров і Новітня Україна // Україна. – 1925. – Кн. 3 (12). – С. 3.

співпала з «...десятьма роковинами визволення України від царського панування». Гасла «Слава всім учасникам великої визвольної боротьби», «Вічна пам'ять усім, що померли в ній», епіграф П. Тичини «На майдані коло церкви / Революція іде...», якими відкривався часопис, піднесена риторика та пафос революційного дискурсу визначили його загальну тональність і відобразилися на змісті в цілому, зокрема на конструюванні біографічної моделі П. Куліша.

За пропозицією М. Грушевського біографія П. Куліша мала відповідати критеріям передвісника революційних подій, котрий піднімався у своїх пророцтвах, передбаченнях, очікуваннях на один рівень із іншими українськими геніями — Т. Шевченком та М. Костомаровим. Найперше, М. Грушевський зробив спробу спростувати поширене стереотипне сприйняття П. Куліша як людини гіпертрофованих амбіцій, невинуватого самозакоханості, відвертого егоцентризму. Натомість, не заперечуючи, що це одна з найсуперечливіших і найбільш неоднозначних постатей національного відродження, він обґрунтовував, що П. Куліш по праву заслуговує на місце у «великій всеукраїнській трійці», а його творчість — «...результат великого таланту і глибокого розуміння українського життя».

З огляду на стратегічну мету, було здійснено добір документів і матеріалів, що відкривали перспективу позиціонування П. Куліша у відповідності до заданих параметрів. Фотографія П. Куліша у модерному костюмі, стилізованому під народний (шаровари, чоботи, шапка) з аристократичними елементами (біла сорочка, піджак), слугувала підтвердженням не так його поведінкової неординарності, як претензії на імпазантність як данину моді другої половини XIX ст. Власноручний підпис П. Куліша під фото «Панько Хуторський» мав доповнити його іконографічну самоідентифікацію.

Оточення та мережа контактів суттєво доповнювали біографію П. Куліша. Важливим елементом біографічного комплексу була публікація академіка К. Студинського про зв'язки П. Куліша з галичанами. Вона не лише відіграла роль у біографічній реконструкції, а й відповідала ідеології та стратегії історичних досліджень, здійснюваних під керівництвом М. Грушевського, метою якого було укріплення персональних контактів між українськими вченими, розділеними кордонами, об'єднання їхніх зусиль для вивчення національної історії, нагадувала про необхідність активної комунікації наукових центрів — львівського та київського⁸.

Для усвідомлення величі П. Куліша, його ролі в історії українського відродження потребувалася тривала, прискіплива, неупереджена робота, звернення до широко спектру різних джерел — листування, спогадів, творів. Г. Житецький, зокрема, у статті 1927 р. «Куліш і

Костомаров (недруковане листування 1860 – 70 рр.)» вважав за необхідне нагадати, що поки не на часі складати остаточний портрет П. Куліша, оскільки багато матеріалів до того часу залишалися незібраними та неопублікованими: «Вдача, характер і доля П. О. Куліша зіткані з таких надзвичайних, виразно протилежних, суперечних рис, що з'ясувати докладно істоту його особи чи дуже легко, чи дуже важко: легко, коли обмежитися грубими мазками та рішучими присудами, важко — коли звернутися до різноманітних матеріалів його власних писань, листування, споминів, критики творчості і діяльності Куліша, до всього того, в найширших рамках, що висловлював сам Пант. Ол-ч і що писалось про нього, до всього, що заволікло, закрило своєрідну особистість його постаті» («Україна», 1927, кн. 1 – 2 (21), с. 40).

Попри різкі закиди на адресу П. Куліша, М. Грушевський ідентифікував його як переконаного «козакофіла», залишаючи останнє слово за неперевершеним талантом, що належав українському народу. Якщо у середовищі професіоналів-дослідників П. Куліш і надалі позиціонувався як екстремальна постать егоцентричного спрямування, то у колективній свідомості він мав бути цілісним і геніальним діячем, карколомні зміни у поглядах якого не означали «... дійсного відречення від класової козацької ідеології», що складала основу його творчості з усіма її зигзагами.

Отже, формування тогочасної академічної біографіки мало суперечливий характер. Прагнучи об'єктивності, вона, попри те, була позбавлена можливості уникнути специфіки формату, зумовленого суспільно-політичними процесами в Україні, де в наслідок поразки Української революції до влади прийшли більшовики та була встановлена радянська влада. У цій ситуації неодмінно відбувалася корекція національної біографічної складової в академічному просторі, її адаптація до історичних реалій. Біографія «героя» передбачала відбір або інтерпретацію спеціальних біографічних фактів у вимірі революційності, синтезувала елементи, які б органічно вписували його постать у контекст тогочасних процесів, актуалізуючи революційну складову у біографічних репрезентаціях.

⁸ Саме тоді у складі ВУАН була утворена Комісія Західної України, метою якої було «...організувати тісніший науковий і культурний зв'язок з Західною Україною, утворити планове вивчення і дослідження історії, соціального, економічного і політичного розвитку всіх українських земель по інший бік кордону» (ІР НБУВ, ф. Х, спр. 4611, арк. 1). Проте, вже від початку 1930-х рр. подібна співпраця стане практично неможливою, а зв'язок із західноукраїнськими вченими буде інкримінований як «контакти з буржуазними націоналістами».

Мозаїчний колаж

Із часом національний біографічний простір усе більше перетворюється на різнобарвне мозаїчне полотно. Революційні події зумовили розмаїття біографічних пропозицій, не залишаючи осторонь біографії провідників Української революції — М. Грушевського, В. Винниченка, С. Петлюри. Спроби репрезентувати широку громадськості ці неординарні постаті підтвердили наявність гострої проблеми вибору біографічної моделі політичного діяча. Підвищена тональність біографічних композицій не завжди сприймалася схвально, викликала критику, що свідчило про неоднозначне ставлення не лише до форми біографічної презентації, а й до самих провідників революції.

Особливо гострої критики зазнали біографічні реконструкції В. Винниченка і С. Петлюри. М. Зеров, зокрема, критично поставився до біографічного нарису Ю. Тищенка «Хто такий В. Винниченко» (Київ, 1918. 16 с.), зауважуючи, що апологія щиро демократичного діяча, мала суттєвий недолік — брак біографічних фактів, а тому була позбавлена «переконуючої сили». «Тищенко багато говорить про себе, — підсумовував М. Зеров, — і в такому панегіричному тоні, що читачеві стає часом ніяково... Було б краще, коли б автор поступився цим своїм тоном, а за те навів би більше промовистих фактів» [1918, с. 401].

На початку 1919 р. з'явився один із варіантів біографічної презентації С. Петлюри, глорифікована біографія якого була сконструйована у кращих традиціях ренесансного панегірика. С. Петлюра зображувався як «лицар любові діяльної», котрий «душу свою за народ покладаючи», цілком розумів, чого бракує українській справі та «всі свої сили», «всю свою енергію» витрачав на військові потреби. Особлива увагу приділялася гострому розуму С. Петлюри, настирливості його вдачі, тактовності у поводженні, непохитності в досягненні накресленої мети, ширій безмежній любові до свого народу.

Найприйнятнішим за жанровою композицією та тональністю виявився короткий біографічний нарис «Михайло Грушевський, Голова Української Центральної ради». У коментарі до нього зазначалося, що біографію написано хоча й коротко, але комплексно, з урахуванням родинної історії та фактів особистого життя. Наголошувалося, що М. Грушевський і поняття «українська історія», «українська воля» та «українська держава» є синонімами: «Г'мя його знайоме кожному українцеві; його можуть любити і не любити, але ніхто не наважиться сказати про нього, що це звичайна людина, рядовий обиватель». Висловлювалася впевненість, що біографія зацікавить українське громадянство та «...читатиметься і в міській кам'яниці, і в сільській хаті» [1918, с. 401].

Водночас національний біографічний наратив початку 1920-х рр. позначений першими точками біфуркації. Українські видавництва починають друкувати біографії Леніна. Державне видавництво України (далі — ДВУ) видає книги О. Ярославського «Ленінове життя і робота» (1924), М. Бухаріна «Ленін як марксист», спогади за редакцією та передмовою В. Чубаря «Ленін в Жовтневій революції» тощо. Харківський журнал «Червоний шлях» розміщує схвальні рецензії П. Христюка на ленінські біографії. Постать Леніна поступово проникає в український біографічний простір, перетворюючись на один із його елементів. У такий спосіб «біографічна ленініана» стає складовою української біографічної палітри, виступаючи спочатку маркером її видозміни та хаосу, а надалі — чинником нищівного та тотального руйнування.

У цьому різнобарвному мозаїчному полотні академічна біографіка залишалася важливим сегментом, продовжуючи виборювати та укріплювати свої позиції. Попри неоднозначні історико-культурні та політичні реалії, вона набувала багатьох смислів, утворюючи простір багатовекторної комунікації із відповідними учасниками діалогу (інтелектуальна еліта — суспільство; автор — критик; автор — влада; історики — публіцисти — письменники), переформатовуючи українську історіографію зі зміною акцентів, виконуючи функції «текстів впливу», орієнтованих на загострення (само)ідентичності, історичної пам'яті, подолання комплексів національної меншовартості у масовій свідомості.

Шлях, який пройшла українська академічна біографіка, перш, ніж здобути в сучасних умовах статус самодостатнього міждисциплінарного наукового напрямку, відбиває непростий «ритм» її життя. Конструкція біографічного дискурсу та його трансформації були зумовлені низкою факторів, ключовими серед яких виступають час, простір, академічне співтовариство, наукові локуси. З'явившись як своєчасний інтелектуальний відгук на соціокультурні виклики революційної доби, вона пережила різні стани, включаючи піднесення та кризу, концептуальне осягнення та руйнівну дискретність, збагачення потенціалу та вимушену адаптацію до ідеологічних стереотипів.

1. Історія Академії наук України. 1918–1923 : док. і мат. [Текст] / відпов. ред. П. С. Сохань. – Київ : Наук. думка, 1993. – 379 с.
2. Історія Національної Академії наук України. 1924–1928 : док. і мат. [Текст] / відпов. ред. О. С. Онищенко. – Київ : НБУВ, 1998. – 762 с.
3. Історія Національної Академії наук України. 1929–1933 : док. і мат. [Текст] / відпов. ред. П. С. Сохань. – Київ", 1998. – 542 с.
4. Історія Національної Академії наук України. 1934–1937 : док. к мат. [Текст] / відпов. ред. О. С. Онищенко. – Київ" < , 2003. – 829 с.
5. Ляшко С. М. Керівничий Постійної комісії для складання Біографічного

- словника діячів України М. М. Могилянський [Текст] / С. М. Ляшко // Укр. біографістика. – 2010. – Вип. 6. – С. 136–179.
6. Ляшко С. М. Постійна комісія УАН–ВУАН для складання Біографічного словника діячів України: персонологічний вимір [Текст] / С. М. Ляшко // Укр. біографістика. – 2015. – Вип. 12. – С. 42–81.
 7. Попик В. І. Ресурси довідкової біографічної інформації: історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку [Текст] / В. Попик. – Київ : НАН України, НБУВ. – 2013. – 520 с.
 8. Постійна комісія УАН–ВУАН для складання біографічного словника діячів України. 1918–1933. Документи. Матеріали. Дослідження [Текст] / Автор-упоряд. С. М. Ляшко. – Київ : НАН України, НБУВ, 2003. – 688 с.
 9. Юркова О. Діяльність науково-дослідної кафедри історії України М. С. Грушевського (1924–1930) [Текст] / О. Юркова. – Київ : НАН України, І-т історії України, 1999. – 433 с.

REFERENCES

1. *Istoriia Akademii nauk Ukrainy 1918–1923: dokumenty i materialy* [History of the Academy of Sciences of Ukraine 1918–1923: Documents and Materials] (1993). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
2. *Istoriia Natsionalnoi Akademii nauk Ukrainy. 1924–1928: dokumenty i materialy* [History of the National Academy of Sciences of Ukraine. 1924–1928: Documents and Materials] (1998). Kyiv: Vernadsky National Library. [in Ukrainian].
3. *Istoriia Natsionalnoi Akademii nauk Ukrainy. 1929–1933: dokumenty i materialy* [History of the National Academy of Sciences of Ukraine. 1929–1933: Documents and Materials] (1998). Kyiv: Vernadsky National Library. [in Ukrainian].
4. *Istoriia Natsionalnoi Akademii nauk Ukrainy. 1934–1937: dokumenty i materialy* [History of the National Academy of Sciences of Ukraine. 1934–1937: Documents and Materials] (2003). Kyiv: Vernadsky National Library. [in Ukrainian].
5. Lyashko, S. M. (2010). *Kerivnychy Postiinoi komisii dlia skladannia bihrafichnoho slovnyka diiachiv Ukrainy M. M. Mohylianskyi: dosvid prosopohrafichnoho doslidzhennia* [The leaders of the Standing Committee to compile biographical dictionary Workers of Ukraine M. Mohyliansky: experience prosopohrafi chnoho research]. In *Ukrainska bihrafistyka = Biographistika Ukrainica*. (Vol. 6. pp. 136–179). Kyiv, NAN Ukrainy, NBUV. [in Ukrainian].
6. Lyashko, S. M. (2015). *Postiina komisiia UAN–VUAN dlia skladannia Bihrafichnoho slovnyka diiachiv Ukrainy: personolohichniy vymir* [Standing Committee of UAN–VUAN for the compilation of the Biographical Dictionary of Ukrainian Persons: Personological Dimension]. In *Ukrainska bihrafistyka = Biographistika Ukrainica* (Vol. 12. pp. 42–81). Kyiv, NAN Ukrainy, NBUV [in Ukrainian].
7. Popyk, V. I. (2013). *Resursy dovidkovoï bihrafichnoi informatsii: istorychnyi dosvid formuvannia, suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku* [Resources of reference biographical information: historical experience of formation, current state, problems and prospects of development]. Kyiv: NAN Ukrainy, NBUV [in Ukrainian].
8. Lyashko, S. M. (Ed.). (2003). *Postiina komisiia UAN–VUAN dlia skladan-*

- nia biohrafichnoho slovnyka ditiachiv Ukrainy. 1918–1933. Dokumenty. Materialy. Doslidzhennia* [Standing Committee of UAN-VUAN for the compilation of a biographical dictionary of the leaders of Ukraine. 1918–1933. Documents. Materials. Research]. Kyiv, NAN Ukrainy, NBUV [in Ukrainian].
9. Yurkova, O. (1999). *Dialnist naukovo-doslidnoi kafedry istorii Ukrainy M. S. Hrushevskoho (1924–1930)* [Activities of M. S. Hrushevsky research department of Ukrainian history (1924–1930)]. Kyiv: NAN Ukrainy, Institute of Ukrainian history. [in Ukrainian].

Стаття надійшла 23.08.2018 р.

Buryak Larysa, Doctor of Historical Sciences, Professor, Leading Research Fellow of the Institute of Biographical Researches of VNU (Kyiv).

Ukrainian academic biography: the invention of the form (biographical studies in the context of revolutionary transformations of the early twentieth century).

The Ukrainian academic biography science has been analyzed as a phenomenon, the specifics of which were determined by historical, cultural and socio-political transformations caused by revolutionary events of the beginning of the twentieth century.

The Ukrainian academic biographical science in the context of revolutionary transformations of the early 20th century covers the range of issues, the study of which provides for understanding and comprehension of the scope and potential of this unique and complex phenomenon.

The changes of political situation, radical moods, expectations, and illusions which characterized the Ukrainian Revolution, have outlined the main contours and the format of the national biographical discourse. The controversy surrounding various forms of biographical presentations showed the “fights” for biographies of heroes in the national context.

Despite ambiguous historical, cultural and political realities, academic biography acquired many meanings, creating the space of multidirectional communication with the respective participants of the dialogue (intellectual elite — society, author — critic, author — government, historians — publicists — writers), transforming the Ukrainian historiography with the shift in emphases, functioning as “texts of influence”, oriented on the intensification of the (self)identity, historical memory, overcoming the complexes of national minority in the people consciousness.

The academic biography science is analyzed as a space of multidirectional communication and as a component of the Ukrainian historiography. Special attention has been paid to the strategy, mechanisms, language, genre features, and tools of biographical discourse.

Key words: academic biography science, Ukrainian Academy of Sciences, Ukrainian Revolution, national biographical space, “texts of influence”.

Буряк Л. І., доктор исторических наук, профессор, ведущий научный сотрудник Института биографических исследований НБУВ (Київ).

Українська академічна біографіка: отыскание формы (биографические студии в контексте революционных трансформаций начала XX века).

Украинская академическая биографика исследована как феномен, особенности которого обусловлены историко-культурными и общественно-политическими трансформациями, вызванными Украинской революцией (1917–1921).

Украинская академическая биографика в контексте революционных трансформаций начала прошлого века охватывает ряд проблем, изучение которых дает возможность осознать и оценить масштабность и потенциал этого уникального и одновременно непростого явления.

Изменения политической ситуации, радикальные общественные настроения, ожидания и иллюзии, характеризующие Украинскую революцию, определили основные контуры и формат национального биографического дискурса. Разногласия, возникшие вокруг различных форм биографических презентаций, свидетельствовали о «боях», которые развернулись с целью вписать национальных героев в исторический контекст.

Несмотря на неоднозначные исторические, культурные и политические реалии, академическая биография приобретала смысловое многообразие, формируя пространство поливекторной коммуникации с соответствующими участниками диалога (интеллектуальная элита — общество; автор — критик; автор — власть; историки — публицисты — писатели). Одновременно происходила смена акцентов в украинской историографии, которая, выполняя функции «текстов влияния», ориентировалась на пробуждение (само)идентичности, исторической памяти, преодоление комплексов национальной неполноценности в массовом сознании.

Академическую биографику проанализировано как пространство многовекторной коммуникации и как составляющую украинской историографии. Особое внимание уделено стратегии, механизмам, языковым конструкциям, жанровым особенностям, инструментарию биографического дискурса.

Ключевые слова: академическая биографика, Украинская академия наук, Украинская революция, национальное биографическое пространство, «тексты влияния».

"

"

*Валерій В'ячеславович ТОМАЗОВ,
кандидат історичних наук,
завідувач сектору генеалогічних
та геральдичних досліджень
Інституту історії України НАН України,
старший науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ)*

ПАТОНИ: ІСТОРІЯ РОДУ

У статті висвітлюється історія та реконструюється генеалогія роду Патонів, із якого походить плеяда видатних діячів — військовики (Петро Іванович Патон, Петро Іванович Патон-Фантон-де-Веррайон, Микола Іванович Патон, Олександр Миколайович Патон), дипломат (Оскар Петрович Патон), правники (Іван Петрович Патон, Оскар Миколайович Патон), архітектор (Петро Юрійович Патон), земський і громадський діяч (Михайло Оскарович Патон) і науковці (Євген Оскарович Патон, Володимир Євгенович Патон, Борис Євгенович Патон, Євгенія Борисівна Патон). Для досягнення мети використано переважно джерела офіційного походження з архівосховищ України та Росії, зокрема справи про дворянство. Вони містять величезну кількість документів як власне генеалогічного, так і загального біографічного характеру. Усі документи мають високий рівень достовірності. Але, незважаючи на це, під час верифікації інформації здійснювалося їх критичне осмислення та порівняння з іншими джерелами. У статті також детально проаналізовано історіографію щодо досліджуваної проблеми.

Ключові слова: Патони (Паттони), рід, дворянство, Київ, Євген Оскарович Патон, Борис Євгенович Патон.

Євгенові Оскаровичу та Борисові Євгеновичу Патонам — видатним ученим, засновникам наукової школи електрозварювання та металознавства, дійсним членам Академії наук УРСР (нині — Національної академії наук України), талановитим організаторам вітчизняної науки, лауреатам численних премій і кавалерам багатьох орденів — присвячено величезну кількість статей і книжок, авторами яких були як учені, так і письменники та журналісти. Інтерес до цих непересічних постатей не згасає і нині. З'являються нові й нові до-

*Борис Євгенович Патон біля пам'ятника батькові
в Київському політехнічному інституті.
Київ, червень 2002 р.*

кументи, що заповнюють «білі плями» у відомостях про життя та діяльність учених, дають змогу по-новому поглянути на деякі події.

Найменш дослідженою дотепер залишається генеалогія Патонів, що цілком зрозуміло з огляду на ті політичні обставини, за яких писалася більшість присвячених їм праць. Між тим скрупульозне вивчення родоводу дає докладне уявлення про особливе середовище,

в якому формувалися науковці, розкриває процес накопичення генетичного матеріалу, що, за законами розвитку, мало дати видатний результат.

У ювілейному збірнику, присвяченому 80-річчю з дня народження Євгена Оскаровича та 55-річчю його наукової діяльності, було вміщено вступну статтю академіка М. Доброхотова, що висвітлювала життєвий і творчий шлях науковця. Про родину, в якій виховувався ювіляр, дипломатично сказано всього трьома рядками: «Він отримав виховання у сім'ї, де прищеплювалася любов до напруженої систематичної праці і заохочувалися ініціатива та самостійність» [8, с. 9]. Не надто багато, як на нашу думку.

Не більше інформації про рід Патонів містять й інші праці. Тільки у спогадах Євгена Оскаровича, вихід яких у світ припав на хрущовську «відлигу», можна віднайти окремі відомості про родинне оточення. Так, із рядків автобіографії ми дізнаємося, що його батько був російським консулом у Ніцці та відставним гвардійським полковником [17, с. 5]. Але й у цих спогадах, що на довгі часи стали основним джерелом для дослідників біографії Є. Патона, мемуарист виявив обережність. Він був змушений замовчувати частину родинної історії, деякі факти та обставини життя сім'ї. Це стосується, зокрема, служби у гвардії, до якої вступили брати Євгена. Підкреслює Євген Оскарович і важке, скрутне життя родини: батько нібито не перебував в особливому фаворі при імператорському дворі, тому обіймав лише незначні посади. Звичайно, ці слова слід сприймати як «данину часові», в якій писалися спогади. Мода на «злидні» та «нестатки» неначе наближала особу дворянського походження до «пролетаріату» [17, с. 6–7]. Загалом дитинству у спогадах присвячено всього шість неповних сторінок, хоча це один із найважливіших періодів формування світогляду, сприйняття дійсності.

Значне місце серед публікацій про життя і творчість Є. Патона належить монографіям А. Чеканова [34; 35], у яких здійснено фундаментальний аналіз внеску вченого у вітчизняну науку. Втім особисте життя Є. Патона і, найголовніше, історія його сім'ї вичерпуються стислим переказом відомостей, поданих Євгеном Оскаровичем у власних спогадах. До того ж у розділі, присвяченому дитинству та юнацьким рокам Є. Патона, який у праці А. Чеканова займає лише кілька сторінок, зроблено ще більш різкі акценти на «важкому» житті родини [34, с. 11–14].

Вагомим внеском у патонознавство стали студії І. Малишевського [10; 11] і В. Онопрієнка, Л. Кістерської та П. Севбо [16]. Оpubліковані у 1980-х рр., вони вже майже вільні від більшості ідеологічних штампів попереднього часу.

Так, у книзі І. Малишевського не тільки наведено відомості про батька Євгена Оскаровича — російського консула в Ніцці та Бреслау Оскара Петровича, а й розповідається про дідуся вченого — генерала від інфантерії та сенатора Петра Івановича. Для реконструкції біографії предків Є. Патона автор використав цінне джерело — справи про дворянство роду, що зберігаються в Російському державному історичному архіві у Санкт-Петербурзі. Практично вперше у патознавчій літературі пролунало відверто: предки радянського академіка Є. Патона — дворяни Російської імперії, які обіймали чільні посади на військовій і цивільній службі [10, с. 9–10].

Ще ґрунтовніше генеалогію роду Патонів досліджено у монографії В. Онопрієнка, Л. Кістерської та П. Севбо, підготовленої на широкій джерельній базі (дослідники опрацювали формулярні списки предків Євгена Оскаровича, що зберігаються в Російському державному історичному архіві, Російському державному архіві військово-морського флоту, Архіві зовнішньої політики Російської імперії). У передмові автори наголошують, що використаний ними архівний матеріал дає змогу детальніше висвітлити деякі етапи життя та діяльності вченого [16, с. 6].

Однак і у згаданих вище розвідках трапляються певні тематичні лакуни. Зокрема, інформацію зі справ про дворянство Патонів наведено лише частково. Проте вивчення цих документів дає змогу додати нові штрихи до генеалогії цього славного роду.

Більшість біографістів Євгена Оскаровича не торкалися дуже цікавого, але й надто небезпечного як на ті часи питання про етнічне походження Патонів. І. Малишевський писав про це так: «Рід Patton осів у Росії на якомусь давньому перехресті історії. Сімейні перекази пояснювали походження та рідкісне прізвище тим, що нібито предків — корабельних майстрів — вивіз із Голландії Петро І. Існували, щоправда, й інші версії — про Францію (на це мовби вказував кінцевий наголос), утім не виключалась і Шотландія. Однак самі Патони іноземцями себе не вважали, давним-давно обрусіли, змішавшись кров'ю з іншими родами на землі, що стала їхньою справжньою Батьківщиною» [10, с. 9].

Ще дипломатичніше про це згадували В. Онопрієнко, Л. Кістерська та П. Севбо: «Рідкісне прізвище та екзотичне місце народження (мається на увазі Ніцца, де з'явився на світ Євген Оскарович. — *В. Т.*) не раз викликали здогади щодо походження роду Патонів. Між тим це була хороша російська сім'я, для якої любов до Вітчизни, вірність обов'язку, добре ім'я батьків і дідів не були порожніми поняттями» [16, с. 8]. Отже, вичерпної відповіді на питання про походження Патонів читач не отримує. Зрозуміло, що представники роду, які мешкали на теренах Російської імперії та самовіддано їй служили,

цілком закономірно вважали себе місцевими. Та все ж цікаво знати, де жили предки Патонів до того, як потрапили до Росії.

Аналіз прізвища наводить на думку про шотландське походження Патонів. Paton, Patton, Pattoun — варіанти характерного для Шотландії патроніміального прізвища, що походить від зменшувальної форми імені Патрик. Це прізвище фіксується у шотландських документах, починаючи з XVI ст. [29, с. 129]. Версія ж про німецьке походження Патонів з'явилася, імовірно, тому, що представники роду належали до лютерансько-євангелічної церкви, породичалися з багатьма лютеранськими сімействами, переважно німецького, остзейського, шведського походження, і навіть у документах інколи називалися «фон Паттонами». Слід зазначити, що Патони тривалий час залишалися вірними віросповіданню батьків — ще Оскар Петрович був лютеранином [25, л. 35–38, 39]. Дружина останнього стала першою православною в роді, через що діти, відповідно до законів Російської імперії, були охрещені за православним обрядом.

На терени Російської імперії Патони потрапили, очевидно, у першій половині XVIII ст. Родоначальником російської гілки став *Георг Паттон*, придворний кухмістер та мундкох¹, син якого — *Петер-Георг (Петро Юрійович; 1733, Санкт-Петербург – 2 грудня 1809, Санкт-Петербург)* — був архітектором. Він навчався під керівництвом петербурзького архітектора швейцарського походження П.-А. Трезіні, а з 1749 р. служив помічником у Б.-Ф. Растреллі — виконував креслення для будівництва Зимового палацу та наглядав за роботами. 10 грудня Петер-Георг за атестацією свого видатного патрона отримав звання гезеля та був зарахований до Канцелярії від будівництва (з 1765 р. — Канцелярія, а з 1769 р. — Контора від будівництва її імператорської величності будинків і садів) «архітектурії помічником» із чином прапорщика. 1755 р. архітектор брав участь у будівництві оранієнбаумівського театру. 2 травня 1757 р. П.-Г. Патон отримав звання «за-архітектора» з чином сухопутного капітана, а 11 жовтня 1762 р. — «архітектора» з чином секунд-майора. 23 листопада 1767 р. він був прийнятий у службу до Комерц-колегії для догляду за казенними будинками (звільнений із Контори 29 березня 1770 р.). Петер-Георг отримав чин надвірного радника (8 липня 1782 р.), а згодом — колезького радника (після 1795 р.). У 1783–1802 рр. він служив архітектором при Урядовому Сенаті Російської імперії. Сумлінна і бездоганна служба, чин колезького радника й орден Св. Володимира дали змогу Петру Юрійовичу Патону закріпитися на високому соціальному щаблі російського суспільства, за-

¹ Детальніше про рід Патонів див.: [28; 29].

безпечивши його нащадкам можливості кар'єрного росту та міцне матеріальне становище [22, л. 1–3 об.; 15; 27].

Єдина дочка архітектора — Марія Петрівна (23 липня 1763, Санкт-Петербург – 21 грудня 1840, Санкт-Петербург) — 1 серпня 1781 р. вінчалася з *Карлом (Карлом-Густавом) Романовичем (Рейнгольдовичем) фон Врангелем* (9 червня 1742 – 7 березня 1824, Санкт-Петербург), сином асесора (засідателя) ризького гофгеріхту (надвірного суду) Нільса-Рейнгольда фон Врангеля з лінії Койль-Тойс (1707–1747) та Гедвіги-Вільгельміни, народженої фон Вартман (1712–1789). Карл Романович командував Софійським піхотним полком (1785–1788), був виборзьким обер-комендантом і шефом гарнізонного полку (1797–1800), 1799 р. отримав чин генерала від інфантерії та наступного року був призначений інспектором інфантерії Фінляндської інспекції [22, л. 4; 28, с. 28].

Старший із синів архітектора — *Павло Петрович* (бл. 1760 р. – ?) — вступив на військову стежу, дослужився до чину полковника та був командиром Софійського мушкетерського полку (1802–1804) [22, л. 4]. Молодший — *Іван Петрович* (бл. 1762 р. – ?), надвірний радник і власник села Репіно Ямбурзького повіту Санкт-Петербурзької губернії [22, л. 4], заснував гілку роду, з якої походять видатні українські науковці Євген Оскарович і Борис Євгенович Патони.

Історія Патонів на новій батьківщині характерна для більшості іноземних родів, що поєднали свою долю з Російською імперією. Це був шлях через професіоналізм і сумлінну службу до дворянства, чинів і почестей.

Син Івана Петровича Патона — *Петро Іванович* (1796 – 2 вересня 1871, Санкт-Петербург, похований у Москві на Іновірському кладовищі на Введенських горах) — рішенням Санкт-Петербурзького дворянського депутатського зібрання від 12 липня 1862 р. разом зі старшими синами — Оскаром і Миколою — був визнаний у російському спадковому дворянстві та внесений до 2-ї частини дворянської родовідної книги Санкт-Петербурзької губернії. Це рішення затвердив указ Сенату по департаменту герольдії № 292 від 14 січня 1863 р. [24, л. 41–44].

Петро Іванович Патон зробив блискучу кар'єру. Він вступив у службу 15 лютого 1812 р. колоновожатим до імператорського почету по квартирмейстерській частині (згодом — Генеральний штаб) і брав участь у російсько-французькій війні 1812 р. і закордонних походах російської армії, а згодом у російсько-турецькій війні 1828–1829 рр. і завоюванні Кавказу. Петро Іванович командував 33-м (1830–1833) та Коливанським (1833–1838) егерськими полками, 2-ю (1838–1841) та 1-ю (1841–1846) бригадами 15-ї піхотної дивізії, був начальником резервної дивізії 4-го

піхотного корпусу (1846–1850) та оренбурзьким комендантом (1850–1853). У 1853 р. він призначений сенатором 8-го департаменту Сенату, а 1869 р. отримав чин генерала від інфантерії. Бойовий генерал неодноразово відзначався нагородами: орденами Св. Анни IV ступеня (1812), Св. Володимира IV ступеня з бантом (1829), Св. Георгія IV класу (1837, за 25 років офіцерської бездоганної служби), Св. Анни II ступеня (1837), Св. Володимира III ступеня (1842), Св. Станіслава I ступеня (1843), Св. Анни I ступеня (1853), Св. Анни I ступеня з імператорською короною (1858), Св. Володимира II ступеня з мечами (1862), медаллю в пам'ять про здобуття Парижа (1814), срібною медаллю в пам'ять війни 1812 р. (1812), срібною медаллю в пам'ять російсько-турецької війни 1828–1829 рр. (1832), відзнаками за 30 (1837), 35 (1852 р.), 40 (1859) років бездоганної служби. Петро Іванович був досить заможним поміщиком. 21 листопада 1838 р. він отримав майорат у Сувалкській губернії Царства Польського. Крім того, володів маєтками у Полтавському повіті однойменної губернії, у Бельському повіті на Смоленщині, а також дерев'яним будинком у Москві. Від шлюбу з *Анною Григорівною Гейман* (25 грудня 1800 – 12 червня 1888, Москва), дочкою відомого німецького банкіра Генріха-Грегора (Григорія Юхимовича) Геймана (1771–1843), Петро Іванович Патон мав трьох синів та доньку *Кароліну*, котра стала дружиною полковника *Гаврилова* [24, л. 5–12; 25, л. 6–20].

Старший син Петра Івановича та Анни Григорівни Патонів — *Оскар-Йоганн-Якоб (Оскар Петрович; 8 листопада 1823, Вознесенськ Херсонської губернії — 1900, похований на парафіяльному православному кладовищі с. Хребтіїв Ушицького повіту Подільської губернії²)* — і став батьком Євгена Оскаровича Патона та дідом Бориса Євгеновича Патона. Оскар Петрович освіту здобув у Головному (Миколаївському) інженерному училищі (1838–1843) і вступив на дійсну службу 21 серпня 1843 р. до Санкт-Петербурзької інженерної команди. 1844 р. він був прикомандирований до лейб-гвардії кіннопіонерного дивізіону, а 1849 р. — до учбової гальванічної команди для вивчення гальванічної справи. 1851 р. Оскар Петрович закінчив навчання та повернувся у дивізіон, де 1855 р. призначений командиром 1-го ескадрону. 1857 р. він у чині капітана звільнився на цивільну службу з перейменуванням у колезькі радники. Спочатку Оскар Петрович служив керуючим Новомаїнським відділенням Самарської удільної контори (1857–1859), а згодом перейшов на дипломатичне

² Відомості про те, що Оскар Петрович Патон помер 1909 р., не відповідають дійсності, оскільки у виданій 1901 р. книзі Ю. Сіцінського зазначено: «На Хребтіївському православному кладовищі місцевим власником шт.-капітаном М. Патоном збудовано муровану каплицю на могилі батька, Оскара Патона (долученого до православ'я)» [21, с. 799].

поприще: російський консул у Ніцці (Франція, 1865–1886) та Бреслау (Пруссія, 1886–1893). 1875 р. він отримав чин статського радника та 17 вересня 1893 р. вийшов у відставку. За свою ревну службу Оскар Петрович був нагороджений орденами Св. Анни III ступеня (1856), Св. Станіслава II ступеня (1872), Св. Анни II ступеня (1880), Св. Володимира IV ступеня (1884, за 35-річну службу у класних чинах), відзнакою за 40 років бездоганної служби (1889) і французьким орденом Почесного легіону (1892). Як старший син він 1871 р. успадкував від батьків майорат Кірсна Кальварійського повіту Сувалкської губернії, а також був власником придбаних маєтків Ступино та Ларіно з «сільцями» Бельського повіту Смоленської губернії (з 1858 р.), с. Паново з «сільцями» Бельського повіту Смоленської губернії (з 1858 р.; з 1859 р. належало до Тихвінського повіту Новгородської губернії) та с. Машеве з хутором Сергіївський Новгород-Сіверського повіту Чернігівської губернії (продане у 1891 р.) [1; 24, л. 35–38; 25, л. 21, 22–23].

20 липня 1859 р. у Михайлівській церкві с. Денисовичі Ново-зібківського повіту Чернігівської губернії Оскар Петрович Патон вінчався з дочкою штабс-ротмістра *Катериною Дмитрівною Шишковою* (бл. 1834 – ?)³ [26, л. 39]. Катерина Дмитрівна була власницею придбаного маєтку Ляхово (Будниця також) із фільварком Любово Городоцького повіту Вітебської губернії (з 1862 р.) і с. Хребтіїв із «сільцем» Шуркою та частиною слободи Пилипи Ушицького повіту Подільської губернії [1; 25, л. 35–38]. 7 травня 1888 р. рішенням Санкт-Петербурзького дворянського депутатського зібрання до роду Патонів були долучені дружина та діти Оскара Петровича. Це рішення затвердив указ Сенату № 1561 від 28 травня 1889 р. [25, л. 41–44].

У Оскара Петровича та Катерини Дмитрівни Патонів народилося дві дочки: *Наталія* (27 червня 1860, Городоцький повіт Вітебської губернії – ?) і *Олександра* (18 червня 1862, Ніцца, департамент Приморські Альпи, Франція – 16 травня 1943, Ніцца, департамент Приморські Альпи, Франція) та п'ятеро синів: *Олександр* (11 жовтня 1863, Ніцца, департамент Приморські Альпи, Франція – ?), *Михайло* (5 серпня 1865, Ніцца, департамент Приморські Альпи, Франція – квітень 1919, Нова Ушиця Подільської губернії), *Володимир* (28 серпня 1867, Ніцца, департамент Приморські Альпи, Франція – ?), *Євген* (20 лютого/4 березня 1870 (згідно з радянськими документами — 5 березня 1870 р.), Ніцца, департамент Приморські Альпи, Франція — 12 серпня

³ За деякими даними, Катерина Дмитрівна народилася 10 січня 1837 р. і була дочкою Дмитра Петровича Шишкова (1809–1892) та Олександри Карлівни, народженої баронеси фон Фітінгоф [6].

1953, Київ) і *Петро* (21 вересня 1872, Ніцца, департамент Приморські Альпи, Франція — початок 1930-х, Брест-над-Бугом, Поліське воєводство, Польща) [1; 25, л. 35–38, 39–40].

Один із братів Оскара Петровича — *Микола Петрович* (3 січня 1827 – 24 травня 1909, с. Тимошкіно Новоторзького повіту Тверської губернії) — освіту здобув також у Головному (Миколаївському) інженерному училищі (1841–1847) і вступив у службу 5 вересня 1847 р. у Санкт-Петербурзьку інженерну команду, а 17 червня 1848 р. прикомандирований до лейб-гвардії кінно-піонерного дивізіону. Невдовзі він вислужив чин майора (1856) і був призначений командиром 5-го батальйону Санкт-Петербурзького гренадерського полку (1856). У 1862 р. Микола Петрович залишив військову службу та обіймав посаду помічника керуючого горілчано-акцизними зборами у Тульській (1862–1865) і Тверській (1865–1880) губерніях, а згодом — чиновника з особливих доручень Міністерства фінансів Російської імперії, прикомандированого до Новгородської та Тверської губерній (1885). У 1891 р. він отримав чин дійсного статського радника (1891), а 15 квітня 1896 р. вийшов у відставку. За свою кар'єру Микола Петрович удостоївся орденів Св. Анни III ступеня (1853), Св. Станіслава II ступеня (1859), Св. Анни II ступеня (1879) та Св. Володимира III ступеня (1887). Він володів маєтком Тимошкіно Новоторзького повіту Тверської губернії [24, л. 24, 26–36 об.].

15 листопада 1853 р. у Нарві Ямбурзького повіту Санкт-Петербурзької губернії Микола Петрович Патон побрався з баронесою *Ольгою Андріївною фон Арпсгофен* (7 вересня 1829, Нарва Ямбурзького повіту Санкт-Петербурзької губернії – 27 листопада 1906, Твер), дочкою власника маєтків Германсберг і Вазагоф Везенберзького повіту Естляндської губернії барона Гергарда-Генріха фон Арпсгофена (1795–1854) та Ольги Лаврентіївни, народженої Варнек (1807–1883) [24, л. 26–36 об.]. Від цього шлюбу народилися Микола (6 вересня 1855, Нарва Ямбурзького повіту Санкт-Петербурзької губернії – до 1861), Володимир (17 листопада 1856, Москва – до 1872), Оскар (13 квітня 1858, Нарва Ямбурзького повіту Санкт-Петербурзької губернії – після 1914), Олександр (8 червня 1872–1938), Анна-Марія (8 вересня 1854, Нарва Ямбурзького повіту Санкт-Петербурзької губернії – ?), Ольга (1 серпня 1859, Нарва Ямбурзького повіту Санкт-Петербурзької губернії – до 1872), Софія (18 вересня 1862 – 27 жовтня 1937, Женева, Швейцарія), Марія (1867–1954, Париж) Патони [24, л. 26–36 об., 37–40 об.].

Молодший із братів Патонів — *Іван Петрович* (19 листопада/1 грудня 1837, Плоцьк, Царство Польське – 17 квітня 1911, Санкт-Петербург) — освіту здобув в імператорському Олександрівському

ліцеї та 5 січня 1858 р. вступив у службу до Міністерства внутрішніх справ Російської імперії. У 1859 р. він призначений молодшим чиновником із особливих доручень при бессарабському військовому губернаторі. 1862 р. Іван Петрович переведений на посаду бессарабського обласного карних справ стряпчого, а 1864 р. призначений повітовим справником. 1865 р. він за власним бажанням переведений до Міністерства юстиції та був товаришем голови Вітебської палати карного суду (1865) і товаришем голови Вітебської палати цивільного суду (1865). Згодом Іван Петрович обіймав посади Смоленського (1872) і Катеринославського прокурорів окружних судів. У 1911 р. він вийшов у відставку у чині таємного радника. Іван Петровичу 1888 р. придбав маєтки у Лайшевському повіті Казанської губернії — сільце Рогозіно-Долматово (Булгак також) і «пустоші» Єникеєв-Карач, які були продано у 1899 р. [25, л. 13–13 об., 14–19].

Одружений Іван Петрович Патон був із *Софією Михайлівною Фантон-де-Веррайон* (17 вересня 1837, Санкт-Петербург – ?), дочкою генерал-лейтенанта Генерального штабу Російської імперії, бессарабського губернатора Михайла Львовича Фантон-де-Веррайона (1804–1887) й Анастасії Георгіївни (Григорівни), народженої Філіпеско [25, л. 14–19]. Від цього шлюбу народилося шість дітей: Анастасія (21 червня 1864 р. – ?), Петро (24 квітня 1866, Вітебськ – 7 вересня 1941, Франція), Євген (21 листопада 1867, Калуга – ?), Микола (27 грудня 1868, Калуга – після 1923), Олександр (5 квітня 1870, Калуга – ?) та Анна (7 вересня 1871, Смоленськ – ?) [25, л. 14–19, 20–24 об.]. Іван Петрович Патон і його родина рішенням Смоленського дворянського депутатського зібрання від 12 жовтня 1873 р. були визнані у спадковому дворянстві та внесені до 2-ї частини дворянської родовідної книги Смоленської губернії. Це рішення затвердив указ Сенату № 4160 від 19 листопада 1873 р. [25, л. 25–28]. Старшому із синів Івана Петровича та Софії Михайлівни — Петрові Івановичу Патону — 21 березня 1901 р. височайшим указом було дозволено до власного приєднати прізвище діда — Фантон-де-Веррайон — і передавати його старшому нащадкові в роді [26].

Трагічно склалася доля молодших поколінь роду Патонів. Соціальні потрясіння 1917 р., що знищили величезну імперію, розкидали членів родини по різних політичних таборах і країнах. *Петро Іванович Патон-Фантон-де-Веррайон* — двоюрідний брат Є. О. Патона — закінчив Морський корпус (1883) та Морську академію (1908). Він був учасником російсько-японської війни 1904–1905 рр., зокрема Цусимського бою, Першої світової війни та Білого руху. Петро Іванович командував канонерським човном «Гіляк» (1906–1909), був начальником 8-го дивізіону міноносців Балтійського флоту (1909–1911), ко-

мандиром лінійного корабля «Синоп» (1912–1916), начальником навчального загону Чорноморського флоту (з 1914 р.) і загону суден оборони північно-західної частини Чорного моря (1916–1917). У 1915 р. він отримав чин контр-адмірала, з 13 квітня 1917 р. вийшов у відставку. За бездоганну службу, мужність і командирський талант Петро Іванович був нагороджений орденами Св. Анни III ступеня (1893), Св. Станіслава II ступеня (1903), Св. Володимира IV ступеня з бантом (1908, за 25 років служби), Св. Анни II ступеня (1908), Св. Володимира II ступеня (1910), Св. Володимира III ступеня (1913), із мечами (1915), медалями — у пам'ять царювання імператора Олександра III (1896), російсько-японської війни 1904-1905 рр. (1906), 100-річчя Вітчизняної війни 1812 р. (1912), 300-річчя царювання дому Романових (1913), 200-річчя Гангутської перемоги (1915), а також золотою шаблею з написом «За хоробрість» (1906), золотим знаком про закінчення курсу Морського корпусу (1910), срібною медаллю за допомогу, надану постраждалим під час землетрусу в Мессіні та Калабрії (1911), командорськими хрестами грецького ордена Спасителя (1909), туніського ордена Слави (Нишан-Ифтикар; 1909) та ордена Корони Італії (1910). У 1918 р. Петро Іванович Патон-Фантон-де-Веррайон був членом правління та тимчасовим головою Російського Дунайського пароплавства, а потім — головним комісаром флоту і портів Чорного та Азовського морів Української Держави. У 1920 р. він — офіцер денікінських Збройних сил Півдня Росії. Після поразки Білого руху, контр-адмірал емігрував до Франції, де був членом громадських офіцерських організацій. У французькій землі він і був похований [19, с. 409]. На кладовищі Сент-Женев'єв-де-Буа (департамент Ессон, Франція) похована і його дружина — *Євгенія Матвіївна Шишкова*, за першим шлюбом *Боголюбова* (6 січня 1874 – 23 січня 1951, Париж) [4, с. 368].

Його молодший брат — *Микола Іванович* — також закінчив Морське училище (1889). Під час російсько-японської війни у складі загону транспортів він брав участь у поході 2-ї Тихоокеанської ескадри на театр бойових дій (1904–1905), а потім командував міноносцями «Страшний», «Боевой» (1909), есмінцем «Стерегущий» (1910–1915), був начальником 6-го дивізіону міноносців Балтійського флоту (1915–1917) і 2-ї бригади лінійних кораблів (1917). У 1917 р. Микола Іванович отримав чин контр-адмірала. За свою службу був відзначений орденами Св. Анни II ступеня з мечами (1911), Св. Володимира III ступеня з мечами (1916) та георгіївською зброєю (1915). У період гетьманату служив на флоті Української Держави (1918), але згодом перейшов на службу до Червоного флоту, обіймав посади старшого морського начальника у Кронштадті, начальника Кронштадтської бази Балтійського флоту, начальника училища командного складу Ро-

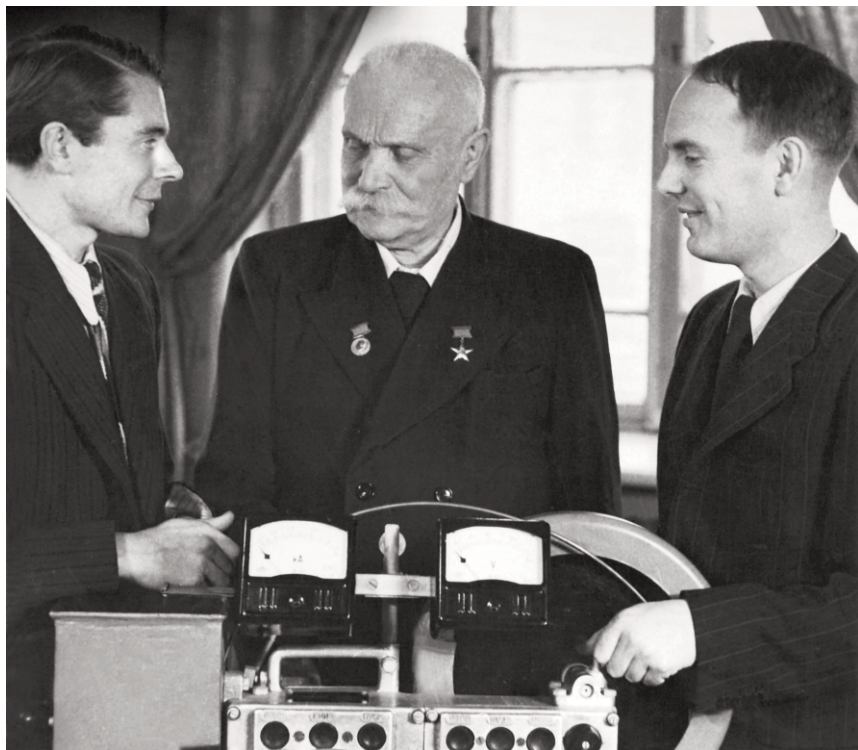
бітничо-селянського червоного флоту (1920–1922), був співробітником Морської історичної комісії (з 1923 р.). Подальша доля Миколи Івановича нам невідома (утім, неважко здогадатися) [14]. Його дружина — *Ольга Георгіївна Яковлева*, у першому шлюбі *Голикова* (бл. 1866 – 20 травня 1950, Менвілл, штат Нью-Джерсі, США) — не залишилася в більшовицькій Росії, виїхавши у 1920 р. за кордон [3, с. 326].

Зінаїда Павлівна Патон, народжена *Преснухіна*, у першому шлюбі *Гейциг* (8 липня 1863 – березень 1942, Ленінград), вдова дійсного статського радника та члена санкт-петербурзьких окружного суду та судової палати *Оскара Миколайовича Патона*, ще одного двоюрідного брата видатного науковця, померла у Ленінграді під час блокади і похована на Піскарьовському кладовищі [32, арк. 114 зв. – 115; 2].

Молодший брат Оскара Миколайовича — *Олександр Миколайович Патон* — військовий інженер, випускник Миколаївського інженерного училища (1894) та Миколаївської інженерної академії (1901) — служив діловодом із будівництва окружного інженерного управління Одеського військового округу (з 1911 р.). У 1915 р. отримав чин полковника. Олександр Михайлович був кавалером орденів Св. Анни III ступеня (1906), Св. Станіслава II ступеня (1909), Св. Володимира IV ступеня (1916). Після більшовицького заколоту брав участь у Білому русі, але, потрапивши в більшовицький полон, перейшов на бік радянської влади і до 1923 р. служив у Робітничо-селянській червоній армії. У 1938 р. був заарештований органами НКВС та розстріляний [18; 20].

В еміграцію виїхали рідні сестра та брат Є. О. Патона, а сам він багато років змушений був приховувати навіть сам факт їхнього існування. *Олександра Оскарівна Патон*, в одруженні *Матковська*, хрещена мати свого племінника — Бориса Євгеновича Патона [31, арк. 318 зв. – 319], емігрувала до Франції, де оселилася в Ніцці та похована на православному кладовищі Кокад [5, с. 401]. *Петро Оскарович Патон*, голова Річицької повітової земської управи (1913–1917), був річицьким повітовим комісаром за часів Тимчасового уряду, а в період гетьманату — поліським губернським старостою. Коли значна частина Білорусі відійшла до Другої Речі Посполитої, він разом із дружиною — *Оленою Миколаївною Гавриловою*, залишився у Польщі та служив у Брестському магістраті [9].

Страшна доля спіткала іншого брата Є. О. Патона — *Михайла Оскаровича Патона*, який був хрещеним батьком свого племінника — Володимира Євгеновича Патона [30, арк. 43 зв. – 44]. Він виховувався в Пажеському корпусі, який закінчив за першим розрядом, і службу почав 14 серпня 1884 р. прапорщиком лейб-гвардії Преображенського полку. 19 січня 1902 р. Михайло Оскарович вийшов у відставку з чином полковника та був призначений почесним мировим суддею

*Євген Оскарович Патон із синами
Володимиром (ліворуч) та Борисом (праворуч)
біля універсального зварювального автомата ТС-17. Київ, 1949 р.*

Ушицького округу Подільської губернії (1902–1917). Він неодноразово очолював дворянство Ушицького повіту (1905–1917), де володів с. Хребтіївим із «сільцем» Шуркою та частиною слободи Пилипи Ушицького повіту, та був головою Ушицької повітової земської управи (1911–1917). За свою службу отримав чин дійсного статського радника (1914) та був нагороджений орденами Св. Станіслава III ступеня (1897), Св. Володимира IV (1906) та III (1916) ступенів, німецьким орденом Червоного орла IV ступеня, а також медалями В пам'ять царювання імператора Олександра III (1896), В пам'ять священної коронації їх імператорських величностей (1896), Червоного Хреста за участь у діяльності товариства під час російсько-японської війни 1904–1905 рр. (1907), світлобронзовою медаллю в пам'ять 200-річчя Полтавської битви (1910) та іншими відзнаками [23, л. 10, 11, 13–18; 7, арк. 521–523]. Михайло Оскарович уславився як щедрий благодій-

ник, який жертвував значні суми на соціальний розвиток Поділля. За його фінансової підтримки у 1908 р. було відкрито земську лікарню та ремісниче училище імені барона П. П. Местмахера в Новій Ушиці [36, с. 584] та у 1912 р. побудовано школу у с. Хребтіїв [33, арк. 138]. Тому 1910 р. за званням імператриці Марії Федорівни він став довічним почесним членом Ушицького повітового опікунства про дитячі притулки [23, л. 13–18].

8 січня 1906 р. у с. Песець Новоушицького повіту Подільської губернії Михайло Оскарович Патон вінчався з *Олександрою Вікторівною Будде* (19 жовтня 1879 – квітень 1919, Нова Ушиця Подільської губернії), дочкою генерала від інфантерії у відставці Віктора Еммануїловича Будде (1836–1901) й Олександри Павлівни, народженої баронеси Местмахер (1850–1909) [23, л. 13–18; 7, арк. 521–523; 36, с. 585].

Подружжя Патонів мала лише одного сина Антона, який народився у 1918 р. Він розділив долю своїх батьків, яких у квітні 1919 р. разом із домочадцями було вбито бандитами в їхньому будинку в Новій Ушиці. Родину Патонів було поховано на кладовищі у с. Хребтієві [12; 36, с. 586–587].

Але, незважаючи на лихі часи, рід вижив і значно збагатив вітчизняну та світову науку. 17 березня 1916 р. професор Київського політехнічного інституту статський радник Євген Оскарович Патон вінчався у Києво-Подільському Успенському соборі з дівцею Наталією Вікторівною Будде (25 жовтня 1884 – 1971, Київ), дочкою генерала від інфантерії у відставці Віктора Еммануїловича Будде (1836–1901) й Олександри Павлівни, народженої баронеси Местмахер (1850–1909)⁴ [13, арк. 158]. Від цього шлюбу народилося два сини — Володимир (5/18 березня 1917, Київ – 28 лютого 1987, Київ) [30, арк. 44 зв. – 45] та Бориса (нар. 1/14 листопада 1918, Київ) [31, арк. 318 зв. – 319], які стали соратниками та послідовниками свого батька, а молодший із них ще й на багато років визначив основні напрями розвитку вітчизняної науки загалом.

Сьогодні, після десятиліть забуття, ми повертаємося до своїх коренів, відтворюємо історичну пам'ять, відшукуємо загублені гілки родовідних дерев. Цей процес тривалий, копіткий. І наше дослідження є новим етапом у реконструкції генеалогії славного роду. Уже віднайдено багато цікавих документів, уведено до наукового обігу низку нових фактів. Але попереду, безперечно, — велика пошукова робота, цікаві знахідки.

⁴ Наталія Вікторівна Будде доводилася рідною сестрою Олександрі Вікторівні Будде, дружині Михайла Оскаровича Патона.

1. Архив внешней политики Российской империи, ф. 159, оп. 464, д. 2579, № 78.
2. Блокада. Алфавитный список погибших. Панкович-Пашиц [Электронный ресурс]. – Сайт «Мое семейное древо». – Режим доступа : <https://pomnirod.ru/materialy-k-statyam/vojna/2-mirovaya/blokada-alfavitnyj-spisok-pogibshih/блокада.-алфавитный-список-погибших.-п/блокада.-алфавитный-список-погибших.-панкович.html> – Название с экрана (15.10.2017).
3. Генеалогическая хроника российской эмиграции (по материалам журнала «Новик»). Справочник [Текст] / под ред. О. Н. Наумова; сост. О. Н. Наумов, С. А. Разумов. – Москва : ООО «Старая Басманная», 2011. – 476 с.
4. Грезин И. И. Алфавитный список русских захоронений на кладбище в Сент-Женевьев-де-Буа [Текст] / И. И. Грезин ; под ред. А. А. Шумкова. – Москва : ООО «Старая Басманная», 2009. – 568 с.
5. Грезин И. И. Русское кладбище Кокад в Ницце [Текст] / И. И. Грезин ; под ред. А. А. Шумкова. – Москва : ООО «Старая Басманная», 2012. – 760 с., 56 с. ил.
6. Дмитрий Петрович Шишков [Электронный ресурс] // Geni. – Режим доступа : <https://www.geni.com/people/Дмитрий-Шишков/6000000025903682864> – Название с экрана (25.11.2017).
7. Державний архів Хмельницької області, ф. 227, оп. 3, спр. 6676.
8. *Доброхотов Н. Н.* Евгений Оскарович Патон (Краткая характеристика научной и общественной деятельности) [Текст] / Н. Н. Доброхотов // Сб., посвящённый 80-летию со дня рождения и 55-летию науч. деятельности Героя Социалистического Труда, действительного члена АН УССР Евгения Оскаровича Патона. – Киев : Издательство АН УССР, 1951. – С. 9–13.
9. *Лебедева В.* Мост Патонов на Беларусь [Электронный ресурс] / В. Лебедева // Гомельская правда. – 2011, 19 октября. – Режим доступа : <http://gp.by/category/news/society/news18623.html>. – Название с экрана (15.10.2017).
10. *Малишевский И. Ю.* Рассказы о Патоне [Текст] / Т. Ю. Малишевский. – Киев : Наук. думка, 1984. – 491 с., ил.
11. *Малишевский И. Ю.* Рассказы о Патоне: 2-е изд., испр. и доп. [Текст] / Н. Ю. Малишевский. – Киев : Дніпро, 1990. – 485 с., ил.
12. *Малюгіна І. В.* Калюс [Текст] / І. В. Малюгіна, Н. Л. Онищук // Енциклопедія сучасної України. – Київ : Наук. думка, 2012. – Т. 12. – С. 96.
13. Науковий архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 289, спр. 1.
14. Николай Иванович Паттон [Электронный ресурс] // Военно-морской флот России. – Режим доступа : <http://www.navy.su/persons/17/patton.htm>. – Название с экрана (12.10.2018).
15. *Новицкий А.* Патон Петр Юрьевич [Текст] / А. Новицкий // Русский биографический словарь: в 25 т. / А. А. Половцов. – Москва : Тип. И. Н. Скороходова, 1902. – Т. XIII: Павел, преподобный – Петр (Илейка). – С. 380.
16. *Оноприенко В. И.* Евгений Оскарович Патон [Текст] / В. И. Оноприенко, Л. Д. Кистерская, П. И. Севбо. – Киев : Наук. думка, 1988. – 240 с., ил.
17. *Патон Е. О.* Воспоминания [Текст] / Е. О. Патон ; лит. запись Ю. Буряковского. – Киев : Держлітвидав України, 1962. – 333 с., ил.
18. Патон Александр Иванович [Электронный ресурс] // Русская армия в Великой войне. Картотека проекта. – Режим доступа : <http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=9710> – Название с экрана (12.10.2018).

19. Патгон-Фантон-де-Веррайон Петр Иванович [Текст] // Российское зарубежье во Франции. 1919–2000. Биографический словарь: в 3-х т. / Под ред. Л. Мнухина, М. Авриль, В. Лосской. – Москва : Наука; Дом-музей Марины Цветаевой, 2010. – Т. 2: Л-Р. – 685.
20. Патоны [Электронный ресурс] // Центр генеалогических исследований. – Режим доступа : <http://rosgenea.ru/?a=16&r=4&s=%CF%E0%F2%EE%ED>. – Название с экрана (12.10.2018).
21. Приходы и церкви Подольской епархии [Текст] / Под ред. Е. Сецинского. – Біла Церква : О. Пшонківський, 2009. – XII, 996 с.
22. Российский государственный исторический архив, ф. 470, оп. 4 (105/539), д. 16.
23. Российский государственный исторический архив, ф. 1283, оп. 1, д. 77.
24. Российский государственный исторический архив, ф. 1343, оп. 27, д. 1083.
25. Российский государственный исторический архив, ф. 1343, оп. 27, д. 1084.
26. Российский государственный исторический архив, ф. 1343, оп. 50, д. 469.
27. *Собко Н. П.* Словарь русских художников, ваятелей, живописцев, зодчих, рисовальщиков, граверов, литографов, медальеров, мозаичистов, иконописцев, литейщиков, чеканщиков, сканщиков и проч.: с древнейших времен до наших дней (XI–XIX вв.) [Текст] / Н. П. Собко. – СПб. : Тип. М.М. Стасюлевича, 1899. – Т. 3, вып. 1. П: (700 имен). – С. 51.
28. *Томазов В. В.* Патони: Родинна хроніка [Текст] / В. В. Томазов, М. Ф. Дмитрієнко. – Київ : Академперіодика, 2018. – 316 с., [32] с., 40 с. іл.
29. *Томазов В. В.* Патоны [Текст] / В. Томазов, А. А. Шумков // Дворянский календарь. – Санкт-Петербург, 2003. – Тетрадь 11. – С. 129–138.
30. Центральный державний історичний архів України у м. Києві, ф. 127, оп. 1080, спр. 475.
31. Центральный державний історичний архів України у м. Києві, ф. 127, оп. 1080, спр. 510.
32. Центральный державний історичний архів України у м. Києві, ф. 224, оп. 2, спр. 223.
33. Центральный державний історичний архів України у м. Києві, ф. 707, оп. 229, спр. 150.
34. *Чеканов А. А.* Евгений Оскарович Патон: 1870–1953 гг. [Текст] / А. А. Чеканов. – Москва: Из-во АН СССР, 1963. – 183 с., ил.
35. *Чеканов А. А.* Евгений Оскарович Патон [Текст] / А. А. Чеканов. – Киев : Наук. думка, 1979. – 107 с., ил.
36. *Шпаковский С.М.* Михайло Оскарович Патон (1865–1919 рр.): дворянин, офіцер, чиновник (невідомі сторінки з життя та діяльності) [Текст] / С. М. Шпаковский // Матеріали XIV Подільської наук. істор.-краєзнавчої конф. (14–15 лист. 2014 р.). – Кам'янець-Подільський : Сисин О. В. Абетка, 2014. – С. 579–589.

REFERENCES

1. *Arkhir vneshnei politiki Rossiiskoi imperii* [Archive of Foreign Policy of the Russian Empire], fund 159, inventory 464, file 2579, 78.
2. *Blokada. Alfavitnyi spisok pogibshikh. Pankovich-Pashits* [Blockade. Alphabetical List of the Dead. Pankovich-Pashits]. *Moio semeinoe drevo* [Electronic resource]. Access mode: <https://pomnirod.ru/materialy-k-statyam/>

- vojna/2-mirovaya/blokada-alfavitnyj-spisok-pogibshih/блокада.-алфавитный-список-погибших.-п/блокада.-алфавитный-список-погибших.-панкович.html. The name of the screen (15.10.2017). [in Russian].
3. Naumov, O. & Razumov, S. (2011). *Genealogicheskaia khronika Rossiiskoi emigratsii (po materialam zhurnala "Novik")*. Spravochnik [Genealogical Chronicle of Russian Emigration (According to the Materials of the Journal "Novik". Directory]. Moskva: OOO "Staraia Basmannaia". [in Russian].
 4. Grezin, I. (2009). *Alfavitnyi spisok russkikh zakhoroneni na kladbishche v Sent-Zheneviev-de-Bua* [Alphabetical List of Russian Graves in the Cemetery in Saint Genevieve de Bois]. Moskva: OOO "Staraia Basmannaia". [in Russian].
 5. Grezin, I. (2012). *Russkoe kladbishche Kokad v Nitstse* [Russian Cemetery Caucade in Nice]. Moskva: OOO "Staraia Basmannaia". [in Russian].
 6. *Dmitrii Petrovich Shishkov* [Dmitrii Petrovich Shishkov]. *Geni*. Access mode: <https://www.geni.com/people/Дмитрий-Шишков/600000025903682864> The name of the screen (25.11.2017). [in Russian].
 7. *Derzhavnyi arkhiv Khmelnytskyi oblasti* [State Archive of Khmelnytsky Region], fund 227, inventory 3, file 6676.
 8. Dobrokhotov, M. (1951). *Yevgenii Oskarovich Paton (Kratkaia kharakteristika nauchnoi i obshchestvennoi deiatelnosti)* [Yevgenii Oskarovich Paton. (Brief Description of Scientific and Social Activities)]. In *Sbornik, posviashchionnyi 80-letiiu so dnia rozhdenia i 55-letiiu nauchnoi deiatelnosti Gerioia Sotsialisticheskogo Truda, deistvitelnogo chlena AN USSR Yevgeniia Oskarovicha Patona* (pp. 9–13). Kyiv: Izdatelstvo AN USSR. [in Russian].
 9. Lebedeva, V. (2011). *Most Patonov na Belarus* [Patons' Bridge to Belarus]. *Gomelskaia Pravda* [Electronic resource]. – Access mode: <http://gp.by/category/news/society/news18623.html>. – The name of the screen (15.10.2017). [in Russian].
 10. Malishevskii, I. (1984). *Rasskazy o Patone* [Tales of Paton]. Kyiv: Naukova dumka. [in Russian].
 11. Malishevskii, I. (1990). *Rasskazy o Patone* [Tales of Paton]. Kyiv: Dnipro. [in Russian].
 12. Maliuhina, I. & Onishchuk, N. (2012). *Kalius* [Kalius]. In *Entsiklopediia suchasnoi Ukrainy* [Encyclopedia of Contemporary Ukraine]. (Vol. 12, p. 96). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
 13. *Naukovyi arkhiv Prezidii NAN Ukrainy* [Scientific Archive of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine], fund 251, inventory 289, file 1.
 14. *Nikolai Ivanovich Patton* [Nikolai Ivanovich Patton]. *Voенно-морскоi flot Rossii* [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.navy.su/persons/17/patton.htm>. – The name of the screen (12.10.2018). [in Russian].
 15. Novytskyi, A. (1902). *Paton Piotr Yurievich* [Paton Piotr Yurievich]. In *Russkii biograficheskii slovar: v 25 t.* (Vol. 13, p. 380). Moskva: tipografiia I. Skorokhodova. [in Russian].
 16. Onoprienko, V., Kisterskaia, L. & Sevbo, P. (1988). *Yevgenii Oskarovich Paton*. [Yevgenii Oskarovich Paton]. Kyiv : Naukova dumka. [in Russian].
 17. Paton, Ye. (1962). *Vospominaniia* [Memories]. Kyiv: Derzhlitvydav Ukrainy. [in Russian].
 18. *Paton Aleksandr Ivanovich* [Paton Aleksandr Ivanovich]. *Russkaia armiia v Velikoi voine. Kartoteka proekta* [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=9710>. – The name of the screen (12.10.2018). [in Russian].

19. Manukhin, L., Avril, M. & Losska, V. (2010). *Paton-Fanton-de-Verraion Piotr Ivanovich* [Paton-Fanton-de-Verraion Piotr Ivanovich]. In *Rossiiskoe zarubezhie vo Frantsii. 1919–2000. Biograficheskii slovar: v 3 t.* (V. 2, p. 409). Moskva: Nauka; Dom Mariny Tsvetaevoi. [in Russian].
20. *Patony* [The Patons]. *Tsentr genealogicheskikh issledovanii*. Access mode: <http://rosгенеa.ru/?a=16&r=4&s=%CF%E0%F2%EE%ED>. – The name of the screen (12.10.2018). [in Russian].
21. Setsinskii, Ye. (2009). *Prikhody i tserkvi Podolskoi eparkhii* [Parishes and Churches of Podolia's Diocese]. Bila Tserkva: O. Pshonkivskii. [in Russian].
22. *Rossiiskii gosudarstvennyi istoricheskii arkhiv* [Russian State Historical Archive], fund 470, inventory 4 (105/539), file 16.
23. *Rossiiskii gosudarstvennyi istoricheskii arkhiv* [Russian State Historical Archive], fund 1283, inventory 1, file 77.
24. *Rossiiskii gosudarstvennyi istoricheskii arkhiv* [Russian State Historical Archive], fund 1343, inventory 27, file 1083.
25. *Rossiiskii gosudarstvennyi istoricheskii arkhiv* [Russian State Historical Archive], fund 1343, inventory 27, file 1084.
26. *Rossiiskii gosudarstvennyi istoricheskii arkhiv* [Russian State Historical Archive], fund 1343, inventory 50, file 469.
27. Sobko, N. (1899). *Slovar russkikh khudozhnikov, vaiatelei, zhivopistsev, zodchikh [...] s drevneishikh vremion do nashikh dnei (11–19 vv.)* [Dictionary of Russian Artists, Sculptors, Painters, Architects [...]: from ancient times to the present day (11th–19th centuries)] (Vol. 3, issue 1: II, p. 51). Sankt-Peterburg: Tipografiia M. Stasiulevicha. [in Russian].
28. Tomazov, V. & Dmytrienko, M. (2018). *Patony: Rodynna khronika* [The Patons: Family chronicle]. Kyiv: Akadempriodyka. [in Ukrainian].
29. Tomazov, V. & Shumkov, A. (2003). *Patony* [The Patons]. In *Dvorianskii kalendar* [Noble calendar], 11, 129–138. [in Russian].
30. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Kyevi* [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fund 127, inventory 1080, file 475.
31. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Kyevi* [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fund 127, inventory 1080, file 510.
32. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Kyevi* [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fund 224, inventory 2, file 223.
33. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Kyevi* [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fund 707, inventory 229, file 150.
34. Chekanov, A. (1963). *Yevgenii Oskarovich Paton: 1870–1953 gg.* [Yevgenii Oskarovich Paton: 1870–1953]. Moskva: Kyiv: Izdatelstvo AN SSSR. [in Russian].
35. Chekanov, A. (1979). *Yevgenii Oskarovich Paton*. [Yevgenii Oskarovich Paton]. Kyiv: Naukova dumka. [in Russian].
36. Shpakovskiy, S. (2014). *Mykhailo Oskarovykh Paton (1865–1919 rr.): dvorianyn, ofitser, chynovnyk (nevidimi storinky z zhyttia ta dialnosti)* [Mykhailo Oskarovykh Paton (1865–1919): nobleman, officer, official (unknown pages from the life and work)]. In *Materialy 14 Podilskoi naukovoï istoryko-kraieznavchoi konferentsii (14–15 lystopada 2014 r.)*, (pp. 579–589). Kamianets-Podilskiy: Sysyn O. Abetka. [in Ukrainian].

Стаття надійшла 02.11.2018 р.

Tomazov Valerii, Candidate of Historical Sciences, Head of the Sector of Genealogical and Heraldic Research of the Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine, Senior Research Fellow of the Institute of Biographical Researches of VNLU (Kyiv).

The Patons: history of the family.

In the article the author covers the history and reconstructs the genealogy of the Patons family, from which a whole galaxy of prominent figures comes — military (Petro Ivanovych Paton, Petro Ivanovych Paton-Fanton-de-Verraion, Mykola Ivanovych Paton, Oleksandr Mykolaiovych Paton), diplomat (Oskar Petrovych Paton), lawyers (Ivan Petrovych Paton, Oskar Mykolaiovych Paton), architect (Petro Yuriiiovych Paton), public figure (Mykhailo Oskarovich Paton) and scientists (Yevhen Oskarovich Paton, Volodymyr Yevhenovych Paton, Borys Yevhenovych Paton, Yevheniia Borysivna Paton). To reach the goal, the author used mostly the sources of official origin from the archives of Ukraine and Russia, in particular the nobility records. They contain a huge amount of documents of the genealogical and general biographical nature. All the documents have a high level of reliability. Although, despite this, during the verification of the information, they were critically considered and compared with other sources. The article also gives a detailed analysis of the historiography of the studied problem.

Key words: the Patons (the Pattons), family, nobility, Kyiv, Yevhen Oskarovich Paton, Borys Yevhenovych Paton.

Томазов В. В., кандидат исторических наук, заведующий сектором генеалогических и геральдических исследований Института истории Украины НАН Украины, старший научный сотрудник Института биографических исследований НБУВ (Киев).

Патоны: история рода.

В статье освещается история и реконструируется генеалогия рода Патонов, из которого происходит целая плеяда выдающихся деятелей — военные (Петр Иванович Патон, Петр Иванович Патон-Фантон-де-Веррайон, Николай Иванович Патон, Александр Николаевич Патон), дипломат (Оскар Петрович Патон), юристы (Иван Петрович Патон, Оскар Николаевич Патон), архитектор (Петр Юрьевич Патон), земский и общественный деятель (Михаил Оскарович Патон) и ученые (Евгений Оскарович Патон, Владимир Евгеньевич Патон, Борис Евгеньевич Патон, Евгения Борисовна Патон). Для осуществления поставленной цели использованы преимущественно источники официального происхождения из архивов Украины и России, в том числе дела о дворянстве. Они содержат большое количество документов как собственно генеалогического, так и общебиографического характера. Все документы имеют высокий уровень достоверности. Но, несмотря на это, во время верификации информации осуществлялось их критическое осмысление и сравнение с другими источниками. В статье детально проанализирована историография исследуемой проблемы.

Ключевые слова: Патоны (Паттоны), род, дворянство, Киев, Евгений Оскарович Патон, Борис Евгеньевич Патон.

УДК 929(477) Полонська-Василенко Н. Д.

*Світлана Миколаївна ЛЯШКО,
кандидат історичних наук,
провідний науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ)*

ЛІТОПИСЦІ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК: НАТАЛІЯ ДМИТРІВНА ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО

Наталія Дмитрівна Полонська-Василенко (1884–1973) — одна з перших літописців та історіографів високої Української академії наук. Особистий погляд науковця, багаторічного співробітника Української академії, сучасника подій у країні Н. Д. Полонська-Василенко виклала в двотомній науковій праці з історії Української Академії наук у 1918–1940 рр. «Українська академія наук (Нарис історії)» (Мюнхен, 1955–1958), незвичній для часу й умов, за яких вона з'явилася, а також за обраними методами, структурою та змістом.

Нарис проаналізовано з урахуванням джерельної бази, особливостей структури, обраних методів і засобів розкриття викладеної теми. Окреслено нестандартні авторські підходи до розкриття теми впливу політики радянської держави на розвиток наукової думки та долі науковців і співробітників. Наголошено, що авторка першою в тогочасній українській історіографії уклала своєрідний «реєстр» співробітників Академії наук, які зазнали різних форм політичних репресій, і їхніх здобутків для біографічних, просопографічних та інших досліджень у контексті історії наукових установ.

Визначено унікальність праці як соціокультурного, історично-антропологічного, просопографічного джерела з історії Академії наук. Вивчення праці як джерела дало можливість означити кілька перспективних напрямів дослідження історії Академії наук України, зокрема: взаємодія науковців установи та влади; Академія наук як «місце пам'яті» та ін.

Ключові слова: Українська академія наук, історія, джерело, спогади, політичні репресії.

Ім'я історика України Наталії Дмитрівни Полонської-Василенко (1884–1973), універсальної дослідниці в галузі гуманітарних студій (історії Запоріжжя та Південної України XVIII ст., археографії, джерелознавства), професорки високих шкіл в Україні та за її межами,

стало інтелектуальним відкриттям у незалежній Україні. Н. Д. Полонська-Василенко була свідком заснування та становлення Української академії наук і стала чи не найпершим її історіографом. Її праці «Українська академія наук (Нарис історії)» [14] та «Історія України» [11] на початку 1990-х рр. стали одними з перших перевидань праць українських істориків, написаних в еміграції та доступними українським науковцям і вдячним читачам та шанувальникам її творчості. Відтворені видання супроводжували перші біографічні дослідження про авторку (В. Ульяновський, І. Верба, П. Овчаренко, О. Рубльов та ін.). За роки незалежності України з'явилися статті та монографії, присвячені Н. Д. Полонській-Василенко [1], зокрема, до 130-ліття від дня народження вченої (2014) Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського опублікував шість статей у часописі «Ukraina Magna» (2016). Фактично усі дослідники життя і творчості Н. Д. Полонської-Василенко приділяли увагу праці «Українська академія наук (Нарис історії)», присвяченій історії високої академічної установи. Робота згадується у багатьох статтях сучасних істориків, подається її загальна характеристика, аналізуються окремі аспекти. Але повноцінне дослідження твору «літописця Української Академії Наук», за висловом М. О. Міллера, ще на часі.

Двотомник «Українська академія наук (Нарис історії)» перевидався в Україні тричі (1992, 1993, 1995). Праця відрізняється від попередніх видань з історії Української Академії Наук в Радянській Україні. З одного боку, вона є завершеним історичним дослідженням, а з іншого — цінним джерелом різноманітної інформації з життя Української академії наук у її перше тридцятиліття. Унікальність роботи полягає в тому, що Н. Д. Полонська-Василенко була безпосередньо причетна до створення та діяльності УАН. Особливості джерелознавчого значення праці поки ще залишаються недостатньо дослідженими.

Історія створення нарисів історії

Праця Н. Д. Полонської-Василенко «Українська академія наук (Нарис історії)» незвичайна для тих часу й умов, за яких вона з'явилася¹. Разом із багатьма представниками української наукової еліти Н. Д. Полонська-Василенко опинилася в полоні комуністичної влади, противитися якій було неможливо. В 1943 р. Наталія Дмитрівна виї-

¹ Зазначимо, що майже одночасно в Мюнхені з'явилися праці колег Н. Д. Полонської-Василенко по ВУАН та наукових і навчальних установ товариств в еміграції — В. П. Петрова «Українська інтелігенція — жертва більшовицького терору» (1956), М. О. Міллера «Археологія в СРСР» (1954), Б. Крупицького «Українська історична наука під советами» (1957) та інших, у яких розкриваються окремі теми з історії ВУАН і долі її співробітників.

хала за кордон. Її від'їзд був вмотивований політичною ситуацією в країні та відомими обмеженнями фахово та повноцінно досліджувати історію України. Свій особистий погляд науковця, багаторічного співробітника Української академії, сучасника подій в країні Н. Д. Полонська-Василенко виклала в науковому життєписі з історії Української Академії наук. Праця вийшла друком у 1955 (Ч. I) та 1958 (Ч. II) роках під час роботи науковиці в Інституті для вивчення історії та культури СРСР у Мюнхені.

Цю працю тематично доповнюють інші роботи дослідниці, зокрема «Видання Всеукраїнської Академії Наук у Києві, знищені большевиками» [9], «Історична наука в Україні за советської доби і доля істориків» [10], «Нове фальшування історії (З приводу 40-ліття ВУАН)» [12] тощо. У цих та інших роботах, дотичних за тематикою та проблематикою до історії Академії Наук, відзеркалено екзистенційне розуміння завдань українського вченого на еміграції.

Загальна характеристика праці

Праця складається із двох частин і хронологічно охоплює період від 1918 до 1941 рр. Перша з них присвячена подіям від становлення УАН до 1930 р., а друга — періодові ВУАН у 1930–1941 рр. Кожна частина містить п'ять проблемно-хронологічних розділів, поділених на параграфи, та супроводжується додатками.

У тих умовах, у яких опинилася Н. Д. Полонська-Василенко та її колеги-науковці, кожен намагався обрати свою стратегію інтелектуального самовираження. Свою стратегію обрала і авторка праці. У передмові до першої частини вона наголошує відмінність обраного жанру від усталених історій наукових закладів тим, що «...тема далеко відходить від суто наукової оцінки діяльності» і досягнень Української Академії Наук і набуває політичного характеру, що обумовило самі назви розділів, параграфів і додатків. Н. Д. Полонська-Василенко, за її словами, намагалася дати правдиву історію Української академії наук від початку її створення до 1941 р., від розвитку незалежної наукової думки до «...повної перемоги партії над нею». Наскрізною темою твору є розкриття впливу політики радянської держави на розвиток наукової думки та долі науковців і співробітників. Змістом першої частини праці є «...боротьба за незалежність наукової думки Академії Наук» (1918–1930), другої — «...агонія Академії і повна перемога партії над нею» (1931–1941) та знищення найкращих досягнень науки і культури доби «визвольних змагань» і науковців цього періоду. Остання теза є пріоритетною у другій частині праці. В її контексті історик формулює, на наш погляд, головне для себе завдання — зберегти «...для майбутніх істориків

бодай частину імен тих науковців, які працювали в ній і за всяких умов творили духовні цінності української культури» [14, ч. 2, передмова]. Висвітлення політики «радянзації» та «комунізації» «головної фортеці української культури» і науки — ВУАН та її наслідків стає методологічною основою праці Н. Д. Полонської-Василенко.

Подібний підхід був використаний у роботах інших дослідників цієї теми. Так, В. П. Петров, добре знайомий з Наталією Дмитрівною по співпраці в ВУАН та на еміграції, у праці «Українська інтелігенція — жертва більшовицького терору», що вперше вийшла друком у Мюнхені в 1956 р., зазначав: «Ідея Чеки, в протилежність цьому, пов'язана не з ідеєю особи, а з ідеєю кляси, з протиставленням особи клясі ... Вчинок не вирішував долі людини. Людину засуджували й знищували не за конкретні її вчинки. Особа й її діяльність не грала ролі. Ідея масового знищення, — ось та нова ідея, яку висунув більшовизм...» [7, с. 626]. Аналогічну думку повторює Наталія Дмитрівна без посилання на джерело в праці «Про нечисленних з-поміж незчисленних» (1960), присвяченій 30-літтю процесу СВУ [13, с. 455].

У відповідності до зазначеної мети авторка виокремлює кілька періодів в історії Академії наук в 1918–1941 рр., події яких ґносеологічно пов'язані з різними етапами історії розвитку Національної академії наук, що розгорталися в часі. Відповідні назви розділів праці — «Українська Академія Наук за Гетьманату та Директорії», «Загальні умовини праці ВУАН за часів непу», «Всеукраїнська Академія Наук за період 1924–1930 рр.», «Українська Академія Наук у 1930–1933 роках», «Українська Академія Наук у 1934–1941 роках», «Репресії в Академії Наук», «Матеріальний та побутовий стан Академії Наук», «Наукова праця Академії Наук УРСР». У них вона послідовно фіксує, як змінюється обличчя Академії від «доби блиску ВУАН» до знищення найкращих досягнень попереднього часу та панахиди над нею. Розподіл на розділи зроблено за хронологією та соціально-політичними критеріями.

Авторка висловлює також намір звернути увагу демократичного світу на фальшування історії Академії (наприклад, дата заснування УАН та її відкриття 14 листопада 1918 р.). У цьому контексті вона подає відомі їй дані про ґноблення української науки та її представників із боку українського радянського уряду та його партійного керівництва в особах М. О. Скрипника, В. П. Затонського, П. П. Поштишева та ін. [14, ч. 1, с. 5, 6, 16].

У книзі чітко виокремлюються кілька дійових «осіб» в історичному часі — Українська академія наук, радянська влада, співробітники установи та сама авторка як учасник історичного дискурсу.

Навколо них відбувається реконструкція історії високої наукової установи. Обрані авторкою методологія та ракурс історичного бачення потребував від неї залучення різних методичних прийомів і різних форм викладення матеріалу та визначення структури праці.

«Друковані джерельні матеріали»

У Передмові до першої частини праці Н. Д. Полонська-Василенко пише, що вона побудована на «друкованих джерельних матеріалах» і «особистих спогадах». Академічне життя установи докладно розкривається на основі доступних дослідниці кількох груп джерел. Серед джерел першої групи переважають друковані в Україні або передруковані за кордоном «Звідомлення» УАН–ВУА [Додатки 1–6; 14, ч. 1, с. 111–128], «Наукові записки» відділів, звіти відділів (переважно I та II відділів), комісій, наукових товариств при ВУАН, протоколи та доповіді засідань Спільного зібрання, «Вісті ВУАН», часопис «Україна», «За Радянську Академію» тощо, а також наукові й науково-популярні праці, преса, видані за кордоном [165 позицій; 14, ч. 2, с. 200–207].

За структурою та хронологією роботи документальні джерела представлені нерівномірно, що дає змогу об'єктивно та з розумінням віднестися до наявних прогалин при реконструкції історії Академії наук Н. Д. Полонською-Василенко. Наведемо лише один приклад, що стосується «виборів академіків» до ВУАН у 1929 р. [14, ч. 1, с. 59–64]. Опис цих виборів авторка розпочинає зі слів: «...1929 року Рада Народних Комісарів УРСР...», водночас, йдеться про «Постанову Ради Народних комісарів УСРР про поповнення Всеукраїнської академії наук новими дійсними членами та про порядок добору їх» від 16 квітня 1929 р. [4, с. 26–27].

Авторка не посилається при цьому на інші нормативні документи НКО УСРР, політбюро ЦК КП(б)У, в яких докладно, послідовно, покроково викладено «сценарій» обговорення кандидатур у дійсні члени ВУАН та їхнє обрання, зокрема про залучені до виборів «...широкі кола робітників, наукової суспільності та широкі робітничо-селянські маси». У тексті параграфа «Вибори академіків» наводиться лише одна дата — 29 червня 1929 р., день «виборів нових академіків». Водночас авторка чітко визначила своє ставлення до знаменної події у житті Академії, вдало передала драматизм і глибоке розуміння нею та співробітниками-однодумцями того, що відбувалося навколо виборів, передвиборчий ажіотаж і методи «формування» «перевіраних» списків кандидатів тощо. Текст насичений своєрідними авторськими коментарями, оцінками, іменами, що зазвичай залишається за текстом аналогічних історій наукових установ

і робить працю Н. Д. Полонської-Василенко своєрідним джерелом для розкриття різних аспектів академічного життя.

Найповніше представлена інформація щодо діяльності І-го історично-філологічного відділу, наближеного за тематикою та проблематикою до особистих інтересів науковця. Нагадаємо, що Наталія Дмитрівна близько стояла до УАН від початку її заснування. У 1924 р. вона була зарахована до штату Академії на посаду наукового співробітника з особових доручень (за іншими даними — на посаду нештатного постійного співробітника мистецької секції Інституту української наукової мови). Надалі працювала в Постійній комісії для складання Біографічного словника діячів України (1925–1933), Комісії для вивчення соціально-економічної історії України XVIII–XIX ст. (1929), Археографічній комісії ВУАН (1930–1934).

Дослідниками історії наукових інституцій виключна роль відводиться джерелам, які дають змогу оцінити надбання та охарактеризувати важливіші наукові аспекти діяльності установи. У цьому сенсі обмеженість джерельної бази для історика такого рівня як Н. Д. Полонська-Василенко, званої в професійному середовищі своїм вмінням працювати з джерелами різних видів, не стало перешкодою в досягненні поставленої мети. У Передмові до другої частини авторка наголошує, що опрацювання історії ВУАН є колективною працею науковців різних фахів, які «...могли б ґрунтовно оцінити її наукові досягнення в різних галузях знання», маючи на увазі і відповідну джерельну базу. Наративний характер викладення матеріалу, на нашу думку, найбільше відповідає авторському задуму та джерельним можливостям.

«Особисті спогади» Н. Д. Полонської-Василенко

Другою категорією джерел, на яких побудована праця Н. Д. Полонської-Василенко, є її «особисті спогади», які вона не коментує. Нам уявляється, це визначення містить у собі досить складну структуру власної оцінки та відображення історичних подій. Цю структуру формують спогади авторки про знакові події з власного життя, діяльності академічної установи, колег по спільній праці, біографічні відомості про осіб, що згадуються в тексті, факти та події, не відображені в офіційних документах конкретної історичної доби і які не завжди можна почерпнути з інших джерел, — тобто все те, про що вона пригадує через кілька десятиліть і доповнює власними рефлексіями та ремінісценціями. До важливих чинників, за якими оцінюється цінність джерела «особисті спогади» належить безпосередня причетність автора до подій, які вона описує не лише як самовидиця, а й як науковець. Із часом вони набувають значення джерела з «перших рук».

Власні архіви авторки були загублені двічі — під час евакуації Академії в 1941 р. (за спогадами, близько 100 тек) і переїзду родини з Праги до Німеччини (Баварія). У наш час рукописи, дослідницькі матеріали, особисті документи та епістолярій зберігаються майже в 20 фондосховищах та наукових інституціях України, Німеччини, США. Дослідники творчості Н. Д. Полонської-Василенко зазначають, що працювати над власними спогадами Наталія Дмитрівна розпочала з 1945 р. Перші надруковані нею біографічні спогади, присвячені М. П. Василенку (1948, 1951)², А. Ю. Кримському (1949, 1953), Л. Старицької-Черняхівської (1950), М. С. Грушевському (1953), П. П. Скоропадському (1954), передували «Історії Академії Наук» і як окремі сюжети або факти з них були включені авторкою до зазначеної праці. Над іншими спогадами Наталія Дмитрівна працювала паралельно з «Історією» і згодом, до кінця життя. Тому розпорошені по тексту спогади важливі для уявлення змісту подій і ролі в них згаданих осіб.

Пам'ять Наталії Дмитрівни зафіксувала безліч споминів про минуле, що згодом придалися до персонологічних текстів про друзів, колег, а також подій, свідком і учасником яких вона була. «Спогади» авторки настільки органічно вписані в текст нарису, що інколи виокремити їх із інших джерел дуже складно, якщо їм не передують «пригадаймо» або інші слова. Інколи, відтворений із пам'яті через певний часовий проміжок після описуваних подій епізод потребує документальних підтверджень. Так, характеризуючи дії керівництва Добровольчої армії Денікіна щодо перетворення УАН на Київську філію АН Росії та інші способи знищення УАН, Н. Д. Полонська-Василенко згадує про серпневу поїздку 1919 р. представників від найбільших українських наукових закладів до Ростова на Дону — академіка М. П. Василенка і ректора Українського університету Т. П. Сушицького, «...з дорученням добиватися зміни ставлення до українських установ» [14, ч. 1, с. 19]. Як свідчать документи, 25 серпня 1919 р. до керівництва генерала Денікіна були відрядженні академіки Б. О. Кістяківський та С. П. Тимошенко. Друга поїздка відбулася у листопаді 1919 р., до складу делегації входили М. П. Василенко та Т. П. Сушицький.

До тексту нарисів включено багато особистих спогадів авторки як переосмислення прожитого, що разом із авторським тлумаченням, створюють завершену композицію сюжетів і впливають на повноту їх відтворення. Так, до першої частини праці окремим параграфом

² У фонді М. П. Василенко (ЦДАМЛМ, № 542) зберігається кілька варіантів нарисів Н. Д. Полонської-Василенко про М. П. Василенка, написаних між 1935–1943 рр.

входить «Процес Центра Дій»³ [14, ч. 1, с. 49–51] — великий політичний процес, що торкнувся безпосередньо ВУАН. Джерелом для написання розділу як вказує авторка, послужив «Стенографический отчет» із політичного процесу, надрукований у Парижі в літературно-політичній газеті «Звено», додатку до газети «Последние новости» (1924, березень – квітень)⁴ і власні спогади (на лаві підсудних опинився її чоловік — академік М. П. Василенко й багато осіб, яких вона знала особисто). У 1956 р. змістовні джерела та спогади про політичний процес 1924 р. були видані Українською вільною Академією наук окремою брошурою у серії «Політичні процеси». У 2011 р. спогади «Процес Центра Дій» увійшов до книги «Спогадів» (Процес «Центра Дій» 1924 р.) і став доступним українським читачам. [13, с. 337–352].

Наталія Дмитрівна наповнює текст фактами, особистими враженнями, нюансами, характеристиками, що набувають особливу цінність як джерела для створення «правдивого», не сфальшованого життєпису Академії Наук, а подіям і вчинкам осіб надають конкретний зміст. Ось як Н. Д. Полянська-Василенко коротко та виразно відтворює образ дій військового керівництва генерала Денікіна щодо УАН: «Добровольча армія вступила у Київ 30 серпня 1919 року ... На другий день вже було знято вивіску Української Академії Наук» [14, ч. 1, с. 19].

У відповідності до зазначеної мети авторка систематично рік за роком наводить факти, що свідчать про те, як поступово змінюється статут ВУАН, її керівний склад, структура установи, проблематика та тематика діяльності структурних підрозділів, матеріальний і духовний стан співробітників і загалом — «обличчя» національної Академії.

Так, вона описує одне з Спільних зібрань березня 1929 р., на якому був урочисто відсвяткований ювілей «...великого російського письменника і революціонера М. Чернишевського». Але на ньому не було згадано «ні словом про Шевченка», з болю відмічає Наталія Дмитрівна [14, ч. 1, с. 58]. У іншому місці вона наводить факт маніпуляції організаційними проблемами науки під час одного з засідань Спільного зібрання, що на кінець 1920-х набули суто агітаційно-пропагандистський зміст. На них переконували науковців у величч «советської влади» та намірі останньої «поставити її (Академію) матеріально на високий рівень». Після одного багатоденного засідання, «підпертого цифрами», на тему як дорого коштує Україні приєднаний до неї Донбас, «...що не дає можливості підтримати Академію Наук, один з співробітників запитав: “Як що Донбас так

³ Повна назва процесу — справа «Київського обласного центру дії» (1923–1924).

⁴ Посилання на джерело Н. Д. Полонської-Василенко.

дорого коштує й не дає жодного прибутку, чи не ліпше Україні відмовитися від нього?» [14, ч. 1, с. 54].

Багато подій із історії установи ілюструються в тексті як власними, так і споминами колег по спільній праці в Академії Наук і на еміграції. Спогади учасників і свідків про події тридцятирічної давнини, обставини та форма їх відтворення дозволяють розглядати спосіб передачі пам'яті як «комунікативну традицію». Джерелом спогадів у нарисі історії виступає колективний досвід людей, занурених у соціальні відносини в історичному контексті (колективний досвід у певному соціальному середовищі). Нагадаємо, що разом із Наталією Дмитрівною у Баварському осередку в наукових, навчальних установах, товариствах, часописах⁵ у різні часи працювали її колеги по Академії наук 1920–1930-х рр. — Д. І. Дорошенко, О. П. Оглоблин, Б. Д. Крупницький, Л. О. Окіншевич, В. В. Міяковський, В. М. Щербаківський, В. П. Петров, П. П. Курінний та ін.

Так, описуючи «катастрофічні» для академічного життя події 1921 р. і «вміравшого від голоду Києва», Наталія Дмитрівна наводить великий фрагмент з автобіографічного твору В. П. Петрова «Болотяна Люкроза»⁶, та одного з «грона неокласиків» — Ю. Клена. Обидва були надруковані в Мюнхені відповідно в 1946 р. та 1947 рр. [14, ч. 1, с. 23, 24]. Посилань на спогади колег у тексти нарисів багато. Маємо припущення, що окрім надрукованих, окремі фрагменти спогадової частини були згадкою інших учасників подій того часу, тобто своєрідні «усні спогади».

Біографічні нотатки

Спогади, разом із біографічними сюжетами, згадками про осіб маляють колоритне тло оточення Наталії Дмитрівни, характеризують її блискучі комунікативні здібності в стосунках із різними представниками тогочасного культурного та наукового середовища, а також із науковцями міжвоєнної та повоєнної еміграції. Творчі й особисті взаємини, спільна праця у різні роки в українських навчальних закладах, наукових товариствах, ВУАН та інших інституціях, вишах, товариствах в Україні, Чехословаччині та Німеччині посприяли об'єднанню в єдине полотно розрізнених фактів із історії та життя Академії і наповнити його дійовими особами.

⁵ У містах Баварського наукового осередку в 1940–1950 рр. існували Український вільний університет, Богословська академія української автокефальної православної церкви, Інститут для вивчення історії та культури СРСР, Українська вільна академія наук, Наукове товариство імені Шевченка, Історично-філологічне товариство, Українське історичне товариство тощо.

⁶ В Україні твір В. П. Петрова «Болотяна люкроза» вперше було надруковано в 1992 р.

За спогадами чоловіка О. М. Моргуна, квартира Наталії Дмитрівни та Миколи Прокоповича на Тарасівській стала місцем спілкування української інтелігенції. «Де б вона не проживала, хата її притягає інтелектуальну українську еліту, починаючи з останніх могок Старої Української Громади. Через «салон» Полонської-Василенко пройшли майже всі культурні діячі України» [5, с. 52]. Близький товариш і друг родини Наталії Дмитрівни по спільні праці в Україні й на еміграції О. Оглоблин у статті з нагоди 80-ліття історика охарактеризував цей напрям творчості як «дорогоцінний документ епохи, вправлений у рамку блискучого літературного твору»: «Як кожен правдивий історик, історик з Божої ласки, Наталія Дмитрівна має свою інтимну сферу творчості, де глибина наукової думки й історичного чуття органічно сполучена з любов'ю до того, що колись жило і творило, страждало і радило...» [6, с. 100].

Біографічна інформація разом із спогадами суттєво конкретизують, ілюструють і поповнюють змістовну частину праці. Кожна сторінка книги насичена іменами, розлогою або короткою інформацією про фах, статус в академічній структурі особи, участь у конкретних подіях, взаємостосунках в середині академічної спільноти (переважно, історико-філологічного відділу), біографічними відомостями тощо.

Коротку біографічну інформацію щодо співробітників Української академії наук містять додатки, складені авторкою до двох частин нарисів. Це «Реєстр дійсних членів Всеукраїнської Академії Наук (ВУАН) в Києві з зазначенням дат народження й смерті, стислого фаху, урядово-адміністративних функцій та форм репресій», «Персональний склад історичних установ на 1 липня 1929 р.», «Співробітники ВУАН заарештовані і засудженні в зв'язку з процесом Центра дій» і «Співробітники заарештовані і заслані в зв'язку з процесом СВУ 1929–1930 рр.», «Список дійсних членів Всеукраїнської Академії Наук», «Список співробітників Української Академії Наук за фахами» [14, ч. 1, с. 128–138; ч. 2, с. 151–194].

До більшості імен в основному тексті та додатках, по можливості, додаються доступні авторці біографічні відомості. Це дати життя або одна з дат, праця в установі (вказівка на фах, назва відділу, посада, роки праці або з якого року працювала особа), форми репресій, рік (рідко роки), місце заслання тощо. Наталія Дмитрівна сподівалася, що надані нею, навіть у такій формі скорочені біографічні відомості у майбутньому будуть поступово поповнюватися новою інформацією, що посприятиме збереженню пам'яті про осіб, які працювали в академічній установі в зазначені в праці роки.

Особливе значення для дослідження історії Української академії наук набувають перші в української історіографії зведені списки дійс-

них членів, членів-кореспондентів і співробітників усіх рівнів, які працювали в УАН, ВУАН, АН УРСР в 1918–1941 рр. Загалом цей неповний список налічує понад 1 000 імен. Наступні списки з короткими анотаціями про співробітників усіх рангів з'явилися майже за 50 років по тому. Вони включені до збірок документів і матеріалів щодо історії Української академії наук за 1918–1941 рр., підготовлених Інститутом української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського, Інститутом архівознавства й Інститутом рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в 1993–2003 рр. За нашими приблизними підрахунками вони налічують близько 4 000 імен співробітників УАН–ВУАН.

Соціальні відносини у неоднозначному науковому середовищі, по можливості, персоніфіковані авторкою. Біографічна інформація у праці подається нею з пам'яті або з інших джерел, зокрема і мало доступних на той час у радянській Україні (наприклад, інформація про репресованих), інколи містить суб'єктивні оцінки, мотивовані особистими уявленнями про особу, конкретну ситуацію, і які в окремих випадках потребують перевірки, уточнення або коментарів. Певні епізоди праці містять важливі для біографіки повідомлення щодо подій навколо тих чи інших осіб. У праці багато матеріалів, що торкаються академічного життя та діяльності осіб або їх минулого. Багато уваги авторка приділила постатям академіків С. М. Грушевського, А. Ю. Кримського, Ф. І. Шміта, О. І. Левицького, Д. І. Багалія М. П. Василенка, С. О. Єфремова, М. Ф. Кашенка та науковцям установи.

Для прикладу коротко проаналізуємо два розлогіх сюжети, пов'язані з відомим істориком, академіком ВУАН М. І. Яворським, автором перших в українській історіографії марксистських підручників із історії України, праць із історії громадських рухів і революції в Україні. Йому Наталія Дмитрівна присвятила у двох частинах праці близько двох сторінок [14, ч. 1, с. 65, 66; ч. 2, с. 19]. Без сумніву, авторка була добре знайома з ним, його біографією та напрямом наукових досліджень. Близько двох років академік М. І. Яворський фактично очолював в Академії І-й історично-філологічний відділ і низку комісій, у яких працювала Н. Д. Полонська-Василенко.

У її текстах домінують два напрями. Перший — кар'єрний. Він містить статистичну інформацію про харківський науковий й адміністративний період діяльності, та київський, академічний. Науковий доробок і наукові погляди вченого авторка оцінює сумарно, без посилок на конкретні праці. Досить конкретно визначає його місце в науковій історичній ієрархії, зокрема як історика-марксиста. За масштабами вона порівнює його з московським істориком професором М. М. Покровським, наголошує, щодо він «...до науки стояв ближче,

ніж усі комуністи, яких побачила за цю добу в своїх стінах ВУАН. З ним можна було не погоджуватись, але відкидати його наукові концепції з висока не можна ...». Не маскує вона свого сталення до М. І. Яворського як до члена КП(б)У і більше десяти разів до прізвища науковця додає визначення «комуніст», «марксист». Очевидно, суб'єктивне ставлення Наталії Дмитрівни до особи академіка М. І. Яворського було пов'язане з його галицьким походженням, європейською освітою (Львівський, Віденський університети), боротьбою проти «української буржуазної історіографії» та школи М. С. Грушевського, «диктаторських» методів керівництва відділом, на відміну від попереднього керівника — академіка Д. І. Багалія, одного з вчителів Н. Д. Полонської-Василенко. Другий напрям був пов'язаний із «офіційним» мотивом ув'язнення вченого (повторюється двічі) — службою в роки Першої світової війни в австрійській армії. Хоча насправді М. Я. Яворський потрапив під вістря слідчих у справі «Український національний центр» (1931–1932), був звинувачений у «націоналістичному ухилі» та приховуванні «контрреволюційного минулого», єдиний серед заарештованих член КП(б)У.

В якості одного з джерел, використаних при написанні біографічного сюжету, Наталія Дмитрівна посилається на працю колишнього в'язня соловецьких концтаборів С. Підгайного «Українська інтелігенція на Соловках» і нарис, присвячений ним М. І. Яворському. В ньому автор із великою теплотою та повагою пригадує перебування академіка на соловецькій каторзі. У надлюдських умовах праці та виживання він завжди залишався вченим, інтелігентом, палким патріотом України та непримиренним ворогом більшовизму. Підсумовуючи свої спомини про М. І. Яворського, Наталія Дмитрівна приймає думку С. О. Підгайного та цитує фразу з його нарису, що той «...стояв все таки на українській національній плятформі» [8, с. 57–60].

На прикладі цього сюжету маємо припустити, що сучасним історикам Української академії наук цікавішими будуть особисті погляди Н. Д. Полонської-Василенко та її однодумців на події навколо особи академіка М. І. Яворського, ніж помилки авторки у наданій інформації. Це стосується й інших біографічних сюжетів і додатків.

У радянські часи виокремлений період життя та діяльності Академії проходив на хвилі боротьби з «буржуазно-націоналістичними елементами в гетьмансько-петлюрівській академії» та під іншими гаслами і супроводжувався фальшуванням самої історії України та, в її контексті, діяльності Академії. Державна стратегія щодо т. з. культурної революції (яка виявилася у реорганізації Академії наук, переслідуванні «буржуазної» культури й усуненні старої наукової інтелігенції, розгортанні руйнівної політики проти української на-

укової інтелігенції) супроводжувалася вилученням із історії наукової установи імен, біографій, нівелюванням наукових досягнень, забороною друкувати й вже друківаних праць тощо багатьох дійсних членів, членів-кореспондентів, видатних учених, учених, співробітників академічної установи, репресіями і їх необґрунтованим звільненням із Академії. В цьому контексті персоніологічний аспект нарисів Н. Д. Полонської-Василенко набуває конкретного значення джерела для сучасних досліджень із історії Української академії наук.

Політичні репресії в Академії наук

Тема політичних репресій сама по собі визначена логікою радянського, а точніше сталінського режиму. На тему політичних репресій існує численна наукова література й описати її майже неможливо. Але для нашої мети варто нагадати слова із виступу І. Сталіна на XVIII з'їзді ВКП(б) у 1939 р.: «...у результаті усїєї цієї велетенської і культурної роботи народилася і склалася у нас численна нова, радянська інтелігенція, яка вийшла із лав робітничого класу, селянства, радянських службовців, плоть від плоті та кров від крові нашого народу, — інтелігенція, яка не знала ярма експлуатації, яка ненавидить експлуататорів і готова слугувати народам СРСР вірою і правдою... народження нової, народної, соціалістичної інтелігенції є одним із найважливіших результатів культурної революції у нашій країні» [15, с. 589].

Сталінська логіка корелюється із тим, що створення нової інтелігенції супроводжувалося масовими репресіями. Нагадаємо, що станом на 1938 р. із 1996 депутатів попереднього партійного форуму (1934) було репресовано 1108 осіб, із них 848 — розстріляно. На нашу думку, таке співвідношення (до 70 відсотків репресованих) було і в окремих соціальних, національних, наукових, політичних, військових структурах. Це стосується і так званої «Справи СВУ» (1930) — із 45 притягнених до несправедного суду осіб 15 представляли Академію наук України.

Як було зазначено — однією із дійових осіб праці є радянська влада, з діями якої щодо української науки та Української академії наук авторка бореться інтелектуальними засобами. Таму у своїх працях Н. Д. Полонська-Василенко послідовно документує тиск радянської влади на інтелектуальну незалежність науковців, задекларовану в першому Статуті Академії наук, і загалом на українську інтелігенцію, результатом чого стали тотальні моральні утиски або кримінальні справи, що об'єднуються науковцем під загальною назвою — репресії⁷.

Адміністративні та моральні утиски влади не минули й саму Н. Д. Полонську-Василенко, науковця, жінку шляхетного походження, дочку офіцера, представника старої наукової інтелігенції. З початком масових репресій вона пережила особисту трагедію як дружина «ворога народу» (процес «Київського обласного центру дії», 1924). У цьому і наступних процесах — «Спилка визволення України» (1929–1930), «Український національний центр» (1931–1932)⁸ були засуджені багато її друзів і колег. Тема і проблеми її наукових зацікавлень як представниці державницької історичної школи (М. П. Василенко, М. В. Довнар-Запольський, Д. І. Багалій, М. С. Грушевський), попали у поле критики партійного керівництва Академії. Як і більшість співробітників Академії наук Наталія Дмитрівна до 1934 р. (остаточне звільнення) неодноразово була звільнена з роботи, пройшла шлях принизливих чисток і покаянь, змушеної участі у викривленій «українізації», виключення праць із видавничих планів тощо⁹.

На сторінках нарисів авторка неодноразово торкається особисто-психологічних моментів, пов'язаних із її чоловіком — академіком М. П. Василенком [14, ч. 1, С. 15, 20, 29, 49–51 тощо, ч. 2, с. 18, 65]. Причетність М. П. Василенко до кадетської партії та портфель міністра освіти в уряді П. П. Скоропадського спричинилися до нападів із боку радянської влади та притягнення до суду за підозрою у причетності до «шпигунської підпільної» організації «Київського обласного центру дії».

Українська Академія Наук, заснована ще до утворення радянської влади, являла собою місце зосередження української інтелектуальної еліти. З початку 1920-х рр. поступово змінюється статус Академій і науковців. В умовах радянського режиму наукова інтелігенція поступово перетворювалася в невизначений «прошарок», обмежений у свободі творчості, відкритий до маніпулювання їх долею, а сама Академія набувала статус одного з bastionів «буржуазної науки і культури».

Під репресіями Н. Д. Полонська-Василенко мала на увазі всю систему каральних заходів із боку держави, спрямованих, із одного боку — на системну розправу над старшим поколінням української

⁷ Термін «політичні репресії» з'явився пізніше.

⁸ Цей процес в книзі Н. Д. Полонської-Василенко не згадується. Нагадаємо, що керівником УНЦ було «визначено» академіка ВУАН М. І. Яворського (розстріляний у 1937 р.). До справи був притягнутий М. С. Грушевський.

⁹ Ще в 1950–1980-і рр. в українській історіографії поряд із ім'ям Н. Д. Полонської-Василенко використовувалося визначення — «українська буржуазна націоналістка», «вульгарний соціолог» та ін.

наукової еліти, а з іншого — на формування нової академічної спільноти для обслуговування соціалістичного будівництва. Це були різноманітні морально-політичні утиски (звільнення в порядку «чисток», каяття, обмеження свободи в науковій творчості, відмова в друкуванні наукових праць тощо), відкриття кримінальних справ, політичних процесів (арешти, заслання, фізичне знищення) тощо [14, ч. 2, с. 70].

Починаючи з 1923 р. тема репресій стає наскрізною темою історії Академії наук. Із цього часу розпочалася, за висловом Н. Д. Полонської-Василенко, боротьба з націоналізмом «під прапором інтернаціоналу» [14, ч. 1, с. 106]. Знищенню покоління української інтелігенції, яка творила українську науку та культуру наприкінці XIX – перше тридцятиліття XX ст., виборювала незалежність країни та науки, вона присвятила кілька окремих параграфів із красномовними назвами: «Процес Центра Дій», «Самогубство Д. М. Щербаківського», «Процес СВУ», «Чистка ВУАН», «Дискредитація вчених», «Катастрофа 1933 року» та розділ «Репресії в Академії Наук» [14, ч. 1, с. 49–53, 67–76; ч. 2, с. 9–11, 15–29, 65–81].

У книзі авторка у певній спосіб систематизувала систему політично-репресивних заходів щодо Академії наук. Із середини 1920-х рр. розпочалася адміністративно-репресивна політика, у якій використовувалася гра на міжособистісних стосунках в Академії (параграф «Повернення акад. М. С. Грушевського»). Наступ за різними напрямками на незалежність ВУАН як на «острів серед комуністичного океану» («Процес Центра Дій»). Із 1927 р. посилювалися втручання та контроль із боку уряду та партії у внутрішні справи Академії шляхом обрання «на дійсних членів Академії партійних діячів», включення Академії в державні «п'ятирічні плани», створення психологічних основ для підкорення вчених владі, їх пристосування до нових умов праці та фізичне виживання тощо.

Із 1929 р. попередній тиск советського уряду на науковців набув плановості, спрямованої на «брутальне знищення» Української Академії наук і завершення періоду «блиску ВУАН». Застосовуються різноманітні адміністративно-репресивні методи, а саме — вибори дійсних членів Академії за партійним принципом, оновлення кадрового апарату установи, здатного реалізувати марксистські за змістом ідеї та завдання, що відповідали обставинам і політиці більшовиків; советизація дисциплін гуманітарного циклу та інші структурні зміни; знищення наукових шкіл, напрямів, ліквідація діючих ще з дореволюційних часів наукових товариств у системі ВУАН, контроль над редакційною політикою, знищення академічних видань, обмеження наукових відряджень за кордон, листування; ліквідація автономії науково-дослідних установ і свободи наукової творчості.

Із весни 1930 р. із показового процесу над вигаданою СВУ розпочався великий терор. У наступні роки прийняв нові форми політичний та адміністративний контроль над науковцями, спрямований на руйнування інтелектуального наукового середовища. Це публічні осуди «буржуазних поглядів», поглиблення кампанії «безперестанних чисток¹⁰» наукових співробітників під гаслом «критики й самокритики», ревізія попередніх наукових праць, перетворення Академії наук на «велетенський “марксоленінський семінар”», «ударництво» та соцзмагання, обмеження творчості соціальними замовленнями, розвінчання наукових авторитетів, остаточна реорганізація ВУАН, перетворення її науково-дослідницької діяльності під політико-ідеологічний контроль держави та включення Академії до системи радянських установ. Зміна Статуту та назви Академії Наук (УАН – ВУАН – Академія Наук УСРР).

На глибоке переконання Н. Д. Полонської-Василенко, починаючи з початку 1920-х рр. Українська академія наук перебувала «під страшним Домокловим мечем... Перед НКВД, дійсно, всі були рівні й однаково беззахисні» [14, ч. 2, с. 81]. Науковці, незалежно від імені в науці, жили та працювали в тяжкому моральному стані. Колосальні за розміром та жорстокі й жахливі за методами та наслідками дії з боку влади були свідомо спрямовані на знищення провідної наукової верстви України, носіїв ідеї самостійної, незалежної соборної України, які працювали на користь української культури.

Політичні репресії привели до «незліченних втрат у людях». Велика інформація щодо репресованих співробітників Академії виокремлена нею у додатки. Так, до першої частини праці включено Додатки № 8, 9 [14, ч. 1, с. 137, 138], у яких авторка подає списки співробітників, заарештованих і засуджених у зв'язку з процесами КОЦД (1923–1924, 11 осіб) і СВУ (1929–1930, 21 особа¹¹). В інших додатках — Додаток № 7 [14, ч. 1, с. 128–132] і Додаток № 8 [16, ч. 2, с. 162–194] вона, поряд із прізвищем, конкретизує форму репресій (заарештований, «засуджений в процесі...», виключений, засланий, помер на заслані, виїхав за кордон тощо).

Підсумовуючи тему політичних репресій в Українській академії наук, авторка створює перший в українській історіографії «реєстр» співробітників Академії наук, які зазнали арештів і відбували за-

¹⁰ Поняття «чистка» офіційно увійшло до адміністративного лексику та нормативних документів ВУАН. Наприклад: «Протокол засідання комісії по чистці апарату ВУАН» від 6 серпня 1930 р., «Інформація комісії з чистки апарату ВУАН Центральному комітету КП(б)У по результатам роботи» від 11 жовтня 1930 р. [4, с. 99–119, 122–123].

¹¹ Список Н. Д. Полонської-Василенко (Додаток 9) потребує уточнень.

слання (за її визнанням — неповний у зв'язку з відсутністю джерел), за фахами — 250 осіб, у їх числі — 19 академіків [14, ч. 2, с. 68–70]. На нашу думку, він складався Н. Д. Полонською-Василенко на підставі відомої їй інформації щодо репресій в Українській академії наук, зокрема — із праць її колег, які працювали в Баварському та інших осередках української науки за кордоном — С. О. Підгайного (1947), М. А. Ковалевського (1953), В. Л. Плюща (1953), Н. Павлушкової (1954), В. В. Дубровського (1954), М. О. Міллера (1954), Б. А. Яковлева (1955), О. П. Оглобина (1956), В. П. Петрова (1956), Ф. П. Піґідо (1956) та ін.

Як ми вважаємо, унікальні можливості такого «реєстру» у якості історичного джерела вимагають від сучасних дослідників розуміння конкретної мети його використання. Без застосування такої методології мимоволі виникають своєрідні «історичні парадокси». Наприклад, автори передмови до другого перевидання «Українська Академія Наук» (1993) І. В. Верба, П. Д. Овчаренко, О. С. Рубльов зробили підрахунки людських втрат серед представників історичної науки за 1920–1941 рр. Джерелом був додаток до іншої праці Н. Д. Полонської-Василенко «Історична наука в Україні за советської доби та доля істориків» [12], за якими було втрачено 185 талановитих дослідників, серед яких істориків — 80, істориків права — 20, археологів — 14, етнографів — 22, антропологів — 2, мистецтвознавців — 9, економістів — 6, сходознавців — 5, соціологів — 2, істориків літератури та церкви — 15 [14, с. 15]. Майже 10 років потому, С. Г. Водотикою була здійснена спроба підрахувати, спираючись на дані Н. Д. Полонської-Василенко та за своїми критеріями, кількість репресованих серед науковців історичного «циклу». За його підрахунками у ВУАН було репресовано 49 істориків із 135, 15 із 48 археологів, усі сходознавці, 9 із 20 істориків держави і права [2, с. 87].

Такі розбіжності у підрахунках людських утрат не випадкові. Критерії для використання таких джерел потребують кореляції, зокрема уточнення дат життя, прізвищ, імен та по батькові, виключення з нього прізвищ осіб, які повторюються (як то, М. І. Яворський), ніколи не працювали в ВУАН (наприклад, московська археологія Т. С. Пасек), не були репресовані тощо.

При цьому слід враховувати, що великий фактологічний матеріал, зібраний Н. Д. Полонською-Василенко та її колегами-однодумцями на еміграції щодо науковців і співробітників Академії наук, постраждалих від репресивної радянської системи, був спрямований на збереження їхніх імен, наукової спадщини та пам'яті. Своім «реєстром» Н. Д. Полонська-Василенко започаткування складення сумнівного мартирологу, що отримав продовження у незалежній Україні.

Тема політичних репресій в українському науковому та академічному середовищі 1920–1940-х рр. отримала розвиток у працях С. І. Білоконя, Ю. І. Шаповала, В. М. Даниленко, Г. В. Касьянова та ін. У середині 1990-х рр. були розкриті матеріали найвищого ступеню секретності — «окремої папки» вищого політичного керівництва України, що дають можливість для з'ясування та розуміння причин, методів засилля тоталітаризму, зокрем і щодо Всеукраїнської академії наук [3]. Іщ 1992 р. Інститутом історії України НАН України, Службою безпеки України, Українським просвітницьким товариством «Меморіал» імені Василя Стуса, Всеукраїнською спілкою краєзнавців була ініційована Державна програма «Реабілітовані історією»¹², спрямована на ґрунтовне дослідження в Україні державного терору радянської доби, висвітлення трагічних подій в історії країни, встановлення наслідків масштабних репресій, відновлення історичної справедливості та повернення незаслужено забутих імен. У її межах здійснюється дослідження наслідків репресій і трагічної долі співробітників Української Академії наук, які постраждали від них. Але нарис історії Української Академії наук Н. Д. Полонської-Василенко та праці її одноподумців по еміграції започаткували ще в середині 1950-х рр. процес реабілітації та повернення імен науковців, які «зробили свій внесок у скарбницю всеукраїнської культури».

Повернення історії

У підсумках акцентуємо на кількох важливих, на нашу думку, напрямках дослідження 100-літньої історії Національної академії наук України.

В українській історіографії праця Н. Д. Полонської-Василенко «Українська академія наук (Нарис історії)» являє собою унікальне соціокультурне, історично-антропологічне, просопографічне джерело, що віддзеркалює різні аспекти академічної реальності від часів незалежності Української Академії наук до підпорядкування інтелектуальної установи тоталітарній політичній системі (1918–1940). Праця пройнята власними роздумами про долю національної Академії наук і її дійових осіб, що робить її з'єднувальною ланкою між минулим і майбутнім.

Потенціал дослідниці значною мірою розширює сучасне розуміння механізмів і процедур взаємодії Української Академії наук в особах науковців, автора праці та влади й може стати предметом окремого дослідження.

¹² Станом на липень 2015 р. видано 100 томів науково-документальної серії «Реабілітовані історією».

Праця «Українська академія наук (Нарис історії)» — це також спогади про власний досвід, збережений у свідомості Н. Д. Полонської-Василенко та науковців, які розділили долю авторки на еміграції (за М. Хальбваксом — колективна пам'ять). Спільне минуле української наукової інтелігенції стає важливим елементом групової ідентифікації, що вимагає його осмислення істориками (історична пам'ять).

Н. Д. Полонська-Василенко уявляла для себе Українську Академію наук своєрідним «місцем пам'яті» — храмом науки. Тому вона як історик-позитивіст презентує сучасну для неї історію наукової установи через ланцюжок подій, фактів, осіб і намагається крок за кроком реконструювати пам'ять, яку вона (Академія) містить у собі. У контексті «місць пам'яті» (за П. Нора) праця може стати джерелом для представлення Академії символом спадщини наукової спільноти та національної ідентичності. Такий підхід може бути плідним для оновлення історіографії високої наукової установи та у конструюванні інших моделей репрезентації її історії.

1. *Верба І. В.* Життя і творчість Наталії Полонської-Василенко (1884–1973) [Текст] / І. В. Верба. – Ніжин : Вид-во «Аспект-Поліграф», 2008. – 324 с.
2. *Водотика С. Г.* Історична наука УСРР 1920-х років : соціологічні, організаційні та концептуальні основи функціонування [Текст] / С. Г. Водотика. – Херсон : ХЮІ ХНУВС, 2006. – 335 с.
3. Діяльність Всеукраїнської академії наук за документами вищого політичного керівництва України другої половини 20-х – першої половини 30-х років [Текст] // 3 архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ : науковий і документальний журнал. – Київ, 1997. – № 1–2. – С. 186–206.
4. Історія Національної Академії наук України. 1929–1933 : Документи і матеріали [Текст] / упоряд. Т. В. Вересовська, В. Г. Врублевський, В. А. Кучмаренко та ін. – Київ, 1998. – 542 с.
5. *Моргун О.* До життєпису Наталії Дмитрівни Полонської-Василенко [Текст] / О. Моргун // Укр. історик. – Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен, 1983. – № 2–4. – С. 50–54.
6. *Оглоблин О.* Наталія Дмитрівна Полонська-Василенко [Текст] / О. Оглоблин // Наук. записки УВУ. – Мюнхен, 1963. – Ч. 7. – С. 95–100.
7. *Петров В.* Розвідки [Текст] / В. Петров ; упоряд. В. Брюховецький : в 3-х т. – Київ : Темпора, 2013. – Т. 2. – С. 625–655.
8. *Підгайний С.* Українська інтелігенція на Соловках. Спогади 1933–1941 [Текст] / С. Підгайний. – Новий Ульм : Прометей, 1947. – 93 с.
9. *Полонська-Василенко Н. Д.* Видання Всеукраїнської Академії Наук у Києві, знищені більшовиками [Текст] / Н. Д. Полонська-Василенко // Укр. бібліологічні Вісті. – Авґсбург : Видання ВУАН, 1952. – Вип. 1. – С. 51–53.
10. *Полонська-Василенко Н. Д.* Історична наука в Україні за советської доби та доля істориків [Текст] / Н. Д. Полонська-Василенко // Записки НТШ : зб. на пошану укр. учених, знищених більшовицькою Москвою. – Париж ; Чикаго, 1962. – Т. 173. – С. 7–111.

11. Полонська-Василенко Н. Д. Історія України : в 2-х т. [Текст] / Н. Д. Полонська-Василенко. – Київ : Либідь, 1992. – Т. 1–2.
12. Полонська-Василенко Н. Д. Нове фальшування історії (З приводу 40-ліття ВУАН [Текст] / Н. Д. Полонська-Василенко // Вісник ООЧСУ. – Нью-Йорк, 1959. – Ч. 3. – С. 20–24.
13. Полонська-Василенко Н. Д. Спогади [Текст] / Н. Д. Полонська-Василенко ; упоряд., вступ. стаття та іменний покажчик В. Шевчука. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – С. 431–455.
14. Полонська-Василенко Н. Д. Українська академія наук (Нарис історії) : в 2-х ч. [Текст] / Н. Д. Полонська-Василенко – Київ : Наук. думка, 1993 – 2-е вид. (Репринтне відтворення з видання).
15. Сталин И. В. Вопросы ленинизма [Текст] / И. В. Сталин. – Москва : Госполитиздат, 1945. – 611 с.

REFERENCES

1. Verba, I. V. (2008). *Zhyttia i tvorchist Natalii Polonskoi-Vasylenko (1884–1973)* [Life and work of Natalia Polonskaya-Vasilenko (1884–1973)]. Nizhyn. [in Ukrainian].
2. Vodotyka, S. H. (2006). *Istorychna nauka USRR 1920-kh rokiv : sotsiolo-hichni, orhanizatsiini ta kontseptualni osnovy funktsionuvannia* [Historical science of the Ukrainian SSR of the 1920s: sociological, organizational and conceptual foundations of functioning]. Kherson. [in Ukrainian].
3. *Diialnist Vseukrainskoi akademii nauk za dokumentamy vyshchoho politychnoho kerivnytstva Ukrainy druhoi polovyny 20-kh – pershoi polovyny 30-kh rokiv* [Activities of the All-Ukrainian Academy of Sciences on the documents of the top political leadership of Ukraine in the second half of the 20's – the first half of the 30's]. (1997). In *Z arkhiviv VUChK–HPU–NKVD–KHB : naukovyi i dokumentalnyi zhurnal* [From the archives of VUChK-GPU-NKVD-KGB: scientific and documentary magazine]. (Vol. 1–2, pp. 186–206). Kyiv [in Ukrainian].
4. *Istoriia Natsionalnoi Akademii nauk Ukrainy. 1929–1933 : Dokumenty i materialy* [History of the National Academy of Sciences of Ukraine. 1929–1933: Documents and materials] (1998). Kyiv. [in Ukrainian].
5. Morhun, O. (1983). *Do zhyttiepysu Natalii Dmytrivny Polonskoi-Vasylenko* [To the biography of Natalia Dmitrievna Polonskaya-Vasilenko]. *Ukrainskyi istoryk*, 2–4, 50–54. [in Ukrainian].
6. Ohloblyn, O. (1963). *Nataliia Dmytrivna Polonska-Vasylenko* [Natalia Dmitrievna Polonskaya-Vasilenko]. In *Naukovi zapysky UVU*. (Vol. 7, pp. 95–100). Munich [in Ukrainian].
7. Petrov, V. (2013). *Rozvidky* [Intelligence]. In 3 vols. (Vol. 2, pp. 625–655). Kyiv: Tempora. [in Ukrainian].
8. Pidgainyi, S. (1947). *Ukrainska intelihentsiia na Solovkakh. Spohady 1933–1941* [Ukrainian intelligentsia in Solovki. Memories of 1933–1941]. New Ulm: Prometei. [in Ukrainian].
9. Polonska-Vasylenko, N. D. (1952). *Vydannia Vseukrainskoi Akademii Nauk u Kyievi, znyshcheni bolshevykamy* [Publications of the All-Ukrainian Academy of Sciences in Kyiv, destroyed by the Bolsheviks]. In *Ukrainski Bibliolohichni Visti*. (Vol. 1, pp. 51–53). Augsburg: Vydannia VUAN. [in Ukrainian].
10. Polonska-Vasylenko, N. D. (1962). *Istorychna nauka v Ukraini za sovietskoi doby ta dolia istorykiv* [Historical science in Ukraine for the soviet era and

- the fate of historians]. In *Zapysky NTSh : zbirnyk na poshanu ukrainskykh uchenykh, znyshchennykh bolshevytskoiu Moskvoiu* (Vol. 173, pp. 7–111). Paris; Chicago. [in Ukrainian].
11. Polonska-Vasylenko, N. D. (1992). *Istoriia Ukrainy* [History of Ukraine]. In 2 vols. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
 12. Polonska-Vasylenko, N. D. (1959). *Nove falshuvannia istorii (Z pryvodu 40-littia VUAN)* [New falsification of history (About the 40th anniversary of VUAN)]. In *Visnyk OOOChSU*. (Issue 3, pp. 20–24). New York. [in Ukrainian].
 13. Polonska-Vasylenko, N. D. (2011). *Spohady* [Memoirs]. (Pp. 431–455). Kyiv: Vyd. dim Kyievo-Mohylianska akademiia. [in Ukrainian].
 14. Polonska-Vasylenko, N. D. (1993). *Ukrainska akademiia nauk (Narys istorii)* [Ukrainian Academy of Sciences (Essay of History)]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
 15. Stalin, I. V. (1945). *Voprosy leninizma* [Questions of Leninism]. Moskva: Gospolitizdat. [in Russian].

Стаття надійшла 25.09.2018 р.

Lyashko Svetlana, Candidate of Historical Sciences, Leading Research Fellow of the Institute of Biographical Researches of VNLU (Kyiv).

Chroniclers of the Ukrainian Academy of Sciences: Nataliia Dmytrivna Polonska-Vasylenko.

Nataliia Dmytrivna Polonska-Vasylenko (1884–1973) is one of the first chroniclers and historiographers of the high Ukrainian Academy of Sciences. N. D. Polonska-Vasylenko described her personal views of a scholar, a long-time employee of the Ukrainian Academy, a contemporary of events in the country, in a two-volume academic work on the history of the Ukrainian Academy of Sciences in 1918–1940 “Ukrainian Academy of Sciences (Essay on History)” (Munich, 1955–1958), unusual for the time and conditions of its appearance, as well as in terms of the chosen methods, structure and content.

The article analyses the essay, taking into account the source base, particular features of the structure, the chosen methods and means of disclosure of the topic. Author’s non-standard approaches to the description of the issue of the influence of the Soviet state policies on the development of scientific thought and the fate of academicians and employees are outlined. Attention is drawn to the fact that the author was the first in the Ukrainian historiography who in the mentioned years put together a list of scholars, a kind of “register” of the staff of the Academy of Sciences who had undergone various forms of political repression, and described their significance for biographical, prosopographic and other studies in the context of the history of the academic institutions.

The work emphasizes the unique character of the Essay as a social, cultural, historical, anthropological, and prosopographic source on the history of the Academy of Sciences. Using the memoir as a source, the article identifies several promising directions for researching the history of the Academy of Sciences of Ukraine, in particular, the interaction of the academicians and the authorities, the Academy of Sciences as “site of memories”, etc.

Key words: Ukrainian Academy of Sciences, history, source, memories, political repressions.

Ляшко С. Н., кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник Института биографических исследований НБУВ (Киев).

Летописцы Украинской академии наук: Наталия Дмитриевна Полонская-Василенко.

Наталия Дмитриевна Полонская-Василенко (1884–1973) — одна из первых летописцев и историографов Украинской академии наук. Личный взгляд ученого, многолетнего сотрудника Украинской академии, современника событий в стране Н. Д. Полонская-Василенко изложила в двухтомном научном труде по истории Украинской Академии наук в 1918–1940 гг. «Украинская академия наук (Очерк истории)» (Мюнхен, 1955–1958), необычном для времени и условий, при которых он появился, а также по выбранным методами, структуре и содержанию.

Очерк проанализирован с учетом имеющихся источников, особенностей структуры, выбранных методов и средств раскрытия изложенной темы. Отмечены нестандартные авторские подходы к раскрытию темы влияния политики советского государства на развитие научной мысли и судьбы ученых и сотрудников. Отмечено, что автор первой в украинской историографии тех лет создала своеобразный «реестр» сотрудников Академии наук, подвергшихся политическим репрессиям, и их достижений для биографических, просопографических и других исследований в контексте истории учреждения.

Определена уникальность труда как социокультурного, исторического, антропологического, просопографического источника по истории Академии наук. Изучение труда как источника дало возможность выделить несколько перспективных направлений исследования истории Академии наук Украины, в частности: взаимодействие сотрудников учреждения и власти; Академия наук как «место памяти» и др.

Ключевые слова: Украинская академия наук, история, источник, воспоминания, политические репрессии.

УДК 929(477) Адріанова-Перетц В. П.

*Сергій Миколайович МІЩУК,
доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ);*

*Галина Анатоліївна МІЩУК,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(Житомир)*

**В. П. АДРІАНОВА-ПЕРЕТЦ (1888–1972) —
УЧЕНА, ДОСЛІДНИЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ
СТАРОВИНИ: ДО 130-РІЧЧЯ
ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ**

Досліджено внесок видатного українського літературознавця, текстолога, фольклориста, історика літератури, члена-кореспондента ВУАН В. П. Адріанової-Перетц у дослідження української старовини та участь ученої в українському науковому житті.

Розглянуто життєвий шлях ученої. Показано активну участь В. П. Адріанової-Перетц у роботі Семінарія російської філології під керівництвом професора В. М. Перетца: дослідження рукописно-книжкової спадщини у Полтаві (1910 р.), Житомирі (1910 р.), Ніжині (1914 р.) та Києві (1915 р.). Її участь в Семінарії російської філології сприяла продовженню активного наукового життя й надалі. Визнанням наукових заслуг ученої було обрання її у 1914 р. дійсним членом Товариства любителів давнього письменства.

Доведено, що В. П. Адріанова-Перетц була одним із засновників Товариства дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді. У руслі пошуків Товариства досліджувала історію давнього українського театру та його взаємозв'язок із західноєвропейським, збирала матеріал з історії українських пародій XVIII ст. тощо. У 1926 р. за вагомий внесок до українознавства була обрана до складу ВУАН.

Висвітлено співпрацю В. П. Адріанової-Перетц із Комісією давнього українського письменства ВУАН: складала бібліографію українських рукописів

і стародруків, що зберігалися у фондах архівів та бібліотек Ленінграда; створила кілька тисяч карток із бібліографічним описом виявлених пам'яток давнього українського письменства.

Запропоновано ретельне дослідження подальшої участі В. П. Адріанової-Перетц в українознавчих студіях і науковому житті.

Ключові слова: В. П. Адріанова-Перетц, учена, українська старовина, Всеукраїнська академія наук, наукова діяльність.

У 2018 р. виповнилося 130 років від дня народження Варвари Павлівни Адріанової-Перетц (1888–1972) — видатного українського літературознавця, текстолога, фольклориста, історика літератури, члена-кореспондента ВУАН (1926) та АН СРСР (1943).

Нині, у світлі 100-річного ювілею Національної Академії Наук України в українському соціумі постала нагальна необхідність дослідження життя та діяльності видатних українських учених. Стрімке зростання в ХХІ ст. суспільного інтересу до історико-біографічних студій стало прикметною ознакою наукового дискурсу та відображенням нових духовних та інтелектуальних процесів, що відбуваються в науковому середовищі України. У цьому сенсі набуває актуальності вивчення внеску В. П. Адріанової-Перетц в українознавство та українське наукове життя.

Варто зазначити, що дослідженням цієї постаті займалися чимало дослідників, як то: І. Єрьомін, Л. Дмитрієв, Н. Дробленкова, Д. Ліхачов, О. Панченко, В. Покровська, А. Ціпко, А. Шаповал та ін.¹ Статті про В. П. Адріанову-Перетц увійшли до низки енциклопедичних видань, а саме: «Радянської енциклопедії історії України» (Київ, 1969, т. 1, с. 30), «Енциклопедії сучасної України» (Київ, 2001, т. 1, с. 197–198), «Енциклопедії історії України» (Київ, 2003, т. 1, с. 42) та ін.

Народилася майбутня вчена 12 травня 1888 р. у м. Ніжині Чернігівської губернії. У 1890–1902 рр. родина Адріанових мешкала у м. Оренбурзі, де батько В. П. Адріанової — Павло Олександрович

¹ *Еремін І. П.* Очерк научной деятельности члена-корреспондента АН СССР В. П. Адриановой-Перетц // ТОДРЛ. – Ленинград, 1958. – Т. 14. – С. 28–32; *Дмитриев Л. А., Дробленкова Н. Ф., Лихачев Д. С., Панченко А. М.* Варвара Павловна Адрианова-Перетц [некролог] // Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. – Ленинград, 1973. – Т. 32. – Вып. 1. – С. 100–103; *Дмитриев Л. А.* «Слово о полку Игореве» в трудах В. П. Адриановой-Перетц // ТОДРЛ. – Ленинград, 1974. – Т. 29. – С. 6–11; *Покровская В. Ф.* К столетию В. П. Адриановой-Перетц // Там само. – Ленинград, 1992. – Т. 45. – С. 13–14; *Ціпко А.* Адріанової-Перетц Варвари Павлівни // Українці Санкт-Петербурга, Петрограда, Ленінграда. – Вишгород : ПП Сергійчук М. І., 2013. – С 17–184; *Шаповал А. І.* Участь В. П. Адріанової-Перетц в українському науковому житті: епістолярний дискурс (до 130-річчя від дня народження) // Рукописна та книжкова спадщина України. – Вип. 21. – Київ, 2017. – С. 536–563.

служив інспектором Оренбурзького учбового округу. З 1902 р. родина Адріанових проживає у м. Вінниці — П. О. Адріанов отримав посаду помічника попечителя Київського навчального округу, до якого входили Київська, Волинська, Чернігівська, Полтавська та Подільська губернії. У м. Вінниці Варвара Павлівна закінчує гімназію з найвищими оцінками, як і її два старших брати.

У 1903–1905 рр. В. П. Адріанова навчалася в Київській Державній жіночій гімназії Св. Ольги. Протягом 1905–1914 рр. вона працювала у жіночих гімназіях Києва — викладала російську мову, словесність і методику російської мови.

Із 1906 р. В. П. Адріанова навчається на відділі слов'яно-російської філології історико-філологічного відділення Київських вищих жіночих курсів, які закінчила у 1910 р. На курсах викладали переважно професори Університету Св. Володимира, зокрема й професор російської мови та словесності В. М. Перетц. Восени 1907 р. саме він заснував у Києві Семінарії російської філології, членами якого були 68 студентів Університету Св. Володимира та Київських вищих жіночих курсів. Серед них такі відомі в майбутньому постаті, як М. К. Гудзій, С. І. та В. І. Маслови, О. А. Назаревський, І. І. Огієнко, С. Ф. Шевченко, С. О. Щеглова та ін. Слід зазначити, саме професор В. М. Перетц відіграв вирішальну роль у становленні В. П. Адріанової як ученої, починаючи з її участі в Семінарії російської філології. Він звертав увагу своїх учнів передусім на вивчення матеріалів, що стосувалися історії давньої української літератури та долі пам'яток XI–XIII ст. в українській літературі [3, арк. 1]. Літературознавча школа професора В. М. Перетца розвивала філологічний метод дослідження пам'яток письма та друку. Водночас специфіка його методології дослідження рукописно-книжкової спадщини полягала в тому, що вона включала методи як історико-джерелознавчого, так і історико-кігознавчого аналізу пам'ятки.

Історія створення та діяльність Семінарії російської філології викладена в окремих працях, своєрідних стислих звітах, підготовлених колегіально його учасниками, учнями професора В. М. Перетца з приводу п'яти- та двадцятиріччя його створення [14, 15].

На першому засіданні Семінарії, 10 жовтня 1907 р., В. П. Адріанова виголосила свою першу доповідь «Филология и ее методы». У подальшому, на наукових засіданнях Семінарії вона виголосила ще низку доповідей: «Приемы изучения древнерусских переводных памятников» (14 листопада 1907 р.), «Евангелие Фомы в украинской литературе» (21 лютого 1908 р.), «Отрывок малорусской Псалтыри XIV в. библиотеки Университета св. Владимира» (16 квітня 1908 р.), «Толковая Палея в свете новых исследований» (15 квітня 1909 р.),

«Цена книги в древней Руси XV–XVIII вв.» (14 жовтня 1909 р.), «Аристотелевы Врата в исследовании проф. Сперанского и новый киевский список их» (9 жовтня 1910 р.), «Следы кельтского влияния на славянский язык и новая гипотеза академика Шахматова» (9 листопада 1911 р.). Усього сім доповідей було виголошено В. П. Адріановою у Києві на наукових засіданнях Семінарію російської філології [14, с. 20–34].

За результатами наукової роботи у галузі наукового опису рукописних книг і стародруків вісім студентів-учасників Семінарію (В. П. Адріанова, С. О. Богуславський, О. О. Грузинський, М. К. Гудзій, С. І. Маслов, І. І. Огієнко, О. А. Назаревський, С. О. Щеглова) були обрані членами-кореспондентами Імператорського товариства любителів давнього письменства.

Велике значення для дослідження історії та культури України мали екскурсії членів Семінарія російської філології під керівництвом професора В. М. Перетца, що були проведені на етнічних українських територіях. Зокрема В. П. Адріанова брала участь у дослідженні рукописно-книжної спадщини в Полтаві (1–9 червня 1910 р.), Житомирі (21–26 жовтня 1910 р.), Ніжині (18–20 лютого 1914 р.). Також вона досліджувала пам'ятки Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії та бібліотеки Видубецького монастиря у Києві.

Експедиція до Полтавського єпархіального давньосховища та Катеринославського губернського музею імені О. М. Поля відбувалася 1–9 червня 1910 р. у складі: професорських стипендіатів С. Ф. Акимовича, М. К. Гудзія, О. С. Грузинського, С. О. Богуславського, С. І. Маслова, А. А. Ришкова, Є. К. Тимченка; слухачів Вищих жіночих курсів В. П. Адріанової, Є. Л. Неверової, Є. В. Руткевич, А. І. Сичевської, Є. М. Шуляк та С. О. Щеглова. В. П. Адріанова досліджувала список популярної у середньовічній православній культурі пам'ятки «Звезда Пресветлая» 1772 р. Вона навела короткий перелік списків цього твору із зазначенням місця їхнього зберігання, провела порівняння з опублікованими творами [9, с. 80–99]. У Музеї О. М. Поля їй належав опис збірника аскетичних творів XVIII ст., у якому вона відзначила елементи української мови. Опис, укладений В. П. Адріановою, було повністю вміщено у Додатках до «Отчета» [10, с. 21]. Кожен із членів Семінарія, хто описував рукописні книги та стародруки, підготував свої матеріали, що теж були опубліковані.

Іntenсивно працювали члени Семінарія під час експедиції у Житомирі (21–26 жовтня 1910 р.). Це були: А. В. Багрій, Є. С. Бражніков, М. К. Гудзій, А. О. Назаревський, А. А. Требін, В. П. Адріанова та С. О. Щеглова. Члени Семінарію докладно описали найцінніші ру-

кописи Волинського єпархіального давньосховища (далі — ВЄД), серед яких були рідкісні документи XV–XVI ст. У збірці давньосховища перебували також актові документи XVII–XIX ст. В. П. Адріанова вивчала «Євангеліє учительне» 1750 р. та Збірник слів і повчань, а також Апостоли, Мінеї XVI–XVII ст., Тріодь пісню XVI ст., збірники, написані українським скорописом XVIII ст.

В «Отчете» В. М. Перетца містяться дані стосовно розташування, організації комплектування та зберігання фонду старожитностей у Житомирі на початку XX ст. [4]. Доля житомирської старовини трагічна: під час Першої світової війни значна частина її була перевезена до Харкова та ймовірно загинула в період Другої світової війни. Слід зазначити, зібрання ВЄД у 1910-х рр. за кількістю рукописних книг і стародруків мало велике наукове значення; завдяки дослідницькій праці науковців ці колекції були проаналізовані, увійшли до наукового обігу й отримали високу оцінку академічних фахівців.

Експедиція Семінарія російської філології до Ніжина проходила 18–20 лютого 1914 р. Зібрання рукописів з бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька з професором В. М. Перетцем досліджували В. П. Адріанова, Л. Т. Білецький, О. С. Грузинський та С. Ф. Шевченко. У 1914 р. рукописний відділ бібліотеки Інституту складався зі 180 рукописів XIV–XIX ст., а сформувався переважно з пожертвувань і придбань. В. П. Адріанова досліджувала окремі пам'ятки — «Хождение в Иерусалим Варлаама Леницкого», виданого арх. Леонідом за рукописом Московського публічного музею, та «Піитику» XVIII ст. [12, с. 29–32, 33–73]. На спеціальному засіданні кожен із учасників Семінарія зробив доповідь на тему власних студій у книгосховищі інституту.

У 1914 р. професор В. М. Перетц перейшов на службу до Санкт-Петербургу та проводив експедиції вже київських і санкт-петербурзьких студентів і магістрантів. 30 травня – 10 липня 1915 р. він провів Семінарії у Києві, зокрема, у бібліотеці Видубецького монастиря — для досвідчених членів, а в бібліотеці Київської духовної академії — для молодших, де вони працювали за сприяння А. С. Криловського і М. І. Петрова. Були описані також рукописи Михайлівського Золотоверхого монастиря. У роботі брали участь В. П. Адріанова, О. В. Багрій, С. Ф. Шевченко, С. А. Щеглова, а також російські члени Семінарію — С. Д. Балухатий, С. А. Єрьомін, В. П. Красносельський, А. І. Нікіфоров, А. П. Сисоєв та І. І. Фетісов. В. П. Адріанова описала списки світських творів XVII ст. зі збірки Видубецького монастиря: «Задонщина», «Разрядные книги», «Житие Петра Великого», «Описание путешествия Петра Великого за границу в 1697–1698 гг.», «Родословец», чернетки листів князя Михайла Волконського тощо [13, с. 182–197].

У період роботи в Семінарії В. П. Адріанова починає активно друкувати свої наукові праці. У 1908 р. її першим опублікованим дослідженням стала праця «Київський уривок Псалтиру XIV віку», надрукована у другій книзі «Записок Українського наукового товариства в Києві» (випуск було присвячено видатному українському мовознавцю, педагогові та громадському діячеві П. Г. Житецькому). За бажанням П. Г. Житецького та сприянням професора В. М. Перетца відбулося знайомство В. П. Адріанової з ювіляром, який позитивно відгукнувся про дослідницю-початківця [8, с. 34].

За порадою професора В. М. Перетца В. П. Адріанова досліджує взаємодію української літературної та народної творчості й видає у 1909 р. працю «Евангелие Фомы в старинной украинской литературе». У цей час вона завершує працю «К литературной истории Толковой Палеи» та публікується в «Трудах Киевской духовной академии», а в 1910 р. видається окремою брошурою.

За результатами експедицій Семінарія та досліджень було надруковано низку праць ученої, серед них: «Замечания о «Звезде Пресветлой» (1910), «Два сборника слов и поучений укр. письма, принадлежащие Волынскому древлехранилищу» (1911), «Материалы для истории цен на книги в древней Руси XV–XVIII вв.» (1912), «Материал Архива Имп. Геогр. Товариства з українознавства» (1914), «Хожение игумена Даниила в украинской литературе» (1914), «К истории легенды о странствующем жиде в старинной русской л-ре» (1915) та ін. [15, с. 34–35].

Участь В. П. Адріанової в Семінарії російської філології під керівництвом професора В. М. Перетца сприяла продовженню її активного наукового життя й надалі. Визнанням наукових заслуг ученої стало обрання її у 1914 р. дійсним членом Товариства любителів давнього письменства.

На запрошення ради Вищих жіночих курсів А. В. Жекуліної В. П. Адріанова працювала асистентом професора В. М. Перетца та викладала історію давньоруської літератури у 1911–1914 рр.

Склавши у 1912 р. екстерном іспити за курс історико-філологічного факультету Університету Св. Володимира В. П. Адріанова була залишена для підготовки до професорського звання. Після складання магістерських іспитів у Київському університеті, восени 1914 р. В. П. Адріанова перевелася до Петроградського університету. У жовтні 1917 р. вона захистила магістерську дисертацію «Житие Алексея человека Божия в древней русской литературе и народной словесности», що отримала високу оцінку вчених, зокрема й видатного українського історика М. С. Грушевського [1, с. 158–159]. У 1917 р. її праця була відзначена Великою Ломоносівською премією РАН.

У цей період В. П. Адріанова досліджує пам'ятки давньої Русі в рукописних відділах Академії наук і Публічної бібліотеки, архівах Петрограду, викладає в учбових закладах міста. У 1917 р. її обирають екстраординарним професором Петроградського вищого педагогічного інституту.

У 1917–1921 рр. В. П. Адріанова разом із академіком В. М. Перетцем (дійсний член Російської АН із 1914 р.) мешкають у Самарі: групу петроградських професорів відрядили для організації Самарського державного університету. Тут відбулося їхнє вінчання, родиною викладали в університеті та досліджували матеріали місцевих архівів.

Перебуваючи поза межами Києва (мешкаючи в Петрограді та Самарі), В. П. Адріанова-Перетц та В. М. Перетц не полишали поза увагою українське наукове життя. Під час створення Української академії наук (з 1921 р. — Всеукраїнська академія наук) В. М. Перетц бере активну участь у розробці концепції Академії. У 1918 р. він передав до Києва короткий план організації української академії наук наступного змісту: «До завдання академії належить наукова праця і підготування українських діячів на науковому ґрунті. Осередком являється група академіків, що працюють в обсягу наук гуманістичних, математичних і природничих. Академіки кермують діяльністю комісій. При академії організуються відповідні семінарії, де будуть науково підготовлятися молоді люди, що покінчили університет. До академії повинно належати відповідне число лабораторій, архівів і бібліотек, книжок і рукописів. Окрім цього треба передати в її розпорядження різні київські архіви, збори рукописів і міський музей. До діяльності комісій належить скласти загально доступний словник живої української мови, скласти бібліографію книжок на українській і інших мовах, урегулювати питання граматики української мови і т. п.» [7]. У 1919 р. він був обраний одним із перших академіків Української академії наук — позаштатним академіком по кафедрі української мови. В. М. Перетц бере активну участь у діяльності Академії: на засіданні Історичної секції виголосив доповідь «Проба засвоєння морально-філософських творів у київській літературі перш. пол. XVII в.» (1925) та був обраний дійсним членом Видавничої Комісії Історичної секції (1927).

Наприкінці 1927 р. з ініціативи та під головуванням В. М. Перетца почала діяти академічна Комісія давнього українського письменства (припинила діяльність у 1933 р.), яка поставила головним завданням складання наукової системної бібліографії давнього українського письменства, розшук в архівах, бібліотеках і музеях пам'яток літератури XI–XVIII ст., підготовку їх до друку та філологічне й історичне дослідження. До роботи у Комісії він, окрім київських науковців, за-

лучив своїх учнів, які працювали на ниві літературознавства у Ленінграді та Москві.

У 1920-х рр. академік В. М. Перетц друкує низку праць у часописі «Україна»: «Українська паралель до повісті «Горе Злочастіє» (1924), «Федір Колеса про генезу українських народних дум (Федір Колеса. Українські народні думи у відношенню до пісень, віршів і похоронних голосінь» (1925, рецензія), «Василь Олександрович Щавинський» (1925, некролог), «М. Грушевський. Історія української літератури». — Частина перша, 1923. (1925, рецензія, обговорення), «Театральні ефекти в старовинному українському театрі» (1926), «Песни народья» Петра Степановича Писаревського — (1927, рецензія).

В. П. Адріанова-Перетц була надійним помічником і порадиником академіка В. М. Перетца, брала участь у його наукових проектах і також відігравала значну роль в українському науковому житті.

Засноване з ініціативи академіка В. М. Перетца у Петрограді у грудні 1921 р. Товариство прихильників української історії, письменства і мови (з 1923 р. — Товариство дослідників української історії, письменства і мови в Петрограді (Ленінграді) проводило активну роботу і діяло як складова частина Історико-філологічного відділу ВУАН. Разом із В. П. Адріановою-Перетц засновниками цього Товариства були А. І. Лещенко, І. І. Фетисов та ін. Товариство проводило дослідження українських матеріалів у архівах і бібліотеках Петрограда (Ленінграда), публічні засідання, на яких були прочитані доповіді з української історії, письменства та мови. У 1927 р. Товариство святкувало 100-річний ювілей першого збірника українських пісень М. О. Максимовича та видало три «Наукові збірники», присвятивши перший із них пам'яті Івана Франка. У руслі наукових пошуків Товариства В. П. Адріановою-Перетц були проведені дослідження і на засіданнях виголошені доповіді: «Український паломник Данило Корсунський» (1924), «Вірші та народні українські стихи про «плач Адама» (1925), «Прислів'я Полтавщини в записах 1850-х років» (1926) та ін. [2].

У 1925 р. академік В. М. Перетц ініціював обрання членами-кореспондентами ВУАН представників Товариство дослідників української історії, письменства і мови у Ленінграді В. П. Адріановою-Перетц і А. Я. Лещенка. У 1926 р. за вагомих внесок у галузі українознавства їх було обрано членами-кореспондентами ВУАН. У листі до С. О. Єфремова у 1926 р. В. М. Перетц подякував за уважне ставлення до його пропозиції та висловив сподівання на активізацію їхніх досліджень у галузі українознавства [6, арк. 9].

Із 1927 р. за ініціативи та під головуванням академіка В. М. Перетца почала діяти Комісія давнього українського письменства ВУАН

(припинила діяльність у 1933 р.), головним завданням якої було складання наукової системної бібліографії давнього українського письменства, розшук, дослідження та публікація українських пам'яток. В. П. Адріанова-Перетц тісно співпрацювала з Комісією: досліджувала «Хождение» Даниїла Паломника, складала бібліографію українських рукописів і стародруків, що зберігалися у фондах архівів і бібліотек Ленінграда. Вона також склала декілька тисяч карток із бібліографічним описом виявлених пам'яток давнього українського письменства. У 1932 р. В. П. Адріанова-Перетц видала «Издания «Комісії українського письменства доби феодалізму» Всеукраїнской академии наук», в якій підсумувала її діяльність та проаналізувала видані праці.

В. П. Адріанова-Перетц друкувала праці українською мовою у низці видань ВУАН. Так, у «Записках Історико-філологічного відділу ВУАН» вийшли друком роботи «Донило Корсунський — паломник XVI віку» (Київ, 1926, кн. 9) та «До історії пародії на Україні в XVIII віці — «Служба пиворізам» 1740 р.» (Київ, 1928, кн. 18). У Ювілейному збірнику на пошану академіка М. С. Грушевського, що був виданий у «Записках Історико-філологічного відділу ВУАН» (Київ, 1928) була надрукована стаття «Стара українська етимологія слова «горілка». В часописі «Україна» побачили світ статті «Сцена та костюм в українському театрі XVII–XVIII вв.» (Київ, 1925, кн. 3) та «З діяльності єзуїтів на Україні і Білорусі наприкінці XVI ст. за новими документами» (Київ, 1927, кн. 3). У «Етнографічному віснику» (часопис Етнографічної комісії ВУАН), головним редактором якого був академік А. М. Лобода надруковані праці В. П. Адріанової-Перетц «Полтавські прислів'я в записках 1850-х років» (1926, кн. 3) та «Казки про лисицю-сповідницю» (1932, кн. 10). У працях періоду 1925–1932 рр. В. П. Адріанова-Перетц використала, проаналізувала і частково опублікувала тексти пам'яток, що знаходилися у фондах музеїв Києва та Всенародної бібліотеки України (нині — НБУВ). Також вона використовувала документи, що друкувалися у той час в Ленінграді.

Наприкінці 1920-х рр. в Україні на тлі боротьби з «українським буржуазним націоналізмом» розгортається переслідування вчених, які працювали в галузі українознавчих студій. ВУАН переходить під контроль партійних і державних органів. Спроба висунення у 1929 р. кандидатури В. П. Адріанової-Перетц на обрання до складу дійсних членів ВУАН зазнає невдачі: під тиском влади вона змушена була зняти свою кандидатуру.

Із 1934 р. наступив складний і тяжкий період у житті В. П. Адріанової-Перетц. У 1934 р. за сфабрикованою справою про так звану

«Російську національну партію» в Ленінграді заарештували В. М. Перетца та за вироком Особливої наради при Колегії ОДПУ заслали на три роки в Саратов, куди він змушений був виїхати важкохворим у супроводі дружини. Вченого виключили зі складу АН СРСР та ВУАН. З 1934 р. В. П. Адріанова-Перетц працювала на посаді старшого наукового співробітника та вченого секретаря сектору давньоруської літератури Інституту російської літератури АН СРСР («Пушкинский Дом»). У 1935 р. їй присуджено науковий ступінь доктора філологічних наук (за сукупністю праць). На вимогу В. М. Перетца В. П. Адріанова-Перетц залишалася та працювала у Ленінграді, проте регулярно приїздила до Саратова, що полегшувало життя тяжкохворого безпомічного чоловіка. Внаслідок тяжкої хвороби В. М. Перетц помер 24 вересня 1935 р. у Саратові і був похований на Воскресенському кладовищі.

Після смерті вченого його колеги й учні підтримували В. П. Адріанову-Перетц, запрошували її у Київ. На їхнє прохання вона надіслала до Києва примірники праць ученого, світлини гімназійного, студентського та київського періодів, а також могили.

Переслідування науковців у другій половині 1930-х рр. призвели до того, що В. П. Адріанова-Перетц змушена була відійти від українознавчих студій і на декілька років перервала роботу у ВУАН. У Ленінграді також відмовлялися друкувати наукові праці українських учених.

Проте контакти В. П. Адріанової-Перетц з українськими вченими С. І. Масловим, І. Ф. Єрофєєвим та іншими не поривалися: відбувалося листування, обмінювалися підготовленими працями, інформували про наукову діяльність, відшукували й надсилали матеріали та літературу для наукових досліджень, надавали консультації, писали рецензії тощо.

У 1941 р. вчену за сприяння члена-кореспондента АН УРСР С. І. Маслова, що займав посаду завідувача відділу стародавньої української літератури Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка АН УРСР та директора цього інституту академіка АН УРСР О. І Білецького було поновлено на роботі в АН УРСР: члена-кореспондента АН УРСР В. П. Адріанову-Перетц було введено до штату відділу давнього письменства Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка АН УРСР. Було також погоджено тему дослідження, котре вона мала виконувати за тематикою досліджень інституту.

Під час Другої світової війни В. П. Адріанову-Перетц було евакуйовано з Ленінграда до Ташкента, у 1943 р. вона переїхала до Казані, де продовжувала наукову роботу. У 1943 р. її було обрано членом-кореспондентом АН СРСР.

У воєнні роки дослідниця підтримувала творчі зв'язки з українськими вченими: допомагала у проведенні українознавчих студій, співпрацювала з Інститутом літератури імені Т. Г. Шевченка АН УРСР. В. П. Адріанова-Перетц долучилася до пропозиції С. І. Маслова взяти участь у розробці Інститутом теми взаємозв'язку української та російської літератур. Результатом багаторічної роботи стали праці «Из истории русско-украинских литературных связей в XVII веке. (Украинские переводы «Хождения» игумена Даниила и «Сказание Афродитиана» (1961) та «Материалы к вопросу о русско-украинских связях XV–XVIII вв.» (1964).

У повоєнний період В. П. Адріанова-Перетц працювала в Інституті російської літератури АН СРСР, де очолювала сектор давньоруської літератури до виходу на пенсію 1954 р. За видатні наукові досягнення у 1955 р. відзначена премією АН СРСР.

Із виходом на пенсію В. П. Адріанова-Перетц вела активну діяльність: продовжувала наукові студії, консультувала молодих учених, займалася редакторською діяльністю, підтримувала тісні зв'язки із колегами з Києва тощо. Вчена була автором низки робіт: у 1957 р. в Києві надрукована праця «З історії сатирично-гумористичної рукописної української літератури XVII–XVIII вв.», у 1964 р. — «Памяти Игоря Петровича Еремина», у 1966 р. — «Памяти Николая Каллиниковича Гудзия»; у 1968 р. — «Начало пути в Киевском семинаре В. Н. Перетца» для збірника, присвяченого М. К. Гудзію.

У 1957–1958 рр. із нагоди 70-річчя від дня народження В. П. Адріанової-Перетц та 50-річчя її наукової діяльності у Києві були влаштовані АН УРСР урочисті заходи: українські вчені вітали ювілярку — надсилали вітальні листи та телеграми, присвячували свої праці тощо.

Монографія В. П. Адріанової-Перетц «Слово о полку Игореве» и памятники русской литературы XI–XIII вв.» (Ленінград, 1967) стала підсумком багаторічних досліджень ученої у царині історичного і текстологічного аналізу найвидатнішої пам'ятки давньоруського письменства. У листі до О. А. Назаревського вона висловила бажання, щоб молоді українські науковці продовжили роботу над видатною пам'яткою літератури [5, арк. 1 зв.].

В. П. Адріанова-Перетц багато часу та уваги приділяла збереженню пам'яті про В. М. Перетца та публікації його праць. Завдяки її клопотанням у 1957 р. В. М. Перетца було реабілітовано та «поновлено в правах академіка» [4, 3 арк.] У 1962 р. вийшов друком підготовлений В. П. Адріановою-Перетц збірник неопублікованих праць ученого, що підсумував великий цикл його робіт із історії української літератури XVI–XVIII ст. Також вона допомагала українським до-

слідникам у вивченні життя та наукової діяльності В. М. Перетца та висвітленні роботи Семінарія російської філології.

Із ім'ям В. П. Адріанової-Перетц пов'язаний значний етап розвитку української науки та дослідження давньої української старовини. Своєю багаторічною багатогранною науковою діяльністю вона разом із іншими науковцями заклала фундамент вивчення значної кількості пам'яток української історії та культури. Варвара Павлівна Адріанової-Перетц упродовж усього життя слугувала українській науці, її постать і велика наукова спадщина потребують подальших досліджень.

1. *Грушевський М.* Рец.: В. П. Адрианова. Житие Алексея человека Божия в древней русской литературе и народной словесности. Петроград, 1917 [Текст] / М. Грушевський // Україна. – 1924. – № 4. – С. 158–159.
2. Звідомлення Товариства дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді за перше п'ятиріччя (1922–1926) [Текст]. – Київ, 1927. – 22 с.
3. ІР НБУВ, ф. X, № 4758, 2 арк.
4. ІР НБУВ, ф. 49, № 374, 3 арк.
5. ІР НБУВ, ф. 78, № 402, 2 арк.
6. ІР НБУВ, ф. 257, оп. 5, спр. 75, 10 арк.
7. Лист академіка В. М. Перетца [Текст] // Вісті краюї преси. – Київ, 1918. – 16 лип.
8. *Назаревский А. А.* Из воспоминаний о молодых годах В. П. Адриановой-Перетц [Текст] / А. А. Назаревский // ТОДРЛ. – Ленинград, 1958. – Т. 14. – С. 34.
9. *Перетц В. Н.* Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Полтаву и Екатеринослав 1–9 июня 1910 г. [Текст] / В. Н. Перетц. – Киев : Тип. Ун-та Св. Владимира, 1910. – С. 80–99.
10. *Перетц В. Н.* Приложения: III. Рукописные сборники Музея им. А. Н. Поля [Текст] / Перетц В. Н. // Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Полтаву и Екатеринослав 1–9 июня 1910 г. – Киев : Тип. Ун-та Св. Владимира, 1910. – С. 21.
11. *Перетц В. Н.* Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Житомир 21–26 октября 1910 г. [Текст] / В. Н. Перетц. – Киев : Тип. Ун-та Св. Владимира, 1911. – С. 99–110.
12. *Перетц В. Н.* Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Нежин 18–20 февраля 1910 г. [Текст] / В. Н. Перетц. – Киев : Тип. Ун-та Св. Владимира, 1911. – С. 29–32, 33–73.
13. *Перетц В. Н.* Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Киев 30 мая – 10 июля 1915 г. С приложением описания древних рукописей и старопечатных книг Киево-Выдубецкого монастыря [Текст] / В. Н. Перетц. – Киев : Тип. Ун-та Св. Владимира, 1916. – С. 182–197.
14. Семинарий русской филологии при Императорском университете св. Владимира под руководством В. Н. Перетца. Первое пятилетие [Текст]. – Киев, 1912. – 64 с.
15. Семинарий русской филологии Академика В. Н. Перетца. Участники Семинария — своему учителю [Текст]. – Ленинград, 1929. – 60 с.

REFERENCES

1. Hrushevskiy, M. (1924). *Rets.: V. P. Adrianova. Zhitie Alekseia cheloveka Bozhiiia v drevnei russkoi literature i narodnoi slovesnosti. Petrograd, 1917* [V. P. Adrianova. The Life of Alexei the Man of God in ancient Russian literature and folk literature. Petrograd, 1917]. Ukraina, 4, 158–159. [In Ukrainian].
2. *Zvidomlennia Tovarystva doslidnykiv ukrainskoi istorii, pyshmenstva ta movy u Leninhradi za pershe piatyrichchia* [Report of the Society of Researchers of Ukrainian History, Writing and Language in Leningrad for the First Five-Year Plan (1922–1926)]. (1927). Kyiv. [In Ukrainian].
3. Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, fond X, unit 4758, 2 pp. Kyiv. [In Ukrainian].
4. Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, fond 49, unit 374, 3 pp. Kyiv. [In Ukrainian].
5. Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, fond 78, unit 402, 2 pp. Kyiv. [In Ukrainian].
6. Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, fond 257, inventory 5, file 75, 10 pp. Kyiv. [In Ukrainian].
7. *Lyst akademika V. M. Perettsa* [Letter from Academician V.M. Peretz]. (1918, 16 jul.). Visti kraievoi presy. Kyiv. [In Ukrainian].
8. Nazarevskii, A. A. (1958). *Iz vospominanii o molodykh godakh V. P. Adrianovoi-Perettc* [From the memories of the young years of V. P. Adrianova-Peretz]. In *Works of the Old Russian Literature Department* (Vol. 14, p. 34). Leningrad. [In Russian].
9. Perettc, V. N. (1910). *Otchet ob ekskursii seminariiia russkoi filologii v Poltavu i Ekaterinoslav 1–9 iunია 1910 g.* [Report on the Excursion Seminary of Russian Philology in Poltava and Yekaterinoslav from June 1–9, 1910]. (Pp. 80–99). Kyiv. [In Russian].
10. Perettc, V. N. (1910). *Prilozheniia: III. Rukopisnye sborniki Muzeia im. A. N. Polia* [Appendices: III. Handwritten collections of the Museum. A.N. Fields]. In *Otchet ob ekskursii seminariiia russkoi filologii v Poltavu i Ekaterinoslav 1–9 iunია 1910 g.* (P. 21). Kyiv. [In Russian].
11. Perettc, V. N. (1910). *Otchet ob ekskursii seminariiia russkoi filologii v Zhitomir 21–26 oktiabria 1910 g.* [Excursion excursion report in Russian philology to Zhytomyr from October 21 to 26, 1910]. (Pp. 99–110). Kyiv. [In Russian].
12. Perettc, V. N. (1911). *Otchet ob ekskursii seminariiia russkoi filologii v Nezhin 18–20 fevralia 1910 g.* [Excursion excursion report in Russian philology in Nizhyn February 18–20, 1910]. (Pp. 29–32, 33–73). Kyiv. [In Russian].
13. Perettc, V. N. (1916). *Otchet ob ekskursii seminariiia russkoi filologii v Kiev 30 maia – 10 iulia 1915 g. S prilozheniem opisaniia drevnikh rukopisei i staropechatnykh knig Kievo-Vydubetckogo monastyria* [Report on excursion to the seminary of Russian philology in Kiev May 30 – July 10, 1915. Attached are descriptions of ancient manuscripts and old printed books of the Kiev-Vydubychi monastery]. (Pp. 182–197). [In Russian].
14. *Seminarii russkoi filologii pri Imperatorskom universitete sv. Vladimira pod rukovodstvom V. N. Perettca. Pervoe piatiletie* [Seminary of Russian Philology at the Imperial University of St. Vladimir under the direction of V. N. Peretz. First five years]. (1912). Kyiv. [In Russian].

15. *Seminarii russkoi filologii Akademika V. N. Peretca. Uchastniki Seminarii — svoemu uchiteliu* [Seminary of Russian Philology Academician V. N. Peretz. Seminary participants — to their teacher]. (1929). Leningrad. [In Russian].

Стаття надійшла 11.11.2018 р.

Mishchuk Serhii, Doctor of Historical Sciences, Professor, Leading Research Fellow of the Institute of Biographical Researches of VNLU (Kyiv);

Mishchuk Galyna, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of World History of Ivan Franko Zhytomyr State University (Zhytomyr).

V. P. Adrianova-Peretz (1888–1972) — scientist, researcher of the Ukrainian antiquity: on the 130th anniversary of the birth.

The article presents the contribution of the prominent Ukrainian literary critic, textologist, folklorist, literary historian, correspondent member of the All-Ukrainian AS V. P. Adrianova-Peretz to the study of the Ukrainian antiquity and the scientist's participation in the Ukrainian scientific life.

The life path of the scientist is considered. An active participation of V. P. Adrianova-Peretz in the work of the Seminar of Russian Philology directed by Professor V. M. Peretz: studying the manuscript and book heritage in Poltava (1910), Zhytomyr (1910), Nizhyn (1914) and Kyiv (1915) is shown. Her participation in the Seminar of Russian Philology contributed to further continuation of an active academic life. Her election in 1914 as a full member of the Society of Ancient Literature proved the recognition of scientific merit of the scholar.

It was proved that V. P. Adrianova-Peretz was one of the founders of the Society for the Research of Ukrainian History, Literature and Language in Leningrad. In the context of the research of the Society, she studied the history of the ancient Ukrainian theater and its interconnection with the West European one, collected material on the history of Ukrainian parodies of the eighteenth century, etc. In 1926, for the significant contribution in the field of Ukrainian studies, she was elected to the All-Ukrainian AS.

The cooperation of V. P. Adrianova-Peretz with the Commission of Ancient Ukrainian Writing of the All-Ukrainian AS is covered. She compiled a bibliography of Ukrainian manuscripts and old printed books stored in the archives and libraries of Leningrad; and also made several thousand cards with bibliographic descriptions of the discovered monuments of ancient Ukrainian writing.

It is suggested to carry out a detailed research of further participation of V. P. Adrianova-Peretz in Ukrainian studies and scientific life.

Key words: V. P. Adrianova-Peretz, scholar, Ukrainian antiquity, All-Ukrainian Academy of Sciences, scientific activity.

Мищук С. Н., доктор исторических наук, профессор, ведущий научный сотрудник Института биографических исследований НБУВ (Киев);

Мищук Г. А., кандидат исторических наук, доцент кафедры всемирной истории Житомирского государственного университета имени Ивана Франка (Житомир).

В. П. Адрианова-Перетц (1888–1972) — ученый, исследователь украинской старины: к 130-летию со дня рождения.

Исследован вклад выдающегося украинского литературоведа, текстолога, фольклориста, историка литературы, члена-корреспондента ВУАН В. П. Адриановой-Перетц в исследование украинской старины и участие ученого в украинской научной жизни.

Рассмотрен жизненный путь ученого. Показано активное участие В. П. Адриановой-Перетц в работе Семинария русской филологии под руководством профессора В. М. Перетца: исследование рукописно-книжного наследия в Полтаве (1910 г.), Житомире (1910 г.), Нежине (1914) и Киеве (в 1915 г.). Ее участие в Семинарии русской филологии способствовало продолжению активной научной жизни в дальнейшем. Признанием научных заслуг ученого было избрание ее в 1914 г. действительным членом Общества любителей древней литературы.

Доказано, что В. П. Адрианова-Перетц была одним из основателей Общества украинской истории, литературы и языка в Ленинграде. В русле исследований Общества изучала историю древнего украинского театра и его взаимосвязь с западноевропейским, собирала материал по истории украинской пародии XVIII в. и т. п. В 1926 г. за весомый вклад в области украиноведения была избрана членом ВУАН.

Освещено сотрудничество В. П. Адриановой-Перетц с Комиссией древней украинской литературы ВУАН: составляла библиографию украинских рукописей и старопечатных книг, хранившихся в фондах архивов и библиотек Ленинграда; сделала несколько тысяч карточек с библиографическим описанием выявленных памятников древней украинской литературы.

Предложено тщательное изучение дальнейшего участия В. П. Адриановой-Перетц в украиноведческих исследованиях и научной жизни.

Ключевые слова: В. П. Адрианова-Перетц, ученый, украинская старина, Всеукраинская академия наук, научная деятельность.

*Надія Іванівна ЛЮБОВЕЦЬ,
кандидат історичних наук,
завідуюча відділом
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ)*

МЕМУАРНА СКЛАДОВА АКАДЕМІЧНОГО ЗБІРНИКА «ЗА СТО ЛІТ»: ОСНОВНІ ЖАНРИ ТА СЮЖЕТИ

Проаналізовано мемуарну складову академічного збірника «За сто літ», завдяки чому з'ясовано підходи академічної спільноти до історичних джерел на етапі, коли їхньою органічною частиною було визнано мемуари, що стало важливим поштовхом у справі пошуку, збирання та введення до наукового обігу значного масиву історичних матеріалів і свідченням нового етапу в еволюції української мемуаристики. Увага редакції часопису «За сто літ» до мемуарів засвідчує розуміння серед наукової спільноти значення джерел особового походження для висвітлення як історичних подій, так і біографій українських діячів. Археографічне опрацювання спогадів демонструє високий фаховий рівень тих, хто їх віднаходив, упорядковував і коментував.

Глибокі суспільно-політичні трансформації кінця ХІХ – початку ХХ ст. сприяли формуванню високого рівня національної та політичної самоідентифікації авторів мемуарів, які усвідомлювали себе невід'ємною частиною українського суспільно-політичного життя. Авторі спогадів постають перед нами соціально активними, самодостатніми особистостям, які прагнули до осмислення подій, свідками чи учасниками яких були. Соціальне тло і коло спілкування, змальовані в мемуарах, дають змогу вивчити обставини, що формували особистість кожного з авторів.

Розглянуті спогади дають матеріал для біографічних розвідок щодо регіональних діячів кінця ХІХ – початку ХХ ст., чий імена довгий час залишалися поза межами наукового дискурсу. Особливий потенціал у цьому контексті належить спогадам про діяльність громад у провідних українських містах.

Ключові слова: збірник «За сто літ», академічна періодика, мемуари (спогади), автобіографії, щоденники, мемуарні жанри, сюжети.

Еволюція українських мемуарів першої третини ХХ ст. відбувалася в умовах «золотої доби» української історичної науки, що досягла світового рівня, перетворилася на складову національної свідомості та націєтворчого процесу [6, с. 64]. Відбувалося становлення історичної

науки та всіх її складових. У цей час проходив процес організаційного оформлення ВУАН, її відділів, розгорнули діяльність постійні комісії, формувалися різноманітні науково-видавничі проекти. У контексті нинішнього святкування 100-річчя НАНУ цікавим видається досвід реагування академічної установи на нові виклики сучасності, особливо її гуманітарної складової. На сьогодні залишається актуальною проблема пошуку власної ідентичності українського народу шляхом вивчення історії, мови, культури, які є підґрунтям цього процесу. Збирання, пропагування українського мемуарію як складової національної пам'яті, культури, історичної самосвідомості, «витягнення» значної його частини із небуття залишається на часі.

Актуалізації потребують значні масиви мемуарів, які досі залишаються «прихованими» для широкого читацького загалу та лише частково введені до наукового обігу¹. До цієї групи мемуарів належать видання першої чверті ХХ ст., започатковані академічними установами.

Періодичні та тематичні видання Історичної секції ВУАН продовжували традицію українознавчих часописів, зокрема, видань Українського наукового товариства у Києві. Йдеться про часопис «Україна»² та «Записки Українського наукового товариства у Києві»³, на сторінках яких чільне місце займали матеріали з громадського, культурного та літературного життя України ХІХ ст. Важливою складовою редакційної політики цих часописів було збирання та видання українських мемуарів.

До одних із таких проектів належить збірник «За сто літ», який продовжив традицію друкування матеріалів із громадського, культурного та літературного життя України ХІХ – поч. ХХ ст. Тяглість наголошував підзаголовок збірника, що ним стала назва відповідного розділу видання — «Матеріали з громадського й літературного життя України ХІХ і початків ХХ століття», та продовження валової нумерації томів «Записок Українського наукового товариства у Києві» у шести книгах збірника⁴.

Збірник «За сто літ» видавався впродовж 1927–1930 рр. під редакцією М. Грушевського та став знаковою подією у науковому житті Історичної секції ВУАН. Ідею видання українського збірника під назвою «ХІХ вік» М. Грушевський виношував ще раніше, перебу-

¹ Так, на матеріалах часопису Т. Нагайко досліджував історію громадівського руху («Громадівський рух в Україні у публікаціях часопису “За сто літ”: листи та документи» // Переяславський літопис, 2016, вип. 10) підготовано анований покажчик змісту [1].

² Покажчик змісту часопису див.: «Науковий часопис українознавства “Україна” (1907–1932)» (Київ, 1993).

³ Зважаючи на цензурні утиски 1915–16 рр., збірник виходив у Москві під зміненою назвою «Український науковий збірник» (кн. 16–17).

⁴ Відповідно Т. ХХІV–ХХІХ «Записок...».

ваючи на засланні у Москві (з 1916 р.) [1, с. 240–241]. На його думку цей збірник, «...мав би неперіодичне продовжуватися...» та містив би матеріали з «...іст[орії], літер[атури], мистецтва або суспільного життя». Про це він зазначав у листі до Сергія Єфремова від 20(7) січня 1917 р. [3, с. 190]. У планах М. Грушевського на початку 1917 р. було «.. на весну думаю ладити збірник український «XIX вік»» [там само, с. 190]. Однак, зважаючи на політичні та економічні причини, М. Грушевський повернувся до цього проекту лише через десять років, змінивши назву збірника на «За сто літ» і розширивши хронологічні рамки до початку XX ст. У передньому слові до першої книги головний редактор пише: «"Сто літ", поставлені на титулі сього збірника, відділяють нинішні соціальні, національні й політичні досягнення Українського народу від перших скромних зав'язків нових течій: початків культу народніх селянських мас, як носіїв українського національного типу, перших проявів національного романтизму, ідеалізації української минувшини, козаччини, державницьких традицій, — що виявило себе в ріжних заходах і творах другого й третього десятиліття XIX в. [4, с. III–IV]. Найбуїніші фантасти, політичні й соціальні радикали тих років не могли собі уявити, що протягом століття виросте з сих невиразних, неоформлених, недоговорених і недодуманих до кінця поривів, настроїв і мрій» [там само, с. III]. А завдання дослідників цих процесів М. Грушевський вбачав у тому, щоб: «...закріпити й передати потомним поколінням, за ще свіжими і неповні пережитими слідами і останками сього процесу, його можливо повний і докладний образ, його історію, його динаміку в усій амплітуді» [там само]. Необхідність видання окремого збірника М. Грушевський аргументував також втратами архівних джерел у роки світової та громадянської війни і розумінням того, що нищення й «утилізація» рукописних і архівних фондів не скінчились, а негідні умови їхнього зберігання руйнують залишки стихійно.

Тематично збірник «За сто літ» містив найбільше матеріалів із історії України, найперше — про діяльність українських громад (у Петербурзі, Києві, Одесі, Полтаві, Харкові, Чернігові, Єлисаветграді⁵) як основи національного відродження, що заклали ґрунт для утворення національних політичних партій. Другий масив — публікації маловідомих історичних джерел, листів і мемуарів, недрукованих літературних творів. Михайло Грушевський розумів необхідність створення ґрунтовної джерельної бази для подальший українознавчих студій подій к. XIX – поч. XX ст. Серед них своє місце посіли і мемуари, адже «...сіріші, буденні, обивательські сторони цього процесу

⁵ Нині — Кропивницький, центр Кіровоградської обл.

лишались у тіні, без уваги — бо для них не ставало часу й енергії, що концентрувалась біля бойових завдань дня; вони не мали цінності з їх становища». В сучасних умовах, коли, на його думку, основні цілі досягнуто, на перший план виходить питання докладнішого висвітлення саме «...не тільки тих ефектовніших сторін, а й тої сірої буденщини тяжкого й трудного походу — не самих провідників, а й української обивательщини і всієї української маси в напрямі нинішніх командних позицій» [там само, с. III–IV]. Саме ці менш «ефективніші» події, «сіріші та буденні» й висвітлювалися в мемуарах безпосередніх учасників подій. Принциповим для М. Грушевського як головного редактора видання, було те, що матеріали, надруковані в збірнику, не повинні повторюватися в інших виданнях. Про це він говорив у переписці з С. Русовою: «...се не газета, а збірники, котрі будуть у продажі, мабуть і через 10–15 літ, і будуть завжди присутні, тому повторяти уміщене в них, або випускати в паралельних виданнях, нема потреби — так як не повторювалось звичайно те що друкувалось в «Былом» або в «Кіев. Старині» [7, с. 534].

Структурно збірник не мав поділу на розділи, але докладний аналіз матеріалів видання дає нам змогу виокремити основні напрями публікацій: громадсько-політичне та літературно-театральне життя⁶; джерела та недруковані твори⁷. До джерел належать спогади, автобіографії, щоденники та листи, до недрукованих творів, як правило, — раніше не публіковані літературні твори. Як бачимо, мемуарна складова часопису була віднесена до джерел, що засвідчило їхній новий статус в історичній науці⁸.

Слід зазначити, що мемуари друкувалися на сторінках всіх без винятку шести книг, які виходили у 1924–1930 рр. Планувалось їх видання і в останній сьомій книзі, що була анонсована 1930 р., але в умовах погрому Історичної секції не побачила світ, так само як і інші видання. Проте, в кінці шостої книжки «За сто літ» (1930) було вміщено повідомлення, що сьома книга вже у друці та подано її зміст. Серед зазначених статей були і спогади, а саме: підготовлені до друку М. В. Кістяківською мемуари її чоловіка «В. П. Батуринський та його спомини про Драгоманова» (Додаток 2, № 4)⁹ та продовження спога-

⁶ Об'єднання політичного та літературного життя пояснюється тим, що в реальних умовах ці два напрями завжди перепліталися.

⁷ Ми використовували як сам зміст часопису, так і покажчик змісту часопису [1, с. 524].

⁸ Епістолярій, який виділено в спеціальну історичну дисципліну розглядатися нами не буде.

⁹ Текст знаходиться у ІР НБУВ. Фонд Х, од. зб. 14726.

¹⁰ Перша частина вміщена у Кн.6. Друга зберігається у ІР НБУВ. Фонд Х, од.зб. 18380.

дів В. А. Чаговця «З темряви минулого [спомини] (рр. 1891–1895)» (Додаток 1, № 11)¹⁰.

Загалом усі мемуарні (спогадові) матеріали, надруковані на сторінках збірника ми згрупували за жанрово-тематичним принципом: а) мемуари (спогади) про історичні події; б) мемуари (спогади) про історичних осіб; автобіографії; щоденники.

Мемуари (спогади) про історичні події

Щодо першої групи, то до них належать спогади Марії Беренштам-Кістяківської (Кістяковської), Софії Русової, Софії Єгунової-Щербини, Людмили Мищенко, Олександра Тарковського, Хведіра Сенгалевича, Онисима Суслова, Ол. Ол. Русова, Всеволода Чаговця (Див.: Додаток 1). Із огляду на те, що однією із провідних тем публікацій, уміщених у збірнику «За сто літ», була діяльність українських Громад, закономірно, що ці події знайшли найбільше відображення і в спогадових матеріалах. Так, Марія Беренштам-Кістяківська (Кістяковська), яка сама була активною політичною діячкою, залишила згадки про діяльність українських гуртків, дослівно — «Драгоманівського напрямку» у Києві 1880–1890-хх рр. Розуміючи важливість спогадів ширшого кола учасників цих події, вона залучила до своїх мемуарів спогади й інших безпосередніх учасників гуртків, зокрема, П. О. Пашкевич, О. Т. Дучинської, Гр. Гр. Ротмістрова. Досить детально вона розказує про основні напрями діяльності гуртка Олени Доброграєвої, її зв'язки з Володимиром Антоновичем і галицькими політикам, стосунки з іншим гуртком, так званих «політиків». Спогади насичені подробицями особистого життя учасників гуртків, особливо багато інформації оприлюднено про Олену Доброграєву. Нині ці спогади є важливим історичним джерелом, яке містить як аналіз тогочасної політичної ситуації в Україні, так і віру у важливість пропаганди права українського народу на самовизначення. Вони демонструють утвердження в широких колах національної самосвідомості, зокрема мотивованість молоді на безкорисну працю в інтересах українського народу яка вимагала значних зусиль: «Усі ми, українські патріоти, бажали отдавати свої сили саме рідному краю і тому хотіли зіставатись і працювати неодмінно на Україні», однак доля розпоряджалася по своєму. «...усі ми пішли різними життєвими дорогами: хто працював на провінції за юристів та статистів, хто пішов на поле науки, хто вчителював на селі, чи в місті; декотрі ближче стали до українського національного руху, декотрі пристали до російської революційної течії» (Додаток 1, № 1, с. 224). Важливим є і згадування значної кількості маловідомих широкому загалові імен учасників українських гуртків у Києві.

Про подібні гуртки пишуть у своїх спогадах також Софія Русова та Софія Єгунова-Щербина. Остання, зокрема, згадує приїзд члена Київської громади Михайла Драгоманова до Одеси для отримання підтримки колег щодо реалізації плану видання українського позацензурного часопису за кордоном. «Як тепер пам'ятаю зібрання... Із осіб, що були зібрані, окрім Смоленського, Андрієвського, Мальваного та інших громадян, пам'ятаю добре Афаносьєва і Желябова, яких запросили, щоб умовитися між собою про взаємовідносини між українською та російською інтелігенцією і виявити напрям будучого закордонного українського часопису» (Додаток 1, № 2).

Спогади Софія Єгунова-Щербина подають картину різнопланової діяльності Одеської громади, її стосунків із Галичиною та закордонним українством, зокрема, у справі фінансової підтримки часопису та співробітників-емігрантів, розповсюдження часопису «Громада» на українських та російських теренах. Цікавим видається також факт виокремлення авторкою такої специфічної сторони діяльності громади як «екстренна», а саме — підтримка та виховання талановитої молоді, що вийшла із народу. Серед тих, хто користувався такою підтримкою, нею названо Андрія Михайловича Бирика, його дружину та селянку Гапку Іщенко. Як і в спогадах М. Беренштам-Кістяківської, тут згадано значну кількість імен і подано стислі біографічні відомості про тих, хто так чи інакше був пов'язаний із діяльністю Одеської громади. Найбільше місця в спогадах відведено: педагогові, громадському діячеві, одному із фундаторів Одеської громади Леоніду Анастасійовичу Смоленському, якого авторка називає «душею і розумом» громади; композиторові, поетові-перекладачеві Петру Івановичу Ніщинському, якого вона характеризує як представника «естетичної галузи в Громаді», бо той активно виступав на зборах Громади «або як композитор, або як поет»; літературознавцю та мовознавцю Дмитру Миколайович Овсяніко-Куликовському; історику, археографу, педагогові Олексію Олександровичу Андрієвському та іншим. Члени Одеської громади — непересічні особистості, віддані українській справі, які працювали у різних царинах суспільного життя, за словами мемуаристки Софії Єгунової-Щербини, були важливою невід'ємною складовою спільної колективної праці по формуванню національної самосвідомості.

Велике значення у вивченні історії громадівського руху мали спогади Софії Русової. Цікавою є також історія їх появи на сторінках часопису «За сто літ», відображена у листуванні з М. Грушевським. Відстоюючи засади редакційної політики, направленої на друкування маловідомих, унікальних історичних джерел, залучення відомих авторів — учасників визначних історичних подій, і бажаючи, щоб матеріали, зокрема і спомини як важливе історичне джерело, були

надруковані лише у нього та отримавши інформацію, що авторка хоче їх надрукувати окремим виданням за кордоном, він писав у листі до С. Русовій від 20.03.1928 р.: «Мені дуже неприємно се писати, і прикро зрікатися такого цінного матеріалу — але мабуть краще наперед відмовитись, ніж потім — недай боже — сваритись за права» [7, с. 534]. Врешті решт, спогади С. Русової таки побачили світ у журналі, вийшовши у двох частинах: 1861–1879 та 1879–1915 рр. (Додаток 1, № 5, 6). Перша частина спогадів охоплює її дитячі та юнацькі роки, подробиці родинного життя Ліндфорсів в с. Олешня на Чернігівщині, життя в Києві, знайомство та спілкування з членами Старої громади — М. Драгомановим, В. Антоновичем, П. Чубинським, П. Житецьким, Ф. Вовком, О. О'Коннор, О. Русовим та ін. Особливий вплив на її подальше життя та громадянську позицію, за словами самої Софії, зіграло подружжя Старицьких — Михайло Петрович і Софія Віталіївна, які і внесли в родинне життя Ліндфорсів уперше свідомий український елемент. Спогади насичені деталями опису їхнього зовнішнього вигляду, своїх емоційних переживань і вражень із приводу особистого спілкування з ними. Друга частина містить спогади про нелегке життя родини Русових у Києві в умовах посилення політичної цензури. Основні сюжети спогадів — переїзд до Одеси, участь у житті Одеської громади, знайомство з її діячами — істориком Смоленським¹¹, Климовичем¹², О. Андрієвським¹³, їхня діяльність на українській ниві, арешт Софії та перевезення до Києва, життя з родиною в Єлисаветграді (Херсонщина), спілкування з І. Тобілевичем, арешт у Катеринославі та довге перебування у тюрмі.

До недавнього часу ми мало що знали про персоналії, перелічені у спогадах С. Русової. Зокрема, йдеться про одеського історика Леоніда Смоленського, внаслідок інтелектуального впливу якого виникла Одеська громада. За її словами його називали її «душею», а «нервами» — М. Комарова. Під безпосереднім впливом останнього сформувалася плеяда відомих українських діячів: серед них його учні — меценат і громадський діяч Є. Чикаленко, поет і публіцист Т. Зінківський, історик та етнолог В. Кравченко, літературознавець В. Овсяніко-Куліковський, етнолог Д. Сигаревич, театральний діяч М. Садовський та ін. Ще менше було відомо про діяльність в одеській громаді та «Прогресі» П. Т. Климовича. Це пов'язано, найперше, з тим, що у квітні

¹¹ Леонід (Лев) Анастасійович Смоленський (1844–1905) — педагог, історик, один із ідеологів і засновників Одеської громади.

¹² Петро Титович Климович (1855–1920) — громадський діяч, редактор газети одеської громади «По морю по суше», міністр фінансів уряду УНР.

¹³ Олексій Олександрович Андрієвський (1845–1902) — історик, педагог, громадський діяч.

1918 р. він працював виконувачем обов'язків керуючого міністерством фінансів (міністром) у кабінеті В. Голубовича та його активній громадській роботі на ниві української справи. Життя сподвижника трагічно обірвалося 1920 р., коли його було заарештовано Одеською губернською надзвичайною комісією і розстріляно за участь у «петлюрівській організації» (йшлося про Одеську «Просвіту») [2, с. 160]. У своїх спогадах Софія Русова подає дуже влучні характеристики людям, із якими тісно співпрацювала в Одесі, тим самим ніби «оживляючи» їх, перетворюючи на живих людей зі своїми особливостями у зовнішньому вигляді, манері поведінки, професійній діяльності. Так, Леонід Смоленський — «гарячий і палкий промовець», Михайло Комаров — «спокійний і працьовитий», Петро Климович — «милий добрий гуморист, який своїм виглядом нагадував якогось Турка».

Загалом життя С. Русової було пов'язане з українською справою та постійними переїздами, до яких змушувала робота чоловіка та постійні переслідування й ув'язнення її самої. Звичайно, зважаючи на суб'єктивізм спогадів (їхня невід'ємна риса), вони не завжди містять вивірені фактографічні дані, та опис атмосфери, в якій проходив процес становлення і розвитку українського громадського руху, особистих взаємин, влучні особистісні характеристики дають той унікальний колорит епохи та людей, який зовсім відсутній в офіційних документах і наукових працях.

Спогади Олександра Олександровича Русова під назвою «Как крамолоискатели разыскивали “украинофильство”» були підготовлені до друку завдяки професійному історикові Сергієві Шамраю, який найшов рукопис і написав вступну статтю з коментарями. Ним було з'ясовано, що О. О. Русов писав спогади десь у 1906–1907 рр. для часопису «Былое»¹⁴, який мав вийти 1907 р., але був закритий. Автор спогадів був активним учасником українського громадського руху протягом майже 50-ти років (із к. 1960-х до 1915 р.) і в своїх спогадах згадує 13 обшуків у квартирах Києва, Єлисаветграда¹⁵, Одеси, Херсона, Полтави, Харкова, Чернігова, на власному хуторі в Чернігівській губернії та допити з жандармськими офіцерами і товаришами прокурорів¹⁶. Його життя може бути ілюстрацією звичайного життя інтелігента тієї пори, який присвятив своє життя українській справі та перетворив

¹⁴ «Былое» — перший легальний щомісячний журнал із історії визвольного руху в Росії. Виходив у Петербурзі у 1906–1907 та 1917–1926 рр. Піддавався репресіям і на 10-й (22-й) книзі у 1907 р. був закритий. У 1908 р. замість нього став видаватися ж. «Минувшие годы». У 1908–1913 рр. виходив у Парижі. Друкувалися матеріали про революцію 1905–1907 рр., мемуари народників, революційних діячів.

¹⁵ Єлисаветград, нині — Кропивницький Кіровоградської області.

¹⁶ Ці спогади стали частиною сучасного видання: Русов О. О. «Щоденники та спогади» (Чернівці, 2011).

його на постійне поневір'яння її землями. Реакцією на спогади О. Русова стала публікація Осипа Гермайзе «З історії селянських хвилювань та народницької пропаганди на Чернігівщині 70 рр. До споминів Ол. Ол. Русова»¹⁷, в яких він зупинився на селянських заворушеннях у Чернігівській губернії та причинах припинення урядом статистичних досліджень у регіоні. Як один із приводів називалася неблагонадійність осіб, що їх проводили, зокрема О. Русова. Загалом, О. Гермайзе дає досить позитивну оцінку спогадам О. Русова, говорячи, що вони «... дозволяють нам конкретніше і певніше познайомитися з фактичною діяльністю українських народників 70 рр., з тими складними взаємовідносинами, що виникали часом помимо волі самих діячів між ними та селянством...», а також подають нам портрети окремих постатей.

До історії громадівського руху, зокрема на Єлисаветградщині, належать спогади письменника, журналіста, громадського діяча-українофіла із Херсонщини Олександра Карловича Тарковського (1862–1924)¹⁸, що були продиктовані ним дружині незадовго до смерті, влітку 1924 р. Підготував їх до друку з невеликою вступною статтею про автора спогадів педагог, громадський діяч Олександр Тулуб. Найбільш широко у них йдеться про лікаря Опанаса Михалевича, товариша прокурора Маркевича, письменника І. Тобілевича (Карпенка-Карого), самого О. К. Тарковського. Автором розкрито процес розгрому гуртка та засудження його учасників. Характеризуючи гурток як молодий і досить енергійний, не зважаючи на повний розгром, автор спогадів так визначив його роль в суспільному розвитку: «...поширюючи народовольчу літературу, він вносив у свідомість громадянства нові політичні ідеї замість постійного чекання реформи згори» (Додаток 1, № 9, с. 243).

Спогади дружини українського та російського історика, члена-кореспондента Петербурзької АН Федора Герасимовича Міщенка Людмили Мищенко мають більше побутовий характер і насичені подробицями родинного життя авторки та її чоловіка, їхнього життя за кордоном і в Києві, відображають специфіку спілкування у середовищі тогочасної професури, її залученість у політичні процеси. Значна увага приділена висвітленню громадській діяльності відомих жінок Києва у «Товаристві денних притулків для дітей робітничого класу», що існувало в місті з 1874 р.¹⁹ Метою Товариства було: «...полегшити життя робочого люду, взявши його дітей під свій догляд

¹⁷ Його статтю див. у зб. «За сто літ» (Кн. 1., с. 259–265).

¹⁸ Батько поета Арсенія Тарковського (1907–1989).

¹⁹ За роки існування Товариство відкрило у Києві п'ять притулків, для трьох із них спорудили власні будинки. Перший відкрито 1875 р. на 20 дітей. 1912 р. — діяло чотири притулки для дітей християнського віросповідання (Звіринський, Ново-строєнський, Подільський, Шулявський) і один — для дітей євреїв. У них утримувалося 5 666 дітей.

протягом дня, поліпшити матеріальне становище самих дітей, надаючи їм протягом більшої частини доби придатне приміщення, чистий одяг, достатню і здорову їжу, і, наскільки можливо, дати перші навички науки і моралі, проводячи з дітьми навчання та корисні ігри...». Активну участь у його діяльності брали Людмила Драгоманова, Олександра Кістяківська, Ганна Іконникова, О. Толочинова та учасниці «словарних зібрань» (зокрема Ольга Косач, О. Цвітковська, Марія Дуніна), на яких розроблялися матеріали для українсько-російського словника. Деякі із перерахованих імен спонукають до пошуків. Зокрема, мало відомо про О. Цвітковську. Пошук додаткової інформації мало що дав. Лише знайдено згадування її прізвища в книзі Ірини Макарик «Перетворення Шекспіра: Лесь Курбас, український модернізм і радянська культурна політика 1920-х років» (автор. переклад з англ. М. Климчука; Київ, 2010) у контексті домашніх постановок Шекспіра родинами Старицьких і Лисенків, у яких вона брала участь. Щодо О. Толочиної, то тут інформації ще менше. Єдине, що вдалося з'ясувати, це те, що можливо це псевдонім Олександри Станіславівни Монтвід (Монвіж), відомої письменниці, що писала також під псевдонімом Шабельська (1845–1921), однак, важко знайти прив'язку до діяльності в Києві у цей період.

Отже, зважаючи на пріоритети редакційної політики журналу, блок спогадів про історичні події майже повністю був присвячений громадському рухові, зокрема осередкам у Києві, Одесі, Херсоні, Єлисаветграді, та писався активними учасниками та видатними діячами громадського і культурного життя України. Саме їхня безпосередня участь у подіях була найціннішою з погляду М. Грушевського, оскільки завдячуючи цьому спогади відображали процес становлення та розвиток громадського руху зсередини. Написані в умовах українського національного відродження, ці мемуари засвідчують високий рівень самосвідомості та національної свідомості української інтелігенції, мотивованої на утвердження національних прав і свобод українського народу та покращення його життя.

Мемуари (спогади) про історичних осіб

Щодо мемуарів — спогадів про історичних осіб, то тут подано декілька матеріалів, які стосуються як видатних діячів, так і менш знаних. Так, публіцист, мемуарист, політичний діяч Володимир Карпович Дебогорій-Мокрієвич (Додаток 2, № 1) залишив спомини про Михайла Драгоманова (написані весною 1922 р.); Марія Кістяківська підготувала до друку матеріал під назвою «В. П. Батурицький та його спомини про М. П. Драгоманова» (Додаток 2, № 4); літературний критик, перекладач, правник Михайло Михайлович Мочуль-

ський (Додаток 2, № 6) — про останні десятиліття життя І. Франка; Марку Кропивницькому присвячені спогади юриста та педагога, першого голови Єлисавеградської «Просвіти» Василя Олександровича Нікітіна (Додаток 2, № 7); про окремі аспекти життя своєї молодшої сестри та дружини І. Франка — Ольги залишила спогади Антоніна Трегубова (Додаток 2, № 8); історик-архівіст Антонін (Антонін Філаретович) Дучинський (Додаток 2, № 2) надрукував спогади про студентські роки громадського-політичного діяча Євгена Васильовича Нероновича, який загинув у 1918 р. у вирі революції; мовознавець, фольклорист, етнограф Вячеслав Арсенович Камінський (Додаток 2, № 3) — про останні роки життя В. К. Дебогорія-Мокрієвича; Михайло Кістяківський (Додаток 2, № 5) — про перебування М. Драгоманова у Флоренції; Василь Чаговець став автором спогадів про своє життя

Ці мемуари є важливими у справі дослідження життєдіяльності як видатних, так і другорядних постатей української історії, для вивчення родинного та історичного тла, на якому проходило їхнє становлення. Автори мемуарів цієї групи були особисто знайомі з «героями» свої спогадів, що значно підвищує їхню цінність як історичного та біографічного джерела.

Зокрема, В. К. Дебогорій-Мокрієвич співпрацював із М. Драгомановим, у різні роки виконуючи його доручення. Зокрема редагував у Швейцарії газету «Самоуправление», прийнявши болгарське підданство, деякий час мешкав у М. Драгоманова в Софії. Окремою книгою «Воспоминания Вл. Дебогорія-Мокрієвича» його спогади були видані в Санкт-Петербурзі у 1906 р. М. Драгоманову присвячені спогади М. Кістяківського про перебування у Флоренції. Вони разом із сім'ями перебували одночасно за кордоном у наукових відрядженнях і вели переписку. Їхнє листування (8 листів; 1871–1873 рр.) засвідчує близькі відносини між ними. Основні згадані сюжети: умови проживання, наукові інтереси та основні «болючі» питання, пов'язні з Університетом Святого Володимира, спільні знайомі. Марія Кістяківська, спираючись на архів свого померлого чоловіка Б. О. Кістяківського, вирішила опублікувати матеріали, підготовлені ним щодо життя та діяльності М. Драгоманова у Женевську добу²⁰. Сам Богдан Олександрович спирався на спомини Василя Павловича Маслова-Стокозу (псевдо — Батуринський), більшу частину яких автор надиктовував Б. О. Кістяківському, бо у період з 27.02.18–23.03.18 рр. уже тяжко хворів. В. П. Маслов-Стокоз знав М. Драгоманова з 1887 р. у

²⁰ Як зазначалося вище, матеріал був підготовлений до Кн. 7 збірника, але не був надрукований. Знаходиться в архіві ІР НБУВ.

час його перебування в Швейцарії, де сам мешкав певний час. Основу спогадів складає питання про політичну приналежність газети «Вольне слово», редагуванням якої займався М. Драгоманов. Сам М. Драгоманов і В. П. Маслов-Стокос вважали її земським органом. Підготовлена стаття Б. О. Кістяківського містить також ґрунтовну біографічну розвідку про письменника, публіциста, перекладача, історика літератури В. П. Маслова-Стокоса (1866–1918)²¹ [5, арк. 9–21]. На жаль, ці матеріали, зокрема і спогади про спільну роботу Б. О. Кістяківського та Батуринаського, спогади самого Батуринаського про М. П. Драгоманова, біографічна розвідка про В. П. Маслова-Стокоса (Батуринаського), та археографічна розвідка М. Кістяківської не побачили світ і на довгі роки були сховані в архіві.

Найближчий друг І. Франка, літературознавець М. М. Мочульський (Додаток 2, № 6) був поруч із поетом у найтяжчі, найтрагічніші періоди життя²². Його спогади містять інформацію про обставини повсякденного життя поета, його хворобу, що почалася 1908 р. і повсякчас з'їдала його фізично та психічно, трагічні сімейні обставини (смерть сина Андрія) тощо і дають змогу побачити у великому Камеяреві звичайну людину з нелегкою долею.

А. Ф. Трегубова є авторкою спогадів про свою сестру Ольгу Хорунжинську (Додаток 2, № 8), дружину І. Франка. Доля останньої виявилася трагічною, адже вона не змогла стати для «...свого мужа ні музою, ні могутнім джерелом натхнення, оскільки галицьке суспільство не прийняло її особу у свій соціум». Попри те, вона зробила все, щоб Франкові «...вдома жилося добре». Окрім стосунків між Ольгою та Іваном Франком спогади Антоніни містять багато інформації про родину Хорунжинських, самого Франка, який був гостем у родині Трегубових і багато розповідав про себе, про подорож сестер до Львова, Відня, про саме весілля та складне подружнє життя Франків. Своє завдання у справі написання спогадів про сестру Антоніна вбачала в тому, щоб показати «...ту вперту боротьбу, яку вела сім'я за своє існування» і, як правило, якраз на цю сторону їхнього життя завжди мало зверталось уваги в інших мемуарах.

Спогади В. О. Нікітіна «З останніх днів життя М. Л. Кропивницького» (Додаток 2, № 7) вміщують чотири листи драматурга до автора спогадів, датовані 1910 р. Між ними були тісні стосунки під час зустрічей у Єлисаветграді, куди приїздив М. Л. Кропивницький на Шевченківські вечори та літературно-мистецькі зустрічі, які

²¹ Маслов-Стокос Василь Павлович (1866–1918) — псевдоніми та криптоніми: В. Батуринаський, В. Жук, Василь Жук, Б. В., В. Ж.

²² Його спогади про поета вийшли також окремим виданням: «Іван Франко. Студії та спогади» (Львів, 1938), були перевидані у наш час у 2005 та 2016 рр.

організував В. О. Нікітін. Предметом обговорення були шляхи розвитку українського культурного руху в умовах царату.

Камінський В'ячеслав Арсенович, готуючи спогади про В. К. Дебогорія-Мокрієвича, поставив за мету доповнити його видані раніше «Воспоминания»²³ та автобіографію²⁴, залучивши до обігу велику кількість листів Володимира Карповича до своєї сестри. Змальовуючи тяжкі обставини його життя, автор спогадів робить висновок, що «...його постать стає перед нами з певною однозначністю, а саме життя його стало тією жертвою для кращої долі нашого краю, яку нам завжди зберігатиме й цінуватиме історія наших революційних рухів» (Додаток 2, № 3, с. 325).

Цінність цієї групи мемуарних джерел визначається тим, що перед нами постають образи «героїв» спогадів, які далекі від їхніх офіційних біографій і малюють нам складні долі великих людей, особистості яких формувалися під великим тиском складних об'єктивних і суб'єктивних обставин, що накладало відбиток на їхні стосунки зі своїм оточенням. Вивчення мемуарів дає змогу робити припущення щодо мотивів тих чи інших вчинків.

Автобіографії

Ця група містить таку важливу складову мемуарів як автобіографії, яким притаманно узагальнення події та фактів власного життя, що є результатом власних спостережень. Загалом, автобіографування відображає рух автобіографа хронотопом власної пам'яті, тим самим простір письма створює умови для реалізації процесу самопізнання [8, с. 153]. Ця група джерел характерна тим, що мемуарні матеріали були віднайдені (як і у випадку групи мемуарів про історичних осіб) і опрацьовані професійними істориками, літературознавцями, які, як правило, здійснювали археографічне опрацювання джерел, подавали короткі анотації щодо віднайдених ними мемуарів і коротку їх передісторію.

Так, Гнат Житецький підготував до друку у збірнику невідомий раніше уривок автобіографії М. І. Костомарова про його життя у Києві 1845 р. (Додаток 3, № 2) Дані матеріали були віднайдені Василем Григоровичем Котельниковим, чоловіком молодшої дочки Аліни Леонтіївни Костомарової — Софії Марківни Кисіль, до якого після смерті Аліни Леонтіївни Костомарової (1908 р.) перейшов увесь костомаровський архів. Матеріали містили власноручно записані спогади про са-

²³ Надруковані в ж. «Україна» (1907, № 9). Окремою книгою вийшли у СПб, 1906 р.

²⁴ Її він підготував до енциклопедичного словника «Гранат» (т. 40), та дійшов лише до 1890 р.

мотне життя автора у Києві 1845 р., його блукання містом, знайомства зі студентами та розповідь випадкового старого чоловіка про випадок із його життя, який стався із ним у костелі, куди часто заходив М. І. Костомаров. Запис автором зроблений пізніше самої події та має всі риси художнього оповідання із захоплюючим сюжетом.

Історик і театрознавець Тарас Михайлович Слабченко віднайшов автобіографію драматурга Марка Лукича Кропивницького (Додаток 3, № 3), що була подана у листі останнього, написаному до майбутньої дружини Антоніни Василівни Маркович 9 жовтня 1885 р. в Єлисаветграді. У розпорядженні Т. М. Слабченка було 12 листів Марка Лукича за період з 24 жовтня 1880 р. по 24 січня 1908 р. Їх адресовано до трьох осіб: до нареченої А. В. Маркович, до письменника М. Ф. Комарова та до учня М. Кропивницького по сцені — О. З. Сулова. Ці листи автор публікації використав для написання життєпису останнього та опису складних стосунків майбутнього подружжя. В автобіографії драматург постає перед нами як людина емоційна та дещо екзальтована. Підписався так : «Безталан[ний] Непосидючий Марко» (Там само, с. 199).

Літературознавець, бібліограф Михайло Степанович Возняк надрукував у збірці статтю «Матеріали до життєпису Франка (з додатком двох недрукованих його автобіографій)» (Додаток 3, № 1), у якій зібрав низку даних із життя Івана Франка, за його словами : «...опертих на документи», залучивши до статті матеріали архіву Бібліотеки Наукового Товариства імені Т. Шевченка у Львові та метрикальні записи. У своїй праці по збору біографічних матеріалів про І. Франка М. Возняк звертався за допомогою до багатьох сучасників. Зокрема, окремі матеріали йому надсилали: адвокат Іван Кобилецький і парох Іван Негребецький. Ним було віднайдено і підготовлено до друку дві раніше недруковані автобіографії поета, що увійшли до публікації як додаток. Одна написана після 1890 р. українською мовою, інша (від 18 січня 1909 р.) — німецькою мовою у власному перекладі письменника українською. Автобіографії доповненні коментарями М. Возняка.

Педагог Олександр Данилович Тулуб записав та надрукував із доповненнями автобіографію поета²⁵, перекладача та драматурга Володимира Івановича Самійленка (Додаток 3, № 4). Записи робилися в період, коли той уже тяжко хворів і мучився нестерпними болями. Записи велися щоденно майже протягом двох місяців, коли поет жив у Києві, та потім, значно рідше (2–3 рази на тиждень) коли В. І. Са-

²⁵ Записи велися з 5 червня до 5 серпня 1925 р.

мійленко переїхав до с. Будаївки (біля Боярки на Київщині). Всі підготовлені О. Тулубом матеріали були переглянуті та власноруч виправлені В. І. Самійленком. Надруковані були вже по його смерті. Автобіографія рясніє іменами українських діячів: М. Коцюбинського, Б. Грінченка, Л. Глібова, О. Русова, з якими співпрацював В. І. Самійленко. Найдетальніше в автобіографії описано його дитячі роки та переїзд до Чернігова та Катеринодара (нині — Краснодар, РФ).

Щоденники

У щоденниковому жанрі на сторінках збірника «За сто літ» надруковано один матеріал. Історик-славіст, літературознавець і перекладач Андроник Іоаникійович Степович (Дудка-Степович) надрукував уривки зі щоденників мецената та громадського діяча Г. П. Галагана (Додаток 4, № 1). Ці записи він віднайшов у матеріалах переданих йому Катериною Ламздорф-Галагановою під назвою «Заметки по действиям Киевского отдела славянского благотворительного комитета и вообще по делу славянскому с 1872 года. В Киеве». У них відображені головні тогочасні події на Галичині. Писані «...«інтимно», для себе, без усякої... «рисовки», манірності» (Там само, с. 183), вони з одного боку додають досить яскраву сторінку до біографії Г. П. Галагана, з іншого — можуть послужити матеріалом для висвітлення стосунків до інтелігентних кіл Галичини та галичан у Києві.

Детальний аналіз мемуарної складової академічного збірника «За сто літ» дав нам змогу з'ясувати нові підходи академічної спільноти до історичних джерел на цьому історичному етапі. Їхньою органічною складовою було визнано мемуари, що стало важливим поштовхом у справі пошуку, збирання та введення до наукового обігу значного масиву історичних матеріалів. Залучення спогадів до джерельної історичної бази стало свідченням нового етапу в еволюції українських мемуарів. Збирання та детальне вивчення мемуарів к. ХІХ – поч. ХХ ст. стало важливим етапом у процесі розвитку української мемуаристики, адже довгий час у вітчизняній історіографії біографії формувалися під тиском офіційної ідеології, у так званому, героїчно-виховному контексті, а людський вимір життєписів українських діячів історії, культури та науки, представлений епізодами з дитинства, описом приватного життя, комунікативного середовища, зазвичай залишався поза увагою дослідників як малозначущий та навіть шкідливий. Попри це, саме там треба шукати витoki формування особистості та мотивів життєвих виборів людини — здатності вибрати собі долю між різними обставинами та пропозиціями, які дає їй життя. Саме мемуари призначені були заповнити ці «лакуни» у висвітленні біографій визначних діячів.

Була також визнана роль мемуарів у залученні до наукового обігу низки постатей, імена яких довгий час залишалися поза межами наукового дискурсу. Розглянуті вище спогади дають нам матеріал для нових біографічних розвідок і написання розширених біографій регіональних діячів к. ХІХ. – поч. ХХ ст. Особливо потенційні в цьому контексті спогади про діяльність громад у центральних містах України.

Загалом, увага редакції часопису «За сто літ» до мемуарів засвідчує розуміння серед наукової спільноти значення джерел особового походження для висвітлення як історичних подій, так і біографічних розвідок. Глибокі суспільно-політичні трансформації к. ХІХ – поч. ХХ ст. сприяли формуванню високого рівня національної та політичної самоідентифікації авторів мемуарів, які усвідомлюють себе невід’ємною частиною українського суспільно-політичного життя. Археографічне опрацювання спогадів вказує на високий фаховий рівень тих, хто віднаходив та упорядковував подібні матеріали до друку, супроводжуючи їх відповідними коментарями.

1. «За сто літ» : покажчик змісту [Текст] / С. Панькова, Г. Шевчук уклад. // Укр. археограф. щорічник. – Київ, 2006. – Вип. 10/11. – С. 240–287.
2. Гончарук Т. Г. Петро Титович Климович: один з когорти одеситів-міністрів українських урядів 1917–1921 рр. [Текст] / Т. Г. Гончарук // Четверті Липівські читання. Пам’яті Івана та Юрія Лип : мат. всеукр. наук. конф., 18–19 квітня 2008 р. / Південно-україн. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Іст.-філолог. ф-т, Благодійний фонд ім. Івана і Юрія Липи ; упоряд. Г. Дольник. – Київ : Укр. видавнича спілка ім. Ю. Липи, 2009. – С. 148–162.
3. Грушевський М. Лист до С. Єфремова від 7 січня 1917 р. // Листування Михайла Грушевського / упорядник Г. Бурлака, ред. Л. Винар. – Київ; Нью-Йорк; Париж; Львів; Торонто, 1997. – Т. 1. – С. 190.
4. Грушевський М. Передне слово [Текст] / М. Грушевський // «За сто літ». – Київ : ДВУ, 1927. – Кн.1. – с. III – VI.
5. Кістяківська Марія. В. П. Батуринський та його спомини про М. П. Драгоманова [Стаття] // ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 14726.
6. Колесник І. І. Українська історіографія. ХVІІІ – поч. ХХ ст. [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. І Колесник. – Київ : Генеза, 2000. – 254 с.
7. Миронець Н. Листування Софії Русової з Михайлом Грушевським [Текст] / Н. Миронець, Л Гонюкова // Укр. історик. – 2002. – Ч. 1–4. – С. 518–537.
8. Шевців Г. М. Автобіографічна пам’ять як необхідна умова конструювання автобіографічного нарративу [Текст] / Г. М. Шевців // Наук. записки Харків. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Серія «Літературознавство». Вип. 1 (65). Ч. 2. – Харків : ППВ „Нове слово”, 2011. – С. 153–159.

REFERENCES

1. “*Za sto lit*”: *Pokazhchyyk zmistu* [“For a hundred years”: a pointer to the content]. (2006). In *Ukrainskyi arkhеohrafichnyi shchorichnyk*. (Vol.10/11, pp. 240–287). Kyiv. [in Ukrainian].
2. Honcharuk, T. H. (2009). *Petro Tytovych Klymovych: odyn z kohorty odesy-tiv-ministriv ukrainskykh uriadiv 1917–1921pp*. [Peter Titovich Klimovich: one of the cohorts of the Odessa-ministers of Ukrainian governments 1917-1921 pp.]. In *Chetverti Lypivski chytannia. Pamiati Ivana ta Yurii Lyp*. (Pp. 148–162). Kyiv. [in Ukrainian].
3. Hrushevskiy, M. (1997). *Lyst do S. Yefremova vid 7 sichnia 1917 r.* [Letter to S. Efremov from January 7, 1917]. In *Lystuvannia Mykhaila Hrushevskoho*. (Vol. 1, pp. 190). Kyiv; New York; Paris; Lviv; Toronto. [in Ukrainian].
4. Hrushevskiy, M. (1927). *Perednie slovo* [Foreword]. In «*Za sto lit*». (Vol. 1, pp. III–YI). Kyiv. [in Ukrainian].
5. Institute of Manuscripts of Vernadsky National Library of Ukraine, fund 10.
6. Kolesnyk, I. I. (2000). *Ukrainska istoriohrafia. XVIII – pochatok XX stolittia* [Ukrainian historiography. XVIII – beginning XX century]. Kyiv [in Ukrainian].
7. Myronets, N. (2002). *Lystuvannia Sofii Rusovoi z Mykhailom Hrushevskym* [Correspondence of Sofia Rusova with Mikhail Hrushevsky]. In *Ukrainskyi istoryk*. (Vol. 1–4, pp. 518–537). [in Ukrainian].
8. Shevtsiv, H. M. (2011). *Avtobiohrafichna pamiat yak neobkhdna umova konstruiuvannia avtobiohrafichnoho naratyvu* [Autobiographical memory as a necessary condition for constructing an autobiographical narrative]. In *Naukovi zapysky Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Seriya «Literaturoznavstvo»*. (Vol. 1 (65), pp. 153–159). Kharkiv. [in Ukrainian].

Додаток 1.

Спогади про історичні події у збірнику «За сто літ»

1. *Беренітам-Кістяковська Марія*. Українські гуртки в Києві другої половини 1880-их та початку 1890-их років [Спогади] // «За сто літ». – 1928. – Кн. 3. – С. 206–225.
2. *Сеунова-Щербина Софія*. Одеська Громада кінця 1870-х років. Спо-мини // Там само. – 1928. – Кн. 2. – С. 189–199.
3. *Мищенко Людмила*. З минулого століття. Спомини // Там само. – 1929. – Кн. 4. – С. 106–160.
4. *Русов А. А.* “Как крамолоискатели разыскивали «украинофильство»” [Сергій Шамрай. Спомини Ол. Ол. Руссова] // Там само. – 1927. – Кн. 1. – С. 236–258.
5. *Русова Софія*. Мої спомини. Рр. 1861–1879. // Там само. – 1928. – Кн. 2. – С. 135–175.
6. *Русова Софія*. Мої спомини. Рр.1879–1915. // Там само. – 1928. – Кн. 3. – С. 147–205.
7. *Сенгалевич Хведір*. Золота грамота (Із споминів про 60-ті роки) // Там само. – 1927. – Кн. 1. – С. 67–72.
8. *Суслов Онисим*. Подорож трупи Деркача до Парижу в 1894 р. (Спогади) // Там само. – 1927. – Кн. 1. – С. 220–226.

9. *Тулуб Олександр*. Олександр Тарковський та його “Начерк історії революційного руху в м. Єлизаветі // Там само. – 1930. – Кн. 5. – С. 234–243.
10. *Чаговець Всеволод*. З темряви минулого (1881–1891 роки на Волині) Там само. – 1930. – Кн. 6. – С. 192–228.
11. *Чаговець Всеволод*. З темряви минулого [спомини] (рр. 1891–1895. [Продовження] // [Кн. 7, не видана. Зберігається у ІР НБУВ. (Фонд X, од.зб. 18380)].

Додаток 2.

Спогади про історичних осіб у збірнику «За сто літ»

1. *Дебогорій-Мокрієвич Володимир*. Із споминів про М. П. Драгоманова (Писано весною р. 1922) // Там само. – 1927. – Кн. 1. – С. 275–295.
2. *Дучинський Антонин*. З остуденських літ Євгена Нероновича // Там само. – 1928. – Кн. 3. – С. 285–289.
3. *Камінський Вячеслав*. Володимир Карпович Дебогорій-Мокрієвич в останні роки життя 1917–1926) // Там само. – 1928. – Кн. 3. – С. 315–325.
4. *Кістяківська Марія Вільямівна* [1869–?]. В. П. Батурицький та його спомини про Драгоманова // [Кн. 7 (не видана). Зберігається у фондах ІР НБУВ. (Фонд X, од. зб. 14726)].
5. *Кістяківський Михайло*. Драгоманов у Флоренції // Там само. – 1928. – Кн. 2. – С. 176–188.
6. *Мочульський Михайло*. З останніх десятиліть життя Франка 1896–1916. Спогади і причинки // Там само. – 1928. – Кн. 1. – С. 226–284.
7. *Никитин В. З.* З останніх днів життя М.Л. Кропивницького // Там само. – 1928. – Кн. 3. – С. 293–294.
8. *Трегубова Антоніна*. Дещо з життя Ольги Франкової // Там само. – 1930. – Кн. 5. – С. 264–271.

Додаток 3.

Автобіографії у збірнику «За сто літ»

1. *Возняк Михайло*. Матеріали до життєпису Франка (З додатком двох недрукованих його автобіографій) // Там само. – 1927. – Кн. 1. – С. 166–186.
2. *Житецький Ігнат*. Новий уривок з автобіографії М. І. Костомарова // Там само. – 1929. – Кн. 4. – С. 51–54.
3. *Слабченко Тарас*. Автобіографія М. Л. Кропивницького // Там само. – 1927. – Кн. 1. – С. 187–199.
4. *Тулуб Олександр*. Матеріали до життєпису Володимира Самійленка // Там само. – 1928. – Кн. 3. – С. 295–314.

Додаток 4.

Щоденники у збірнику «За сто літ»

1. *Степович Андроник*. До кийво-галицьких зв’язків початку 1870-х років (З щоденників Г. П. Галагана) // Там само. – 1930. – Кн. 5. – С. 183–191.

Стаття надійшла 16.10.2018 р.

Lyubovets Nadiia, Candidate of Historical Sciences, Head of Department of the Institute of Biographical Researches of VNLU (Kiev).

Memorial component of the academic collection “Over a Hundred Years”: main genres and subjects.

The memorial component of the academic collection “Over a hundred years” has been analyzed, allowing to clarify the approaches of the academic community to historical sources at the stage when memoirs were recognized as their integral part, which became an important impetus in the search, collection and introduction to science of a large array of historical materials and evidence of a new stage in the evolution of Ukrainian memoiristics. The attention of the editorial staff of the “Over a Hundred Years” journal to the memoirs is indicative of the understanding among the scientific community of the importance of sources of personal origin for coverage of both historical events and biographies of Ukrainian figures. The archaeographical processing of memoirs demonstrates the high professional level of those who was discovering, arranging and commenting on them.

Deep socio-political transformations of the late nineteenth and early twentieth centuries contributed to the formation of a high level of national and political self-identification of the authors of memoirs, who perceived themselves as an integral part of the Ukrainian socio-political life. We see the authors of memoirs as socially active, self-sufficient individuals, who sought to comprehend events that they witnessed or participated in. The social background and communication circle, depicted in the memoirs, allow us to study the circumstances that formed the personality of each of the authors.

The considered memoirs provide material for biographical studies of regional figures of the late nineteenth and early twentieth centuries, whose names remained outside the scientific discourse for a long time. A special potential in this context belongs to memoirs on the activity of communities in prominent Ukrainian cities.

Key words: “Over a hundred years” collection, academic periodicals, memoirs (memories), autobiographies, diaries, memoirs genres, subjects.

Любовець Н. І., кандидат історических наук, заведуюча відділом Інституту біографічних досліджень НБУВ (Київ).

Мемуарна складова академічного збірника «За сто лет»: основні жанри і сюжети.

Проаналізована мемуарна складова академічного збірника «За сто лет», що дозволило в'ясувати підходи академічного союзу до історических джерел на етапі, коли їх органіческою частиною були признані мемуари, що стало важним толчком в справі пошуку, збору і введення в научний оборот значительного масиву історических матеріалів і свідетельством нового етапу в еволюції української мемуарістики. Вважання редакції журналу «За сто лет» до мемуарів свідетельствует про розуміння середі научного союзу значення джерел особистого походження для освітлення як історических подій, так і біографій українських діячів. Археографіческою обробкою спогадів указує на високий професіональний рівень тих, хто їх знаходив, приводив в порядок і коментував.

Глибокі суспібно-політескі трансформації кінця ХІХ – початку ХХ в. сприяли формуванню високого рівня національної і політескої самоідентифікації авторів мемуарів, які розуміли себе неотъемлемою частиною української суспібно-політескої життя.

Авторы воспоминаний предстают перед нами социально активными, самодостаточными личностями, стремящимися к осмыслению событий, свидетелями или участниками которых они были. Социальный фон и круг общения, описанные в мемуарах, позволяют изучить обстоятельства, формировавшие личность каждого из авторов.

Рассмотренные воспоминания дают материал для биографических исследований относительно региональных деятелей конца XIX – начала XX в., чьи имена долгое время оставались вне научного дискурса. Исключительный потенциал в этом контексте принадлежит воспоминаниям о деятельности Громад в ведущих украинских городах.

Ключевые слова: сборник «За сто лет», академическая периодика, мемуары (воспоминания), автобиографии, дневники, мемуарные жанры, сюжеты.

*Олександр Анатолійович ЯКУБЕЦЬ,
кандидат історичних наук,
науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ)*

ПЕРСОНАЛЬНИЙ СКЛАД НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ ЗА 100 РОКІВ ЇЇ ІСНУВАННЯ: АНАЛІЗ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ КВАНТИТАТИВНИХ МЕТОДИК

У статті викладено та обґрунтовано результати кількісного та якісного аналізу персонального складу Національної академії наук України (академіків, членів-кореспондентів та іноземних членів) упродовж 100 років її існування (1577 осіб; 1918–2018 рр.). Дослідження здійснено за допомогою сучасних комп'ютерних технологій та на основі квантитативної методології. Увагу зосереджено, насамперед, на віковій складовій членів академії, місця їхнього народження (країни та регіони згідно із сучасними політичними й адміністративно-територіальними реаліями), навчальних закладах, у яких вони здобували вищу освіту, а також викладено статистику за науковими напрямками. Текст містить відповідні таблиці. Констатовано, що на основі аналізу вказаного масиву інформації було апробовано низку методів кількісного аналізу та комп'ютерних програмних засобів, які в подальшому можна застосовувати для наукової та науково-видавничої роботи (систематизації, структурування, аналізу тощо) з великими масивами будь-якої біографічної інформації.

Ключові слова: Національна академія наук України, академік НАН України, член-кореспондент НАН України, іноземний член НАН України, СУБД, квантитативні методики, Microsoft Access.

Антон Павлович Чехов (1860–1904), котрий, до слова, позиціонував себе українцем [1], якось зазначив, що «... національної науки не існує, як не існує і національної таблиці множення» [9, с. 27]. В основі своїй це твердження вірне, особливо — стосовно природничих і точних наук (у гуманітаріїв, звісно, присутні суто національні нюанси). Однак, так історично сталося, що, незважаючи на наднаціональний

характер науки, у багатьох країнах існують структури, які об'єднують науковців саме за національним (а точніше буде сказати — державно-територіальним) критерієм — національні академії наук.

Не є тут винятком і Україна, Національна академія наук якої 2018 р. відзначає віковий ювілей від дати заснування. Такий солідний часовий проміжок дає підстави для певного аналізу, підсумків та узагальнень, зокрема — у контексті персоналізації. Тим паче, що сучасна комп'ютерна техніка та її програмне забезпечення дають змогу це зробити на високому рівні точності та з мінімальними похибками, а використання квантитативних методик (кількісного аналізу) — сформуванню відповідну статистику, виявити певні тенденції та закономірності, які, можливо, не завжди мають логічне та раціональне пояснення, однак можуть стати підґрунтям для подальших наукових студій. Зокрема зважаючи на те, що квантитативний аналіз, який донедавна використовувався майже виключно для вивчення економічної історії, знаходить все ширше застосування [4]. На перспективу він може виявитися дуже доречним для використання у вітчизняній біографістиці, особливо — у її словниковому сегменті, надаючи зручні інноваційні механізми як для накопичення та структурування персональної інформації, так і для статистичного аналізу. А тому кількісну методологію варто додати до переліку методів біографічного дослідження, визначених свого часу В. С. Чишком (1951–2003) [10, с. 129–159, 170–177].

Задля реалізації вказаної мети на платформі системи управління базами даних (СУБД) Microsoft Access було розроблено базу даних персонального складу НАН України за 100 років її існування, куди внесено дані 1577 академіків, членів-кореспондентів та іноземних членів. У якості базового джерела наповнення було використано офіційний сайт Національної академії наук України [7], у якості додаткових та уточнюючих джерел — низку видань довідниково-енциклопедичного характеру, зокрема — «Енциклопедію історії України» [2], «Енциклопедію сучасної України» [3], «Українську радянську енциклопедію» (друге видання) [8], довідник «Національна академія наук України. 1918—2008. Персональний склад» (видання 1998 та 2008 років) [5; 6].

База під робочою назвою «НАНУ» складається із семи взаємозв'язаних електронних таблиць, корінною з яких є таблиця «Біографія» з полями:

- «Індекс» (ідентифікаційний номер запису);
- «ПІБ» (прізвище, ім'я, по-батькові);
- «Дата народження» (формат «Число — місяць — рік»);
- «Місце народження» (забезпечується підтаблицями «Країна», «Область», «Район», «Населений пункт»);
- «Дата смерті» (формат «Число — місяць — рік»);

«Місце поховання» (зв'язана таблиця «Некрополь», яка забезпечується підтаблицями «Країна», «Область», «Район», «Населений пункт»); «Напря́м» (мається на увазі напрям наукової діяльності; забезпечується однойменною зв'язаною таблицею);

«Досягнення» (ключові досягнення, звання та титули особи).

З їхньою допомогою було визначено та систематизовано:

- а) вікові особливості членів НАН України;
- б) географію їхніх місць народження — впритул до рівня адміністративних районів і населених пунктів;
- в) освіту — за вищими навчальними закладами;
- г) домінуючі наукові напрями.

За бажанням дослідник може додавати до бази даних будь-яку іншу актуальну для нього інформацію задля її подальшої автоматичної систематизації.

Отож, повторимося, проаналізовано біографічні дані 1577 осіб. Із них академіків НАН України — 649, членів-кореспондентів — 770, іноземних членів — 158.

Іноземні члени НАН України.

Позаяк останні у подальшому включатимуться до загальної статистики, то варто відразу зазначити географію представництва, тобто — держави, які вони репрезентують як іноземні члени Національної академії наук України.

Усього це звання станом на 2018 р. включно отримали представники 26-ти країн. Найбільше — із США (31), Росії (28), Польщі (13), Великої Британії та Німеччини (по 12). Далі (в порядку спадання кількості): Франція — 9, Італія — 6, Китай, Словаччина та Японія — по 5, Австрія, Ізраїль та Канада — по 4, Бельгія, Данія, Індія, Норвегія, Сербія, Чехія та Швейцарія — по 2, Азербайджан, Болгарія, В'єтнам, Молдова, Фінляндія, Швеція — по 1.

За походженням (у сенсі місця народження) серед іноземних членів Національної академії наук перед ведуть уродженці України, котрі зробили наукову кар'єру на Заході чи в Росії — 28 осіб, або ж 18% від загальної кількості (поіменний перелік див.: Таблиця 2). Далі йдуть уродженці Росії — 27 осіб, Польщі — 16, Німеччини — 12, Великої Британії — 11, США та Франції — по 8, Китаю — 7, Італії та Японії — по 5, Австрії та Словаччини — по 3, Данії, Ізраїлю, Індії, Норвегії, Сербії, Угорщини та Швейцарії — по 2, Австралії, Бельгії, Білорусі, Болгарії, В'єтнаму, Вірменії, Греції, Казахстану, Канади, Молдови та Швеції — по 1.

За науковими напрямками серед іноземних членів НАН України пріоритети наступні: фізико-математичні науки — 48 осіб, техніч-

ні — 21, біологічні — 20, філологічні — 15, хімічні — 13, історичні та медичні — по 10, економічні — 8, геологічні — 7, культурологія та юридичні науки — по 2, політичні та філософські науки — по 1.

Окрім того, у цьому переліку присутні 10 нобелівських лауреатів: із фізики — Жорес Іванович Алфьоров / Жорес Иванович Алфёров (нар. 1930; Росія, Нобелівська премія присуджена у 2000, у складі НАНУ — теж із 2000), П'єр-Жіль де Жен / Pierre-Gilles de Gennes (1932–2007; Франція, 1991, 1992), Олександр Михайлович Прохоров / Александр Михайлович Прохоров (1916–2002; Росія, 1964, 2000);

із фізіології та медицини — Джеймс Дьюї Вотсон / James Dewey Watson (нар. 1928; США, 1962, 1995), Берт Закман / Bert Sakmann (нар. 1942; Німеччина, 1991, 1994), Ервін Неер / Erwin Neher (нар. 1944; Німеччина, 1991, 1994);

із хімії — Жан-Марі Лен / Jean-Marie Lehn (нар. 1939; Франція, 1987, 1992), Ілля Пригожин / Илья Prigogine (1917–2003; Бельгія, 1977, 2000), Аарон Чехановер / אהרן צ'כחנאוור (нар. 1947; Ізраїль, 2004, 2009);

Нобелівська премія миру — Джозеф Ротблат / Joseph Rotblat (1908–2005; Велика Британія, фізик за фахом, 1995, 1994).

Вік.

Щодо віку, то найстаршим за роком народження може вважатися етнограф, член-кореспондент НАН України з 1925 р. Петро Васильович Іванов (1837–1931; тобто, народився 181 рік тому), а серед академіків — літературознавець, один із засновників ВУАН, хрещений батько Михайла Опанасовича Булгакова (1891–1940) Микола Іванович Петров (1840–1921). А наймолодшим за датою смерті став мовознавець Нухим Аронович Каганович (1903–1938) — у 31-річному віці його було обрано членом-кореспондентом НАНУ, а у 34 — репресовано. Приблизно так само склалося у математика Михайла Хрисанфовича Орлова (1900–1936): у 34 роки — членкор, у 36 — трагічно загинув.

Із діючих членів НАН України найстаршими є чех Мікулаш Неврлий (нар. 1916), якому у листопаді 2018 р. виповнилося 102 роки, та президент НАН України Борис Євгенович Патон (нар. 1918), котрий разом із академією святкував свій 100-літній ювілей. А поки що академічними довгожителлями-рекордсменами вважаються біохімік Максим Федотович Гулий (1905–2007) і фізіолог Пилип Миколайович Серков (1908–2011), котрі пішли у вічність на 103-му році життя. Наймолодший нині — член-кореспондент із 2018 р., математик Сергій Іванович Максименко (нар. 1974), якому на момент обрання виповнилося 44 роки.

Варто відзначити, що членство в академії, схоже, провокує на доголіття. Так, із 905 академіків, членів-кореспондентів та іноземних

членів НАН України, яких на середину травня 2018 р. уже не було з нами, двоє, як уже зазначалося, прожили понад 100 років, 67 (7,4%) — від 90 до 99, 260 (28,7%) — від 80 до 89, 298 (32,9%) — від 70 до 79, 183 (20,2%) — від 60 до 69, 74 (8,2%) — від 50 до 59, 15 (1,6%) — від 40 до 49, 6 (0,7%) — від 34 до 39. Середній вік становить 74,4 роки.

Географія народження.

При структуризації та аналізі місць народження до уваги бралися сучасні політичні та адміністративно-територіальні реалії. Тобто, народжений на території сучасної України, але за часів Російської імперії, включався до категорії «народжений в Україні». Водночас Крим теж вважається українським, як і належить згідно норм міжнародного права.

Отож, серед членів НАН України за всі роки її існування присутні уродженці 39 сучасних держав, перед серед яких, звісно, веде Україна — 1034 представники, або ж 65,6%. Друге, третє та четверте місця, у відповідності до історично-географічного контексту, посідають Росія — 350 осіб (22,2%), Польща — 31 (2%) та Білорусь — 25 (1,6%). Далі йдуть (без зазначення відсотків): Німеччина — 14 уродженців, Велика Британія — 11, Франція — 9, Казахстан, США та Узбекистан — по 8, Китай і Молдова — по 7, Грузія, Італія, Угорщина та Японія — по 5, Австрія, Вірменія та Латвія — по 4, Литва та Словаччина — по 3, Азербайджан, Данія, Естонія, Ізраїль, Індія, Норвегія, Сербія, Туркменістан та Швейцарія — по 2, Австралія, Бельгія, Болгарія, В'єтнам, Греція, Канада, Румунія, Туреччина та Швеція — по 1 (див.: Таблицю 3).

Серед 27 сучасних регіонів України (25 областей і 2 міста державного значення) найбільше «делегував» до НАН України своїх уродженців Київ — 177 осіб (17,1%). Далі йдуть Харківська (98 осіб, 9,5%, із них 59 припадає на Харків) і Полтавська (71, 6,9%) області. Найменше членів академії народилася у Севастополі (2), Херсонській області та Криму — по 5. Статистика по інших регіонах виглядає так (у порядку спадання): Чернігівська область — 56 уродженців, Донецька, Львівська та Черкаська — по 52, Дніпропетровська — 50, Сумська — 48, Вінницька — 45, Київська — 40, Одеська — 38, Житомирська — 36, Запорізька — 32, Хмельницька — 30, Кіровоградська — 25, Івано-Франківська — 24, Луганська та Тернопільська — по 19, Рівненська — 18, Закарпатська — 16, Миколаївська — 10, Волинська та Чернівецька — по 7 (див.: Таблицю 4). Щодо Росії, то тут теж ведуть перед столичні міста — Москва (28 уродженців) і Санкт-Петербург (27), а серед регіонів — Ростовська (17), Воронежська та Саратовська області (по 14).

Вищі навчальні заклади.

Базова вища освіта визначалася за першим університетом / академією / інститутом, який закінчував академік або член-кореспондент НАН України (всього 1419 осіб; іноземні члени винесені за межі даного рейтингу). Трійка лідерів виглядає так (тут і далі подані сучасні назви ВНЗ): Київський національний університет імені Тараса Шевченка — 350 випускників, Харківський національний університет імені Василя Каразіна — 132, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» — 128. До ТОП-10 також входять (із великим відривом від першої трійки): Московський державний університет імені Михайла Ломоносова — 45 випускників, Львівський національний університет імені Івана Франка — 41, Санкт-Петербурзький державний університет — 38, Національний медичний університет імені Олександра Богомольця — 37, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» — 36, Одеський національний університет імені Олексія Мечникова — 34, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара — 30.

Перелік перших 36-ти вищих навчальних закладів, випускники яких у кількості п'яти або більше осіб стали академіками / членами-кореспондентами НАН України, наведений у Таблиці 5. А повний матрикул складається із 194-х ЗВО.

Наукові напрями.

За науковими напрямками, сформульованими у відповідності до Переліку наукових спеціальностей, затверджених наказами Міністерства науки і освіти, молоді та спорту України № 1057 від 14.09.2011 та № 1462 від 21.12.2012, картина виглядає наступним чином — найбільше серед академіків, членів-кореспондентів та іноземних членів НАН України за 100 років її існування налічується представників фізико-математичних наук (власне фізиків і математиків, а також астрономів, кібернетиків, механіків) — 420 осіб. На другому місці — «технарі», тобто, вчені у галузі технічних наук (матеріало- та металознавці, механіки та техніки, фахівці у галузі будівництва, електроенергетики, електротехніки, конструктори авіаційної, ракетної та сільськогосподарської техніки, космічних систем, бронетанкового озброєння, гірничі інженери, системотехніки тощо) — 288, на третьому — фахівці з біологічних наук (власне біологи, біофізики, біохіміки, гідробіологи, мікробіологи, ботаніки, мікологи, дендрологи, екологи, фізіологи рослин, генетики, зоологи, ентомологи, цитологи) — 189. Далі розмістилися: хімічні — 125 осіб, медичні — 109, філологічні — 88, геологічні — 81, економічні — 78, історич-

ні — 75, юридичні — 28, сільськогосподарські та філософські — по 18, географічні — 14 та політичні науки — 8, мистецтвознавство — 7, державне управління, педагогічні та фармацевтичні науки — по 6, соціологічні науки — 5, культурологія — 4, ветеринарні науки та соціальні комунікації — по 2 (див.: Таблицю 6).

Підсумовуючи, маємо визнати, що вищенаведені статистичні дані засвідчують, що, будучи де-юре національною, академія наук України де-факто є інтернаціональною установою.

Водночас апробація низки квантитативних методик (методів кількісного аналізу) щодо незначного інформаційного масиву довела, що у подальшому їх можна застосовувати для роботи (систематизації, структурування, аналізу тощо) і з великими масивами біографічної інформації, маючи на меті як її наукове, так і видавниче (зокрема — бібліографічне) втілення. А також — для аналізу певних тенденцій і систем міжособистісних зв'язків.

Таблиця 1. Кількісний склад НАН України (1918–2018 рр.).

Звання	Кількість
Академіки	649
Члени-кореспонденти	770
Іноземні члени	158
ВСЬОГО	1577

Таблиця 2. Іноземні члени НАНУ — уродженці України.

Прізвище, ім'я, по-батькові	Роки життя	Місце народження	Наукова спеціалізація	Рік набуття членства НАНУ	Країна, яку репрезентує
Ангельський Стефан Зигмунт	1929	Волинська обл., м. Любомль	клінічний біохімік	1997	Польща
Вертелецький Володимир Євгенович	1938	Рівненська обл., м. Рівне	медичний генетик	2003	США
Гаврилишин Богдан Дмитрович	1926–2016	Тернопільська обл., Монастирський р-н, смт Коропець	економіст	1990	Канада

Прізвище, ім'я, по-батькові	Роки життя	Місце народження	Наукова спеціалізація	Рік набуття членства НАНУ	Країна, яку репрезентує
Гамота Джордж (Юрій Богданович)	1939	Львівська обл., м. Львів	фізик	2000	США
Григор'єв Анатолій Іванович	1943	Житомирська обл., Радомишльський р-н, с. Меделівка	фізіолог	2000	Росія
Даревич Юрій	1939	Львівська обл., Пустомитівський р-н, с. Сухоріччя	фізик	1992	Канада
Дністрянський Станіслав Северинович	1870–1935	Тернопільська обл., м. Тернопіль	правознавець	1927	Чехія
Жуковський Аркадій Іларіонович	1922–2014	Чернівецька обл., м. Чернівці	історик	1992	Франція
Коропецький Іван Святославович	1921–2012	Івано-Франківська обл., Коломийський р-н, с. Струпків	історик, економіст	1992	США
Костюк Григорій Олександрович	1902–2002	Хмельницька обл., Кам'янець-Подільський р-н, с. Боришківці	літературознавець	1992	США
Маркусь Василь	1922–2012	Закарпатська обл., Тячівський р-н, с. Бедевя	політолог	1994	США
Москович Вольф	1936	Одеська обл., м. Болград	мовознавець	1992	Ізраїль
Нудельман Михайло	1938	м. Київ	економіст	2000	Ізраїль
Орасєвський Віктор Миколайович	1935–2006	Полтавська обл., м. Полтава	геофізик	2003	Росія

Прізвище, ім'я, по-батькові	Роки життя	Місце народження	Наукова спеціалізація	Рік набуття членства НАНУ	Країна, яку репрезентує
Петришин Вальтер Володимир	1929	Львівська обл., м. Львів	математик	1992	США
Пріцак Омелян Йосипович	1919-2006	Львівська обл., Самбірський р-н, с. Лука	історик-сходознавець	1990	США
Ратайчак Генрик	1932	Івано-Франківська обл., Калуський р-н, с. Кадобна	фізико-хімік	2003	Польща
Рика Вацлав	1931-1996	Львівська обл., м. Львів	петрограф	1995	Польща
Рудницький Леонід Іванович	1935	Львівська обл., м. Львів	мовознавець	1994	США
Садовничий Віктор Антонович	1939	Харківська обл., Лозівський р-н, смт Краснопавлівка	кібернетик, з 1992 і дотепер – ректор Московського державного університету ім. Ломоносова	2000	Росія
Самарський Олександр Андрійович	1919-2008	Донецька обл., Амвросіївський р-н, с. Свистуни	кібернетик	2000	Росія
Струк Данило	1940-1999	Львівська обл., м. Львів	літературознавець	1992	Канада
Фізер Іван Михайлович	1925-2007	Закарпатська обл., Великоберезнянський р-н, с. Мирча	літературознавець	1995	США

Прізвище, ім'я, по-батькові	Роки життя	Місце народження	Наукова спеціалізація	Рік набуття членства НАНУ	Країна, яку репрезентує
Хаас Алоїз	1932	Чернівецька обл., м. Чернівці	хімік-органік	1994	Німеччина
Шевельов Юрій Володимирович	1908–2002	Харківська обл., м. Харків	літературознавець	1991	США
Шпорлюк Роман	1933	Тернопільська обл., Гусятинський р-н, смт Гримайлів	історик	2009	США
Шумний Володимир Костянтинович	1934	Чернігівська обл., Борзнянський р-н, с. Ховми	генетик	2003	Росія
Якубець Мар'ян	1910–1998	Тернопільська обл., Бережанський р-н, с. Гиновичі	літературознавець	1992	Польща

Таблиця 3. Академіки, члени-кореспонденти та іноземні члени НАН України за країнами народження згідно із сучасною політичною картою світу (1918–2018 рр.)

Країна	Уродженці
Україна	1034
Росія	350
Польща	31
Білорусь	25
Німеччина	14
Велика Британія	11
Франція	9
Казахстан	8

Країна	Уродженці
США	8
Узбекистан	8
Китай	7
Молдавія	7
Грузія	5
Італія	5
Угорщина	5
Японія	5
Австрія	4
Вірменія	4
Латвія	4
Литва	3
Словаччина	3
Азербайджан	2
Данія	2
Естонія	2
Ізраїль	2
Індія	2
Норвегія	2
Сербія	2
Туркменія	2
Швейцарія	2
Австралія	1
Бельгія	1
Болгарія	1
В'єтнам	1
Греція	1
Канада	1
Румунія	1
Туреччина	1
Швеція	1
ВСЬОГО	1577

Таблиця 4. Академіки, члени-кореспонденти та іноземні члени НАНУ — уродженці України (за областями; 1918–2018 рр.)

Область	Уродженці
Київ	177
Харківська	98
Полтавська	71
Чернігівська	56
Донецька	52
Львівська	52
Черкаська	52
Дніпропетровська	50
Сумська	48
Вінницька	45
Київська	40
Одеська	38
Житомирська	36
Запорізька	32
Хмельницька	30
Кіровоградська	25
Івано-Франківська	24
Луганська	19
Тернопільська	19
Рівненська	18
Закарпатська	16
Миколаївська	10
Волинська	7
Чернівецька	7
Крим	5
Херсонська	5
Севастополь	2
ВСЬОГО	1034

Таблиця 5. ТОП-36 вищих навчальних закладів, які закінчували академіки та члени-кореспонденти НАН України (з кількістю випускників 5+)

Вищий навчальний заклад (назва станом на 01.01.1992)	Місто	Країна	Вищий навчальний заклад (сучасна назва)	Випускники (кількість)
Київський державний університет ім. Тараса Шевченка	Київ	Україна	Київський національний університет ім. Тараса Шевченка	350
Харківський державний університет ім. Олексія Горького	Харків	Україна	Харківський національний університет ім. Василя Каразіна	132
Київський політехнічний інститут	Київ	Україна	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»	128
Московський державний університет ім. Ломоносова	Москва	Росія	Московський державний університет ім. Ломоносова	45
Львівський державний університет ім. Івана Франка	Львів	Україна	Львівський національний університет ім. Івана Франка	41
Ленінградський державний університет	Санкт-Петербург	Росія	Санкт-Петербурзький державний університет	38
Київський медичний інститут	Київ	Україна	Національний медичний університет ім. Богомольця	37
Харківський політехнічний інститут	Харків	Україна	Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	36
Одеський державний університет ім. Мечникова	Одеса	Україна	Одеський національний університет ім. Мечникова	34
Дніпропетровський державний університет	Дніпро	Україна	Дніпровський національний університет ім. Олеса Гончара	30
Львівський політехнічний інститут	Львів	Україна	Національний університет «Львівська політехніка»	28

Вищий навчальний заклад (назва станом на 01.01.1992)	Місто	Країна	Вищий навчальний заклад (сучасна назва)	Випускники (кількість)
Дніпропетровський гірничий інститут	Дніпро	Україна	Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»	26
Українська сільськогосподарська академія	Київ	Україна	Національний університет біоресурсів і природокористування України	19
Дніпропетровський металургійний інститут	Дніпро	Україна	Національна металургійна академія України	18
Ленінградський політехнічний інститут	Санкт-Петербург	Росія	Санкт-Петербурзький політехнічний університет Петра Великого	17
Ужгородський державний університет	Ужгород	Україна	Ужгородський національний університет	15
Чернівецький державний університет ім. Юрія Федьковича	Чернівці	Україна	Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича	14
Харківський медичний інститут	Харків	Україна	Харківський національний медичний університет	13
Донецький державний університет	Донецьк	Україна	Донецький національний університет ім. Василя Стуса	11
Ленінградський гірничий інститут	Санкт-Петербург	Росія	Санкт-Петербурзький гірничий університет	10
Саратовський державний університет ім. Чернишевського	Саратов	Росія	Саратовський державний університет ім. Чернишевського	10
Київський інститут народного господарства	Київ	Україна	Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана	9
Ростовський державний університет	Ростов-на-Дону	Росія	Південний федеральний університет	9
Харківський інженерно-економічний інститут	Харків	Україна	Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця	9

Вищий навчальний заклад (назва станом на 01.01.1992)	Місто	Країна	Вищий навчальний заклад (сучасна назва)	Випускники (кількість)
Донецький політехнічний інститут	Донецьк	Україна	Донецький національний технічний університет	8
Казанський державний університет	Казань	Росія	Казанський федеральний університет	8
Київський педагогічний інститут	Київ	Україна	Національний педагогічний університет ім. Драгоманова	7
Харківський сільськогосподарський інститут	Харків	Україна	Харківський національний аграрний університет ім. Василя Докучаєва	7
Московський фізико-технічний інститут	Москва	Росія	Московський фізико-технічний інститут	6
Одеський медичний інститут	Одеса	Україна	Одеський національний медичний університет	6
Уральський політехнічний інститут	Єкатеринбург	Росія	Уральський державний технічний університет – УПТ	6
Віденський університет	Відень	Австрія	Віденський університет	5
Московське вище технічне училище ім. Баумана	Москва	Росія	Московський державний технічний університет ім. Баумана	5
Московський авіаційний інститут	Москва	Росія	Московський авіаційний інститут	5
Московський хіміко-технологічний інститут	Москва	Росія	Російський хіміко-технологічний університет ім. Менделєєва	5
Харківський авіаційний інститут	Харків	Україна	Національний аерокосмічний університет ім. Миколи Жуковського «Харківський авіаційний інститут»	5
ВСЬОГО			1152, або ж 82% від загальної кількості академіків та членів-кореспондентів НАН України у 1419 осіб (без іноземних членів)	

Таблиця 6. Академіки, члени-кореспонденти та іноземні члени НАНУ за науковими напрямками (1918–2018 рр.) у відповідності до Переліку наукових спеціальностей, затверджених наказами Міністерства науки і освіти, молоді та спорту України № 1057 від 14.09.2011 та № 1462 від 21.12.2012

Науковий напрям	Кількість
Фізико-математичні науки	420
Технічні науки	288
Біологічні науки	189
Хімічні науки	125
Медичні науки	109
Філологічні науки	88
Геологічні науки	81
Економічні науки	78
Історичні науки	75
Юридичні науки	28
Сільськогосподарські науки	18
Філософські науки	18
Географічні науки	14
Політичні науки	8
Мистецтвознавство	7
Державне управління	6
Педагогічні науки	6
Фармацевтичні науки	6
Соціологічні науки	5
Культурологія	4
Ветеринарні науки	2
Соціальні комунікації	2
ВСЬОГО	1577

1. *Безсмертний-Анзіміров А.* Чехов як українець. До 155-ї річниці від дня народження письменника [Текст] / Андрій Безсмертний-Анзіміров // День. – 2015. – 30 січ.
2. Енциклопедія історії України: в 10-ти тт. – Т. 1–10. – Київ : Наук. думка; Ін-т історії України НАН України, 2003–2013.
3. Енциклопедія сучасної України: в 30-ти тт. – Т. 1–18. – Київ : Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2001–2018.
4. *Корниенко О. В.* Советская мода через призму сатирического журнала «Перець» (1964–1991 гг.): база даних, контент-анализ карикатур [Текст] / О. В. Корниенко // Историческая информатика. Информационные технологии и математические методы в исторических исследованиях и образовании. – Барнаул : Алтайский гос. ун-т, 2014. – № 4. – С. 50–67.
5. *Палій В. М.* Національна академія наук України. 1918–2008. Персональний склад [Текст] / В. М. Палій, Ю. О. Храмов. – Київ : Фенікс, 2008. – 352 с.
6. *Палій В. М.* Національна Академія наук України: Персональний склад: 1918–1998 [Текст] / В. М. Палій, Ю. О. Храмов. – Київ : Фенікс, 1998. – 279 с.
7. Персональний склад членів Академії з 1918 року // Національна академія наук України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nas.gov.ua/UA/Members/Pages/default.aspx>.
8. Українська радянська енциклопедія: в 12-ти тт. – Т. 1–12. – Київ : Гол. Ред. УРЕ, 1977–1985.
9. *Чехов А. П.* Полное собрание сочинений в тридцати томах [Текст] / А. П. Чехов. – Т. 17. Записные книжки. Записи на отдельных листах. Дневники. – Москва : Наука, 1980. – 528 с.
10. *Чишко В. С.* Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України [Текст] / В. С. Чишко. – Київ : БМТ, 1996. – 240 с.

REFERENCES

1. Bezsmertnyi-Anzimirov, A. (2015, January 30). *Chekhov yak ukrainets. Do 155-i richnytsi vid dnia narodzhennia pysmennyka* [Chekhov as a Ukrainian. To the 155th anniversary of the birth of the writer]. *Den*. [in Ukrainian].
2. Smolii, V. A. (Eds.). (2003–2013). *Entsyklopediia istorii Ukrainy: V 10-ty tt.* [Encyclopedia of the Ukrainian History, Vols. 1–10]. Kyiv: Naukova dumka; Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
3. Dziuba, I. M. (Eds.). (2001–2018). *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy: V 30-ty tt.* [Encyclopedia of the Modern Ukraine, Vols. 1–18]. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
4. Kornienko, O. V. (2014). *Sovetskaia moda cherez prizmu satiricheskogo zhurnala Perets (1964–1991 gg.): baza dannykh, kontent-analiz karikatur* [Soviet fashion through the prism of the Perets satirical magazine (1964–1991): database, content analysis of cartoons]. *Istoricheskaya informatika. Informatsionnye tekhnologii i matematicheskie metody v istoricheskikh issledovaniyah i obrazovanii*, 4, 50–67. [in Russian].
5. Palii, V. M. & Khramov, Yu. O. (2008). *Natsionalna akademiia nauk Ukrainy. 1918–2008. Personalnyi sklad* [National Academy of Sciences of Ukraine. 1918–2008 Personnel]. Kyiv: Feniks. [in Ukrainian].

6. Palii, V. M. & Khramov, Yu. O. (1998). *Natsionalna Akademiia nauk Ukrainy: Personalnyi sklad: 1918–1998* [National Academy of Sciences of Ukraine: Personnel: 1918–1998]. Kyiv: Feniks. [in Ukrainian].
7. *Personalnyi sklad chleniv Akademii z 1918 roku* (n. d) [Personnel of the Academy since with 1918]. *Natsionalna akademiia nauk Ukrainy: ofitsiinyi sait*. Retrieved from <http://www.nas.gov.ua/UA/Members/Pages/default.aspx>. [in Ukrainian].
8. Bazhan, M. P. (Eds.). (1977–1985). *Ukrainska radianska entsyklopediia: V 12-ty tt.* [Ukrainian Soviet Encyclopedia, Vols. 1–12]. Kyiv: Holovna redaktsiia Ukrainskoi radianskoi entsyklopedii. [in Ukrainian].
9. Chekhov, A. P. (1980). *Polnoe sobranie sochineniy v tridsati tomakh* [Complete Works in Thirty Volumes] (Vol. 17). Moscow: Nauka. [in Russian].
10. Chyshko, V. S. (1996). *Biohrafichna tradytsiia ta naukova biohrafiia v istorii i suchasnosti Ukrainy* [Biographical tradition and scientific biography in the history and modern times of Ukraine]. Kyiv: BMT. [in Ukrainian].

Стаття надійшла 13.08.2018 р.

Yakubets Oleksandr, Candidate of Historical Sciences, Research Fellow of the Institute of Biographical Researches of VNLU (Kyiv).

Personnel of the National Academy of Sciences of Ukraine for 100 years of its existence: analysis based on the use of quantitative methods.

The article presents and substantiates the results of quantitative and qualitative analysis of the personnel of the National Academy of Sciences of Ukraine (academicians, correspondent members and foreign members) for 100 years of its existence (1577 persons; 1918–2018). The research was carried out with the help of modern computer technologies and on the basis of quantitative methodology. Attention is focused, first of all, on the age component of the Academy members, on their places of birth (countries and regions in concordance with modern political and administrative-territorial realities), on educational institutions in which they obtained higher education; the statistics on scientific fields are presented. The text contains the corresponding tables. It was stated that based on the analysis of the given array of information a number of methods of quantitative analysis and computer software were tested, which can be used for scientific and publishing work (systematization, structuring, analysis, etc.) with large arrays of any biographical information.

Key words: National Academy of Sciences of Ukraine, academician of the NAS of Ukraine, corresponding member of the NAS of Ukraine, foreign member of the NAS of Ukraine, DBMS, quantitative methods, Microsoft Access.

Якубец А. А., кандидат исторических наук, научный сотрудник Института биографических исследований НБУВ (Киев).

Персональный состав Национальной академии наук Украины за 100 лет ее существования: анализ на основе использования квантитативных методик.

В статье изложены и обоснованы результаты количественного и качественного анализа персонального состава Национальной академии наук Украины (академиков, членов-корреспондентов и иностранных членов) в течение 100 лет ее существования (1577 человек; 1918–2018 гг.). Исследо-

вание осуществлено с помощью современных компьютерных технологий и на основе квантитативной методологии. Внимание сосредоточено, прежде всего, на возрастной составляющей членов академии, месте их рождения (страны и регионы, соответственно современным политическими и административно-территориальными реалиями), учебных заведениях, в которых они получали высшее образование, а также на изложении статистики по научным направлениям. Текст содержит соответствующие таблицы. Констатируется, что на основе анализа указанного массива информации были апробированы ряд методов количественного анализа и программных средств, которые в дальнейшем можно использовать для научной и научно-издательской работы (систематизации, структурирования, анализа и т. д.) с большими массивами биографической информации.

Ключевые слова: Национальная академия наук Украины, академик НАН Украины, член-корреспондент НАН Украины, иностранный член НАН Украины, СУБД, квантитативные методики, Microsoft Access.

БІБЛІОТЕЧНА БІОГРАФІКА: ДО 100-РІЧЧЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

УДК 001.32+(082.1)+929

*Володимир Іванович ПОПИК,
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
директор Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ)*

БІОГРАФІКА УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ НАУКИ У НОВІТНІХ ДОСЛІДЖЕННЯХ І ПУБЛІКАЦІЯХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського створює фундаментальні археографічні видання з історії НАН України, бібліографічні та біобібліографічні довідники, путівники по особових архівних фондах визначних вчених, монографії, присвячені спадщині діячів науки. Їхньою основою є напрацювання, здійснені в процесі підготовки документальної серії «Історія Національної академії наук України», наукового упорядкування особових архівних фондів членів НАН України та інших видатних вітчизняних вчених, формування бібліографічних покажчиків серії «Джерела української біографістики», розбудови електронного «Українського національного біографічного архіву», розгортання персональних електронних біографічних архівів В. І. Вернадського та М. С. Грушевського. Принципово новою формою представлення сучасного кадрового потенціалу вітчизняної науки стали бази даних науковців, розміщені на розгорнутому НБУВ інформаційному порталі «Наука України: доступ до знань» та в електронній бібліотеці «Україніка».

Особливе місце у діяльності НБУВ посідає тема «Володимир Іванович Вернадський і Україна», актуальність якої полягає у поверненні Україні імені її великого сина. Це академічна ювілейна серія «Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського», книги про його науково-організаційну діяльність в Україні у 1918–1921 рр., публікація листування з українськими вченими, щоденників, бібліографії праць.

Значним внеском у біографіку української академічної науки є опрацювання й публікація документальної спадщини відомих вчених України, зокрема персоналій діячів книжкової та бібліотечної справи.

Вченими Інституту біографічних досліджень НБУВ вивчено досвід вітчизняної біографіки, окреслено теоретичні й методичні підходи до впровадження нових форм і методів репрезентації персоналій учених, зокрема їхнього ефективного адресного спрямування на запити різних читальських аудиторій.

Ключові слова: біографіка, українська академічна наука, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Інститут архівознавства НБУВ, Інститут біографічних досліджень НБУВ, електронні ресурси біографічної інформації.

Нині, коли відзначається 100-річчя Національної академії наук України та її незмінного впродовж понад піввіку керманіча — видатного вченого та організатора вітчизняної науки академіка Б. Є. Патона, коли на державному і суспільному рівні, у науковому співтоваристві здійснюється активний пошук оптимальних моделей подальшого поступу академічної науки, особливого значення для дослідників-біографістів набуває завдання глибокого та водночас яскравого розкриття її внеску у розбудову інтелектуального, науково-технічного й духовного потенціалу України, захисту пріоритетів, пропаганди досягнень українських учених.

До цього нас, як фахівців історико-біографічної справи, спонукує і 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі — НБУВ), що є головним центром інтеграції, опрацювання та публікації джерел і матеріалів із історії вітчизняної науки, архівної документальної спадщини визначних учених, а також провідним осередком досліджень із біографістики — теорії та методики біографічних студій, поширення біографічних знань. Здобутки НБУВ у зазначених напрямках добре відомі вітчизняній і зарубіжній науковій громадськості, як безпосередньо з численних фундаментальних археографічних видань, присвячених історії Національної академії наук України, бібліографічних довідників, путівників по особових архівних фондах визначних учених Академії, монографій, присвячених життєвому шляху та спадщині діячів науки, матеріалів сформованих упродовж останніх десятиліть електронних баз даних, колекцій і архівів, так і з низки теоретичних та аналітичних праць, спеціально присвячених узагальненню досвіду, завданням і перспективам розвитку біографічних досліджень.

Слід зазначити однак, що лише окремі проблеми біографіки академічної науки розглядалися у працях В. С. Чишка [10], С. М. Ляшко [5], Т. І. Ківшар [3] у найбільш загальному широкому контексті історичного розвитку та сучасного стану української біографістики. У низці розділів монографії В. І. Попика [9] було дано докладніший аналіз досягнень і «вузьких місць» у презентації людського потенціалу української науки в друкованих виданнях і електронних ресурсах. Але її написання було завершено у 2013 р., тобто, до того, як з'явився ряд новітніх ґрунтовних видань, що визначають сучасний рівень біографіки української академічної науки, а також електронних науково-інформаційних ресурсів нового покоління, котрі багато у чому змінюють самі уявлення про форми, можливості, завдання та перспективи репрезентації персоналій визначних учених Академії, науковців дослідницьких колективів окремих установ, шкіл. Частково цю лакуну змогла заповнити колективна монографія вчених Інституту біографічних досліджень НБУВ, опублікована у 2016 р. [2]. Лише останнім часом почали виходити друком статті, що у загальних рисах окреслюють принципово нові теоретичні та методичні підходи до постановки дослідницьких завдань, впровадження нестандартних форм і методів репрезентації персоналій учених, розширення проблемного та жанрового діапазону досліджень і публікацій, їх ефективного адресного спрямування на запити різних читачьких аудиторій (Т. І. Ківшар [4], Л. І. Буряк [1], Н. П. Марченко [6]).

Поza вагомими дослідницькими, видавничими та науково-інформаційними досягненнями останніх років (стислий узагальнений аналіз яких буде далі представлено, насамперед, у розрізі діяльності НБУВ) недостатність спеціальних теоретичних і методичних розробок із проблематики вивчення та репрезентації біографій людей науки, біографіки науки як галузевого напрямку, є досить відчутною. Особливою мірою це пов'язано зі швидким зростанням у наш час історико-біографічного напрямку досліджень, а також із необхідністю врахування тих суттєвих змін у сприйнятті наукової інформації, науки як такої, що відбувається у суспільстві під впливом інформаційно-технологічних зрушень.

На жаль, нині в Україні жива практика підготовки біографічних праць, присвячених персоналіям учених, історичних нарисів і збірників біографій науковців окремих установ (як правило, до ювілеїв), усе ще відчутно випереджає процес її осмислення та методичного забезпечення. Брак новітніх теоретичних і спеціальних методичних напрацювань із широкого кола питань, які належать до творчого інструментарію як професіоналів (наукознавців, істориків науки, фахівців, які працюють у конкретних напрямках природничих, технічних і соціогуманітарних наук і прагнуть висвітлення їхнього розвитку

крізь постаті відомих учених), так і доволі широкого кола біографістів (літераторів, журналістів, краєзнавців), незрідка примушує дослідників і видавців, працівників інформаційної та освітньої сфери поспіхом «учитися один в одного», чи й на власних помилках, спиратися у роботі на непевні аналогії, штовхас на некритичне використання наявних вітчизняних і зарубіжних зразків, часом (особливо у формуванні електронних інформаційних біографічних ресурсів) досить застарілих.

Метою цієї статті є, спираючись на досвід і здобутки НБУВ як найбільшої бібліотеки України та головного науково-інформаційного центру держави (зокрема комплекс напрямів бібліотечної біографіки, що охоплює практично весь її видовий і проблемно-тематичний діапазон), а також інших провідних установ соціогуманітарного профілю, що за своїм рівнем становлять інтерес для всіх, хто працює у галузі біографіки науки, частково заповнити наявні лакуни у теоретичному та науково-методичному забезпеченні досліджень. Водночас загальної проблематики стану, завдань і перспектив розвитку досліджень і публікацій у галузі вітчизняної біографіки, у яких ученим Академії належить провідна роль, ми не торкаємося — це тема значно ширша, багатопланова, вона заслуговує на окремі комплексні розробки.

Загалом, не зважаючи на численні невирішені проблеми теоретичного та методичного плану, наявність багатьох «вузьких місць» і прикрих проявів застарілих стереотипів, біографіка української академічної науки є потужним науковим напрямом і володіє значним потенціалом для подальшого поступального розвитку. Дослідження та публікації вчених Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського є лише його окремим фрагментом, хоча й значимим і важливим. Основу цього наукового напрямку складає сукупність глибоких фахових напрацювань низки установ соціогуманітарного профілю НАН України — Інституту історії України, інститутів літератури імені Т. Г. Шевченка, української археографії імені М. С. Грушевського, сходознавства імені А. Ю. Кримського, енциклопедичних досліджень держави та права імені В. М. Корецького, а також Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г. М. Доброва НАН України, Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України, Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського НАПН України.

На зламі тисячоліть і впродовж першого десятиліття ХХІ ст. вагому роль у розкритті людського потенціалу української науки у персоналіях її найвідоміших представників відіграло видання серії фундаментальних українських енциклопедій нового покоління: «Енциклопедії історії України», «Юридичної енциклопедії» та «Енциклопедії історії України».

лопедії сучасної України», випуск томів якої продовжується. Було опубліковано також низку ґрунтовних досліджень, присвячених засновникам Академії, її керівникам, провідним ученим. Вийшли друком праці про шлях у науці та діяльність на чолі Академії Б. Є. Патона. З'явилися книги біографічних нарисів про вчених окремих відділень НАН України. На вищому інформативному рівні продовжилося видання серії біобібліографій провідних учених України. Окремим академічним установам соціогуманітарного профілю, завдяки наявності у них спеціалістів у галузі джерелознавства, біобібліографії, біографіки та підготовці словників і енциклопедій високого рівня, вдалося вийти на вищий кількісний рівень презентації людського потенціалу науки — докладно реконструювати персональний склад своїх працівників за весь тривалий період свого функціонування, від заснування до наших днів.

Учені Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського традиційно беруть безпосередню участь у реалізації більшості подібних масштабних академічних проектів — і як автори окремих статей до енциклопедій, розділів і статей до біографічних збірників і монографій, і в сенсі науково-методичної допомоги та консультування, добору документів та іконографічних матеріалів зі своїх фондів. Основою для цього є численні напрацювання бібліотекознавців, архівістів та археографів, істориків академічної науки, зокрема, зібрані та систематизовані Інститутом архівознавства НБУВ унікальні матеріали про провідних учених і загалом щодо кадрового складу науковців Академії, насамперед, у перші десятиліття її діяльності, напрацьовані в процесі підготовки томів продовжуваної багатотомної документальної серії «Історія Національної академії наук України», а також результати наукового упорядкування особових архівних фондів академіків і членів-кореспондентів НАН України. Ще наприкінці ХХ ст. побачив світ путівник по особових архівних і рукописних фондах академіків і членів-кореспондентів НАН України, зосереджених у фондах Інституту архівознавства НБУВ, «Видатні вчені Національної академії наук України» (Київ, 1998).

Нині підсумком продовження багатолітньої праці у справі введення до наукового обігу широкої джерельної бази для дослідження персоналії і, у більш загальному сенсі, історії академічної науки, стало видання нового ґрунтовного путівника «Особові архівні фонди вчених НАН України в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (Київ, 2017), який одразу здобув визнання наукової громадськості та був відзначений серед видань-переможців I Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу 2017».

Значні обсяги документальних матеріалів до вивчення персоналій академічних учених зберігаються також у фондах Інституту рукопису НБУВ. Широке введення їх до наукового обігу розгорнулося з перших років незалежності України, в результаті чого також був підготовлений фундаментальний путівник по особових архівних фондах «Особові архівні фонди Інституту рукопису» (Київ, 2002).

Неодмінною основою досліджень із біографіки академічної науки є формування фундаментальної бібліографії праць учених і літератури про них. Спеціалістами НБУВ здійснено добір бібліографії до більшості значних загальноакадемічних праць із історії науки. У науково-методичному, практично-пошуковому та редакційному плані вони забезпечують також укладання персональних бібліографій визначних учених (скажімо, для серії «Біобібліографія вчених України», «Академіки та члени-кореспонденти НАН України для сільського господарства» та ін.), надаючи у цьому допомогу академічним установам та їхнім бібліотекам, продовжуючи тим самим традицію, започатковану більше півстоліття тому участю у підготовці рекомендаційних бібліографій і серії «Бібліографія вчених Української РСР». До 90-річчя від дня народження президента НАН України академіка Б. Є. Патона провідними науковцями-бібліографами НБУВ був підготовлений фундаментальний біобібліографічний довідник, випущений у світ Інститутом електрозварювання імені Є. О. Патона НАН України «Борис Євгенович Патон: біобібліографія» (Київ, 2008).

Докладні матеріали з бібліографії вчених НАН України зусиллями науковців Інституту біографічних досліджень НБУВ Т. В. Куриленко, О. М. Яценка та Н. І. Любовець зібрано та опубліковано у ґрунтовних бібліографічних покажчиках серії «Джерела української біографістики», що розкривають книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з середини XIX ст. до 2003 р. (вип. 1. – Київ, 2004; вип. 2. – Київ, 2006), а масив вітчизняних персональних бібліографічних покажчиків за період 1856–2013 рр. (вип. 3. – Київ, 2015). Їх доповнюють дані довідника «Науковці України XX–XXI століть» (Київ, 2011), підготовленого співробітницями НБУВ Л. М. Гутник та Т. А. Галькевич у межах видавничого проекту Інституту енциклопедичних досліджень НАН України.

Сучасний етап розвитку біографіки української академічної науки позначений як суттєвим розширенням діапазону введених до широкого наукового та суспільного обігу імен, так і новим, поглибленим прочитанням особистостей відомих учених, виявленням замовчуваних раніше граней їхнього життєвого та творчого шляху, повчальних для нас епізодів боротьби вчених за розвиток вітчизняної науки, від-

стоювання ними принципових, науково обґрунтованих позицій у багатьох сферах життя в умовах жорстких ідеологічних і адміністративних обмежень.

Упродовж останніх років академічними установами опубліковано низку праць, позначених рішучим відходом від «лінійної», описової біографіки, суттєвою новизною постановки проблем і вирішення дослідницьких завдань. На відміну від досліджень більшості інших установ соціогуманітарного профілю, наукова діяльність НБУВ спрямована переважно на археографічне опрацювання та публікацію документальних матеріалів, що обумовлює зосередження зусиль учених Бібліотеки на «нелінійній», проблемній за своїм характером біографіці.

У цьому сенсі особливе місце у дослідницькій і видавничій діяльності НБУВ посідає проблема «Володимир Іванович Вернадський і Україна» — доволі замовчувана впродовж попередніх десятиліть, коли його ім'я прийнято було однозначно відносити до числа «радянських» і «російських» учених. Над тематикою Вернадського вчені Бібліотеки працюють тривалий час. Ще на початку століття під керівництвом В. Ю. Омельчука відділом національної бібліографії було підготовлено бібліографічний покажчик «В. І. Вернадський: Вчений. Мислитель. Громадянин. Праці вченого та література про нього з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (Київ, 2003), що став на той час надійним орієнтиром у наступних наукових пошуках. Згодом, до 150-річчя від дня народження В. І. Вернадського, бібліографію літератури про його життя та діяльність було перевидано у втричі збільшеному обсязі як 10-й том ювілейної серії «Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського» — «Бібліографія праць В. І. Вернадського. Література про життя та діяльність» (Київ, 2012).

Серед книг цієї серії також створені Бібліотекою за участі колег із Інституту історії України НАН України видання фундаментальної Вернадськіани, присвячені науково-організаційній діяльності вченого в Україні у 1918–1921 рр., насамперед, створенню Української академії наук («Володимир Іванович Вернадський і Україна. Т. 1, кн. 1: Володимир Іванович Вернадський. Науково-організаційна діяльність в Україні (1918–1921); кн. 2: Володимир Іванович Вернадський. Вибрані праці» (Київ, 2011)), а також публікація його листування з українськими вченими («Володимир Іванович Вернадський. Листування з українськими вченими. Кн. 1: Листування: А–Г» (Київ, 2011); кн. 2, ч. 1–2. : Листування: Д–Я» (Київ, 2012)) та щоденників («Володимир Іванович Вернадський. Щоденники (1917–1921)» (Київ, 2011)). Уже нині безпосереднім продовженням ювілейної серії стала

перша книга видання «В. І. Вернадський і Україна : з листування. Кн. 1: А–І» (Київ, 2018), в якій додатково публікуються нові, невідомі раніше громадськості документи. Матеріали, зібрані у цих книгах, важливі для наукового та суспільного життя насамперед тим, що з великою переконливістю, на багатій документальній основі повертають Україні постать її великого сина.

Значний внесок зроблено науковцями інститутів рукопису та архівознавства НБУВ у справу опрацювання та публікації документальної спадщини інших відомих учених України. Так, упродовж останнього десятиліття вийшли друком наукові каталоги: О. П. Степченко. «Архівна спадщина П. Я. Стебницького у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (Київ, 2014); А. І. Шаповал. «Документи С. Я. Парамонова у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (Київ, 2016); Ю. О. Бойко, Т. В. Брязкало. «Архівна спадщина академіка Георгія Степановича Писаренка» (Київ, 2017); О. П. Бодак. «Архів Михайла Брайчевського у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (Київ, 2007); Є. К. Чернухін та ін. «Архів українських філологів А. О. Білецького і Т. М. Чернишової у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (Київ, 2014); І. В. Клименко. «Архів українського мистецтвознавця Б. С. Бутника-Сіверського (1901–1983) у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (Київ, 2015). Спільно з Інститутом історії України НАН України Бібліотекою було підготовлено та видано збірники документів і мало відомих, неопублікованих, а також заборонених свого часу радянською цезурою праць Ф. П. Шевченка: «"Істину встановлює суд історії" : зб. на пошану Ф. П. Шевченка» (Київ, 2004), «Шевченко Федір. Історичні студії : збірка вибраних праць і матеріалів : до 100-річчя від дня народження» (Київ, 2014).

На документальній базі фондів Інституту рукопису НБУВ та інших архівних установ України у дослідженні «Постійна комісія УАН–ВУАН для складання біографічного словника діячів України. 1918–1933» (Київ, 2001) С. М. Ляшко було здійснено реконструкцію «групової біографії» вчених, які працювали у 20-х – на початку 30-х рр. у академічній комісії над створенням національного біографічного словника. Долі представників інших наукових осередків українських дослідників-біографістів також розкриті дослідницею у роботі «Біографічна довідкова справа в Україні (60-ті рр. XIX – 40-і рр. XX ст.)» (Запоріжжя, 2006) [5].

Поважне місце у дослідженнях учених НБУВ займають персоналії їхніх попередників — відомих діячів книжкової та бібліотечної справи, насамперед тих, хто доклав значних зусиль до збирання, упо-

рядкування, вивчення фондів і колекцій Національної бібліотеки, започаткування основних напрямів її діяльності. Зазначена проблематика посіла чільне місце у підготовлених академіком НАН України О. С. Онищенком і членом-кореспондентом НАН України Л. А. Дубровіною трьох книгах «Історії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», що розкривають діяльність Бібліотеки упродовж 1918–1941 (Київ, 1998), 1941–1964 (Київ, 2003), 1965–1991 (Київ, 2008) років, і де вперше було введено до широкого наукового обігу величезну кількість мало відомих і замовчуваних у попередні десятиліття імен. Дещо раніше, у 1994 р. вийшов друком збірник матеріалів до біографії відомого діяча вітчизняної бібліотечної справи, книгознавця, директора НБУВ Ю. О. Меженка «Юрій Олексійович Меженко (1892–1969): матеріали до біографії». У 2008 р. побачила світ праця О. П. Степченко «Українські вчені — фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1918–1934)», створена на основі матеріалів їхніх особових фондів, що зберігаються в Інституті рукопису НБУВ. Згодом продовжила цю дослідницьку традицію «проблемної» біографії ґрунтовна монографічна праця С. В. Сохань «Микола Петров: життя серед книг і рукописів» (Київ, 2015), присвячена відомому українському літературознавцю, історичу, музеєзнавцю академікові М. І. Петрову (1840–1921) і написана теж у розрізі його бібліотечної діяльності, внеску у розвиток польової, камеральної та едиційної археографії, формування рукописно-книжкових колекцій і зібрань Церковно-археологічного музею, бібліотеки Київської духовної академії, організації вченим власного бібліотечного зібрання та архіву, що нині зберігаються в фондах НБУВ. Значний обсяг біографічних матеріалів про бібліотечних фахівців минулих поколінь зібраний і нині готується до публікації Л. В. Гарбар.

Біографічні статті про фундаторів НБУВ і її провідних вчених — наших сучасників науковцями НБУВ розміщено також на сторінці електронної «Української бібліотечної енциклопедії», науково-популярного та методичного ресурсу, започаткованого Національною бібліотекою України імені Ярослава Мудрого на своєму сайті для забезпечення інформаційних потреб найширшого кола бібліотечних працівників України та з просвітницькою метою — для шанувальників книги.

Упродовж останнього десятиліття інститути архівознавства та рукопису НБУВ усе активніше використовують можливості оперативного представлення проміжних результатів опрацювання особових фондів вчених НАН України на своїй сторінці на інформаційному порталі НБУВ. Ресурси постійно поповнюються. На кінець 2018 р.

електронний каталог особових фондів академіків і членів-кореспондентів НАН України, що зберігаються в Інституті архівознавства, розкриває зміст 232 фондів, містить наукові біографічні довідки про вчених і документи фондів, їхні архівні описи. Тематичний діапазон 432 особових фондів Інституту рукопису значно ширший, він охоплює документальну спадщину діячів науки та культури усієї України, які працювали в установах різного відомчого підпорядкування. Водночас спадщина академічних вчених представлена у них дуже змістовно.

НБУВ досягнуто значних результатів у репрезентації знакових постатей вітчизняної науки шляхом розбудови персональних електронних історико-біографічних архівів визначних учених. Розгортання Інститутом інформаційних технологій НБУВ (К. В. Лобузїна) на інформаційному порталі Бібліотеки нової версії архіву В. І. Вернадського, а також започаткування, спільно з Інститутом історії України НАН України, Канадським інститутом українських студій, Історико-меморіальним музеєм Михайла Грушевського у м. Києві, Центральним державним історичним архівом України у м. Києві масштабного корпоративного проекту — архіву М. С. Грушевського, дає змогу говорити про створення дієвої системотехнічної основи та моделі змістового наповнення, які з успіхом можуть бути практично використані для формування низки подібних архівів визначних діячів вітчизняної науки.

Можливості для інтегрованого представлення значно ширшого, порівняно з розрізненими друкованими словниками, енциклопедіями та довідниками, кола вчених України попередніх поколінь створив електронний науково-інформаційний проект Інституту біографічних досліджень НБУВ «Український національний біографічний архів» (УНБА). Його пошуковий інструментарій надає змогу дослідницького оперування матеріалом, зокрема, групування персоналій науковців за галузями знань, установами, регіонами, часовими зрізами. У той же час, нагромаджений досвід, а також поява досконаліших програмних засобів гостро висувають на порядок денний необхідність оновлення концептуальних засад УНБА, впровадження нових організаційних рішень щодо створення на його базі всеукраїнської віртуальної дослідницької біографічної лабораторії.

Поряд із окресленими вище масштабними науково-інформаційними проектами НБУВ на значну увагу заслуговує така ефективна в сучасних умовах форма популяризації історії та персоналій вітчизняної науки для широкої аудиторії, як організація на порталах і сайтах наукових бібліотек тематичних електронних документально-книжкових виставок, присвячених ученим, науковим установам і школам. Серйозні напрацювання щодо цього зроблено Інститутом рукопису

НБУВ, який упродовж останніх років створив виставки, присвячені вченим, котрі стояли біля витоків української академічної гуманітаристики та бібліотечної справи (як-от: М. Ф. Біляшівському (1867–1926), Г. П. Житецькому (1866–1929), М. В. Геппенеру (1901–1971)). Інститутом архівознавства НБУВ на основі його фондів лише впродовж 2017–2018 рр. організовано серію електронних виставок, проблемно-тематичний діапазон яких охоплює персоналії відомих академічних вчених у галузях природничих і точних наук — академіків Б. І. Срезневського (1857–1934), Б. І. Чернишова (1888–1950), В. І. Липського (1822–1928), М. М. Федорова (1867–1945), Ф. С. Бабичева (1917–2000), Г. М. Савіна (1907–1975), членів-кореспондентів Є. С. Буркзера (1887–1965), А. М. Окснера (1898–1973), М. Ф. Дейгена (1918–1977), В. Й. Білай (1908–1994) та соціогуманітаріїв — історика академіка Д. І. Багалія (1857–1932), правника члена-кореспондента П. О. Недбайла (1907–1974). Інститутом бібліотекознавства НБУВ у 2017 р. було організовано електронну виставку до 125 річчя Ю. О. Меженка (1892–1969). Перевага таких виставок полягає у тому, що створені, як правило, до певного ювілею, вони назавжди поповнюють електронний ресурс бібліотеки, більше того, можуть постійно доповнюватися новими документами, трансформуватися у складно структуровані історико-меморіальні колекції або архіви, інтегруватися до інших великих комплексних ресурсів.

Одночасно з представленням імен, із якими пов'язаний історичний поступ вітчизняної науки, в сучасних умовах все більшого значення набуває репрезентація у електронних інформаційних мережах наших сучасників — як провідних учених, так і більш широкого загалу представників дослідницьких установ. Першим для НБУВ досвідом цієї роботи стало розгортання ще на рубежі ХХ і ХХІ ст. на інформаційному порталі НБУВ (у старій його версії) під керівництвом Л. Й. Костенка ресурсу «Наукові біографії вчених України», який містив докладні біографії вчених і бібліографію їхніх праць. Зважаючи на технічну застарілість платформи він швидко почав втрачати пріоритетність, але визначив своєю появою нагальну необхідність формування загальнонаціональної інформаційної системи, покликаної широко та всебічно розкрити науковий потенціал країни, стан розвитку досліджень у розрізах окремих наукових напрямів, установ, регіонів.

Принципово новою формою представлення сучасного кадрового потенціалу вітчизняної науки, що теж має безпосередній зв'язок із біографією академічної науки, насамперед, її джерельною основою, стали бази даних науковців, їх публікацій (зі статистикою цитувань), розміщені на розгорнутому НБУВ інформаційному порталі «Наука

України: доступ до знань», у електронній бібліотеці «Україніка», в ряді інших наукометричних ресурсів. База персоналій порталу «Наука України» інтегрувала на середину 2018 р. дані вже більш як 130 тис. науковців і продовжує поповнюватися. У «Бібліометриці української науки» теж створено профілі понад 33 тис. учених, більш як 200 інституцій (університетів і академічних установ), близько 600 наукових колективів (кафедр, відділів, лабораторій). Оскільки ближчим часом повинна розгорнутися також реальна розбудова давно анонсованого МОН України «Репозиторію академічних текстів», який, за логікою, повинен мати характер розподіленого ресурсу, постає питання, що згадані електронні інформаційні ресурси можуть суттєво поповнити джерельну базу інформації про науковців України, важливу найперше для аналізу потенціалу української науки, розвитку горизонтальних зв'язків між дослідниками, представлення наших учених світовому науковому співтовариству в якості потенційних партнерів, але надзвичайно цінну і для студій із біографіки науки. Зазначені проблеми ще тільки починають окреслюватися в окремих публікаціях. Вони потребують серйозних подальших теоретичних і методичних напрацювань і визначення дієвих практичних організаційних і технічних рішень, спрямованих на усунення зайвого паралелізму в роботі та забезпечення інтеграції цілісного національного науково-інформаційного простору.

У археографічних публікаціях і монографіях, підготовлених довідниках і путівниках по фондах НБУВ, бібліографіях і біобібліографіях, розбудові електронних баз даних, архівів і колекцій, організації науково-популярних віртуальних книжково-документальних виставок втілюється значний теоретичний і методичний досвід, який має непересічне значення для розробки біографічної проблематики усіма науковими установами, бібліотеками, архівами та музеями України. Водночас для науковців НБУВ все очевиднішою є недостатність напрацьованого досвіду для вирішення нових завдань, які постають нині перед дослідниками-біографістами, спеціалістами інформаційної сфери. Йдеться, насамперед, про необхідність подолання певного розриву, який існує між суто академічними дослідженнями та інформаційними запитами суспільства, потребами пропаганди досягнень вітчизняної академічної науки, яка сьогодні, як ніколи, гостро потребує захисту та підтримки, формування позитивної до себе громадської думки.

У сучасних умовах особливої актуальності для розвитку біографіки української академічної науки набувають теоретичні та методичні напрацювання, що окреслюють нові форми та методи роботи, спрямовані на суттєве вдосконалення творчого інструментарію фахів-

ців-біографістів. Йдеться про видозміну існуючих і освоєння нових жанрів біографічного письма, способів реконструювання біографій, а також про підвищення ефективності самої постановки дослідницьких завдань і планування видавничої та інформаційної роботи, посилення дієвості та адресного характеру справи поширення та пропаганди історико-біографічних знань та інформації про сучасний людський потенціал української науки. Окремі з названих питань уже знаходять місце у постановочних за своїм характером працях науковців. Чимало новацій обговорюються на засіданнях біографічної секції щорічної міжнародної наукової конференції та біографічних читаннях. Останні у 2018 р. були цілком присвячені проблемі «Людина науки».

Ученим НБУВ, зокрема — її спеціалізованого Інституту біографічних досліджень, належить помітний внесок у залучення до творчого арсеналу українських біографістів нових ефективних підходів до підготовки комплексних наукових і науково-популярних видань, які органічно поєднують у собі історико-біографічні нариси, аналітичні розділи, публікацію документів і матеріалів, різноманітних за характером і оцінками особи спогадів. Застосування такої мозаїчної структури виявляється на практиці дуже плідним. Воно дає змогу авторам і упорядникам книг вибудовувати з різнорідних за змістом і характером «пазлів» цілісні образи визначних діячів науки та культури, репрезентувати широкому читачеві особистості у всій притаманній їм багатогранності. На наш погляд, усвідомлення потреби у подібних виданнях значною мірою стимулюється породженою Інтернетом новою інформаційною парадигмою сучасності. На місце лінійного, «одномірного» авторського викладу вона висунула вимогу щодо представлення «стереоскопічного» погляду, котрий надає можливість одночасного ознайомлення з різними поглядами та оцінками, залучаючи тим самим читача до співтворення образу особистості. Такі видання є ефективними у справі популяризації науки, пропаганди її досягнень ще й тому, що дають змогу, не принижуючи науковий рівень публікацій, подавати у них матеріали не суто лише мовою академічних наукових текстів, а й створювати за допомогою прийомів своєрідного «діалогу з читачами», психологічного залучення їх до співтворчості у конструюванні образів визначних особистостей, піднесу емоційну хвилю сприйняття.

Для Інституту біографічних досліджень НБУВ першим важливим досвідом реалізації таких підходів стала публікація у четвертому випуску «Української біографістики» (2008) — фактично ще до того, як з'явилися основні публікації і дослідження — добірки з 17 різнохарактерних і різночасових спогадів, проблемних наукових статей, матеріалів та есе, присвячених В. П. Петрову (1894–1969) — відомому

вченому-історику, археологу та культурологу, філософу, письменнику, якому українська література ХХ ст. завдячує започаткуванню жанрів інтелектуального роману та романізованої біографії (літературний псевдонім — Віктор Домонтович), людині складної долі, навколо якої й досі не вщухають дискусії.

Багато у чому подібні рішення було використано і при започаткуванні НБУВ, за дорученням Президії НАН України, серії науково-популярних презентаційних видань, присвячених знаковим постатям науки ХХ ст.: «М. В. Келдиш та українська наука = М. В. Келдыш и украинская наука» (Київ, 2011), «А. П. Александров та українська наука : до 110-річчя від дня народження вченого = А. П. Александров и украинская наука : к 110-летию со дня рождения ученого» (Київ, 2013). Цей досвід було продовжено іншими установами НАН України на базі Видавничого дому «Академперіодика», що виступає видавцем серії. Типологічно близькою до них стала також збірка статей, випущена до 120-річчя від дня народження відомого діяча вітчизняної бібліотечної справи, книгознавця, директора Бібліотеки Ю. О. Меженка (1892–1969) «І тільки незмінна книга!» (Київ, 2013). Багато у чому вона продовжила традицію, започатковану виданням збірника «Юрій Олексійович Меженко (1892–1969) : матеріали до біографії» (Київ, 1994), що вийшов друком понад двадцять років тому.

Нові форми біографічного письма, сміливо побудовані на перетині ґрунтовної наукової біографіки, літературознавчих студій, літературної критики, філософської есеїстики та гострої публіцистики, щедро використанні в тексті неопублікованого епістолярію, продемонструвала монографія Н. П. Марченко, присвячена видатному українському дитячому письменникові Володимирі Рутківському (нар. 1937) [7]. Творчі підходи, застосовані у цій книзі, що фактично започаткувала дослідження проблематики шляху письменника, який пише для дітей, багато у чому обумовлені тим, що це праця про нашого сучасника, створена автором у живому спілкуванні з ним. На наш погляд, такий досвід у наш час є не менш важливим і корисним для репрезентації визначних вчених Академії.

У плані розвитку творчого напрямку «нелінійної біографіки» значний теоретичний і методичний інтерес являє обґрунтування Л. І. Буряк запровадження у науковий дискурс біографічної інсталяції як форми та методу реконструкції біографії. Така інсталяція, на її думку, подібно до мистецької, передбачає створення багатовимірної та доволі рухливої композиції, що складається з фрагментів, які висвітлюють постать ученого у найрізноманітніших ракурсах, утворюючи при цьому цілісну картину особистості. На прикладі колажного подання фактів біографії Г. П. Житецького (1866–1929),

Л. І. Буряк продемонструвала великі потенційні можливості побудови біографічного конструкту, що яскраво демонструє мережеве переплетіння та плинність, трансформацію різноманітних світоглядних, психологічних, поведінкових елементів у житті людини, яка опинилася в екстремальних умовах років Української революції [1, с. 38] — тобто в ситуації доволі типовій, знаковій для біографій кількох поколінь українських інтелектуалів ХХ ст.

Нарешті, серйозною проблемою, на яку раніше мало зверталось уваги, постає нині підготовка та видання літератури про вчених, наукову працю, досягнення української академічної науки, адресно спрямованої на дитячу та молодіжну аудиторію. Розробку тематики біографіки у дитячому і юнацькому читанні у її різних смислових ракурсах кілька років тому розпочала Н. П. Марченко, опублікувавши низку постановочних і методичних статей із питань біографіки дитинства, особливостей подання біографічних сюжетів у дитячій художній і навчальній літературі [6; 8].

Досягнення, проблеми та завдання біографіки академічної науки, нові творчі підходи до їх вирішення, питання організації та постановки справи підготовки історико-біографічних публікацій про вчених попередніх поколінь, поширення інформації про творчий шлях, наукові інтереси, здобутки наших сучасників, їх можливості щодо інтеграції до міжнародного наукового співтовариства, використання електронних ресурсів для пропаганди вітчизняної науки, врахування світового досвіду — усе це широке коло питань у теоретичному та методичному плані розробляється нині у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. Тому особливого значення набуває поширення зазначених напрацювань, передача здобутого досвіду науковим установам, навчальним закладам, видавничим та інформаційним осередкам у вигляді науково-методичних і практичних рекомендацій.

1. Буряк Л. І. Інсталяція як біографічний конструкт: Гнат Павлович Житецький [Текст] / Л. І. Буряк // Укр. біографістика : зб. наук. праць. – 2017. – Вип. 15. – С. 13–42.
2. Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання : колективна монографія [Текст] / [В. І. Попик (кер. проекту), Н. І. Любовець, О. М. Яценко, С. М. Ляшко та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – 272 с.
3. Ківшар Т. І. Бібліотекознавча біографістика як розділ галузевої біографістики [Текст] / Т. І. Ківшар. // Наук. праці Кам'янець-Подільського Нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Сер. Бібліотекознавство. Книгознавство. – 2010. – Вип. 2. – С. 10–20.
4. Ківшар Т. І. Українська бібліотечна біографіка ХХ – поч. ХХІ ст.: етапи й тенденції розвитку [Текст] / Т. І. Ківшар // Укр. біографістика : зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 8. – С. 98–148.

5. *Ляшко С. М.* Українські біографічні довідкові видання ХІХ–ХХ ст.: історичні та теоретико-методичні засади [Текст] / С. М. Ляшко. – Запоріжжя : Дике Поле, 2010. – 288 с.
6. *Марченко Н. П.* «Біографія дитинства» в науковому полі біографіки та колі дитячого читання [Текст] / Н. П. Марченко // Бібл. вісн. – 2011. – № 6. – С. 28–34.
7. *Марченко Н. П.* Володимир Рутківський: тексти долі: біогр. нарис [Текст] / Наталія Марченко; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. – 414, [17] с. : фот.
8. *Марченко Н. П.* Шукаємо героя та співрозмовника...: просопографічний портрет особистості в контексті становлення книговидавництва для дітей в Україні [Текст] / Н. П. Марченко // Укр. мова й літ. в середніх шк., гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2008. – № 11/12. – С. 106–122.
9. *Попик В. І.* Ресурси довідкової біографічної інформації: історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку: монографія [Текст] / Володимир Попик; відп. ред. Л. А. Дубровіна; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 518 с.
10. *Чишко В. С.* Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України [Текст] / В. С. Чишко. – Київ : БМТ, 1996. – 239 с.

REFERENCES

1. Buryak, L. I. (2017). *Instaliatsiia yak biohrafichnyi konstrukt: Hnat Pavlovych Zhytetskyi* [Installation as a biographical construct: Hnat Pavlovich Zhytetsky]. In *Ukrainska biohrafistyka. = Biographistica ukrainica*. (Vol. 15, p. 13–42). Kyiv. [in Ukrainian].
2. Popyk, V. I. (Ed.). (2016). *Vitchyzniani resursy biohrafichnoi ta biobibliohrafichnoi informatsii: problemy formuvannia y vykorystannia : kolektyvna monohrafiia* [Domestic resources of biographical and biobibliographic information: problems of formation and use: collective monography]. Kyiv: V. I. Vernadsky Nats. Library of Ukraine. [in Ukrainian].
3. Kivshar, T. I. (2010). *Bibliotekoznavcha biohrafistyka yak rozdil haluzevoi biohrafistyky* [Librarian biography as a section of branch biography]. In *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho Natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka. Seria Bibliotekoznavstvo. Knyhoznavstvo*. (Vol. 2, p. 10–20). Kyiv. [in Ukrainian].
4. Kivshar, T. I. (2011). *Ukrainska bibliotekna biohrafika XX – poch. XXI st.: etapy i tendentsii rozvytku* [Ukrainian Library Biography of the XX – beg. XXI century: stages and trends of development]. In *Ukrainska biohrafistyka. = Biographistica ukrainica*. (Vol. 8, p. 98–148). Kyiv. [in Ukrainian].
5. Lyashko, S. M. (2010). *Ukrainski biohrafichni dovidkovi vydannia XIX–XX stolittia: istorychni ta teoretyko-metodychni zasady* [Ukrainian biographical reference books of the 19th and 20th centuries: historical and theoretical-methodical principles]. Zaporizhzhia: Dyke Pole. [in Ukrainian].
6. Marchenko, N. P. (2011). *“Biohrafiia dytynstva” v naukovomu poli biohrafiky ta koli dytiachoho chytannia* [“Bibliography of childhood” in the scientific field of biography and the field of children’s reading]. *Biblioteknyi visnyk*, 6, 28–34. [in Ukrainian].

7. Marchenko, N. P. (2014). *Volodymyr Rutkivskyi: teksty doli: biohr. narys* [Volodymyr Rutkivsky: Texts of destiny: biographical sketch]. V. I. Vernadskyi Nats. Library of Ukraine. Ternopil: Navchalna knyha–Bohdan. [in Ukrainian].
8. Marchenko, N. P. (2008). *Shukaємо heroia ta spivrozmovnyka...: prosopohrafichniy portret osobystosti v konteksti stanovlennia knyhovydannia dlia ditei v Ukraini* [Search for the character or the interlocutor...: prosopographic portrait of personality in the context of becoming book publishing for children in Ukraine]. *Ukraynska mova i literatura v serednikh shkolakh, himnaziiah, litseiakh ta kolehiumakh*, 11/12, 106–122. [in Ukrainian].
9. Popyk, V. I. (2013). *Resursy dovidkovoї biohrafichnoi informatsii: istorychnyi dosvid formuvannia, suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku: monohrafiia* [Resources of references biographical information, historical experience of formation, current status, problems and prospects]. V. I. Vernadsky Nats. Library of Ukraine. Kyiv. [in Ukrainian].
10. Chyshko, V. S. (1996). *Biohrafichna tradytsiia ta naukova biohrafiiia v istorii i suchasnosti Ukrainy* [Biographical tradition and scientific biography in the history and present of Ukraine]. Kyiv: BMT. [in Ukrainian].

Стаття надійшла 01.10.2018 р.

Popyk Volodymyr, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the NAS of Ukraine, Director of the Institute of Biographical Researches of VNLU (Kyiv).

Biography of Ukrainian academic of science in the latest research and publications of the Vernadsky National Library of Ukraine.

The V. I. Vernadsky National Library of Ukraine has to its credit the numerous fundamental archaeographic publications on the history of the National Academy of Sciences of Ukraine, biblio- and biobibliographic reference books, guides to the prominent scientists' personal archival funds, monographs dedicated to the heritage of important scientific figures. These are based on the previous elaborations resulting from the preparation of the multi-volume 'History of the National Academy of Sciences of Ukraine' documentary series, the scientific ordering of the National Academy of Sciences members', as well as other renowned Ukrainian scholars' personal archival funds and the formation of bibliographical indexes for the 'Sources of Ukrainian Biography' series. The basis for the mentioned publications also has its origins in the advancement of the electronic 'Ukrainian National Biographical Archive' and the unfolding of personal V. I. Vernadsky and M. S. Hrushevsky biographical e-archives. Scientist databases located by the VNLU on the 'Science of Ukraine: Access to Knowledge' information portal, in the 'Ukrainica' e-library and various other scientometric platforms became a thoroughly new way to represent the current professional potential in Ukrainian science.

The 'Volodymyr Ivanovych Vernadsky and Ukraine' theme is the issue of special concern to the activity of the VNLU, its urgency residing in the need to recover for Ukraine the name of its great son. Among the anniversary academic 'Selected Scientific Works by Academician V. I. Vernadsky' series, there are books devoted to his organizational scientific activity in Ukraine in years 1918–1921, an addition to this are his published correspondence with Ukrainian scholars, diaries and work bibliographies.

A significant contribution to biographical resources on Ukrainian academic science is the processing and publication of celebrated Ukrainian scientists' documentary heritage, respectable place is held by people engaged in the book and library field.

Scientists from VNLU Institute of Biographical Science have studied the domestic experience in the area, outlined methodical and theoretical approaches to the introduction of new forms and methods called to represent scientists' personalities. A great deal of work has been done about the tailoring of these means to the needs of varied readerships.

Key words: biographical studies, Ukrainian academic science, the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, Institute of Archival Studies of VNLU, Institute of Biographical Science of VNLU, electronic resources of biographical information.

Попик В. І., доктор исторических наук, профессор, член-корреспондент НАН Украины, директор Института биографических исследований НБУВ (Киев).

Биографика украинской академической науки в новейших исследованиях и публикациях Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского.

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского публикует фундаментальные археографические издания по истории НАН Украины, библиографические и биобиблиографические справочники, путеводители по личным архивным фондам выдающихся ученых, монографии, посвященные наследию деятелей науки. Их основой являются наработки, полученные в процессе подготовки многотомной документальной серии «История Национальной академии наук Украины», научного упорядочения личных архивных фондов членов НАН Украины и других выдающихся отечественных ученых, формирования библиографических указателей серии «Источники украинской биографистики» и наполнения электронного «Украинского национального биографического архива», развертывания персональных электронных биографических архивов В. И. Вернадского и М. С. Грушевского. Принципиально новой формой представления современного кадрового потенциала отечественной науки стали базы данных научных работников, размещенные на развернутом НБУВ информационном портале «Наука Украины: доступ к знаниям» и в электронной библиотеке «Украиника».

Особое место в деятельности НБУВ занимает тема «Владимир Иванович Вернадский и Украина», актуальность которой заключается в возвращении Украины имени ее великого сына. Это академическая юбилейная серия «Избранные научные труды академика В. И. Вернадского», книги о его научно-организационной деятельности в Украине в 1918–1921 гг., публикация переписки с украинскими учеными, дневников, библиографии трудов.

Значительным вкладом в биографику украинской академической науки является разработка и публикация документального наследия известных ученых, в том числе персоналии деятелей книжного и библиотечного дела.

Учеными Института биографических исследований НБУВ изучен опыт отечественной биографики, предложены теоретические и методические под-

ходы к внедрению новых форм и методов репрезентации персоналий ученых, в том числе достижению их эффективной адресной направленности на запросы различных читательских аудиторий.

Ключевые слова: биографика, украинская академическая наука, Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского, Институт архивоведения НБУВ, Институт биографических исследований НБУВ, электронные ресурсы биографической информации.

*Валентина Теодорівна ПЕТРИКОВА,
доктор філософії, докторант НБУВ
(Київ)*

**БІБЛІОТЕЧНА ТА БІБЛІОГРАФІЧНА
БІОГРАФІСТИКА
В ІСТОРІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКИ
(до сторіччя Національної академії наук України)**

Актуальність теми пов'язана з дослідженнями історії національної науки та святкуванням столітнього ювілею Національної академії наук України, створення якої у 1918 р. завершило процес організаційних пошуків української науки, активність якої найбільш очевидна упродовж ХІХ – на початку ХХ ст.

Фактом активізації національного наукового руху стало формування університетських наукових шкіл. У межах розгорнутих галузевих досліджень університетської науки формувалася когнітивна політика українського соціуму періоду відродження. Змістовність головних концептів когнітивного бачення еволюції українського суспільства пов'язана з іменами діячів науки, церкви, культури. Компетентнісний підхід, як методологічна база досліджуваної теми, дав змогу визначити змістовні ознаки поняття «діяч» щодо персоніфікації учасників наукового руху на українських землях періоду імперії. Оскільки базовим компонентом когнітивних процесів у соціумі, поряд із матеріальною сферою і енергетичними ресурсами, органічно є інформативність соціального середовища, акцент зроблений на визначенні ролі інформаційного компонента (через поняття «бібліографія» і «бібліотека») в науково-дослідній роботі представників наукових шкіл переважно гуманітарного спрямування.

Досягнення дореволюційної гуманітаристики наукових шкіл Києва, Харкова, Ніжина, Одеси, Умані стали змістовними орієнтирами для прийняття стратегічних рішень щодо організаційних основ Академії у 1918 р. Стратегія розвитку УАН мала органічною складовою рішення щодо створення різних підрозділів Академії, бібліографічна продукція яких враховувала потреби інформаційного забезпечення науки в її багатогалузевому системному знанні.

Ключові слова: бібліограф, бібліологія, бібліотекар, біографістика, компетенція, наука, професорська культура, професія.

Відзначаючи століття від дня заснування Національній Академії наук України, кожний науковець прагне висвітлити як буденні події в історії організації самої Академії, розгортання її наукової діяльності, так і досягнення та напрацювання національної науки у світовому кон-

тексті. Історію становлення та розвитку Академії наповнюють імена людей, які у сучасних енциклопедичних виданнях зазначені як «визначні діячі» з подальшим описом професійної діяльності на ниві фундаментальної та прикладної науки. Створення Української Академії наук (далі — УАН) у 1918 р. не було фактом миттєвого рішення. Передувала цій визначній події історія розгортання наукового руху на теренах земель, які складають нині державу Україну.

Науковий рух як явище соціального порядку еволюціонує у напрямі створення найдоцільніших організаційних форм наукової діяльності у пошуках істини. Його рушійна сила кумулюється у творчій діяльності людини, котра має потужну соціальну та особистісну мотивацію до удосконалення своїх наукових компетенцій на благо «народне». Саме так визначав завдання наукової та просвітницької діяльності перший ректор новоутвореного Київського університету Св. Володимира Михайло Максимович. Внесок кожного науковця у справу розгортання наукового руху в етнічно визначених землях України та в організацію УАН із 1918 р. до нині є важливою соціальною мотивацією для написання довершено об'єктивної та вивіреної біографічної праці. Багато-профільність дослідження є ускладнюючим фактором проведення такої біографічної роботи. На порядок денний визначення методологічного підґрунтя для означеного напрямку біографістики є фактор наукознавчого порядку, який за сутністю відтворює особливості протікання наукотворчої праці у ХХ ст., а саме — фактор глибокої диференціації наукової та професійної діяльності, як наслідок — розгортання досліджень у макро- та мікропросторах. Користуючись сучасними класифікаторами професій для виміру значущості наукової спадщини кожної історичної постаті для галузевого напрямку науки, найчастіше використовують визначення «універсальність», «енциклопедичність», «синкретичність». Еволюціонувалась і об'єктно-предметна сфера науки — від первинного поділу на природничі та гуманітарні науки до сучасних багаторівневих полісемантичних структур кожного галузевого напрямку науки. Поліфункціональність як атрибут предметного середовища досліджень у царині гуманітарних наук, яку ми спостерігаємо ще у межах ХІХ ст., втрачає свої якісні визначення для предметної сфери науки ХХ ст.

Історичні особливості еволюціонування структури знання органічно відбивалися на професійній визначеності науковців. Це твердження є характерним для світового контенту науки. Тому в історії організації УАН, особливо її визначального періоду 1918–1934 рр., можемо спостерігати окремі стратегічні та тактичні структурні рішення, що враховували досвід «освіченої» у цих питаннях Європи. Структура УАН, із її поділом на відділення, кафедри, комісії, бюро, лабораторії,

архіви, музеї, бібліотеки, потребувала чіткої визначеності у питанні кадрів. Професійні компетенції відігравали визначальну роль у прийнятті рішень щодо праці у галузевих відділеннях УАН. Історико-філологічна, юридична, природнича освіта мала усталене трактування компетенцій учених для початку дослідницької роботи в УАН.

Окремі складнощі змістовного порядку мали посади «бібліотекар» і «бібліограф». Пояснення такого факту слід шукати в історичній площині системі освіти, що існувала в часи імперії. Вищі навчальні заклади не готували фахівців за напрямом «бібліотечна справа». Окремі компетенції бібліотечної та бібліографічної роботи подавалися на жіночих курсах при університетах і педагогічних інститутах. Із початку ХХ ст. постає потреба готувати професійних бібліографів для просвітницької, наукової діяльності, державної служби у губернських статистичних комітетах. Однак, підготовка фахівців за цим напрямом не стала у Російській імперії справою поширеної державної освітянської практики. Одним із нечисленних досвідів підготовки бібліографів за компетенціями вищої освіти у дореволюційні часи став Московський народний університет імені А. Л. Шанявського, у якому отримав свою бібліографічну освіту у 1914–1915 рр. відомий для теренів розселення слов'янських народів бібліограф ХХ ст. Микола Здобнов.

Професійна підготовка бібліотекарів і бібліографів у системі вищої освіти України розпочалась 1929 р. у Харкові. Окремі викладені факти із історії бібліотечної та бібліографічної освіти в Україні свідчать про суттєві особливості кадрової стратегії УАН у 1918 р., коли постало питання організації Всенародної бібліотеки України при УАН (далі — ВБУ) та підручних бібліотек галузевих кафедр при відділеннях УАН для роботи з друкованими джерелами. Бібліографічних навичок роботи з наукової обробки первинних документів потребували словникові комісії, комісії з вивчення старожитностей, комісії з розгортання у 1920-х рр. біографічних досліджень, комітети та комісії по дослідженню продукційних сил України. Історія організації УАН свідчить про виваженість і прогностичність прийняття кадрових рішень відносно кожної особи для справи науки в Україні.

Зважаючи на фактор впливу особистості на розбудовчі процеси, а також те, що науковий потенціал кожного із учасників розбудови УАН відтворений у науковому доробку нації [2; 3; 4; 7], біографії співробітників УАН та ВБУ при УАН визначального організаційного періоду існування Академії привертають сучасних науковців можливістю створення системної історії Національної Академії. Не є виключенням також історія Бібліотеки УАН [3; 4]. Біографічний компонент у таких дослідженнях домінує [8; 16]. Однак, особливості методологічної складової більшості досліджень (зокрема, досягнення

вітчизняного бібліотекознавства та бібліографознавства переважно у другій половині ХХ ст. у межах стандартизованого бачення об'єктного середовища цих наук) не змоги створити цілісне знання соціальної та особистісної мотивації щодо бібліографічної та бібліотечної діяльності співробітників ВБУ при УАН та самої УАН, на чому наполягав у період своєї діяльності у ВБУ М. І. Ясинський [17].

Дослідити мотиваційні виміри бібліографічної та бібліотечної практики вчених, які своєю діяльністю створили виняткову бібліографічну та бібліотечну культуру й органічно інтегрували їх у діяльність УАН та ВБУ при УАН дають змогу сучасні напрацювання щодо професійних компетенцій бібліографів і бібліотекарів [9]. Для національної біографістики доцільність такого дослідження пояснюється необхідністю окреслити витоки типологічних ознак професійного спрямування бібліографів і бібліотечних працівників, які можливо застосувати у якості визначення наукових компетентностей у сфері наукової творчості особистостей за статусом «визначний діяч української науки».

До списків «членів УАН» уже у перші п'ять років існування Академії входили вчені, наукова спадщина яких дала підстави багатьом сучасним дослідникам «залучити» їх до професійної групи «бібліограф». Наслідки цих, уже довгий час атрибутованих досліджень, відтворені у сучасних довідкових виданнях. Серед перших академіків УАН вирізняються в цьому сенсі Д. Багалій, М. Біляшівський, М. Грушевський, С. Єфремов, В. Іконніков, А. Кримський, А. Лобода, В. Петець, М. Птуха, М. Сумцов, П. Тутковський, Ф. Шміт. Звертає на себе увагу при ретельному дослідженні наукової спадщини цих науковців її так звана «бібліографічна» складова. Враховуючи особливості їхньої професійної освіти та перелік створених ними наукових оглядів, покажчиків, рефератів, путівників, рецензій на нові видання у науковій пресі тих історичних часів, слід говорити про особистісну академічну культуру, якій була притаманна вмотивована науковими потребами робота з письмовими джерелами та їхній бібліографічний опис на рівні наукової обробки тексту. Такі професійні компетенції, які сьогодні ми визначаємо як бібліографічні, входили до системної підготовки істориків, філологів, правознавців, фахівців із природничих наук, що надавалася більшістю університетів часів імперії. При викладанні навчального матеріалу традиційною вимогою до читання лекції вважалося подати спочатку огляд джерел, а потім сам виклад галузевого знання. Оскільки тексти лекцій обов'язково друкувалися професорами посеместрово, то навіть первинна атрибуція структури друківаних текстів лекцій нагадує сучасні види інформаційних видань — реферативні або оглядові видання. Для студентів більшості

гуманітарних спеціальностей у навчальний процес була закладена форма заняття під визначенням «практики» для роботи з письмовими джерелами за різним навчальним і науковим призначенням. Так органічно бібліографія за своєю сутністю ставала «бібліографічним методом» оволодіння галузевим знанням. Подальший розвиток бібліографічного методу у практиці наукової роботи майбутнього вченого досягав рівня оглядів наукової проблеми, доведення його змістовності до рівня нового знання. Така еволюція ціннісних орієнтирів ученого відносно можливостей і значимості бібліографії простежується у сутнісних ознаках професорської культури на рівні XIX – поч. XX ст. у вітчизняних наукових колах. У сучасній терміносистемі інформаційного середовища професорська культура має складову «інформаційна культура» [12].

У наукових школах університетів на українських землях існувало чітке дослідницьке усвідомлення щодо бібліографії. Бібліографія як довершена наукова праця можлива на умовах «библиографической наблюдательности», «библиографического разыскания» з метою «новости библиографической» [10, с. 670–677]. Бібліографи з історико-філологічною освітою, як автори-упорядники бібліографічних праць, мали професійне визначення серед самих науковців — «книжники». Саме такими книжниками були В. Сопіков, П. Кеппен, П. Строев, Єпископ Філарет, митрополит Євгеній (Болховітінов). Професор В. Іконніков у своїх історіографічних дослідженнях порівнював себе із бібліографом, який ретельно стежить за новими літературними джерелами [1, с. 172]. Д. Багалій у лекційній практиці «...спочатку подавав огляд джерел, а потім висвітлював історію розвитку історичної науки...» [1, с. 270].

Еволюція бібліографічного методу у системі методичного апарату гуманітарного знання у доорганізаційний період історії науки призвела до визначення щодо «бібліографії» (узагальнююче тлумачення всіх видів бібліографічної практики) функції допоміжності. Учасниками бібліографічної практики у напрямі формування національного наукового комунікаційного простору у межах території імперії за виваженим історичним дослідженням М. Здобнова слід вважати М. Бантиш-Каменського, Є. Болховітінова, В. Вернадського, М. Вовчок, П. Кеппена, Ф. Кеппена, М. Комарова, М. Костомарова, О. Котляревського, І. Котляревського, О. Кочубинського, О. Лазаревського, О. Маркевича, В. Межова, Л. Модзалевського, В. Петрова, династію вчених Срезневських.

Поширити біографічний вимір історії науки та історії бібліографії України надають можливість галузеві дослідження І. Корнейчика та З. Зайцевої [5; 8]. Дослідники ввели до наукового обігу фактографіч-

ний матеріал науково-бібліографічної практики вчених західних земель, півдня України, Криму. Розгортання системної бібліографічної праці у межах наукового руху в Україні ХІХ – поч. ХХ ст. було визначено авторами як «нова бібліографія» у порівнянні з попередніми періодами синкретичного стану бібліографії [8, с. 48].

Для української бібліографічної біографістики множинність фактів внутрішнього усвідомлення потреби активного використання бібліографічного методу у науковій роботі науковців-початківців і шанованих учених, були соціально обґрунтованими потребами комплексу національно-особливого знання — українознавством. Гармонійне поєднання особистісних потреб представників науки до наукової самореалізації та зовнішніх еволюційних змін сприяли появі уособлено функціональних бібліографічних товариств та об'єднань у Львові, Одесі, Києві, Харкові, Умані.

Змістовне тлумачення допоміжності бібліографії як науково обґрунтоване усвідомлення більшості представників наукових шкіл українського історичного простору органічно увійшло у свідомість кадрового менеджменту Тимчасового комітету по заснуванню УАН та Президії новоутвореної УАН. Найбільш обґрунтоване та науково ємке визначення бібліографії у межах її допоміжності подав академік М. Птуха, перебуваючи на посаді Голови Бібліографічної комісії УАН (далі — БК): «За доби реконструкції всього народного господарства, за доби культурної революції велетенської ваги набуває книга та бібліографія — як наука, що має вивчати книгу, виявляти книжкові багатства, оцінити їх, описати, вести всебічний облік книжкового ринку й дати всякому змогу швидко орієнтуватися в колосальному книжковому та статейному матеріалі» [13]. БК УАН стала виразником переважно соціальної функції бібліографії, підкреслюючи значимість її як соціально обґрунтованої практики. На порядку денному стояло питання про створення різновидів соціальних інститутів, які б обіймали масштабність бібліографічної практики. На цьому історичному етапі було підсумовано досягнення «періоду індивідуалістів-бібліографів» (за І. Корнейчиком) і визначилися намагання у планово-вивіреному порядку щодо створення організаційної мережі бібліографічних установ. 1920-ті рр. були останніми, коли наукова громадскість України використовувала поняття «бібліографічний інститут» для визначення організаційних форм бібліографічної практики для потреб науки та господарства. Ідея організації бібліографічного інституту на правах самодостатньої науково-дослідної організації залишилася виключно ідеєю. Революційною ідеєю було визнано необхідність концентрувати бібліографічні процеси у межах бібліотечної практики [2]. Доленосне для бібліографії організаційне рішення об'єднання «бібліотечно-бібліографічних»

практик на довгі роки радянської науки окреслило стратегію розвитку бібліографознавства на визнання бібліографії самодостатньою наукою через філософську ідеалізацію, визначення ціннісних орієнтирів професії «бібліограф» та зіставлення з історією бібліографії Європи, як законодавицю у цьому діяльністному напрямі, для удосконалення сучасної стратегії відносно бібліографічної діяльності вже у змістовних ознаках інформаційного суспільства [9; 12; 16].

Організаційно-функціональна єдність поняття «бібліотечно-бібліографічна» порушує у межах теми гносеологічні підстави бібліотечної біографістики для України. Ідеографія такого концепту дослідження має розлогі межі авторських досліджень. На тлі світової історії бібліотек в Україні історичні витоки бібліотечної справи пов'язані з іменами політичних, громадських, церковних діячів із часів Київської Русі. У історичній хронології давньосховищ, книгосховищ, бібліотек вписано діяльність Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха, династії Острозьких і Розумовських. Дослідження щодо перелічених персоналій актуалізуються сучасниками шляхом модернізації методичних засад наукової праці. Особливо методичні та методологічні удосконалення притаманні дослідженням персони Ярослава Мудрого, його переважно гуманітарній політиці у державі та організації бібліотеки, що у більшості дослідників визначається через поняття «бібліотека Ярослава Мудрого». Місце її знаходження, характеристика книжкових фондів, книгописання та книгоописання стають за предмет оригінальних, з погляду наукової міфотворчості, наукових досліджень [15]. Можливо цей факт є єдиним випадком в історії бібліотечної справи України, коли у одному понятті сфокусовано типологічні ознаки державної бібліотеки та особистої бібліотеки. Подальша історія бібліотек України диференційовано розглядала ці дві типологічні ознаки бібліотек.

Сучасні системні дослідження у напрямі історії православної церкви вводять до наукового обігу бібліотечної біографістики України ім'я ігумена Київського Видубицького монастиря Варлаама (Ясинського). За час свого перебування у 1646–1650 рр. настоятелем Київського златоглавого монастиря, ним було «оновлено оздоблення Софійського собору» та як наслідок таких перетворень «...він влаштував при ньому бібліотеку і упорядкував архів» [11]. Із бібліотекою Софійського собору пов'язана наукова та бібліографічна діяльність митрополіта Київського Євгенія (Болховітінова). Довершеність наукової обробки рукописних і стародрукованих книг бібліотеки Софії, як фахівця з історії церкви, дає можливість говорити про особливості історико-бібліографічного методу вченого та його впливовості на пізнавальний результат у вигляді типового розмаїття науково-бібліографічної спадщини [14].

Від бібліотеки Софії Київської до ВБУ при УАН простягається історія бібліотечно-бібліографічної теорії та практики, яка у біографічному вимірі наукових шкіл і галузевого спрямування представлена іменами науковців Києво-Могилянської академії, Московської Слов'яно-греко-латинської академії, Київської духовної академії (далі — КДА), Київського, Харківського, Московського, Санкт-Петербурзького університетів, Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька. Окремо слід означити гіпотезу щодо наявності у цьому галузевому напрямі біографістики династичних персон. І першою такою династією в історії наукової бібліотечно-бібліографічної біографістики є Ясинські. Династичне дослідження у майбутньому повинно бути системним із урахуванням внеску кожного із носіїв прізвища «Ясинський», хто мав і мають стосунок до громади Києва та Київської єпархії. Діяльність останнього відомого нам із окресленої династичної групи Михайла Ілліча Ясинського, випускника Київського університету Св. Володимира історико-філологічного факультету, мала для розбудови ВБУ при УАН і бібліографічної справи в цілому в Україні доленосне значіння.

Історія КДА, як навчального та наукового центру з дослідження сакральних рукописів і стародруків визначила імена дослідників історії церкви, наукова спадщина яких змістовно надала можливості сформуванню концептуальних вимірів наукового опису окреслених видів документів для ідентифікації їх кожному із галузевих напрямів дореволюційної гуманітаристики — літературознавстві, мовознавстві, лінгвістиці, історії, мистецтвознавстві, бібліології. Науково усталеним для національного наукознавства є поняття «когорти церковних істориків». Кожного з представників цієї визнаної школи — Ф. Титова, С. Голубєва, М. Петрова, О. Лебедева, Г. Крижанівського, В. Березіна, І. Малишевського, наукова праця яких припадає на кінець ХІХ – поч. ХХ ст., можливо вважати першими фундаторами концептуальних положень національної ретроспективної бібліографії. Із представників наукової школи історії церкви у ВБУ при УАН найплідніше працювали на ниві бібліографії М. Сагарда та В. Іваницький. Наукова спадщина вчених із званням «професор» відносно теоретичних проблем бібліографії відзначається фундаментальним підходом, має міждисциплінарні виміри та прогностичні судження. ВБУ стало лабораторією для апробування ними своїх професійних бібліографічних компетентностей. Аналізуючи творчий доробок науковців як співробітників ВБУ слід відзначити глибоку наукову виваженість (на рівні філософської аксіології) багатьох положень наукового проекту по створенню українського бібліографічного репертуару (далі — УБР). Значення УБР для культурної реконструкції

1920-х рр. М. Сагарда розглядав із філософських позицій світоглядності та прагматичності. Соціальний вимір УБР, як концептуальна позиція ВБУ при УАН та самої УАН, стала логічним продовженням камеральних студій опрацювання сакральних джерел школою істориків церкви.

Школою європейського прагматизму у бібліографічному знанні слід окреслити науковців із історико-філологічною освітою імператорських університетів імперії. М. Максимович, обравши Україну місцем своїх гуманітарних студій після Московського університету, сформулював головний аксіологічний вимір цього галузевого знання — «народність». Це перше теоретичне обґрунтування позиції «комплексного знання» у системі гуманітаристики, що далі визначилось як «українознавство». Бібліологічні студії М. Максимовича були оцінені науковцями XIX ст. як перші системні праці. Відзначалися своїм професіоналізмом у роботі зі стародруками та рукописними джерелами науковці Київського університету. У галузевих дослідженнях прийнято навіть таке визначення відносно цього напрямку роботи з джерелами: «В. Перетц та його палеографічно-бібліографічна школа в Україні». Вказана хронологія започаткування та становлення цієї школи — «1907–1914», дає можливість констатувати вплив ідей когорти науковців на зміст розгорнутих в УАН та ВБУ дослідів раритетних для України джерел. Серед представників школи такі відомі імена як: С. Маслов, О. Назаревський, І. Огієнко, П. Попов, І. Каманін. Методологічні напрацювання у напрямі допоміжних історичних дисциплін В. Антоновича, М. Грушевського, В. Іконнікова, М. Грота, В. Новодворського торкалися питань бібліографії з позицій функціонального розмежування та співвідносності її з історичним знанням. Бібліографічні студії, переважно філологічного спрямування, науковців Харківського університету протягом XIX ст. визначили домінуючу тематику бібліографічної практики у структурних підрозділах УАН практично до періоду сьогодення — «бібліографія нової української літератури». З позицій значущості поєднання філології та бібліографії розпочав у стінах ВБУ при УАН свої новаційні організаційні практики Ю. Меженко. До стратегічних напрямів роботи ВБУ Ю. Меженко привніс компетентності історика та філолога, примножені теоретичним надбанням у царині бібліології свого наукового керівника у роки студентства у Московському університеті професора М. Лісовського.

ВБУ при УАН стала першою державницькою «лабораторією» апробування множини авторських концепцій, які персоніфікувалися науковим статусом співробітників Бібліотеки та усвідомленого втілення ними теоретичних і методичних прийомів роботи з документами, характерних для університетських шкіл України. С. По-

стернак, П. Стебницький, Г. Житецький, В. Іваницький, М. Ясинський, М. Сагарда, як керівники різних підрозділів ВБУ, приймали виважені рішення щодо внутрішніх процесів ефективного опрацювання книжкових фондів і зовнішніх функціональних призначень Бібліотеки у структурі УАН із метою створення полісемічного інформаційного простору для розвитку науки. Ідея науковців ВБУ про створення такого простору на координаційних засадах стала домінуючою на Першому з'їзді наукових бібліотек України у 1925 р. Прогностичність такого рішення для бібліотечної справи України визначила високий рівень професійної довершеності для всіх ланок діяльності мережі наукових бібліотек. А бібліографія отримала визначення свого ціннісного функціонального призначення для науки на стадії розробки державних і наукових планів-проектів досліджень, створення колегіального наукового органу в межах всієї України для прийняття консенсусних рішень її розвитку — Бібліографічної комісії УАН. Цим організаційним нововведенням було остаточно визначено багатогалузеву спрямованість бібліографії, що відрізняло її наукові позиції від дореволюційної гуманітаристики.

Таким чином бібліотечну та бібліографічну біографістику в Україні слід розглядати як самодостатній науковий комплекс, насичений фактографічною інформацією історичного змісту та системи гіпотетичних передбачень, галузевих теоретичних вимірів, визначення тенденційності та закономірностей відносно протікання історичних явищ, окреслення методологічного та методичного підґрунтя у межах їх персоніфікації. Бібліографічна біографістика має потужніший науковий ареал досліджень, оскільки особливості бібліографії на рівні компетентностей людини дають змогу визначати довершеність пізнавального (когнітивного) результату. У межах соціуму можливо говорити про стан когнітивної складової національної стратегії розвитку, оскільки у діяльнісну природу бібліографії закладено показник інформативності суспільства на кожному з його історичних періодів розвитку. Бібліографія, з її розвинутою організаційною структурою включаючи і бібліотеки, на рівні філософського обґрунтування її інформаційної природи, є повноцінним ресурсом діяльності людини та соціуму поряд із матеріальними та енергетичними ресурсами.

1. *Богдашина О. Н.* Позитивізм в історичній науці в Україні (60-ті роки XIX ст. – 20-ті рр. XX ст.) [Текст] / О. Н. Богдашина. – Харків, 2013. – 560 с.
2. *Добко Т. В.* Довідково-бібліографічна діяльність наукових бібліотек Національної Академії наук України: становлення та розвиток (XX ст. – перше десятиліття XXI ст.) [Текст] / Т. Добко ; [відп. ред О. С. Они-

- шенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського]. – Київ, 2013. – 374 с.
3. *Дубровіна Л. А.* Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті [Текст] / Л. А. Дубровіна, О. С. Оніщенко. – Київ, 2009. – 530 с.
 4. *Дубровіна Л. А.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941 [Текст] / Л. А. Дубровіна, О. С. Оніщенко. – Київ : НБУВ, 1998. – 337 с.
 5. *Зайцева З. І.* Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) [Текст] / З. І. Зайцева. – Київ : КНЕУ, 2006. – 368 с.
 6. *Здобнов Н. В.* История русской библиографии до начала ХХ века [Текст] / Н. В. Добнов ; АН СССР ; Библиотека. – Москва : Изд-во АН СССР, 1959. – 512 с.
 7. *Ківшар Т. І.* Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923 рр.) [Текст] / Т. І. Ківшар. – Київ : ЛОГОС. – 1996. – 344 с.
 8. *Корнейчик І. І.* Історія української бібліографії. Дожовтневий період [Текст] / І. І. Корнейчик. – Харків : Ред.-вид.від. Книж.палати УРСР, 1971. – 374 с.
 9. *Леонов В. П.* Библиография как профессия [Текст] / В. П. Леонов ; НЦ исслед. истории кн. культуры. – Москва : Наука, 2005. – 128 с. – (Книжная культура в мировом социуме: теория, история практика).
 10. *Максимович М. А.* Собр. Сочинений: в 3-х тт. Т. 3. Языкознание. История словесности [Текст] / М. А. Максимович. – Киев : Типог. аренд. Е.Т.Керер, 1880. –744 с.
 11. *Православная энциклопедия: в 50-ти тт. Т. 6* [Текст]. – Москва : ЦНЦ «Православная энциклопедия», 2003. – С. 605–606
 12. *Петрикова В. Т.* Інформаційна культура М.Грушевського в національній соціокультурній творчості [Текст] / В. Т. Петрикова // Українознавчий альманах. –2010. – № 2. – С. 123–126.
 13. *Птуха В. М.* До сектору науки НКО УСРР [Текст] / В. М. Птуха // ІР НБУВ. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 365, л.17.
 14. *Рукавіцина-Гордізівська Є. В.* Бібліографія наукової спадщини Київського митрополита Євгенія (Болховітінова) [Текст] / Є. Рукавіцина-Гордізівська // Рукописна та книжкова спадщина України: археограф. дослідження унікальних архівних і бібліотечних фондів. – 2005. – Вип.10. – С. 311–328.
 15. *Солонська Н.* Бібліотека Ярослава Мудрого: бібліографічне моделювання як засіб наукової реконструкції бібліотеки Київської Русі [Текст] / Н. Солонська // Там само. – С. 443–447.
 16. *Черниш Н. І.* Бібліографічна комісія НТШ як центр дослідження української книги (1909–1939) [Текст] / В. Черниш. – Київ : Наша культура і наука, 2008. – 216 с.
 17. *Ясинський М. І.* [Рецензія] До історії української бібліографії ХІХ ст. [Текст] / М. І. Ясинський / Питання бібліографії : зб. ст. – Київ : Наук. думка, 1967. – 214 с. [машинопис] // ІР НБУВ. Архів НБУВ, оп. 2, спр. 138, арк.191–214.

REFERENCES

1. Bohdashyna, O. N. (2013). *Pozytyvizm v istorychnii nauksi v Ukraini (60-ti roky XIX st. – 20-ti rr. XX st.)* [Positivism in historical science in Ukraine

- (60s of the nineteenth century – 20th years of the twentieth century)]. Kharkiv. [in Ukrainian].
2. Dobko, T. V. (2013). *Dovidkovo-bibliohrafichna diialnist naukovykh bibliotek Natsionalnoi Akademii nauk Ukrainy: stanovlennia ta rozvytok (XX st. – pershe desiatylittia XXI st.)* [Reference and bibliographic activity of the scientific libraries of the National Academy of Sciences of Ukraine: formation and development (XX century – the first decade of the XXI century)]. Kyiv. [in Ukrainian].
 3. Dubrovina, L. A. & Onishchenko, O. S. (2009). *Bibliotekna sprava v Ukraini v XX stolitti* [Library business in Ukraine in the twentieth century]. Kyiv. [in Ukrainian].
 4. Dubrovina, L. A. & Onishchenko, O. S. (1998). *Istoriia Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. 1918–1941 rr.* [History of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky. 1918–1941]. Kyiv. [in Ukrainian].
 5. Zaitseva, Z. I. (2006). *Ukrainskyi naukovyi rukh: instytutsionalni aspekty rozvytku (kinets XIX – pochatok XX st.)* [Ukrainian Scientific Movement: Institutional Aspects of Development (the end of the nineteenth and early twentieth century's)]. Kyiv. [in Ukrainian].
 6. Zdobnov, N. V. (1959). *Istoriia russkoi bibliografii do nachala XIX veka* [The history of the Russian bibliography before the beginning of the twentieth century]. Moscow. [in Russian].
 7. Kivshar, T. I. (1996). *Ukrainskyi knyzhkovyi rukh yak istorychne yavyshe (1917–1923 rr.)* [Ukrainian book movement as a historical phenomenon (1917–1923 bienniums)]. Kyiv. [in Ukrainian].
 8. Kornieichyk, I. I. (1971). *Istoria ukrainskoi bibliografii. Dozhovtnevyyi period* [History of the Ukrainian bibliography. Pre-October period]. Kharkiv. [in Ukrainian].
 9. Leonov, V. P. (2005). *Bibliografiia kak professiia* [Bibliography as a profession]. Moscow. [in Russian].
 10. Maksimovich, M. A. (1880). *Sobranie sochinenii* [Collected works]. (3th ed.). Vol. 3. Kyiv. [in Ukrainian].
 11. *Pravoslavnaia enciklopediia* [Orthodox Encyclopedia]. (50th ed.). (2003). (Vol. 6, pp. 605–606). Moscow. [in Russian].
 12. Petrykova, V. T. (2010). *Informatsiina kultura M. Hrushevskoho v natsionalnii sotsiokulturnii tvorchosti* [Hrushevsky's Information Culture in National Socio-Cultural Creativity]. *Ukrainoznavchyyi almanakh*, 2, 123–126. [in Ukrainian].
 13. Ptukha V. M. *Do sektoru nauky NKO USRR* [To the science sector of the NKO of the Ukrainian SSR]. *Institute of Manuscripts of Vernadsky National Library of Ukraine*. Archives of Vernadsky National Library of Ukraine, in. 1, p. 365, l.17. [in Ukrainian].
 14. Rukavitsyna-Hordziievska, Ye. V. (2005). *Bibliografiia naukovoї spadshchyny Kyivskoho mytropolita Yevheniia (Bolkhovitinova)* [Bibliography of the scientific heritage of Kyiv metropolitan Evgenia (Bolkhovitinova)]. In *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy: arkeohrafichni doslidzhennia unikalnykh arkhivnykh ta biblioteknykh fondiv*. (Vol. 10, pp. 311–328). [in Ukrainian].
 15. Solonska, N. (2005). *Biblioteka Yaroslava Mudroho: bibliohrafichne modeliuvannia yak zasib naukovoї rekonstruktsii biblioteky Kyivskoi Rusi* [Li-

- brary of Yaroslav the Wise: bibliographic modeling as a means of scientific reconstruction of the library of Kievan Rus]. In *Rukopysna ta knyzhкова spadshchyna Ukrainy: arkheohrafichni doslidzhennia unikalnykh arkhivnykh ta biblioteknykh fondiv*. (Vol. 10, pp. 443–447). [in Ukrainian].
16. Chernysh, N. I. (2008). *Bibliohrafichna komisiiya NTSh yak tsentr doslidzhennia ukrainskoi knyhy (1909–1939 rr.)* [Bibliographic commission of the NTSh as the center for studying the Ukrainian book (1909–1939)]. Kyiv. [in Ukrainian].
 17. Yasynskiy, M. I. *Do istorii ukrainskoi bibliohrafii XIX st.* [To the history of the Ukrainian bibliography of the nineteenth century]. In *Pytannia bibliohrafii*. (1967). Kyiv. [mashynopys]. In *Institute of Manuscripts of Vernadsky National Library of Ukraine*. Archives of Vernadsky National Library of Ukraine, in. 2, c. 138, p.191–214. [in Ukrainian].

Стаття надійшла 03.09.2018 р.

Petrycova Valentyna, Doctor of Philosophy, Doctoral Student of VNLU (Kyiv).

Library and bibliographic biography in the history of the organization of national science (to the centenary of the National Academy of Sciences of Ukraine).

The urgency of the topic is related to the studies of the history of national science and the celebration of the centennial of the National Academy of Sciences of Ukraine. The creation of the Ukrainian Academy of Sciences in 1918 completed the process of organizational searches of the Ukrainian science, whose activity was most obvious during the XIX and early XX centuries.

The formation of university scientific schools showed the activation of the national scientific movement. Within the framework of the detailed branch studies of university science, the cognitive policy of the Ukrainian society of the renaissance period was formed. The content of the main concepts of cognitive vision of the evolution of Ukrainian society is associated with the names of the leaders of science, church, culture. The competence approach, as a methodological basis for the researched subject, allowed determining the meaningful features of the notion of “person” in relation to the personification of participants in the scientific movement on the Ukrainian lands of the period of the empire. Since the basic component of cognitive processes in a society is the informativity of the social environment, along with the material and energy resources, the emphasis is on determining the role of the information component (through the concepts of “bibliography” and “library”) in the research work of representatives of scientific schools, mainly humanitarian.

The achievements of the pre-revolutionary humanities of the academic schools of Kyiv, Kharkiv, Nizhyn, Odesa and Uman became meaningful benchmarks for making strategic decisions regarding the organizational foundations of the Academy in 1918. An integral component of the development strategy of the UAS was the decision to create a variety of units, whose bibliographic products would address the needs of information support of science in its multidisciplinary system knowledge.

Key words: bibliographer, bibliography, librarian, biographical science, competence, science, professorial culture, profession.

Петрикова В. Т., доктор філософії, докторант НБУВ (Київ).

Библиотечная и библиографическая биографистика в истории организации национальной науки (к столетию Национальной академии наук Украины).

Актуальность темы связана с исследованиями истории национальной науки и празднованием столетнего юбилея Национальной академии наук Украины. Создание Украинской Академии наук в 1918 г. завершило процесс организационных поисков украинской науки, активность которой наиболее очевидна на протяжении XIX – начала XX вв.

Фактом активизации национального научного движения стало формирование университетских научных школ. В рамках развернутых отраслевых исследований университетской науки формировалась когнитивная политика украинского социума периода возрождения. Содержательность главных концептов когнитивного видения эволюции украинского общества связана с именами деятелей науки, церкви, культуры. Компетентностный подход, в качестве методологической базы исследуемой темы, позволил определить содержательные признаки понятия «деятель» относительно персонализации участников научного движения на украинских землях периода империи. Поскольку базовым компонентом когнитивных процессов в социуме, наряду с материальной сферой и энергетическими ресурсами, органично является информативность социальной среды, акцент сделан на определении роли информационного компонента (через понятия «библиография» и «библиотека») в научно-исследовательской работе представителей научных школ преимущественно гуманитарного направления.

Достижения дореволюционной гуманитаристики научных школ Киева, Харькова, Нежина, Одессы, Умани стали содержательными ориентирами для принятия стратегических решений относительно организационных основ Академии в 1918 г. Органической составляющей стратегии развития УАН были решения относительно создания различных подразделений Академии, библиографическая продукция которых учитывала потребности информационного обеспечения науки в ее многоотраслевом системном знании.

Ключевые слова: библиограф, библиология, библиотекарь, биографистика, компетенция, наука, профессорская культура, профессия.

*Наталія Петрівна МАРЧЕНКО,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ)*

*Вікторія Василівна ПАТИК,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ)*

«УКРАЇНЬСЬКА БІОГРАФІСТИКА = BIOGRAPHISTICA UKRAINICA»: ФІКСАЦІЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ БІОГРАФІЧНОГО ДИСКУРСУ В УКРАЇНІ

У статті аналізуються публікації наукового збірника «Українська біографістика = Biographistica Ukrainica» (1996–2018 pp.). Виокремлено основні напрями біографічних публікацій та розкрито їх інформаційні можливості.

Збірник є визнаною платформою найгрунтовніших фахових дискусій у біографічній сфері в Україні. На його основі виникли та розвиваються нові для української науки дослідницькі напрями (вивчення досвіду і сучасних проблем світової і вітчизняної біографіки, вдосконалення моделей і жанрів довідкової біографістики, формування електронних ресурсів біографічної інформації, розширення джерельної бази біографічних досліджень, застосування біографічної інформації для вивчення міжетнічних і міжкультурних взаємодій, патріотичної консолідації). Авторами «Української біографістики» дано значний поштовх розвитку сучасної персональної бібліографії, дослідженням бібліотечної, гендерної, музичної, слов'язознавчої біографіки, вивченню виховного значення біографічної літератури для дітей та юнацтва. Також запропоновано нові формати досліджень із «класичних» напрямів гуманітаристики, пов'язаних із біографікою, — мемуаристики, археографії, поширення в суспільстві біографічного знання, форм і методів комунікації з читацькою аудиторією та видавничими й інформаційними структурами, піднесення ролі у цій роботі бібліотек.

Ключові слова: біографістика, Інститут біографічних досліджень, науковий збірник, біографічна спільнота, джерела біографічного дослідження.

Біографістика (як спеціальна наукова дисципліна гуманітарного циклу) та біографіка (як сфера наукових історико-біографічних досліджень, літературної і публіцистичної творчості, видавничої й інформаційної роботи) традиційно були і нині залишаються в Україні важливим чинником духовного та інтелектуального поступу, котрий формує національне самоусвідомлення та безпосередньо впливає на консолідацію суспільства. Як складова соціально значущої інформації біографічна проблематика є також важливою частиною інформаційної безпеки України та дієвим знанневим ресурсом суспільства. Задля здійснення методологічних, теоретичних і методичних досліджень, спрямованих на осмислення та врахування вітчизняного й світового досвіду біографіки та біографістики 1996 р. у складі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського був заснований спеціалізований академічний науковий підрозділ — Інститут біографічних досліджень (далі — ІБД, Інститут), навколо якого поступово згуртувалося фахове співтовариство кваліфікованих дослідників-біографістів. Із метою забезпечення розвитку історико-біографічних досліджень Інститутом видається (нині — щорічно) продовжуваний науковий збірник «Українська біографістика = Biographistica Ukrainica» (всього вийшло 16 випусків), що є фаховим із історичних наук і соціальних комунікацій та індексований низкою авторитетних у сфері соціогуманітарних наук зарубіжних наукометричних баз.

На сторінках видання відображений процес формування біографічних студій в країні, широкий спектр теоретичних і методичних напрацювань щодо творчого інструментарію біографістів, процес появи нових типів і видів біографічного письма тощо. Нині, осмислюючи столітню діяльність НБУВ та НАН України, в якій значну роль відіграло й біографічне знання зокрема, видається вартим уваги проаналізувати та систематизувати фактологічний масив інститутського видання. Відтак, **метою** нашої статті є: на основі аналізу матеріалів наукового збірника «Українська біографістика» з'ясувати, як саме і чому змінювалися проблемно-тематичні зрізи вітчизняного біографічного знання впродовж останнього двадцятиліття, та які перспективні напрями подальшого поступу вже означилися. Ми ставили перед собою завдання порівняти, як змінювалося упродовж цього часу коло дослідників і цікавих їм тем та персоналій, що вплинуло на біографічний дискурс загалом, що саме й чому стало в біографістиці тенденцією, а які напрями досліджень атрофувалися чи відійшли на периферію зацікавлень.

В основі нашого аналізу — масив біографічних публікацій наукового збірника «Українська біографістика = Biographistica Ukrainica» (далі — УБ) за 1996–2018 pp. (вип. 1–16).

У своїй роботі ми користувалися статистичним, аналітичним і компаративним методами дослідження.

Як окремих цілісний інформаційний масив матеріали УБ частково розглядалися в матеріалах монографічного дослідження «Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання» (2016) [2], статті Н. П. Марченко до 20-річчя від дня заснування збірника «Людський вимір української історії» [3], низці узагальнюючих робіт В. І. Попика [4], роботі В. В. Бездрабко «Сучасний стан і перспективи розвитку вітчизняної біографістики» [1].

На момент заснування Збірника в Україні дослідження у галузі біографістики, біобібліографії та споріднених наукових дисциплін, як і вирішення практичних завдань розвитку довідкової біографіки, фактично розпочиналися заново, у загальному контексті відродження традицій вітчизняної гуманітаристики, освоєння нею досвіду європейської та світової науки після тривалої перерви, викликаної го-ніннями у попередні десятиліття проти української біографіки, зумовленими її патріотичною спрямованістю [4]. Із долею видання пов'язали своє ім'я та дослідження низка знакових для української науки постатей. Так, упродовж перших років існування (1996–1999 рр.) відповідальним редактором «Української біографістики» був засновник і перший директор Інституту біографічних досліджень НБУВ, доктор історичних наук В. С. Чишко, чий доробок та організаційні зусилля фактично лягли у засновок відродження на нових націєцентричних засадах біографічної справи в Україні новітньої доби. До редакційної колегії збірника в різні роки входили: доктори історичних наук, академіки НАН України Я. Д. Ісаєвич та І. Ф. Курас, доктор філософських наук, академік НАН України О. С. Онищенко, доктори історичних наук, член-кореспонденти НАН України В. М. Даниленко, Л. А. Дубровіна, М. М. Романюк, історик, іноземний член НАН України, член Наукового товариства імені Шевченка, Міжнародної асоціації українців О. Й. Прицак, доктори історичних наук В. О. Горбик, Т. В. Добко, Т. І. Ківшар (у 2009–2013 рр. — головний редактор), І. Б. Матяш, С. М. Міщук, В. Ю. Омельчук. Із 2014 р. видання очолив на той час Генеральний директор НБУВ, директор Інституту біографічних досліджень, доктор історичних наук, член-кореспондент НАН України В. І. Попик. На цьому етапі збірник вийшов на принципово новий рівень наукового осмислення викликів і спромог, які постають перед біографістами у добу інформатизації, панування комунікативних технологій в деконструкції традиційної гуманітаристики. До складу редакційної колегії увійшли доктор гу-

манітарних наук, директор бібліотеки імені Врублевських Литовської академії наук Нарбутас Сігітас (Литва), доктор філософських наук, директор Національної бібліотеки Азербайджану Тахіров Керим (Азербайджан), доктор політології, директор Інституту енциклопедичних досліджень Академії наук Молдови К. М. Манолаке (Молдова), доктори наук зі соціальних комунікацій Т. Ю. Гранчак і К. В. Лобузін.

У Збірнику друкували статті понад 270 авторів. Серед них науковці з більше, ніж 35 ЗВО України (із них понад 22 — університети, більше десяти є академічними установами), вчені-краєзнавці та фахівці низки провідних бібліотек, музеїв та архівів із понад 25 міст (Бердянськ, Вінниця, Дніпро, Донецьк, Житомир, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Київ, Кропивницький, Крим, Львів, Маріуполь, Миколаїв, Ніжин, Одеса, Переяслав-Хмельницький, Рівне, Суми, Тернопіль, Харків, Херсон, Чернівці, Чернігів та ін.). Низка науковців Інституту (як то: В. І. Попик, С. М. Ляшко, О. М. Яценко, О. В. Бугаєва, Н. І. Любовець (Мельник), В. В. Томазов) є постійними авторами УБ упродовж більше двадцяти років¹.

На момент свого становлення видання виходило нерівномірно (1996, 1999, 2005 рр.), але з 2008 р. і досі це щорічник, який є фаховим із історичних наук і соціальних комунікацій та індексований низкою авторитетних у сфері соціогуманітарних наук зарубіжних наукометричних баз (Google Scholar, Directory of Open Access Journals (DOAJ), BASE, Open Access Infrastructure for Research in Europe, Index Copernicus, ResearchBib, CiteFactor, Scientific Indexing Services, International Institute of Organized Research (I2OR)).

За два буремні десятиліття становлення української державності публікації УБ віддзеркалили перебіг нашого розуміння себе в історії та історії в нас, а також лягли у засновки низки наукових і соціокультурних зрушень. Поява навзамін традиційної «лінійної» біографії об'ємного, стереоскопічного життєпису, нові джерела та критерії формування «пантеонів» і відновлення історичної справедливості щодо осіб так званого «другого плану», методи творення «колективних» біографій і написання дефініцій до словникових статей, засоби і методики «повернення» Україні імен її достойників, «запозичених» свого часу сусідніми імперіями, та критерії зарахування діячів неукраїнського походження до вітчизняних енциклопедій і ще багато іншого — ось малий перелік проблем, що порушувалися й вирішувалися на сторінках видання.

Пошуки редакції, а водночас і всієї біографічної спільноти, яскраво відображають **розділи збірника**, зміна та усталення яких чітко

¹ Див.: Додаток «Іменний покажчик», с. 329–337.

засвідчує напрями руху наукового пошуку й думки в різний час. Від початку збірник містив низку постійних рубрик, які віддзеркалюють основні напрямки вітчизняної біографічної справи («Теоретичні і методичні проблеми біографічних досліджень», «Біографічні та генеалогічні розвідки», «Історія і культура крізь призму біографіки», «Ресурси та джерела біографічної інформації», «Бібліографія, рецензії, інформація»). Та якщо первісно теоретичний розділ означувався як «Загальні проблеми біографістики», то усталився він разом із усвідомленням методологічних завдань науки як «Теоретичні і методичні проблеми біографічних досліджень». Так само невиразний розділ «Біографічні публікації» згодом набув конкретики, трансформувавшись у «Біографічні та генеалогічні розвідки», а розділ «Проблеми біографії та інформатики» з розвитком інформаційних технологій і науки про них увиразнився як «Ресурси біографічної інформації».

Частина рубрик виникають як відгук на постійно змінні виклики життя («Автобіографії та спогади», «До історії біографічних досліджень в Україні», «Колективна біографія»: грані розуміння та ін.). Поступово частина з них стає постійними (як ось: «Історія та культура крізь призму біографістики», «Джерела біографічних досліджень», «До історії біографічних досліджень в Україні»). Інші зникли разом із завданнями, які спонтанно виникали на шляху Інституту чи біографістики загалом (так, відійшли в історію розділи «Науково-методичні засади УБС»). Хоча слід визнати, що окремі напрямки роботи, розпочаті у перших випусках і згодом припинені, актуалізувалися нині та вимагають повернення відповідних розділів, як от: «Розвиток біографістики в регіонах України» та «З досвіду зарубіжної біографістики».

Час по час видання містить спеціальні тематичні рубрики, які об'єднують зазвичай матеріали окремих наукових зібрань (скажімо, «Колективна біографія»: грані розуміння»), або є рубриками **тематичних номерів збірника** (скажімо, «Т. Г. Шевченко в долях українців», «Т. Г. Шевченко в історії та культурі України», «Т. Г. Шевченко в інформаційному просторі України») тощо.

До речі, саме останні (до 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка (вип. 11²) та щодо біографіки доби та постатей Української революції 1917–1921 рр. (вип. 15) виявилися напрочуд інформативними та насиченими. Так, осібно місце посів перший у історії УБ суто тематичний 11-й випуск. Автори прагнули віднайти власні оригінальні підходи до шевченківської проблематики. Т. Г. Шевченко розглядається ними в дискурсі вироблення теоретичних і методичних засад

² Тут і далі — посилання на Додаток «Показчик матеріалів, надрукованих у збірнику «Українська біографістика = Biographistica Ukrainica» за 1996–2018 рр.», с. 299–329.

вивчення і висвітлення ролі особи в історичному поступі, формуванні та передачі національної традиції. Чільне місце посіли дослідження, присвячені прямому чи опосередкованому впливові особистості Кобзаря, його ідей і творчості на долі знаних і менш знамих співвітчизників, самого способу мислення себе українцем, осмисленню крізь постать Т. Г. Шевченка засадничих українських цінностей, історичної ролі їх провідників тощо. Зокрема, новаторські дослідження Л. І. Буряк («Тарас Шевченко: варіативність образів у контексті історичних трансформацій»), Т. Ю. Гранчак («Тарас Шевченко у соціокультурних вимірах Майдану»), С. М. Ляшко та С. Г. Іваницької («Шевченківські роковини в житті та творчості Михайла Могилянського в контексті теорії колективної пам'яті») висвітлюють значення меморіального образу Т. Г. Шевченка як символу української ідентичності, знакової постаті національної пам'яті в контексті вибудовування українським народом сценарію спільного консолідованого майбутнього. Електронні ресурси, присвячені Т. Г. Шевченку, як відображення сучасного стану розвитку вітчизняного віртуального інформаційного простору аналізує В. І. Попик. Джерела новітнього шевченкознавства розглядають А. А. Непомнящий («Кримська Шевченкіана: до історії регіональних енциклопедій») та О. М. Яценко і Н. І. Любовець («Спадщина Тараса Шевченка у вітчизняних бібліографічних джерелах: на матеріалах посібника «Українські персональні бібліографічні покажчики (1856–2013)»). Маловідомі документальні масиви лягли в основу досліджень К. В. Петриченко «Вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка українцями діаспори (за документами ЦДАЗУ)», В. С. Прокопчука («Подільські сторінки в біографії і творчості Тараса Шевченка»), Т. П. Демченко («100-річчя від дня народження Тараса Шевченка на сторінках чернігівської преси»), О. Я. Рахно («Чернігівське земство та вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка»), Л. В. Ясновської («Давньоруські старожитності Чернігівщини у творчій спадщині Т. Г. Шевченка»), О. В. Заєць («Тарас Григорович Шевченко і Києво-Печерська лавра») та Н. Р. Галярник («Популяризація галицьким студентством творчості Тараса Шевченка як боротьба за своє національне самовираження (за матеріалами Фонду професора В. Полека)»). Базуючись на значному архівному матеріалі, автори розглядають постать Т. Г. Шевченка із сучасних позицій, на новітніх методологічних засадах. Інтерпретаційні стратегії та новітні науково-методичні підходи до формування образу Тараса Шевченка у підростаючого покоління дослідили Н. К. Гончаренко («Шевченко у школі: образ Тараса Шевченка у підручниках історії») та Н. П. Марченко («Новітня шевченкіана на сайтах провідних бібліотек України для дітей»). Роль Миколи Бурачека як зачинателя мис-

тецької шевченкіани розкриває В. Г. Абліцов. Історію видання ювілейного празького “Кобзаря” 1840–1940 рр. досліджує Т. І. Ківшар. Статті І. І. Стамбола («Наслідкування заповітів Т. Шевченка на прикладі життєвого шляху І. Липи (1865–1923 рр.)») та С. В. Кучеренко («Внесок Юрія Липи в шевченкознавство») розкривають вплив поетаті та творчості Шевченка на долі батька й сина Лип.

Слід зауважити, що Шевченківська проблематика була й залишається серед постійних тем УБ упродовж усіх років його існування. Так, значного розголосу набули новаторські за постановкою проблем публікації Т. І. Ківшар про особисте книжкове зібрання Т. Г. Шевченка (вип. 5) та Л. С. Генералюк щодо впливу культурної аури садиб українського дворянства на картину світу Тараса Григоровича (вип. 8). Інтерес викликав огляд С. В. Муріної Шевченкіани на польськомовних електронних ресурсах (вип. 10).

Наступна спроба тематичного випуску (вип. 15, присвячений осмисленню біографіки доби та постатей Української революції 1917–1921 рр.) лише підтвердила доречність такої організації матеріалу в УБ. Різноманітні дослідження, обмежені конкретикою теми, увиразнюють біографічну складову історичного знання. Так, якщо Л. С. Генералюк у статті «Витоки трагедій 1917–1922 рр.: погляд Максиміліана Волошина» у межах інтелектуальної біографії інтерпретує поетичну світоглядну реконструкцію трагічних подій початку ХХ ст. українцем за походженням М. О. Волошиним, то дослідження С. М. Міщука та К. С. Мацелюх «Студії Петра Абрамовича (1881–1944) з історії Української революції 1917–1921 рр. на Волині» розкриває автобіографічний і джерелознавчий контекст опрацювання значних документальних масивів означеного періоду вітчизняним ученим-краєзнавцем, а робота С. Г. Іваницької «Публіцистика Сергія Єфремова на шпальтах «Книгаря» (1917–1920 рр.): історико-біографічні аспекти» зосереджує увагу читача на актуальній біографії видатного літературознавця тощо.

Та на час заснування збірника головним завданням українських науковців було подолати наслідки заідеологізованості біографічних досліджень минулого та переорієнтувати наукову спільноту на вирішення суто національних завдань, зокрема, вироблення та оприлюднення концепції створення зводу біографій національних достойників, який на той час бачився як **«Український біографічний словник»** (далі — УБС). Відтак, видання започаткували насамперед як засіб широкого відкритого наукового апробування науково-методичних і організаційних засад УБС, його незалежної експертизи. Уже в першому числі збірника були оприлюднені «Алфавітний словник», «Редакційна інструкція» та «Анкета» до Українського біографічного

словника, а також відповідний «Лист-звернення» та 17 біографічних статей, що мали б подати зразки новітнього добору та потрактування персоналій.

Згодом упродовж 1996–2009 рр. на сторінках УБ (вип. 1–5) було оприлюднено 92 різнопланові біографічні статті, що часто були першими вітчизняними публікаціями щодо конкретних постатей із найрізноманітніших сфер людської діяльності: військової справи (Миклашевський М. П. (1756–1847) та ін.); громадської діяльності (Бевз П. А. (1883–1921) та ін.); економіки та суспільних наук (Волобуєв М. С. (1903–1972), Вітте С. Ю. (1849–1915), Слуцький Є. Є. (1880–1948) та ін.); журналістики (Рахманний Р. (1918–2000), Рудичів І. О. (1881–1958); історії (Біляшівський М. Ф. (1867–1926), Бодянський О. В. (1916–1992), Новицький Я. П. (1847–1925), Шовкопляс Г. М. (1920–2010) та ін.); літератури (Антоненко-Давидович Б. Д. (1899–1984), Перетц В. М. (1870–1935), Барвінський В. Г. (1850–1883), Смаль-Стоцький С. Й. (1859–1939) ін.); медицини (Андріївський С. С. (1760–1818), Дудченко І. С. (1857–1917), Кравецький Р. Є. (1899–1978) та ін.); мистецтва (Агніт-Следзневський К. Г. (1898–1973), Спаська Є. Ю. (1892–1980), Червінка Ф. М. (1868–1913), Кульженко П. А. (1891–1982) та ін.); музики (Дунаєвський І. Й. (1900–1955), Дайч С. А. (1928–1988), Левицький Я. А. (1744–1870), Скорульський М. А. (1887–1950) та ін.); педагогіки (Горбаль К. Г. (1836–1903), Барвінський О. Г. (1847–1927), Ряппо Я. П. (1880–1958) та ін.), Мальований О. М. (1921–2000); підприємництва (Бобринський О. О. (1852–1927) та ін.); права (Іванишев М. Д. (1811–1874), Малиновський О. О. (1868–1932), Міхновський Г. І. (1865–1910) та ін.); природничих наук (Феофілактов К. М. (1818–1901), Кордиш Л. Й. (1887–1932), Кащенко М. Ф. (1855–1935) та ін.); сільського та лісового господарства (Осьмак К. І. (1890–1960) та ін.); театру (Курбас Л. О. (1887–1937), Піскун І. Р. (1910–1990) та ін.); техніки (Абакумов Є. Т. (1895–1953), Абрагамсон А. А. (1854–1924), Лазаренко О. М. (1897–1997), Сікорський І. І. (1889–1972) та ін.); церкви (Потій Іпатій (1541–1613), Княгиницький Й. (1550–1621), Балабан Гедеон (1630–1607), Зизаній Л. І. (1550-ті – 1634), Огієнко І. І. (1882–1972) та ін.) тощо.

Завдання створення УБС було надскладним, бо в Україні за радянської влади «уже були зреалізовані» усі основні галузі біографічного знання (створені життєписи, автобіографії та біобібліографія, напрацьований досвід біографічних серій, словників і персоналістики в енциклопедіях тощо) і на загал суспільство мало переймалося хіба змінами в пантеоні. Тим паче, що як гриби після дощу з'являлися розмаїті, часто-густо позбавлені елементарних наукових засад, регіо-

нальні, галузеві, тематичні та навіть буквально «містечкові» словники і довідники. Коли ж зважити на катастрофу національного книговидання та неготовність ЗМІ пропагувати українськість із належною інтенсивністю (що й нині не подолано!), то значні масиви напрацьованої упродовж років ученими достовірної біографічної інформації і досі залишаються «незнаними» для широкого загалу. Тому дискусії, що від початку розгорнулися на сторінках «Української біографістики», досі є ключовими у багатьох сферах вітчизняної гуманітаристики (критерії добору осіб, які можуть репрезентувати українство та українську державу; принципи їх поділу на категорії відповідно ролі та впливу на історично-культурні процеси в Україні; відображення біографій діячів неукраїнського походження, які проживали певний час в Україні чи пов'язали з нею долю, справивши вплив на українство чи популяризуючи його в світі тощо).

До речі, саме на сторінках видання було запропоновано перші концептуальні рішення щодо створення баз даних біографічного характеру, які ще були фактично відсутні в країні (Ісаєвич Я. Д. «Українознавство: проблеми бібліографії та інформатики», Шостак В. О., Чишко В. С. «Деякі питання програмно-комп'ютерного забезпечення Українського біографічного словника», Брайчевський С. М. «Використання ієрархічних файлових структур для організації баз даних у біографічних дослідженнях», Кислов В. В., Яценко О. М. «Нові парадигми інформатики та основи комп'ютерного забезпечення біографістики» (вип. 1) та ін.), порушено надскладні питання добору та відтворення життєписів діячів неукраїнського походження (Попик В. І. «Проблеми відображення в Українському біографічному словнику історичних і культурних зв'язків України з народами Європи та персоналій діячів неукраїнського походження» (вип. 1), Попик В. І., Романова Н. П. «Критерії добору імен діячів неукраїнського походження до Українського біографічного словника» (вип. 2), заявлено про сконсолідовану діяльність дослідників-біографістів, об'єднаних у «Біографічне товариство» («Статут Українського біографічного товариства» (вип. 1).

Із часом, зважаючи на кардинальні зміни, що засвідчили формування в Україні інформаційного суспільства, ідея УБС трансформувалася в значно амбітніший і перспективніший із погляду відповідності науковій парадигмі та запитам суспільства проект — **«Український національний біографічний архів»** (далі — УНБА). На початкових етапах він мислився як процес формування Інститутом біографічних досліджень НБУВ спільно з Українським мовно-інформаційним фондом НАН України масштабного електронного науково-інформаційного ресурсу. Та в ході реалізації проекту його завдання

та формальне втілення конкретизувалися й нині УНБА мислиться як засіб розкриття людського потенціалу України крізь віки шляхом аналізу, систематизації та поширення наукоємних біографічних знань на базі фундаментального електронного науково-інформаційного проєкту, що включає в себе також Віртуальну дослідницьку біографічну лабораторію, котра об'єднує творчі зусилля дослідників-біографістів із усіх областей України та зарубіжжя.

На сторінках УБ широко розкриваються як концептуальні питання розбудови УНБА, найґрунтовніше висвітлені в роботах О. М. Яценка («Уніфікація внесення інформації про особу типу ім'я/прізвище до комп'ютерної бази даних „Персоналії”» (вип. 10), «Використання формалізованих методів при укладанні текстів для веб-сайта „Український національний біографічний архів”» (вип. 12), «Представлення біобібліографічного матеріалу на персональних сторінках „Українського національного біографічного архіву”: принципи будови розділів, особливості організації, джерела наповнення» (вип. 13), «Вітчизняна наукова періодика як джерело формування „Українського біографічного архіву”» (вип. 14) тощо), так і методичні принципи та алгоритми наповнення та функціонування конкретних складових Архіву (скажімо, «Деякі аспекти організації віртуальної наукової лабораторії» Ю. В. Вернік (вип. 12), «Рід Марковичів (Маркевичів) у базі даних „Персоналії” Інституту біографічних досліджень НБУВ» Т. В. Котляррової (вип. 10) чи «Енциклопедичні видання як джерело формування Українського національного біографічного архіву (на прикладі Радянської енциклопедії історії України та Енциклопедії історії України)» С. В. Муріної (вип. 12) та ін.).

Від самої появи Збірника значна частина вміщених у ньому матеріалів присвячена **обґрунтуванню сучасних теоретичних підходів** до систематизації, аналізу та творення біографічного знання як однієї з визначальних культурних структур людської спільноти. Йдеться найперше про з'ясування поняттєвого ряду біографістики (скажімо, статті С. М. Ляшко щодо структури дефініції у біографістиці (вип. 3) та питання довідкових біографічних видань у концепції В. С. Чишка (вип. 4), розробка Н. І. Любовець проблем термінології та класифікації історіографії вітчизняної мемуаристики (вип. 13) тощо) та інституціоналізацію джерельної бази біографічних досліджень (роботи О. І. Журби (вип. 2) та С. М. Ляшко (вип. 8).

Значну увагу приділяли науковці теорії та методиці біографічних досліджень. Зокрема, було висвітлено контексти «наукової біографії» (С. М. Ляшко, вип. 10), «просопографічного портрету» (І. В. Старовойтенко, вип. 4; С. М. Ляшко, вип. 9) та «біографічної інсталяції» (Л. І. Буряк, вип. 15), з'ясовано специфіку творення життєписів нау-

ковців (В. І. Онопрієнко, вип. 2) і філософів (В. І. Менжулін, вип. 6), означено поняття та сферу застосування таких полідисциплінарних напрямів досліджень як «бібліотечна біографіка» (Т. І. Ківшар, вип. 8, 9; В. І. Попик, вип. 12), «липознавства» (С. В. Кучеренко, вип. 12), «жіноча біографіка» (Л. І. Буряк, вип. 13), трансформацію в біографічному полі генеалогічних досліджень (Н. В. Лобко, вип. 6) та психологічних сюжетів (О. І. Вовк, вип. 13).

Також дослідження були спрямовані на визначення критеріїв оцінювання інформаційного потенціалу різних різновидів біографіки, їхнього впливу на інтегральні політичні та культурні процеси, національну та громадянську ідентифікацію. Якщо спершу науковці зосереджувалися на узвичаєній проблематиці, але осмислюючи її на рівні новітніх методологічних концептів (Попик В. І. «Біографістика та дослідження українсько-російських історичних і культурних взаємозв'язків» (вип. 5), то нині у фокусі їхньої уваги насамперед комунікативні аспекти біографічної інформації (Вернік Ю. В. «Біографічна інформація як об'єкт соціальних комунікацій сучасного суспільства» (вип. 10), Петрикова В. Т. «Аксіологічний компонент біографічного читання в історії формування наукових комунікацій України» (вип. 12). Так само важливими є нині соціокультурні складові біографічного знання, зокрема, з'ясування концептів «колективного портрету нації» (В. І. Попик, вип. 10), «колективної пам'яті» (С. М. Ляшко та С. Г. Іваницька, вип. 11), «роль особистості в історії» (Т. С. Воропаєва, вип. 14), «знакова постать» (В. І. Попик, вип. 14) тощо.

Від заснування чимало місця на сторінках Збірника відводиться дослідженню **історії біографічної справи у світі та в Україні**, а також систематизації кращих надбань науковців-біографістів сьогодення. Так, одним із перших в Україні УБ почав розкривати інформаційні можливості щодо: українських персоналій зарубіжних довідкових видань (розвідка М. М. Варварцев про українців у біографічних словниках італійця Де Губернатіса (вип. 1), огляд С. В. Муріної представлення українців на зарубіжних сайтах, зокрема польськомовної Шевченкіани (вип. 10) та ін.), розповідати про біографічні дослідження в Угорщині (М. С. Держалюк, вип. 1), Польщі, Австрії (В. М. Тимченко, вип. 4), Канаді (Т. І. Ківшар, вип. 12), зокрема про досвід творення національних біографічних словників — «Polski Słownik Biograficzny» (Н. П. Романова, С. Корибут (Я. Шашкевич), вип.1), Люблінський словник: Ucrainica (Г. Купріянович, вип.1), «Російський біографічний словник» (Т. В. Добко, вип.2). Також збірник вміщував широкі розвідки про співпрацю українських дослідників із фаховими установами за кордоном (скажімо, Австрійською академією наук під час створення «Австрійського біографіч-

ного словника» (Г. В. Индиченко, вип. 12) тощо) та роботи зарубіжних колег про стан біографічної справи у їхніх країнах (Grysińska-Jarmuła K. «Tendencje rozwojowe polskiej biografistyki od końca XIX do początków XXI wieku» (вип. 12).

Так само важливою складовою біографічної справи упродовж двох десятиліть існування УБ було **дослідження маловідомих сторінок вітчизняної біографістики** та узагальнення галузевого досвіду, прямо відображеного на сторінках видання та здобутого безпосередньо в практиці діяльності ІБД НБУВ. Йдеться насамперед про *узагальнюючі роботи*, що підсумовують окремі етапи розвитку біографічної справи в Україні (В. І. Попик «Досвід першого десятиліття діяльності ІБД НБУВ на тлі розвитку сучасної біографістики», вип. 8), В. В. Бездрабко «Сучасний стан і перспективи розвитку вітчизняної біографістики», вип. 14), встановлюють періодизацію (скажімо, засаднича стаття С. М. Ляшко про українську біографічну довідкову справу, вип. 7; Т. І. Ківшар про українську бібліотечну біографіку, вип. 8) чи розкривають становлення історико-біографічного напрямку (Т. Ф. Литвинова, вип. 2). Також дослідники намагалися з'ясувати *окремі аспекти існування низки вітчизняних біографічних проєктів і шкіл* (О. А. Брайчевська, С. М. Ляшко та В. С. Чишко про традиції та джерелознавчу базу національної біографічної школи (кінець Х – початок ХХ ст.), вип. 1; Г. В. Самойленко про Ніжинську філологічну школу (1820–1990), вип. 1; С. М. Ляшко про гурток В. Б. Антоновича по укладанню Українського біографічного словника, вип. 2; Н. І. Любовець про вітчизняні біографічні серії, вип. 4; М. І. Гончаренко про біографічні словники художників України, вип. 7; О. С. Гейда про біобібліографічний словник видатних діячів Чернігівщини Д. П. Бочкова, вип. 12; С. М. Ляшко про Постійну комісію УАН–ВУАН для складання Біографічного словника діячів України, вип. 12; Ю. В. Вернік про науково-комунікативний аспект укладання Українського біографічного словника, вип. 16) та *розкрити роль і місце в історії української біографістики окремих персоналій* (Г. М. Юхимець про Д. О. Ровинського, вип. 3; І. М. Шихненко про О. С. Грушевського, вип. 4; С. М. Ляшко про М. М. Могилянського, вип. 6; О. С. Цимбала про Миколу Голубця, вип. 10; Т. П. Демченко та С. Г. Іваницька про Євгена Онацького, вип. 13; І. І. Стамбол про І. Л. Липу, вип. 14; Іваницька про Сергія Єфремова, вип. 15; В. Т. Петрикова про М. І. Ясинського, вип. 15, 16;). Було відтворено на сторінках УБ наукову біографію першого директора ІБД НБУВ В. С. Чишка (Бугаєва О. В. «В. С. Чишко — учений-історик, біографіст, організатор науки», вип. 3; Попик В. І. «Талант мислити, жити та працювати: до 60-річчя від дня народження В. С. Чишка», вип. 7).

Сучасна українська біографіка вирізняється багатоманітністю тематичних напрямів та жанровим розмаїттям, формуванням низки авторитетних центрів і осередків біографічних досліджень та біобібліографічної роботи, залученням до біографічних студій відомих вчених-гуманітаріїв. Саме тому від початку одним із завдань збірника було **узагальнення галузевого досвіду** та донесення його до широкого загалу науковців і практиків-біографістів. Найперше йшлося про створення розмаїтих вітчизняних біографічних видань (біографічний словник Прикарпаття, «Літературна Полтавщина», «Контрабасисти України», вип. 1; літературний словник Кіровоградщини, «Encyclopedia of Ukraine», вип. 2; Кримська Шевченкіана, вип. 11 тощо). Згодом ширше став висвітлюватися досвід біобібліографічного забезпечення досліджень окремих персоналій (скажімо, постаті М. І. Пирогова у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського (вип. 9), Симона Петлюра у НБУВ (вип. 13) чи груп (скажімо, українського громадівського руху, вип. 12). Нині в центрі уваги науковців — біобібліографічна діяльність у стратегії розвитку провідних бібліотек України (публічних і вузівських — О. В. Воскобойнікова-Гузєва, вип. 9; педагогічних — Л. Д. Березівська, вип. 12; медичних — Н. П. Філіппова, вип. 13, 16; дитячих — Н. П. Марченко, вип. 12) тощо.

Значним здобутком УБ упродовж усіх цих років було **осмислення історіографії біографічного дискурсу** та його джерелознавчої складової.

На сторінках збірника порушувалися теоретичні проблеми історіографічних досліджень (скажімо, Н. І. Любовець про термінологію та класифікацію історіографії вітчизняної мемуаристики, вип. 13) і розкривалися питання персонального виміру української історіографії (скажімо, С. Г. Водотика про українську історіографію 1920-х років, вип. 3), друкувалися узагальнюючі історіографічні розвідки (як ось, «Історіографія регіональної біобібліографії вітчизняного шевченкознавства» В. Т. Петрикової (вип. 11) чи розвідка Н. В. Осінньої щодо історіографії дослідження постатей учених-геологів і гірників України XIX – початку XX ст. (вип. 16) та праці, присвячені постатям відомих історичних і культурних діячів (І. В. Шліхта про дослідження постаті Д. Донцова, вип. 4; Т. М. Ємець — В. Вернадського, вип. 6; Т. І. Гуменюк — Я. Р. Дашкевича, вип. 9; С. Г. Іваницька та Т. В. Єрмашов — С. Єфремова, вип. 10; О. Ю. Колтачихіна — Г. А. Гамова, вип. 10 та ін.). Окремо слід виділити статті, що розкривають особисті рефлексії одного діяча щодо постаті іншого (скажімо, С. Г. Іваницька про М. Драгоманова у рефлексіях П. Стебницького (вип. 9) чи про Т. Шевченка в інтерпретації В. Беренштама (вип. 11).

Традиційно УБ послідовно **розкриває джерельну базу української біографістики**. Апробуючи різні форми біографіки, редакція неодноразово вводила до наукового обігу нову інформацію по персоналіях, друкуючи розмаїті добірки джерел. Якщо у третьому випуску міститься цілком узвичаєна публікація мемуарів (Скорульська Н. «Уривки спогадів про найдорожче (публікація Р. Андрієнко)»), то вже у наступному четвертому випуску з'являється окрема рубрика «Автобіографії та спогади», в якій вміщено добірки «Віктор Петров (Домонтович) у документах і спогадах сучасників» (17 матеріалів) та «Петро Петрович Ротач (1925-2007)» (2 матеріали). У подальшому редакція окремо опублікувала також мемуари «Совачева Г. Крізь пориви життя. Фрагмент спогадів» (вип. 5) та добірку меморіальних і спогадових статей «До 95-річчя з дня народження І. Г. Шовкопляса» (вип. 13). Та йдеться не лише про узвичаєний видрук неопублікованих раніше документів, а й про принципово нові, раніше не задіяні в науковому дискурсі підходи. Одним із цікавих експериментів редакції у цьому сенсі стало формування розділу «Шевченко в інформаційному полі України» у тематичному номері збірника за 2014 р.

Упродовж двох десятиліть на сторінках УБ науковці висвітлювали документальні масиви окремих персоналій (М. Антоновича, В. Вернадського, Ф. Вовка, Д. Донцова, Ю. Кондуфора, І. Липи, В. Міцкевича, В. Стешенка, Г. Хоткевича, Д. Чижевського та ін.); родів (роду Борозн, Вишневецьких герба «Корибут» та ін.), груп (архітекторів Києва, діячів українського громадського руху, політичних партій початку ХХ ст. тощо). Досліджували джерела, що засвідчують перебування в Україні відомих постатей (Путова Г. В. про В. Міцкевича, вип. 6) і пошанування українців за кордоном (К. В. Петриченко про вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка українцями діаспори, вип. 11), розкривали незнані грані українських достойників (Н. Р. Галярник про Гната Хоткевича (вип. 8), І. І. Стамбол про Івана Липу (вип. 16) та систематизували джерельну базу колективних портретів (Т. Ю. Нагайко про діячів українського громадського руху, вип. 13).

Значну увагу приділяли науковці також осмисленню теоретичних засад різних джерел біографічного знання. Так, Д. В. Устиновський розглядав як джерело персонологічної інформації літературну біобібліографію (вип. 3), О. С. Рабчун — родинні книжкові зібрання (вип. 6), Н. І. Любовець — мемуари, а Н. П. Марченко — видання для дітей (вип. 7), С. М. Ляшко — просопографічні документи роду Гамченків (вип. 9) тощо. Останнім часом дослідники почали досліджувати також джерельні можливості ресурсів Інтернету (Ю. В. Вернік «Інтернет як джерело біографічної інформації про сучасників», вип. 14).

Постійно на сторінках УБ науковці порушували питання інформаційних можливостей джерел особового походження, які розглядалися як у сукупності (скажімо, Т. І. Ківшар про українсько-російські бібліологічні зв'язки у 20-ті рр. ХХ ст., вип. 6), так і в окремих аспектах конкретних типів джерел. Так, увагу дослідників неодноразово привертала *автобіографія* як специфічний біографічний наратив і джерело розуміння персоналії (Ківшар Т. І. «Автобіографія Михайла Антоновича як складова його наукової біографії» (вип. 4), Марченко Н. П. «Автобіографія дитинства у межах біографічного дискурсу» (вип. 9). Окремим випадком у цьому сенсі є висвітлення автобіографічних аспектів роботи науковця над пошуком і інтерпретацією джерел (С. М. Міщука та К. С. Мацелюх «Студії Петра Абрамовича (1881–1944) з історії Української революції 1917–1921 рр. на Волині» (вип. 16).

Розмаїттям підходів відзначається також робота науковців із *епістолярієм*. Якщо спершу це були традиційні коментовані огляди джерел (скажімо, Кірієнко О. В. «Листування Ярослава Стешенка з Борисом Чистяковим як джерело до життєпису українського бібліографа (Дослідження матеріалів рукописного відділу Російської національної бібліотеки у Санкт-Петербурзі)», вип. 6), то з часом вони перетворилися на фактологічну основу розуміння стосунків між видатними митцями (О. В. Бугасва про листування Т. Шевченка та С. Гулака-Артемовського, вип. 11) чи громадського життя певного періоду (І. О. Демуз про Україну кінця ХІХ – початку ХХ ст. в епістолярній спадщині П. Я. Стебницького, вип. 14). Нині епістолярій широко застосовується в гендерних (Буряк Л. І. «Один рік із життя жінки: штрихи до реконструкції жіночої біографії (з листів Варвари Семенівни Житецької до сина)», вип. 16), галузевих (Мокроусова О. Г. «Роль епістолярію архітекторів у дослідженні об'єктів культурної спадщини Києва», вип. 16) й т. п. дослідженнях.

Цікаві напрацювання мають автори УБ (найперше Н. І. Любовець) у царині дослідження джерел і методів репрезентації такого вагомого історичного джерела та культурно-історичного феномену як *мемуаристика*. Йдеться не так про публікацію раніше не відомих джерел чи систематизацію наявних, як про інноваційний підхід до українського мемуарію як до унікального контентного ресурсу, здатного при належному опрацюванні консолідувати спільноту та сприяти становленню громадянського суспільства в країні. Роботи Н. І. Любовець носять зазвичай теоретико-методологічний характер і розкривають значні масиви мемуарів («Вивчення мемуарів як історичного та біографічного джерела: до історіографії проблеми», вип. 7; «Українська мемуаристика ХІІ–ХVІІІ ст.: біографічна складова», вип. 8; «Основні

тенденції розвитку мемуаристики Буковини (кінець XIX ст. – 30-ті роки XX ст.)», вип. , вип. 15).

Окремим напрямком досліджень науковців, які згуртувалися навколо УБ, стало вивчення *архівів і книгозбірень* як джерел до біографії персоналії. Дослідники традиційно оприлюднюють на сторінках збірника маловідомі джерела до біографій (Б. А. Короленко про хана Шагін-Гірея, вип. 7; І. І. Стамбол про І. Липу, вип. 12) чи розкривають документи персональних фондів достойників, як ось Н. Р. Галярник іменний фонд професора В. Т. Полека у книгозбірні НБ Прикарпатського НУ імені Василя Стефаника (вип. 8, 11), К. В. Петриченко про документи ЦДАЗУ (вип. 11) чи В. В. Патик про особовий архівний фонд Ю. Ю. Кондуфора у зібранні НБУВ) (вип. 16).

Також як важливе джерело біографічного дослідження ними широко розглядаються особисті архіви та бібліотеки досліджуваних осіб. Однією з перших в цьому розрізі особисте книжкове зібрання розглянула Т. І. Ківшар, досліджуючи постать Т. Г. Шевченка (вип. 5). Більш традиційно, крізь історію походження книжкових зібрань у фондах бібліотек, дослідили особисті колекції достойників І. В. Черновол (Ф. Вовка, вип. 7) і О. В. Заєць (архімандрита Антонія (Петрушевського), вип. 10). Як творчу лабораторію мислителя, у всій повноті інформативності осмислила архіви та бібліотеки Д. Чижевського І. В. Валякко (вип. 8). А Т. Р. Каросєва (Соломонова) спромоглася розглянути бібліотечний фонд Немирівської чоловічої гімназії як біографічне джерело до колективного портрету її викладачів межі 1850-60-х років (вип. 10).

Не обійшли увагою вчені також окремі менше поширені в біографічних дослідженнях історичні джерела. Йдеться про можливості залучення в біографічний дискурс маргіналій (Н. П. Бондар про генеалогію роду Борозн, вип. Лук'янець про В. Винниченка, вип. 16), а також видань для дітей (Н. П. Марченко, вип. 7) і автобіографії дитинства (Н. П. Марченко, вип. 9).

Оскільки ІБД НБУВ працює на базі найбільшої книгозбірні країни, логічно, що в матеріалах УБ ґрунтовно розкрито біографічний *джерельний потенціал НБУВ* як найбільшого й найпотужнішого книго-та документосховища України. Розглядалися насамперед значні документні масиви, що є джерельною базою досліджень у різних галузях. Так, видання з української біографістики у фондах НБУВ аналізувала Т. В. Куриленко (вип. 2), «Український музичний архів» — О. В. Бугаєва (вип. 3), фонди НБУВ як джерельну базу вітчизняної іконографії — Т. А. Галькевич, І. І. Цинковська та Г. М. Юхимець (вип. 7) тощо. Чимало уваги присвячено було дослідниками також розкриттю персональних фондів та інших джерел

НБУВ, які дають змогу дослідження окремих персоналій (Н. В. Дяченко про В. Завітневича на документах Інституту рукопису НБУВ, вип.3; О. В. Заєць про бібліотеку архімандрита Антонія (Петрушевського) в складі фондів НБУВ, вип. 10; К. Ю. Лук'янець про В. Винниченка за матеріалами колекції листівок відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ, вип. 16; О. А. Вакульчук про С. Петлюру за газетними фондами НБУВ, вип. 13; В. В. Патик про Ю. Ю. Кондуфора за матеріалами особового архівного фонду, вип. 16), родів (І. Б. Ціборовська-Римарович про рід Вишневецьких герба «Корибут» на документах зібрань НБУВ, вип. 4; О. С. Рабчун про роди Урбановських і Стажинських на книжкових зібраннях із фондів НБУВ, вип. 7), а також колективних життєписів (О. В. Бугаєва про діячів музичної культури в особових фондах Інституту рукопису НБУВ, вип.9; Г. М. Юхимець та І. І. Цинковська про гетьманів України в колекції гравірувальних дощок НБУВ, вип. 16).

Чимало уваги було приділено на сторінках УБ також розкриттю джерел із фондів інших провідних бібліотек України та зарубіжжя. Зокрема йшлося архівні фонди рукописного відділу Російської національної бібліотеки у Санкт-Петербурзі (О. В. Кірієнко, вип. 6) та іменного фонду професора В. Т. Полека в Науковій бібліотеці Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Н. Р. Галярник, вип. 8), персональні книжкові зібрання у фонді бібліотеки Інституту археології (І. В. Черновол, вип. 7) та Меморіальної бібліотеки М. Волошина (І. В. Левичев, вип. 15), джерельні ресурси біографічних досліджень Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (Л. О. Пономаренко, вип. 9; Л. Д. Березівська, вип. 12) та бібліотек України для дітей (Н. П. Марченко, вип. 12). Також досліджувався персонологічний аспект розкриття історичних бібліотечних фондів, як от бібліотеки Немирівської чоловічої гімназії, ХІХ ст. (Т. Р. Кароєва (Соломонова), вип. 10) чи підпільної бібліотеки в Херсоні, кінець ХІХ – початок ХХ ст. (О. О. Коник, вип. 14).

Окремої уваги заслуговують статті, присвячені теоретичним і прикладним питанням **біобібліографії** як спільному витoku наукової біографічної та бібліографічної діяльності. Зокрема, помітний внесок у розвиток сучасної української біобібліографії належить О. М. Яценку, котрий одним із перших почав досліджувати вплив інформаційних технологій на розвиток вітчизняної біобібліографії (вип. 2), означив місце і роль біобібліографічної діяльності в стратегії розвитку сучасних бібліотек (вип. 16). Біобібліографічну діяльність у стратегії розвитку провідних бібліотек України досліджувала О. В. Воскобойнікова-Гузєва (вип. 9), аспекти регіональної біобібліографії — В. Т. Петрикова

(вип. 11). Також на сторінках УБ активно обговорювалися можливості біобібліографічних джерел для вивчення біографій діячів окремих галузей науки та мистецтва, скажімо, літераторів (Д. В. Устиновський, вип. 3; Л. Г. Рева, вип. 7), музикантів (О. В. Москалець, вип. 4), медиків (Н. П. Філіппова, вип. 16), друкувалися матеріали до біобібліографії низки достойників (О. М. Яценко про Д. Струка, вип. 3; Л. М. Заліток про В. О. Сухомлинського, вип. 6; Н. І. Любовець про О. О. Котляревського, вип. 6; О. М. Яценко та Н. І. Любовець про Т. Г. Шевченка, вип. 11 тощо).

Низка важливих галузевих напрямів біографіки розробляється нині в річищі **регіональних і краєзнавчих досліджень**, що також знайшло відображення на сторінках УБ. Як уже згадувалося, в збірнику широко аналізувався *досвід краєзнавчої біографіки* (П. З. Андрухов, В. Т. Полек, П. П. Ротач, вип. 1; Л. В. Куценко, вип. 2; Т. П. Демченко, вип. 11; О. С. Гейда, вип. 12) та розроблялися *окремі аспекти її методики та методології* (О. І. Журба про персоналогічні аспекти інституціоналізації української регіональної археографії, вип. 2; В. Т. Петрикова про історіографію регіональної біобібліографії вітчизняного шевченкознавства, вип. 11; Н. І. Любовець про мемуарний потенціал ресурсів бібліотечного краєзнавства, вип. 12; Б. Техманська про методи використання краєзнавчої біографіки у шкільництві вип. 13; С. М. та Г. А. Міщуки про інформаційні ресурси регіональної біографіки обласних універсальних наукових бібліотек України, вип. 14). Також досліджувалися *особливості побутування в різних областях України окремих історико-культурних явищ, суспільних інституцій та ідей* (Н. Р. Галярник про популяризацію галицьким студентством творчості Т. Шевченка, О. Я. Рахно про вшанування пам'яті Т. Шевченка на Чернігівщині, вип. 11; О. О. Коник про підпільну бібліотеку у спогадах херсонських борців із царизмом, вип. 14; О. Є. Музичко про актуалізацію біографій героїв української минувщини у 1917–1921 рр. на півдні України, вип. 15), а також *діяльність у межах конкретних територій відомих осіб* (К. Т. Черкасова про О. Паліцин і Слобожанщину, вип. 3; О. В. Ятищук про Г. Ф. Квітка-Основ'яненко і харківський театр, вип. 4; В. С. Прокопчук про подільські сторінки в долі Т. Шевченка, Л. В. Яснорська про старожитності Чернігівщини у спадщині Т. Шевченка, вип. 11; С. М. та Г. А. Міщуки про Волинь в біографії і творчості Павла Тутковського, вип. 12). Чимало статей УБ присвячені *діячам місцевого рівня*, чий життєпис дають змогу глибше пізнати конкретику політичного, наукового та культурного життя України (О. В. Дручек та Л. А. Савенок про подолянина К. О. Копержинського, Н. Р. Миронець про волинянина Ф. Р. Штейнгеля, вип. 3;

В. Колесник про подолянина С. Стемповського, вип. 4; О. І. Шалак про подолянина С. Венгрженовського, вип. 6; М. В. Горбатюк про одеського просвітянина А. Ніковського, вип. 8; І. С. Зуляк про «західняка» І. Калиновича, вип. 9; Я. М. Матросов про катеринославця І. М. Трубу, вип. 12; П. А. Майборода про одесита Г. Готалова-Готліба, вип. 14). Низка робіт є «колективним портретом» діячів певної області чи міста України, об'єднаних за сферою діяльності, політичними чи іншими вподобаннями тощо (Г. В. Самойленко про Ніжинську філологічну школу, вип. 1; М. Ю. Костриця про священників — краєзнавців і дослідники Волині, вип. 14; В. В. Левченко про вчених-істориків Одеси, вип. 14, 15; Т. П. Демченко та І. Я. Каганова про уродженців Чернігівщини — діячів доби Центральної Ради, вип. 15; В. В. Томазов про бердянських купців Каралі (Караллі, Кораллі), вип. 16) чи *аналізом джерел та історіографії біографістики за регіональним принципом* (Любовець Н. І. «Основні тенденції розвитку мемуаристики Буковини (кінець XIX ст. – 30-ті роки XX ст.)»), вип. 9; С. М. Міщук та К. С. Мацелюх про історію Волині у студіях П. Абрамовича, вип. 15).

Так само широко досліджується на сторінках УБ **біографічна складова історії етнічних спільнот України**. Оскільки вони є повноцінною складовою вітчизняного історичного і культурного процесу та «колективного портрету» нації як суми всього спектру етнічного, культурного, конфесійного життя та політичної історії українських земель впродовж тисячоліть, а також етнічних українців і вихідців із України за кордоном. Зокрема, представлені у дослідженнях грецька (О. Є. Пилипенко про грецьких підприємців в Україні у XIX – на початку XX ст., вип. 4; О. Є. Музичко про грецьких істориків у др. пол. XIX – на початку XX ст., вип. 14; В. В. Томазов про купецькі роди Скараманга, вип. 13, та Каралі (Караллі, Кораллі), вип. 16) та польська (Г. В. Путова про Єпископа К. А. Недзьялковського, вип. 4; Л. Г. Рева про І. Вагилевича та проблему україно-польського порубіжжя, вип. 9; Н. М. Томазова про актрису Г. Мудру, вип. 14, та директорів Польського театру в Києві І. Липинського та О. Гордієнка-Летугіна, вип. 16) національні спільноти, а також долі представників кримськотатарського народу (Б. А. Короленко про хана Шагін-Гірея, вип. 7; А. А. Задерейчук про кримських татар в органах земського самоврядування Таврійської губернії, вип. 10).

Окрему групу досліджень становить низка матеріалів УБ, присвячених висвітленню проблем **внеску українців у світовий економічний, суспільно-політичний та культурний поступ**, зв'язків закордонного українства з Батьківщиною, творчого та наукового життя діаспори. На початку це були матеріали до біобібліографії

(О. М. Яценко про Д. Струка, вип. 3) та «штрихи» до біографії (І. В. Старовойтенко про С. Ерастова, вип. 5) діячів української діаспори. Згодом в окрему проблематику виділилося вивчення внеску української еміграції у розвиток бібліотекознавства, книгознавства й бібліографії (В. С. Прокопчук про І. І. Огієнка, вип. 9; Я. М. Матросов про І. О. Рудичіва, вип. 10; Т. І. Ківшар про П. Зленка (вип. 10) та М. Марунчака (вип. 16) тощо). Також досліджувалася біографічна діяльність Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка в Канаді (Т. І. Ківшар, вип. 12) та вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка українцями діаспори (К. В. Петриченко, вип. 11), персонологічні аспекти організації політичного (О. І. Дзира про післяреволюційну політичну імміграцію до Канади, вип. 15), громадського (Ю. О. Бойко про Є. Чикаленка, вип. 10), наукового (О. В. Глушан про С. В. Бородаєвського, вип. 14) та мистецького (Т. І. Ківшар про Л. Палій, вип. 14) життя діаспори.

Із досвідом систематизації та аналізу наявних біографічних ресурсів прямо пов'язані публікації, що розкривають **здобутки українських бібліотек** у розвитку біографічних досліджень і біографічно-інформаційної діяльності (насамперед В. І. Попика). Саме в УБ вперше аргументовано обґрунтоване чільне місце напрацювань наукових книгозбірень для забезпечення дослідницької та видавничої біографічно-інформаційної справи в Україні. Нині збірник сповідує філософію формування чітких завдань послідовної інтеграції їхніх зусиль із діяльністю наукових установ, навчальних закладів, видавництва та інформаційних корпорацій у створенні друкованих та електронних інформаційних ресурсів, які б широко розкривали історичний і сучасний креативний людський потенціал України. Також у колі постійного інтересу дослідників принципи та форми адаптації бібліотеками України біографічного знання до можливостей і запитів користувача (наприкладі мережі бібліотек України для дітей, провідних публічних бібліотек тощо), а також дослідження біографіки як однієї з форм реалізації «діалогу поколінь» та формування історичної (національної) пам'яті. Тому окремим важливим спрямуванням наукових досліджень, що знайшли відображення на сторінках УБ, є бібліотекознавча біографіка (вивчення історичної спадщини та досвіду визначних вітчизняних діячів бібліотечної справи) та вивчення досвіду і можливих спрямувань розвитку вітчизняної бібліотечної біографіки. За ці два десятиліття в УБ були опубліковані *розвідки про багатьох бібліотеко- та книгознавців* і практиків бібліотечної справи як першої величини, так і менш знаних, як то: І. Вугмана (Т. І. Ківшар, вип. 9), О. В. Гурова (Н. В. Осіння, вип. 12), М. Дашкевича (Н. П. Марченко, вип. 10),

П. Зленка (Т. І. Ківшар, вип. 10), Калиновича (І. С. Зуляк, вип. 9), Д. Лисиченка (М. П. Чабан, вип. 3), М. Марунчака (Т. І. Ківшар, вип. 16), О. Мацюка (Ю. В. Наливайко, вип. 12), П. Морачевського (Л. А. Гнатенко та Т. І. Котенко, вип. 8), І. Огієнка (В. С. Прокопчук, вип. 9), С. Сірополка (Т. І. Ківшар, вип. 6, 7), Я. Стешенка (О. В. Кірієнко, вип. 6), О. Сокальського (І. В. Черняк, вип. 13), М. Ясинського (В. Т. Петрикова, вип. 15) та ін.

Також широко представлена в УБ історія української бібліотечної біографіки, скажімо, українсько-російські бібліологічні зв'язки (Т. І. Ківшар та Т. В. Новальська, вип. 8) чи становлення радянського бібліотекознавства в Україні (Т. І. Ківшар, вип. 9), а також обговорювалися проблеми її сучасного розвитку (до прикладу: біобібліографічна діяльність у стратегії розвитку провідних бібліотек України (О. В. Воскобойнікова-Гузєва, вип. 9) та місце і роль біобібліографічної діяльності в стратегії розвитку сучасних бібліотек (О. М. Яценко, вип. 16). Висвітлювався біографічний потенціал ресурсів університетських бібліотек України (С. М. та Г. А. Міщуки, вип. 16), бібліотечного краєзнавства обласних універсальних наукових бібліотек країни (С. М. та Г. А. Міщуки, вип. 14) та розкривалися можливості бібліотечного краєзнавства для вивчення мемуаристики (Н. І. Любовець, вип. 12). Аналізувався досвід і перспективи розвитку новітніх біографічних бібліотечних ресурсів, скажімо, перспективи створення вітчизняного електронного ресурсу «Українська мемуаристика» (Н. І. Любовець, вип. 10), досвід створення інформаційного ресурсу «Видатні педагоги України і світу» ДНПБУ імені В. О. Сухомлинського (А. М. Доркєну, вип. 9) та розділу «Видатні особистості» на веб-сайті ДНАББ імені В. Г. Заболотного (Д. О. Мироненко, вип. 13), формування шевченкіани на сайтах провідних бібліотек України для дітей (Н. П. Марченко, вип. 11) тощо.

Слід наголосити, що стрімкий розвиток і впровадження у практику інформаційно-бібліотечної діяльності новітніх високоінтелектуальних інформаційних технологій обумовив постійне розширення уявлень про інформаційні можливості і завдання біографічних ресурсів бібліотек. Усі зміни, проблеми та варіанти їх вирішень на цьому шляху знайшли своє відображення у матеріалах УБ. Якщо спершу йшлося про окремі питання програмно-комп'ютерного забезпечення досліджень із українознавства, біобібліографії, формування УБС (статті С. М. Брайчевського, Я. Д. Ісаєвича, В. С. Чишка, О. М. Яценка та ін., вип. 1, 2), то згодом на сторінках УБ порушувалися фундаментальні проблеми розвитку біографічних досліджень та формування вітчизняних біобібліографічних інформаційних ресурсів (В. І. Попик, вип. 3, 7, 9), а також досліджувалися різнотипні джерела, скажімо, російські довідкові ви-

дання (В. І. Попик, вип. 6) чи електронна Шевченкіана (В. І. Попик, вип. 11), та тенденції створення окремих видів інформаційних ресурсів, скажімо, рукописної та друкованої україніки (І. В. Пасько, вип. 4). Ключовим залишалося також питання оцінки значущості персоналії при включенні до того чи іншого ресурсу (Ю. В. Вернік, вип. 6).

Результатом загального піднесення біографічних досліджень та утвердження біографіки як одного з провідних напрямів вітчизняної соціогуманітаристики стало розширення меж біографічної тематики. Зокрема до неї активно увійшла проблематика інтерпретації біографічної інформації для дітей і юні та відображення дитинства в біографіці. Так, образ Тараса Шевченка у шкільних підручниках історії проаналізувала Н. К. Гончаренко, а шевченкіану на сайтах провідних бібліотек України для дітей Н. П. Марченко (вип. 11). Активно розроблялася також проблематика порівняльного вивчення залучення біографічної інформації в освітні процеси в Україні та сусідніх країнах. До прикладу, роль і місце життєписів визначних людей краю в історичній шкільній освіті Польщі розкрила Б. Техманська (вип. 13), а С. М. Ляшко проаналізувала російський «Історико-культурний стандарт» (вип. 16).

Та все ж найцікавішими нам видаються матеріали, присвячені окремим персоналіям. Адже саме еволюція в відборі персонажів для життєписів і в формах життєписання, яка відбулася на сторінках УБ, найбільш яскраво окреслює ті кардинальні зміни, що відбулися в українській біографістиці упродовж цих десятиліть. Так, на увагу заслуговують науково-біографічні нариси, вміщені у традиційній для збірника рубриці «Біографічні та генеалогічні розвідки», котрі охоплюють різні проблемно-тематичні зрізи осмислення життєпису та повертають до української національної спадщини маловідомі чи однобоко висвітлені імена, розкривають недосліджені сторінки діяльності низки громадських і наукових товариств, поглиблюють вітчизняний краєзнавчий дискурс і персонологічну складову історії окремих галузей української науки. Серед постатей, чий життєпис і доробок здебільшого вперше в Україні були широко та цілісно представлені саме на сторінках «Української біографістики», родини Гамченків, Лип і Маслових, С. В. Бородаєвський, С. М. Булгаков, Є. С. Бурксер, М. Ветухів, Ф. Вовк, М. П. Дашкевич, Я. Р. Дашкевич, Г. А. Гамов, О. В. Гуров, О. О. Котляревський, С. Кушніренко, О. Я. Мацюк, М. М. Могилянський, Н. В. Молчановський, Ю. Мрочковський, І. І. Огієнко, В. Т. Полек, Н. В. Пучківська, І. О. Рудичів, П. І. Рулін, С. О. Сірополко, Є. Є. Слуцький, І. М. Труба, Ф. Г. Туманський, П. А. Тутковський, А. Г. Халмурадов, Д. Чижевський та багато інших.

Матеріали збірника загалом відзначаються новизною запропонованих дослідницьких підходів і розмаїттям у доборі персоналій, серед яких поряд із гуманітаріями (істориками, фольклористами, політиками, книго- та літературознавцями, митцями й філософами) достойне місце посіли архітектори, біохіміки, військовики, геологи, духівництво, лікарі, містобудівники, фізики тощо. Найбільшу кількість розвідок за ці роки було присвячено вітчизняним науковцям різних поколінь і сфер діяльності (до прикладу, М. Боголюбову, (вип. 10), С. Бородаєвському (вип. 12), О. Бочковському (вип. 15), М. Ветухіву (вип. 10), Г. Готалову-Готлібу (вип. 14), О. Гурову (вип. 12), В. Доманицькому (вип. 6), В. Каразіну (вип. 13), А. Лободі (вип. 13), О. Міляху (вип. 13), Є. Слуцькому (вип. 5) С. Томашівському (вип. 10), М. Цитовичу (вип. 9) та ін.). Далі по низхідній розташувалися політичні та громадські діячі (В. Винниченко (вип. 16), М. Драгоманов (вип. 9), М. Жерліцин (вип. 15), А. Кисель (вип. 7), В. Левинський (вип. 8), І. Липа (вип. 12), А. Ніковський (вип. 8), В. Старосольський (вип. 4, 9), П. Стебницький (вип. 15) та ін.), історики (Я. Дашкевич (вип. 9), П. Кеппен (вип. 3), Ю. Кондуфор (вип. 16), Н. Молчановський (вип. 7), П. Рудін (вип. 7), В. Чишко (вип. 3, 7) та ін.), літератори (М. Волошин (вип. 5, 15), С. Єфремов (вип. 15), Г. Квітка-Основ'яненко (вип. 4), О. Кониський (вип. 10), С. Кушніренко (вип. 10), Леся Українка (вип. 6), Г. Хоткевич (вип. 8), І. Франко (вип. 6), Т. Шевченка (вип. 11) та ін.), діячі бібліотечної справи (І. Вугман (вип. 9), П. Зленко (вип. 10), М. Марунчак (вип. 16), І. Огієнко (вип. 9), С. Сірополко (вип. 6, 7), О. Сокальський (вип. 13), М. Ясинський (вип. 15) та ін.), церковні діячі (Августин Гіппонський (вип. 10), С. Булгаков (вип. 5), К. Недзялковський (вип. 4), А. Шептицький (вип. 16) та ін.), митці (С. Бондарчук (вип. 3), М. Бурачек (вип. 11), О. К. Держинська (вип. 5), Г. Мудра (вип. 14), О. Паліцин (вип. 3), М. Садовський (вип. 15), Г. Совачова (вип. 11) та ін.), музики (С. Гулак-Артемівський (вип. 11), Ф. Шаляпін (вип. 9) та ін.), військовики (О. Жуковський (вип. 15), М. Милорадович (вип. 5) та ін.), купці (роди Скараманга, Каралі (Караллі, Кораллі) та ін.), лікарі (Н. Пучківська (вип. 12), А. Річинський (вип. 8) та ін.), спортсмени (В. Колотов (вип. 3) та ін.), фольклористи (С. Венгрженівський (вип. 6) та ін.), а також архітектори та кораблебудівники.

Як уже вказувалося, широко представлені також постаті, чий творчий доробок засвідчив цілісність і проукраїнську орієнтованість світогляду та особистісного вкладу вченого, не залежно від його національної приналежності чи місця перебування впродовж життя (скажімо, С. В. Бородаєвський, А. Г. Халмурадов, І. М. Труба та ін.). Низка статей позначені намаганням віднайти способи опису персо-

налій, які хоч і належали до консервативного табору, проте сприяли розбудові вітчизняних інституцій чи культури загалом (наприклад, М. М. Цитович).

Якщо аналізувати форми та методику творення життєписів окремих персоналій, про які йшлося на сторінках УБ, слід визнати, що й досі найчастіше автори звертаються до класичної біографічної розвідки з лінійною структурою викладу матеріалу, зосереджуючи увагу здебільшого на новизні та достовірності фактологічного наповнення життєпису. Саме так побудовані оповіді про М. Балліна, В. Котарбінського, Т. Зіньківського, М. Славінського, Д. Лисиченка, С. Березняка, Б. Остащенко-Кудрявцева, К. Копержинського, Х. Кудринського, Д. Г. Струка, В. Колотова (вип. 3), З. Копистенського, К. А. Недзялковського, С. Стемповського, Г. Яструбецького, О. Колесникова, В. Старосольського (вип. 4); М. Милорадовича, К. Держинську, Є. Слуцького, С. Булгакова (вип. 5); В. Доманицького (вип. 6); Н. Молчановського, П. Руліна (вип. 7); П. Морачевського, А. Ніковського, В. Левинського, А. Річинського (вип. 8); М. Цитовича, В. Старосольського (вип. 9); М. Ковалевського, О. Кониського, І. Рудичіва (вип. 10); Г. Совачову (вип. 11); О. Мацюка, О. Гурова, І. Трубу (вип. 12) та О. Жуковського (вип. 15).

Гуманізація біографічних студій і загальна патріотична настроєність у суспільстві призвели до посиленого інтересу дослідників до з'ясування родових коренів і загалом родинних зв'язків (та навіть родинності як такої!) персонажів української історії та культури. Генеалогічні студії (В. П. Ляхощкий про М. Василька, Н. Р. Миронець по Ф. Р. Штейнгеля, Б. М. Філіпченко про свій рід, вип. 3; Н. П. Бондар про рід Борозн, вип. 4; В. В. Томазов про грецькі купецькі роди, вип. 13, 16 та ін.) поступово доповнилися специфічними родовідними пошуками в межах новітніх баз даних (Т. В. Котлярова про рід Марковичів (Маркевичів), вип. 10). Звичні для радянської біографістики «історії династій» (І. С. Івченко про дендрологічні династії, вип. 3) перетворилися на багатоаспектні «колективні портрети» родичів, пов'язаних спільною сферою діяльності (О. І. Ємчук про родину Маслових, вип. 10; І. В. Старовойтенко про родину Чикаленків, вип. 7; С. В. Кучеренко про Івана та Юрія Липи, вип. 8) чи походженням (Т. В. Чухліб про генералітет Російської імперії українського походження, вип. 10). А дослідження «домашнього» оточення персони (В. М. Корпусова про київських друзів М. Волошина, вип. 5) переросло в дослідження побутової історії окремих страт суспільства (О. О. Тригуб про український нобілітет на прикладі родини Ф. Туманського, вип. 10) чи з'ясування функціонування на рівні родини певних суспільних меседжів (І. В. Яковлева про «жіноче питання» на прикладі родини Грінченків) тощо.

Так само значних трансформацій зазнало упродовж цих десятиліть розуміння «колективної біографії». Спершу йшлося лише про відтворення цілісного уявлення про групу людей, поєднаних фаховим, громадським, родинним чи іншим дискурсом (О. В. Бугаєва про Музичне товариство імені М. Д. Леонтовича, вип. 3, 4; С. Г. Водотика про українських історіографів 1920-х рр., М. Ю. Костриця про священників — дослідників Волині, вип. 3; Н. О. Рижева про кораблебудівників України, О. Є. Пилипенко про грецьких підприємців в Україні у XIX – на початку XX ст., вип. 4). На жаль, саме ця тенденція при незначних трансформаціях є панівною в творенні «колективної біографії» й досі (С. Г. Іваницька про керівництво Української демократично-радикальної партії, вип. 7; А. А. Задерейчук про кримських татар в органах земського самоврядування Таврійської губернії, вип. 10; К. М. Нагайко про персональний склад Київської Української Громади, вип. 14; Н. В. Осіння про вчених-геологів і гірників України XIX – початку XX, вип. 16 тощо). Зокрема вона простежується в дослідженні наукових шкіл (до прикладу: В. В. Томазова та А. А. Халмурадової про А. Г. Халмурадова як представник української школи біохімії вітамінів, вип. 3; Л. Ю. Медовкіної про вплив вихованців Казанської духовної академії на розвиток української науки 1920–1930-х рр., вип. 10; Д. О. Мироненко про перших дійсних членів Академії архітектури УРСР, вип. 14 тощо).

Та з часом науковців почав цікавити вплив певного середовища на формування особистості (Л. С. Генералюк про вплив культурної аури садиб українського дворянства на картину світу Т. Г. Шевченка, вип. 8), контекст колективної пам'яті (С. М. Ляшко та С. Г. Іваницька «Шевченківські роковини в житті та творчості Михайла Могилянського в контексті теорії колективної пам'яті», вип. 11) та «спільнодії» доби на формування й цілепокладання окремих груп діячів (Н. І. Миронець про українську інтелігенцію 1920–1930-х рр., вип. 10; І. І. Стамбол про вплив Української революції 1917–1921 рр. на учасників «Братерства Тарасівців», В. В. Левченко про її роль у долях вчених-істориків Одеси, вип. 15).

Також дослідники спробували застосовувати до груп осіб новітні методологічні підходи роботи з біографією як такою (В. В. Левченко «Інтелектуальна біографія — ключова модель дослідження історії генерацій вчених-істориків Одеси», вип. 14), іконографічні (Г. М. Юхимець та І. І. Цинковська «Гетьмани України на гравірованих портретах початку XIX ст.», вип. 16) та просопографічні (С. М. Ляшко про постійну комісію УАН–ВУАН для складання біографічного словника діячів України, вип. 12) аспекти дослідження.

Та сучасна українська біографіка вирізняється багатоманітністю тематичних напрямів та жанровим розмаїттям. Відтак і біографістика за роки незалежності почала відходити від традиційних підходів до життєписання, все більше розширюючи головні проблемно-тематичні напрями біографічних досліджень, поглиблюючи та урізноманітнюючи методологію. Одним із здобутків УБ є послідовний відхід у публікаціях від лінійної біографії на користь біографії стереоскопічної, від накопичення фактів до їх синтезу та аналізу. Адже тільки у багатомірному відображенні, у цілісності зв'язків і яскравості деталей долі українських достойників перестають слугувати тьманим тлом буття сусідніх народів, перетворюючись на живе світло вітчизняної історії. Поряд із цим в умовах посилення міждисциплінарного дискурсу у вітчизняній гуманітаристиці проглядається чітка тенденція до всебічного охоплення та залучення інструментарію суміжних дослідницьких галузей, особливо чітко помітна у царині історичного дослідження розмаїтих «просторів» людської самоідентифікації (скажімо, громадівський рух, академічне співтовариство чи спільноти на еміграції).

Поряд із класичними зразками ювілейних біографічних розвідок (О. Є. Тверитникова до 110-річчя з дня народження О. М. Міляха, В. В. Патик до 145-річчя від дня народження А. М. Лободи, вип. 13) та портретів «на тлі епохи» (В. А. Студінський по Ю. Мрочковського, О. Л. Якимюк про Є. С. Бурксера, вип. 10) увагу дослідників почали привертати просопографічні дослідження життєписів окремих діячів (С. М. Ляшко про М. М. Могилянського, вип. 6; М. В. Горбатюк про І. Франка та Лесю Українку, вип. 6) та відомих родів військових (С. М. Ляшко про рід Гамченків, вип. 9), купців (В. В. Томазов про рід Скараманга, вип. 13) тощо. Долучилися автори УБ і до гендерних студій, котрим притаманне розкриття суспільних процесів крізь виміри людської діяльності знаних і мало відомих співвітчизниць. Якщо на початках йшлося лише про повноцінне висвітлення долі відомих діячок вітчизняної історії, культури та науки (скажімо, М. В. Горбатюк про Лесю Українку, вип. 6; Р. Д. та Д. О. Михайлови про Гертруду-Олиславу, вип. 7; Л. О. Шеремета про Н. О. Пучківську, вип. 12), згодом гендерні дослідження почали розвиватися на стикові з вивченням української діаспори (Т. І. Ківшар про Лїду Палій, вип. 14) та національних спільнот України (Н. М. Томозова про Ганну Мудру, вип. 14), у загальному соціокультурному контексті розуміння «жіночого питання» (І. В. Яковлева про родину Грінченків, вип. 16) та методології реконструкції жіночої біографії (Л. І. Буряк про В. С. Житецьку). Водночас, у життєписах з'явилися елементи компаративного дослідження. Це може бути традиційний розгляд постаті,

котра належить кільком культурам, у її наближенні саме з українським контекстом, скажімо: «Російський історик І. Є. Забелін і Україна» (С. М. Ляшко, вип. 5), або «Федір Шалєпін в Україні» (О. В. Москалець, вип. 9). Також робилися спроби порівняти погляд на одну й ту саму постать дослідників різних галузей знання (Марченко Н. П. «Микола Павлович Дашкевич: визнаний і незнаний діяч української науки», вип. 6), або розглянути постаті достойників як у порівнянні один з одним за гендерними мітками, так і в різних сферах їхньої щоденної реалізації (Горбатюк М. В. «Іван Франко та Леся Українка у літературі, громадських справах і у буденному житті», вип. 6) тощо.

Також почали з'являтися зразки концептуальних життєписів, в основі яких лежить намагання дослідника задати нову парадигму біографічного бачення людини, зокрема крізь призму української ментальності, з урахуванням вітчизняного досвіду проживання біографії, ціннісних орієнтирів та ідеалів. Серед таких спроб стаття Н. П. та Я. Ю. Марченків про Августина Гіппонського як тип «Людини Віри» (вип. 10) та розвідка П. А. Майбороди про Г. Готалова-Готліба як тип «чиновника від науки» (вип. 14), дослідження І. І. Стамбола процесів вибудовування біографії як слідування ідеології на прикладі життєвого шляху І. Липи (вип. 11) та спроба О. В. Глушан створення інтелектуального профілю вченого на прикладі С. В. Бородаєвського (вип. 12), відстеження О. І. Вовк психологічних сюжетів у структурі вітчизняних історико-біографічних наративів на прикладі життєпису В. Каразіна (вип. 13) та обґрунтування Л. І. Буряк інсталяції як біографічного конструкту на прикладі долі Г. Житецького (вип. 15) тощо.

Окремої уваги варті дослідження, що залучають до сфери біографістики мовознавчі методи задля встановлення родовідних зв'язків персони чи й ширших контекстів її біографії (Менжулін В. І. «Freud в Україні: транслітерація у світлі біографії», вип. 5; Котлярова Т. В. «Рід Марковичів (Маркевичів) у базі даних „Персоналії” Інституту біографічних досліджень НБУВ», вип. 10).

Підсумовуючи, маємо наголосити, що більше, ніж за два десятиліття свого існування збірник «Українська біографістика = Biographistica Ukrainica» став загально визнаною платформою найґрунтовніших фахових дискусій у біографічній сфері. На його основі виникли нові для української науки дослідницькі напрями, як то: вивчення досвіду і сучасних проблем світової і вітчизняної біографіки (В. С. Чижко, С. М. Ляшко, В. І. Попик), вдосконалення методичних засад довідкової біографістики, її моделей і жанрів (С. М. Ляшко), формування електронних ресурсів

біографічної інформації (О. М. Яценко, О. Л. Вернік), розширення джерельної бази біографічних досліджень (С. М. Ляшко, В. І. Попик, О. М. Яценко, Н. І. Любовець, О. В. Бугаєва), застосування біографічної інформації для вивчення міжетнічних і міжкультурних взаємодій, патріотичної консолідації українського суспільства (В. І. Попик); дано значний поштовх розвитку сучасної персональної бібліографії (О. М. Яценко, Н. І. Любовець), бібліотечної біографіки (Т. І. Ківшар), гендерної біографіки (Л. І. Буряк), музичної біографіки (О. В. Бугаєва), слов'язознавчої біографіки (І. І. Стамбол), вивченню виховного значення біографічної літератури для дітей та юнацтва (Н. П. Марченко); запропоновано нові формати досліджень із «класичних» напрямів гуманітаристики, нерозривно пов'язаних із біографікою — мемуаристики (Н. І. Любовець), біографічної археографії (С. М. Ляшко, Т. І. Ківшар, О. В. Бугаєва), поширення в суспільстві біографічного знання, форм і методів комунікації з читацькою аудиторією та видавничими й інформаційними структурами, піднесення ролі у цій роботі бібліотек (Л. І. Буряк, Н. П. Марченко, І. І. Стамбол).

Нині збірник наукових праць «Українська біографістика = Biographica Ucrainica» — спеціальне загальноукраїнське продовжуване видання в галузі теорії біографістики, історичної біографіки та методики формування ресурсів біографічної інформації, в якому публікуються праці широкого кола вітчизняних дослідників-біографістів — учених авторитетних академічних наукових установ, вищих навчальних закладів і дослідницьких осередків, а також учених і спеціалістів провідних наукових бібліотечних установ із усієї України.

Спільнота однодумців-біографістів, яка сформувалася навколо Інституту біографічних досліджень НБУВ, поступово набирає рис повноцінної наукової школи, в середовищі якої нуртує невпинний процес творчої співпраці колективу вчених і спеціалістів різних поколінь із усіх куточків України. Дослідження визнаних фахівців сусідять із першими вдалими спробами їхніх молодих колег, унаочнюючи спадкоємність української біографічної традиції та явну перспективність цього напрямку новітньої гуманітаристики.

Зважаючи на все зростаючу популярність і затребуваність біографічних публікацій, урізноманітнення жанрів історико-біографічної літератури, формування біографічних ресурсів нового покоління, збірник поряд із Українським національним біографічним архівом (<http://biography.nbuv.gov.ua/>) надає наукове підґрунтя та методологічні основи для подальшого підвищення інтересу українців до життєвого шляху, звершень та індивідуальних людських рис як відомих діячів минулого, так і рядових учасників історичних подій, власних коренів і родинної історії. Водночас він є платформою для обгово-

рення новітньої теорії, методики та практики біографічних досліджень, біобібліографії та формування електронних біобібліографічних ресурсів, апробації різних форм і жанрів наукових історико-біографічних досліджень.

1. *Бездрабко В. В.* Сучасний стан і перспективи розвитку вітчизняної біографістики [Текст] / В. В. Бездрабко // Укр. біографістика. – 2016. Вип. 14. – С. 29–49.
2. Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання : колективна монографія [Текст] / [В. І. Попик (кер. проекту), Н. І. Любовець, О. М. Яценко, С. М. Ляшко та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – 272 с.
3. *Ляшко С. М.* Джерельна база біографічних досліджень: загальне і особливе / С. М. Ляшко // Укр. біографістика. – 2011. – Вип. 8. – С. 27–50.
4. *Ляшко С. М.* Поняття «Наукова біографія» у теорії та практиці історико-біографічних досліджень / С. М. Ляшко // Укр. біографістика. – 2013. – Вип. 10. – С. 25–47.
5. *Марченко Н. П.* Людський вимір української історії [Текст] : до 20-річчя від дня заснування збірника наукових праць «Українська біографістика=Biographistica Ukrainica» / Н. Марченко // Укр. літературна газета. – 2016. – № 7 (169), 8 квіт.
6. *Попик В. І.* Ресурси довідкової біографічної інформації: історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку : монографія [Текст] / Володимир Попик ; відп. ред. Л. А. Дубровіна ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 518.

REFERENCES

1. Bezdrabko, V. V. (2016). *Suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku vitchyznianoï biohrafistyky* [Current state and prospects of development of domestic biography]. *Ukrainian Biographistics = Biographistica Ukrainica*, 14, 29–49. [in Ukrainian].
2. Popyk, V. I. (2013). *Resursy dovidkovoï biohrafichnoï informatsii: istorychnyi dosvid formuvannia, suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku : monohrafiia* [Resources of references biographical information, historical experience of formation, current status, problems and prospects]. V. I. Vernadsky Nats. Library of Ukraine. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Lyashko, S. M. (2011). *Dzherelna baza biohrafichnykh doslidzhen: zahalne i osoblyve* [Source database of biographical research: general and special]. *Ukrainian Biographistics = Biographistica Ukrainica*, 8, 27–50. [in Ukrainian].
4. Lyashko, S. M. (2013). *Poniattia «Naukova biohrafia» u teorii ta praktysii istoryko-biohrafichnykh doslidzhen* [The term “Scientific biography” in the theory and practice of historical and biographical research]. *Ukrainian Biographistics = Biographistica Ukrainica*, 10, 25–47. [in Ukrainian].
5. Marchenko, N. P. (2016). *Liudskyy vymir ukrainskoï istorii: do 20-richchia vid dnia zasnuvannia zbirnyka naukovykh prats «Ukrainska biohrafistyka=Biographistica Ukrainica»* [Human Dimension of Ukrainian His-

- tory: To the 20th Anniversary of the Establishment of a Collection of Scientific Works “Ukrainian Biographics = Biographistica Ukrainica”]. Ukrainian literary newspaper, No. 7 (169), 8 apr. [in Ukrainian].
6. Popyk, V. I. (Ed.). (2016). *Vitshyzniani resursy biohrafichnoi ta biobibliohrafichnoi informatsii: problemy formuvannia i vykorystannia : kolektyvna monohrafiia* [Domestic resources of biographical and biobibliographic information: problems of formation and use: collective monography]. Kyiv: V. I. Vernadsky Nats. Library of Ukraine. [in Ukrainian].

Стаття надійшла 07.11.2018 р.

Marchenko Nataliia, Candidate of Historical Sciences, Senior Research Fellow of the Institute of Biographical Researches of VNLU (Kyiv);

Patyk Viktoriia, Candidate of Historical Sciences, Senior Research Fellow of the Institute of Biographical Researches of VNLU (Kyiv).

“Ukrainian Biographics = Biographistica Ukrainica”: fixation and transformation of biographical discourse in Ukraine.

The article analyzes publications of the scientific collection “Ukrainian Biographical Science = Biographistica Ukrainica” (1996–2018). The main directions of biographical publications are outlined and their informational capabilities are revealed.

The collection is a recognized platform for the most profound professional discussions in the field of biography in Ukraine. On its basis, new research areas for Ukrainian science have emerged and are developing (studying the experience and current problems of world and domestic biography science, improving the models and genres of reference biographical science, developing electronic resources of biographical information, expanding the source base of biographical research, using biographical information for the study of interethnic and intercultural interactions, patriotic consolidation). The authors of “Ukrainian Biographical Science” gave a significant impetus to the development of modern personal bibliography, research into library, gender, musical, Slavic biography science, the study of the educational value of biographical literature for children and young people. New forms of research into “classical” areas of humanitarianism, related to biography science — memoiristics, archaeography, the distribution of biographical knowledge in the society, forms and methods of communication with the reader’s audience and publishing and information structures, and raising the role of libraries in this work are also suggested.

Key words: biographical science, Institute of Biographical Science, scientific collection, biographical community, sources of biographical research.

Марченко Н. П., кандидат исторических наук, старший научный сотрудник Института биографических исследований НБУВ (Киев);

Патык В. В., кандидат исторических наук, старший научный сотрудник Института биографических исследований НБУВ (Киев).

«Українська біографістика = Biographistica Ukrainica»: фіксація і трансформація біографічного дискурсу в Україні.

В статті аналізуються публікації научного збірника «Українська біографістика = Biographistica Ukrainica» (1996–2018 гг.). Очерчені основні напрямлення біографічних публікацій і раскрыті їх інформаційні можливості.

Сборник является признанной платформой профессиональных дискуссий в биографической сфере в Украине. На его основе возникли и развиваются новые для украинской науки исследовательские направления (изучение опыта и современных проблем мировой и отечественной биографики, совершенствование моделей и жанров справочной биографистики, формирования электронных ресурсов биографической информации, расширение источниковой базы биографических исследований, применение биографической информации для изучения межэтнических и межкультурных взаимодействий, патриотической консолидации). Авторами «Украинской биографистики» дан значительный толчок развитию современной персональной библиографии, исследованиям библиотечной, гендерной, музыкальной, славяноведческой биографики, изучению воспитательного значения биографической литературы для детей и юношества. Также предложены новые форматы исследований «классических» направлений гуманитаристики, связанных с биографикой, — мемуаристики, археографии, распространение в обществе биографического знания, форм и методов коммуникации с читательской аудиторией и издательскими и информационными структурами, повышение роли в этой работе библиотек.

Ключевые слова: биографистика, Институт биографических исследований, научный сборник, биографическое сообщество, источники биографического исследования.

*Олена Валентинівна БУГАЄВА,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ)*

МУЗИЧНА БІОГРАФІКА УКРАЇНЦІВ ДІАСПОРИ: НАУКОВА РЕФЛЕКСІЯ НАД ФОНДАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Останнім часом вітчизняна історична наука приділяє значну увагу студіюванню теми української діаспори, її мистецького та наукового внеску до національної культури, що розглядається у площині новітніх тенденцій гуманітарного дискурсу України XXI ст. Найменш званою та інформаційно розробленою сторінкою закордонної історії етнічних українців є музична біографіка, тому завдання виправлення історичної несправедливості щодо загалу українських музикантів на еміграції, які зробили відчутний внесок у вітчизняне мистецтво, давно на часі.

Дослідження здійснено в контексті сучасних тенденцій і завдань історичної науки, спрямованих на усвідомлення зарубіжної україніки як органічного сегменту української культури, та побудовано на джерелознавчому фундаменті комплексу друкованих видань, представлених у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, що дало змогу виконати низку теоретичних і практичних завдань. Огляд біографічних видань України, присвячених відтворенню життєдіяльності музикантів діаспори, став основою створення цілісного уявлення про жанрові різновиди та тематичний спектр публікацій, періодизацію та географію досліджень, фактологічну змістовність джерел. У результаті ревізії фондів НБУВ укладено бібліографію, представлено 47 біографічних довідок і презентовано імена славетних музикантів діаспори. Історію формування та розвитку музично-біографічного знання щодо наших співвітчизників поза межами України висвітлено у взаємозв'язку з опануванням цієї теми у сфері українознавства, архівознавства, музикознавства.

Ключові слова: музична біографіка української діаспори, фонди НБУВ, українська музична культура.

Інтерес до теми діаспори в Україні, котрий донедавна носив орієнтовано-родинний або професійно-галузевий характер, отримав нині

новий формат. Масове повернення імен діячів української історії, культури і науки стало виявом свідомої потреби українського суспільства у реалістичному відображенні минулого своєї країни та знятті інформаційних кордонів. Відтак, документи та матеріали, пов'язані з українською діаспорою оцінюються як невід'ємна складова історії української нації, визнається їхня непересічна культурна і наукова цінність. Нинішній сплеск дослідницького інтересу до проблематики діаспори констатує директорка Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків із діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» І. Ключковська, яка каже, про те що «тільки зараз [за доби Незалежності] віднайдене минуле України постає великою глибою, вартою доби та її творців, закриває штучно витворені пустоти українського внеску у світовий культурний контекст» [1].

Попри це, персоналізована історія музикантів української діаспори залишається здебільшого предметом наукових студій фахових музикознавців, а не істориків та архівістів. Пояснити цей факт можна специфікою музичної галузі мистецтва, що розглядається зазвичай в об'єктиві інтересів мистецтвознавчої науки. Водночас, музичне мистецтво, враховуючи його специфіку впливу на «маси», традиційно в нашій країні належало до сфери ідеології, тому інерція суспільної свідомості, пов'язана із заборонаю певних тем у гуманітаристиці внаслідок боротьби радянської системи з вільнодумством творчої людини, тривалий час стояла на перешкоді будь-яких спроб залучення теми музикантів діаспори до проблемного дискурсу історичного знання. Лише сучасна доба, позбавлена тематичних кліше та змістовних трафаретів минулого, змінила ситуацію на краще.

У засновку даного дослідження лежить усвідомлення виняткової ролі української музики як об'єднувального фактора в житті кожного нашого співвітчизника на еміграції, незалежно від його віку, професії, соціалізації. Один із провідних українських музичних діячів за кордоном Олександр Кошиць¹, який зробив неабиякий внесок у затвердження українства на американських землях, вважав музичне спілкування чи не найважливішою формою співіснування етнічних

¹ **Кошиць Олександр Антонович** (12(24).09.1875, с. Ромашки Канівського пов., нині Миронівського р-ну Київської обл. – 21.09.1944, Вінніпег, Манітоба, Канада) — хор. диригент, композитор, етнограф, педагог, музично-громадський діяч. Засновник і керівник Укр. республіканської капели (згодом — Укр. нац. хор) у Києві (1919). У 1919–22 разом із Капелою триумфально гастролював країнами Європи (Австрія, Швейцарія, Франція, Бельгія, Голландія, Англія, Німеччина, Польща, Іспанія), у 1922–26 — країнами Америки (США, Аргентина, Уругвай, Бразилія, Канада, Куба, Мексика). Від 1927 жив і працював у Нью-Йорку. У 1941 переїхав до Канади, де викладав курс хорового диригування і читав лекції з теорії та історії музики при Осередку культури й освіти у Вінніпезі.

українців-емігрантів. У листі від 16.02.1942 р. до свого колеги і друга Павла Маценка² він фактично сформулював естетичне *credo* української громади на шляху до її національної ідентифікації в іонаціональній культурі: «У нас люди жили примітивним життям, але вони мали пісню, неоцінений мистецький діамант, яка живила їм душу і наповнювала її, а разом і думку людини, найвищими і найшляхетнішими почуваннями, високими ідеалами людськості, найбільш делікатною духовною поживою, будила їх душу і серце, бадьорила і заохочувала до життя ...» [4; с. 48]. І далі в листі від 25.07.1940 р.: «...тепер, коли ми втратили політично **все** й коли настали часи нищення всього українського, а не будівництва і розвою, — ми не маємо ніде, крім Америки, записати (на рекорд) українську пісню, а вона є те **єдине актуальне**, що залишилося нам і для національного виховання молодого покоління і для **маніфестації українського національного духу у світі...**» [4, с. 46].

Тяжіння до музики у «пасивній» (слухач) або «активній» (виконавець) формах свідомо чи підсвідомо керується емоцією людини, потребою дати розраду її душі. У роздумах великого українця, по-суті, визначається особливий «статус» етнічної музичної культури в житті українців поза Батьківщиною, в об'єктив якої потрапляють: а) **професійні музиканти** — композитори, диригенти, співаки, дослідники, музичні критики, педагоги тощо; б) чисельний **загал митців-аматорів** — керівників інструментальних, хорових, народних колективів, музичних кружків, театральних груп, видавців тощо; в) **слухацька аудиторія** (не музиканти, представники різних професій) — активний і невід'ємний суб'єкт музичного соціуму. Відтак, музична біографіка української діаспори як предмет дослідження за своєю специфікою виявляється значно ширшою та не вкладається у формальні межі будь-якої однієї галузі знання, позаяк потребує комплексного гуманітарного підходу та фахової ерудиції з питань історії, архівної справи, художньої культури, музичного мистецтва, стану духовного розвитку, соціальних аспектів життя української еміграції.

² **Маценко Павло Пилипович** (24.12.1897, слоб. Кириківка, нині смт Кирилівка, Великописарівського р-ну Сумської обл. — 08.03.1991, Вінніпег, Канада) — музикознавець, педагог, церковний композитор і хоровий диригент. Доктор муз.-пед. наук (1932), член-кор. УВАН у Канаді. Воював у армії УНР. Евакуйований англійцями на Кіпр, де 1921–22 диригував церк. і світ. хорами, 1923–24 — організатор хорів у Болгарії. Від 1924 — у Празі, закінч. Високий пед. ін-т ім. М. Драгоманова, студіювався у консерваторії, диригував «Укр. академ. хором». У 1929–31 — керівник хору Укр. католицьк. церкви у Відні. Від 1937 — у Вінніпезі. Викладав на муз. курсах для молоді Канади і США, засновник і диригент хору Молоді Укр. націон. об'єднання (1941–49), секретар Комітету українців Канади, співредактор газ. «Новий шлях». Ректор Ін-ту Св. Івана в Едмонтоні, проф. музики Колегії св. Володимира у Робліні, Колегії Св. Андрія при Манітобськ. ун-ті. Автор понад 30 нарисів про укр. композиторів.

Також принциповим для даного дослідження є питання наукової мови та термінології. Запропоноване поняття *музична біографіка української діаспори* вперше лексично застосовується у межах даної публікації, проте поширення його у науковому обігу є справою часу. Адже факт наявності музичної біографіки української діаспори сьогодні не викликає сумнівів — це засвідчують створені в Україні джерела, арсенал яких охоплює суміжні галузі знань — краєзнавство, музикознавство, археографію, підкріплені неабияким суспільним інтересом до музично-біографічного знання. Отже, локалізація цього поняття в історичній науці набуває законного права, як і соціалізація його змістовного образу в українській культурі. (За кількістю створених мистецьких портретів і названих імен існуючу різножанрову біографічну продукцію справедливо було б виділити в окремий гуманітарний напрям. Але це питання іншої дискусії).

Дослідження музичної біографіки української діаспори нами пропонується розглянути з позицій історичної науки у площині нагальних вимог і потреб, що сьогодні постали у сфері вітчизняної гуманітаристики. Актуальність теми визначається сучасними суспільними тенденціями, спрямованими на усвідомлення та визначення зарубіжної україніки у всій повноті її складових як органічного сегменту української культури. Хоча життєдіяльність українських митців за кордоном неодноразово ставала предметом окремих наукових і публіцистичних розвідок, проте як галузь історико-біографічного знання розглядається вперше.

У нашій країні універсальним інформаційним ресурсом для створення джерелознавчих досліджень будь-якого профілю, зокрема й музичної біографіки українців діаспори, були і залишаються фонди Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. З огляду на зазначену тему в поле першочергової уваги для нас потрапляють відділи музичних фондів і зарубіжної україніки Інституту книгознавства і Відділ формування та використання газетних фондів.

На підставі відбору, аналізу та систематизації книжкових, журнальних і газетних періодичних джерел, представлених у НБУВ, що висвітлюють життєдіяльність наших митців за кордоном, а також практичного досвіду, набутого під час роботи з архівними документами, книжковими та нотними виданнями у сховищах Українського музею та бібліотеки Греко-католицької парафії Св. Базиля у м. Стемфорді (США, Коннектікут), нами було проведено дослідження персоналізованої історії музичної сфери діяльності українців діаспори, виявлено імена славетних митців, які представляли свою країну поза Батьківщиною та зробили відчутний вклад у скарбницю вітчизняного мистецтва.

Аналіз біографічної продукції, присвяченої висвітленню життєдіяльності наших музикантів-співвітчизників за кордоном, виданої в Україні майже за піввіковий період (др. пол. XX ст. – теп. час), найперше, дав змогу вивчити історію питання і дати належну оцінку створеній в Україні науковій літературі з цієї проблеми. Огляд вітчизняних музикознавчих джерел, які торкалися імен українських композиторів, диригентів, співаків, виконавців-інструменталістів екзилу, натомість дозволив охопити проблему в цілому та знайти відповідь на низку важливих питань щодо жанрового і тематичного спектру публікацій, їхньої періодизації та географії, обігу імен, а також вартісності цих джерел (відповідно, авторитетності видань) в абрисі історично-біографічної літератури, опублікованої в Україні.

Справа комплексного вивчення матеріального та духовного добру українців діаспори як важливої інтегральної частини історико-культурної спадщини України була започаткована в українській історичній науці з моменту вступу в силу Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи України» (1993), відповідно до якого документи української історико-культурної спадщини, що перебувають за кордоном, а також документи іноземного походження, пов'язані з історією українського народу та визначені в науковому обігу як «архівна україніка», визнаються складовою Національного архівного фонду України. Відповідно були розроблені програми «Книжкова та рукописна спадщина України: створення бібліографічного реєстру і системи збереження та загальнодоступності» (1992; окремі напрями у її межах — «Архівна та рукописна україніка: Національна зведена система документальної інформації») та «Культурні цінності України: Втрати. Шляхи повернення» (1999), підготовлено методичку опису документів³. Проте, в силу різних обставин, питання реєстрації документів упродовж 15 років вирішене не було. І все ж таки, від початку 1990-х рр. культурні інституції за кордоном, що відігравали роль сховищ архівних документів, друкованих, рукописних матеріалів та інших пам'яток української культури, починають дедалі більше привертати увагу українських істориків, архівістів, гуманітаріїв загалом (С. Віднянського, Я. Дашкевича, І. Гирича, В. Горбика, П. Кардаша, Т. Катаргіної, Г. Папакіна, М. Тимошика, В. Трощинського, І. Тюрменко та ін.).

Доктор історичних наук М. Палієнко визначає два магістральні напрями розвитку вітчизняних досліджень у цій сфері, що здійсню-

³ Див. зокрема: *Дубровіна Л.* Архівна та рукописна україніка: до проблеми об'єкта археографічного та інформаційного опису в системі НАІС // Нац. архів. інформ. система "Архівна та рукописна україніка". Вип. І: Інформатизація архів. справи в Україні: суч. стан та перспективи. Київ, 1996, с. 41–62.

ються, «...з одного боку, істориками у контексті вивчення громадсько-політичної та культурної діяльності української діаспори у світі, а з іншого, архівознавцями і джерелознавцями з метою виявлення і вивчення всієї сукупності документальних джерел з історії українського народу, створення реєстру зарубіжної архівної україніки» [3, с. 43]. Це твердження відображає сучасний стан наукових розвідок зарубіжної україніки та засвідчує її універсальний характер щодо інших галузей гуманітарної науки, зокрема, музикознавчої та історично-біографічної.

Для розуміння місця та ролі музично-біографічного документу в системі архівної україніки не можна обійти увагою інше авторитетне в цій галузі дослідження доктора історичних наук І. Матяш «Концепція створення та функціонування Національного реєстру «Архівна україніка», в якому, крім основоположних теоретичних і методичних питань, дається визначення терміну «архівна україніка». За визначенням автора, до «архівної україніки» належать «...документи культурної спадщини України, які знаходяться за кордоном, та документи іноземного походження, що стосуються української історії, і потенційно є складовою Національного архівного фонду України» [2, с. 12]. Отже, наявні в бібліотеках і архівах діаспори авторські рукописи, нотна продукція, наукові твори, грамплатівки та ін. — своєрідні артефакти скарбниці музичної україніки, отримавши ознаки історичного «документу», закономірно попадають у зону дії архівної україніки та, відповідно, до «...єдиної системи обліку документів культурної спадщини України та документів іноземного походження, що стосуються історії України, які знаходяться за кордоном, й документів (зокрема копій, мікрофільмів), що надійшли до державних архівних установ України з-за кордону і можуть бути ідентифіковані як архівна україніка, і формується з використанням накопиченого українського та зарубіжного досвіду і новітніх досягнень у сфері інформаційно-комунікаційних технологій» [2, с. 17].

Відповідно до запровадженого в архівній україніці розподілу документальної спадщини на три магістральні групи (*автентична україніка* (документи, створені в Україні; вивезені емігрантами або переміщені за радянського часу за її межі); *історична україніка* (документи, створені українцями в еміграції до 1991 р.); *модерна україніка* (після 1991 р.), музична біографіка також розподіляється на *автентичну* (хто жив і творив в Україні, але творча спадщина отримала «друге життя» у виданнях, виконанні, дослідженнях, бібліографії за кордоном), *історичну* (життя та творча діяльність митця в еміграції) та *модерну* (пов'язана з добою Незалежності, характеризує митця нової формації у сучасному світі, який відзначається мобіль-

ною життєвою рефлексією і творчою реалізацією в полікультурному соціопросторі; емігранти та українці, котрі працюють в Україні та за кордоном).

Найважливішою складовою загального реєстру архівної україніки став опублікований 2013 р. «Перелік фондів, що містять документи архівної україніки в США», підготовлений співробітниками Державної архівної служби України та Науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства, котрий документально засвідчує внесок представників української діаспори до духовної та матеріальної спадщини України і, водночас, сприяє репрезентації України та українства у світовій культурі. Нині він є найповнішим реєстром фондів державних, громадських, церковних архівів, музеїв, бібліотек та інших архівних установ Америки, що зберігають документи історії та культури України та української діаспори США. Усього в ньому представлені відомості про 127 архівні установи та понад 1600 фондів. «Перелік» є основоположним джерелом для дослідницької діяльності та першим кроком у практиці створення біографічних і бібліографічних розвідок у галузі музичної персоналістики українців діаспори, оскільки дає змогу цільовим способом використовувати інформацію. Водночас архівні інституції виконують функцію сховищ матеріальних пам'яток духовної культури українців та осередків національної культури. Один із перших американських дослідників, професор Кентського університету Любомир Винар⁴, під керівництвом якого у 1970-ті розпочалися системні дослідження українських етнічних архівів та музеїв⁵, визначив їх зміст «... як неприбуткових культурних інституцій, які відіграють роль сховищ українських архівних документів, друкованих та недрукованих матеріалів, а також українських культурних пам'яток. Головною метою цих інституцій є збирання,

⁴ **Любомир-Роман Винар** (02.01.1932, Львів) — американський історик, бібліографі, громад. і політ. діяч. Дійсний член НТШ, УВАН у США. Засновник і голова Укр. істор. т-ва, голова наук. ради при Світовому конгресі вільних українців, редактор ж. «Укр. історик». Один із ініціаторів заснування при Кентському ун-ті Центру вивчення етнічних публікацій та культурних інститутів (1971; штат Огайо; Center for the Study of the Ethnic Publications and Cultural Institutions), орієнтованого на дослідження діяльності етнічних культурних інституцій та етнічної преси в США, зокрема й української. У 1993–95 у межах окремого проекту Центром було проведено спеціальне обстеження укр. архівів, музеїв і бібліотек.

⁵ Див.: *Wynar Lybomyr R., Buttlar Lois. Guide to Ethnic Museums and Archives in the United States*. Kent: Program for the Study of Ethnic Publications, Kent State University, 1978; *Wynar Lybomyr R. Slavic Ethnic Libraries, Museums and Archives in the United States: A Guide and Directory*. Chicago: Association of College and Research Libraries and the Center for the Study of Ethnic Publications, Kent State University, 1980; *Wynar Lybomyr R. Preservation of the Cultural Heritage: Ukrainian Archives, Libraries and Museums in the United States // Ethnic Forum*. Kent: Kent State University, 1995. Vol. 15, № ½, p. 78–107.

збереження, використання та експонування документів, публікацій та речових пам'яток української історико-культурної спадщини у США» [5, р. 79]. Акцентуючи увагу на їхньому *історичному значенні*, звертав увагу на «...вирішальну роль [архівів] в житті української громади в США на національному, державному та місцевому рівнях, які є важливою силою в поширенні українських культурних цінностей серед американських українців та американського суспільства в цілому, забезпечуючи національно-культурне самовизначення української діаспори в США» [там само, р. 83].

Нині в царині дослідження джерельного потенціалу діаспорних архівів напрацьовані ґрунтовні історичні, археографічні та теоретико-методичні праці⁶, в яких відображено географію архівної україніки світу (а відтак і музичну україніку), електронні бази даних і реєстри архівів зарубіжної україніки⁷.

Як зазначалося вище, дослідження життєдіяльності будь-якого персонажа відбувалося в Україні традиційно у межах тієї галузі, до якої той чи інший митець належав, адже це потребувало певної фахової освіти, розуміння її специфіки. Це стосувалося і висвітлення біографій музикантів в екзилі. Але, починаючи з 1990-х рр., свої права на вивчення та презентацію біографій, зокрема, мистецьких, заявили також представники на той час нової історичної дисципліни — зарубіжної україніки. Незабаром біографічна проблематика стала органічним невід'ємним сегментом різних публічних заходів історико-культурного напрямку, присвячених українцям за кордоном. Знаковою на шляху визнання *теми діаспори* як дослідницького напрямку стала проведена в Івано-Франківську 1996 р. конференція, де вперше широко розглядалися питання «мистецтва і культури українського зарубіжжя» (хоча сам термін «діаспора» узвичаївся у науковій практиці за кілька років по тому). Програми наступних міжнародних конференцій (до прикладу, «Діаспора як чинник утвердження держави Україна...»), організована Міжнародним інститутом освіти, культури та зв'язків із діаспорою Національного університету «Львів-

⁶ До прикладу: *Катаргіна Т.* Збереження культурної спадщини у Великій Британії, США, Канаді (історія і сучасність). Київ, 2003; *Матяш І.* Архівна україніка в Канаді: історіографія, типологія, зміст. Київ, 2008; *Мерфі Н.* Українознавчі наукові установи в США (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) // Наук. праці іст. ф-ту Запоріз. держ. ун-ту. Запоріжжя, 2005, вип. ХІХ, с. 381–386; *її ж.* Українські архівні та музейні центри в США // Наук. праці. Миколаїв, 2005, т. 37, с. 64–69.

⁷ Див.: Архівна україніка : публікації про архівну україніку в країнах світу // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. Архівів України (http://www.archives.gov.ua/Archives/Oglyady/Bibliograph_svit.php); Зар. архівна україніка : матеріали до бібліографії // Там само (http://www.archives.gov.ua/Archives/index.php?bibliography_02#aus); Архівна україніка в Канаді: довідник. Київ, 2010; Укр. архівна енциклопедія. Київ, 2008.

ська політехніка», «Видатні постаті науки, культури і освіти України», проведена Державною академією керівних кадрів культури і мистецтва у Києві, конференції Дніпропетровського національного університету та ін.) уже обов'язково містили доповіді з музичної біографіки, котра з кожним роком набувала більшої популярності (Додаток, № 3, 5, 18, 28, 34, 83). Публічні наукові заходи зіграли важливу роль найперше для усвідомлення теми української діаспори у фокусі філософських, ментальних і національних засад. По-друге, на таких публічних слуханнях музична біографіка на практиці отримала визнання в об'єктиві інтересів зарубіжної та архівної україніки, що створило умови для її подальшого розвитку як історичної дисципліни. Вже протягом першого дослідницького десятиріччя музична біографіка продемонструвала тенденцію розширення змістовного, тематичного та жанрового потенціалу. Характерна риса представлених до обговорення доповідей конференцій — дослідження біографії митця у проблемно-історичному контексті, як от відображення постаті співака З. Штоккало у руслі традицій культури українського зарубіжжя, презентації біографії піаніста Л. Сироти як постаті світового рівня, висвітлення образу легендарної особистості педагога та піаністки Д. Гординської-Каранович (приуроченої до 100-річного ювілею мисткині) як видатного діяча української культури (Додаток, № 3, 83,35).

У межах даного дослідження автором було складено широкий список опублікованих в Україні джерел, що тією чи іншою мірою містять біографічну інформацію: це проблемно-тематичні статті у фахових наукових виданнях, «іменні» сторінки в історично-регіональних збірниках, біографії музикантів і довідкова біографічна література, розвідки про митців діаспори — загалом близько 90 позицій, що охоплює період від 1960-х рр. до сьогодення. У переліку найменувань фахових музикознавчих, українознавчих і краєзнавчих видань такі збірники наукових праць, як: «Записки НТШ. Праці музикознавчої комісії» (Львів), «Наукові записки Тернопільського національно-педагогічного університету ім. В. Гнатюка», «Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство» (Івано-Франківськ), «Musica Humana: збірник статей кафедри музичної україністики ЛДМА ім. М. Лисенка» (Львів), «Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського» (Київ); «Народна творчість та етнографія» (Київ), «Український музичний архів: документи і матеріали з історії української музичної культури» (Київ) та ін. Значний відсоток статей біографічного змісту вийшло у крайових зводах історико-культурної спадщини України, збірниках міжнародних науково-практичних конференцій, що проходили в нашій країні та країнах Європи, популярні статті в періодичних газетних і журнальних виданнях.

Крива статистичних даних засвідчує виразну динаміку зростання дослідницького інтересу до персоналізованої музичної «діаспориани» від поодиноких праць періоду 1960-х–80-х рр. (близько 10 найменувань), збільшення в рази їхньої кількості у 1990-ті рр. (до 40 наймен.), спалаху популярності впродовж 2000–2010 рр. (понад 90 наймен.) і падіння інтересу упродовж останніх п'яти років (до 10 наймен.). Географія досліджень є також досить показовою: близько 60 % продукції було підготовлено та надруковано у Західній Україні (Львові, Тернополі, Івано-Франківську, Дрогобичі, Стрії, Чернівцях), як результат соціального запиту та дієвої професійної співпраці з представниками діаспори саме у цьому регіоні, приблизно 30 % — видано у Києві, інші — публікації у наукових збірниках Польщі, Чехії, в американській газетній періодиці, у спільних українсько-американських виданнях. Загалом у кількісному співвідношенні вони не поступаються історико-архівним публікаціям із зарубіжної україніки, створеним в Україні протягом останніх 10–15 рр. Означений музикознавчий доробок є вагомим за кількістю та першістю представлення імен на сторінках українських друкованих видань, а також засвідчує якісно нову сходинку шляхів формування та розвитку діаспорного знання в нашій країні.

Жанровий діапазон джерел музичної біографіки зазначеного періоду є характерним для етапу закладання основ дослідницького напрямку, тому далеко не всі публікації повною мірою підпадають під «стандарт» біографічного жанру. Зрозуміло також, що після тривалого періоду ідеологічного анабіозу, саме на покоління музикознавців 1990-х припала місія першопрохідців щодо повернення в Україну імен «заборонених» митців. Щоправда, і до цього часу в Україні були поодинокі дослідники, які створювали біографічну літературу про музикантів-емігрантів у, так би мовити, завуальованому вигляді, що ані за назвою, ані лексикою не асоціювалася з «діаспорою», зокрема це дві збірки про видатного співака («короля тенорів») *Олександра Мишугу*⁸ (перша — зібрана І. Деркачем (Львів, 1964) (Додаток, № 14), друга — велика книга спогадів, матеріалів та статей, упорядкована М. Головащенком (Київ, 1971) (Додаток, № 67), стаття С. Павлишин про нього ж у журналі «Советская музыка» (Москва, 1965) (Додаток, № 72) та дослідження про Нестора Нижанківського⁹ Ю. Булки (Київ, 1972) (Додаток, № 9), що вийшло у серії «Творчі портрети україн-

⁸ **Мишуга Олександр Пилипович** (псевдонім — Філіппі-Мишуга; 20.05.1853, с. Новий Витків Королівства Галичини та Володимирії, Австрійська імперія — 09.03.1922, Фрайбург, Веймарська республіка) — оперний співак (лірико-драматичний тенор), педагог. Виступав у театрах Мілана, Турина, Варшави, Кракова, Києва, Санкт-Петербурга, Берліна, Лондона, Відня, Парижа. Його називали «Співаком із Божої ласки».

ських композиторів», перевидане з додатками до 95-річчя від дня народження митця (Львів–Нью-Йорк, 1997) (Додаток, № 10). Вірогідно, постаті М. Мишуги та Н. Нижанківського не вважалися настільки резонансними для радянської влади, аби їхні імена «спромоглися» отримати відповідний гриф. Охоплюючи 1990-ті рр., розумієш всю складність і важливість перших дослідницьких кроків, передусім в плані пошуку біографічної інформації, без якої просто неможливо уявити особистість митця в його цілісності як людини-музиканта. Відтак, будь-які дослідження, що не мали розкриття біографії за самоціль, проте презентували нові імена або містили інформацію про творчий доробок, концертний репертуар, мистецьке оточення тощо, поступово зменшували інформаційну прірву, збагачуючи поле для подальших біографічних розвідок.

Музична біографіка кінця ХХ – початку ХХІ ст. уперше за багато років стала реальним проривом у презентації на Батьківщині плеяди українських композиторів, диригентів, піаністів, вокалістів, бандуристів, музичних критиків, педагогів, громадських діячів, які працювали в країнах Європи, Америки, Австралії. Окрім невеликих за розміром публікацій, на кшталт біографічних портретів, що друкувалися у наукових та популярних виданнях, були представлені дослідження, в яких біографія митця розглядалася побіжно в контексті історико-теоретичної музикознавчої проблеми. Мистецькі портрети збуджували інтерес широкої читацької аудиторії країни та ставали необхідним фактологічним матеріалом для фахівців-дослідників у важливій справі закладання фундаменту галузевої біографіки.

Джерела з музичної біографіки української діаспори, опубліковані в Україні, засвідчують, що останнє десятиріччя ХХ ст. ознаменувалося сплеском інтересу до незаслужено «викреслених» із нашої історії талановитих українських музикантів, які змушені були виїхати з радянської України, та ніколи не поривали духовний зв'язок із Батьківщиною, будучи носіями української ментальності продовжували традиції своєї національної культури на чужині. Водночас, в умовах обмеженості фактологічних біографічних даних на початковому етапі формування української музичної біографіки носило переважно перманентний, випадковий і ретроспективний характер, що пояснює кількісне відставання біографічних жанрів у дослідженнях діаспори серед інших музикознавчих праць.

⁹ **Нижанківський Нестор Остапович** (31.08.1893, Бережани, нині Тернопільської обл. – 12.04.1940, Лодзь, Польща) — композитор, піаніст і музичний критик. Член музикологічної секції НТШ, муз. критик г. «Укр. вісті», перший голова Союзу укр. професійних музик.

У наведеному далі переліку імена та біографії скрипалів — *Євгена Цегельського*¹⁰ (Додаток, № 49) та *Василя Попадюка*¹¹ (Додаток, № 52), композиторів — *Степана Гуміловича*¹² (Додаток, № 50), *Остана Бобикевича*¹³ (Додаток, № 64), композитора, музикознавця і диригента *Ігоря Соневицького*¹⁴ (Додаток, № 44), композитора, диригента, піаніста і музично-культурного діяча *Василя Безкоровайного*¹⁵ (Додаток, № 16), диригента і композитора *Євгена Ореста Садовського*¹⁶ (Додаток, № 32), композитора, диригента і музично-громадського діяча *Северина Супруна-старшого*¹⁷ (Додаток, № 66, 89), композитора, піаніста, органіста і педагога *Вадима Кіну*¹⁸ (Додаток, № 8), піаністок — *Любки* (Додаток, № 37, 38, 40, 41, 46) і *Христі Колесс*¹⁹ (Додаток, № 46), піаніста і композитора *Романа Савицького*²⁰ (Додаток, № 39), *Тараса Микиши*²¹ (Додаток, № 27), *Лео Сироти*²² (Додаток, № 83), співаків — *Модеста Менцинського*²³ (Додаток, № 24), *Дениса і Ореста Руснаків*²⁴ (Додаток, № 26, 25), *Йосипа Гошуляка*²⁵ (Додаток, № 62), *Івана Жадана*²⁶ (Додаток, № 1), *Михайла Голинського*²⁷ (Додаток, № 5–7), *Любомира Мацюка*²⁸ (Додаток, № 45), *Іванни Синецької-Іваницької* (Додаток, № 65), *Климентія Чічки*²⁹ (Додаток, № 70), *Марти Кокольської*³⁰ (Додаток, № 90), піаністки, педагога, музично-громадського діяча *Дарії Гординської-Каранович*³¹ (Додаток, № 35), музикознавця, композитора та педагога *Євсія Мандичевського*³² (Додаток, № 88), музикознавця, військового,

¹⁰ **Цегельський Євген Романович** (05.05.1912, Чернівці, Герцогство Буковина, Австро-Угорська імперія – 1980, США) — скрипаль, музикознавець, педагог. Син професора Романа Цегельського та Меланії Левинської, племінник міністра ЗУНР Лонгіна Цегельського, брат Михайла Цегельського. Закінчив Празьку консерваторію (1937). Директор Муз. ін-ту ім. М. В. Лисенка в Перемишлі (1937–1939). Соліст-концертант і концертмейстер віденського Бурґтеатру. З 1949 — у США. Автор праці «Чехи і гал.-укр. світська музика в 19 ст.».

¹¹ **Попадюк Василь Васильович** (16.01.1966, Львів) — скрипаль-віртуоз, піаніст. Грає на 15 інструментах. Засновник гурту PAPAduke, з яким подорожує країнами світу, виконуючи композиції у стилях world music, Latino, gypsy, jazz. Із 1997 живе і працює у м. Торонто (Канада).

¹² **Гумілович Степан Володимирович** (09.01.1916, с. Топірці, Городенківського повіту, нині Івано-Франківської обл. – 27.01.1984, м. Торонто) — композитор, хоровай диригент. Автор творів у жанрі легкої музики. Із 1946 жив і працював в Австрії, Чілі та Аргентині. Від 1957 — у Канаді, де відновлює діяльність легендарного хору «Бурлака» у складі Братства першої Укр. дивізії Укр. Національної армії (м. Торонто).

¹³ **Бобикевич Остав Олексійович** (псевд. – Тирса Орест; 04. 09. 1889, с. Слобода, нині Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 19. 07. 1970, Мюнхен) — піаніст, композитор, муз. критик, громад. діяч. За фахом інженер. Гри на фортепіано навчався приватно. До 1942 виступав із авторськими концертами в Львові та Перемишлі. Від 1944 — на еміграції в Мюнхені (проф. Укр. техніко-господарського ін-ту). Автор солоспівів і хорів із фортепіано, співавтор музики й обробок збірки «Співаник УПА». В архівних установах України, Америки і Канади зберігаються фонограми його пісень.

громадського та культурного діяча *Федора Стешка*³³ (Додаток, № 60), майстрів кобзарської справи — *Зіновія Штокалки*³⁴ (Додаток, № 18, 19), бандуристів *Володимира Луціва*³⁵ (Додаток, № 28) та ін. З огляду на день сьогоднішній, цей перелік добре знаних і шанованих на еміграції імен українських музикантів ні для кого вже не є дивним, проте українське суспільство мало пройти довгий і складний шлях, аби цей історичний момент в нашій країні стався і представники діаспори посили своє місце в інформаційному просторі України.

У жанровому діапазоні зазначеного періоду традиційно присутній нарис — один із найхарактерніших біографічних жанрів мистецької галузі. Передусім, це праці Р. Сов'яка про життя і творчість композитора *Остана Нижанківського* (Додаток, № 86), С. Павлишин про композитора і диригента *Мар'яна Кузана*³⁶ (Додаток, № 78), науково-популярний нарис Л. Філоненка про життя і творчість відомого митця *Ярослава Барнича*³⁷ (Додаток, № 87), а також біографічна повість і монографія Б. Петраша про громадського діяча та співака світової слави *Мирослава Скала-Старицького*³⁸ (Додаток, № 81, 82). На рубежі ХХ–ХХІ ст. цей жанр поступово зазнає змін, змістовно насичується фактичним даними, документами: проілюстрована фотодокументами праця А. Добрянського *«Лідія Липковська»*³⁹ та художньо-документаль-

¹⁴ **Соневицький Ігор Михайлович** (1926, с. Гладинківці, Чортківського пов. (нині Чортківський р-н Тернопільської обл.) – 2006, Нью-Йорк) — композитор, музикознавець, диригент. Доктор філософії (1961), професор Укр. католицького ун-ту в Римі (1971–1980). Дійсний член УВАН в США та НТШ, член Американ. муз. т-ва та Асоціації Американ. композиторів, засновник і керівник Центру укр. культури в Гантері (1983–2003). Співзасновник і викладач Укр. муз. ін-ту у Нью-Йорку (1950-ті). Керівник і диригент хору «Думка» (Нью-Йорк) і «Трембіта» (Нью-Арк). Працював у жанрах церковної музики.

¹⁵ **Безкоровайний Василь Васильович** (1880, Тернопіль – 1966, Буффало, США) — композитор, диригент і піаніст. Із театром В. Блавацького емігрував до Австрії (1944–49). Від 1949 — у США. Значна частина творчої спадщини зберігається у Тернопільському краєзнавчому музеї.

¹⁶ **Садовський Євген Орест (Іванович)** (05.05.1913, Україна – 2014, США) — співак, композитор, хоровий диригент. Лицарь Папського ордена св. Георгія. Працював у театрах І. Тобілевича та Й. Стадника. На еміграції у США — багаторічний дяк при парафіях Св. апостолів Петра і Павла і Св. Йосафата. Автор духовних творів і хорових композицій.

¹⁷ **о. Сапрун Северин (старший)** (02.09.1897, с. Рибник поблизу Дрогобича – 06.07.1950, Париж) — католицький священник, скрипаль, композитор, диригент, педагог, музикознавець, поет, музично-громадський діяч. Від 1946 (під час еміграції) — редактор укр. католицького ж-лу.

¹⁸ **Кіпа Вадим Веремійович** (13.05.1912, Україна – 31.08.1968, Нью-Йорк) — піаніст, композитор, диригент, музично-громадський діяч. Виконавець-віртуоз. Членкор. УВАН у Нью-Йорку (від 1962). Від 1943 провадив концертну і викладацьку діяльність в Німеччині, у 1944–51 — проф. Берлінської консерваторії. У 1949 емігрував до Нью-Йорка, де відкрив власну муз. школу. Як соліст виступав у симфонічних концертах, в його репертуарі твори укр. композиторів.

ний нарис В. Олійника «Європейський тенор з Велдіжа» про *Василя Тисяка*⁴⁰ (Додаток, № 68), «Невідоме про відомих [Микола Малько]»⁴¹ М. Покровського (Додаток, № 84). Тож у початку ХХІ ст. у «чистому» вигляді жанр нарису майже не зустрічається, трансформуючись у більш масштабні монографічні праці. Серед них — «Федір Шешко — український вчений-педагог, мизиколог-теоретик» (Т. Беднаржова) (Додаток, № 4), «Брати Руснаки: розповідь про видатних українських співаків з Буковини» (В. Манютін) (Додаток, № 58), «Перша українська композиторка Стефанія Туркевич-Лісовська-Лукаїнович»⁴² (С. Павлишин) (Додаток, № 79), «Творчий портрет Зіновія Лиська»⁴³ в суспільно-історичному контексті епохи» (В. Сивохіп) (Додаток, № 85), або проблемно-тематичні статті у збірках публікацій, наприклад, «Василь Барвінський в контексті європейської музичної культури: статті та матеріали» (упорядн. О. Смоляк) (Додаток, № 13), «Любка Колесса — українська піаністка: статті та матеріали» (упоряди. Н. Кашкадамова, В. Бобицька) (Додаток, № 56), «Платоніда Щуровська-Россіневич»⁴⁴: портрет мисткині через призму теорій гендеру та пасіонарності» (Г. Карась) (Додаток, № 33), «Творчий портрет Оксани Герасименко»⁴⁵: бандурне мистецтво на перехресті культур та епох (ювілейні узагальнення)» (В. Дутчак) (Додаток, № 29) та ін.

¹⁹ **Колесса Любка (Олександрівна)** (19.05.1902, Львів – 15.08.1997, Торонто) — піаністка, педагог. Сестра Христі Колесси. У 1920–30 концертувала (понад 150 виступів на рік) у країнах Європи, України (Львові). У 1938–39 — конц. турне країнами Пд. Америки. Виступала у «Карнегі Холл» (1950). Професор Королів. консерваторії (1942–52), Консерваторії муз. і драмат. мист-ва (1952–73.) У репертуарі, серед інших, твори В. Барвінського і Н. Нижанківського.

Колесса Христя (Олександрівна) (15.10.1915, Відень – 22.07.1978, Оттава) — віолончелистка, педагог. Сестра Любки Колесси. У 1930-х концертувала у країнах Європи. Від 1948 — в Канаді. Одна із засновників Укр. муз. ін.-ту в Торонто (1952). Викладач віолончелі в Торонто (1953–63), Оттаві (1961–77). У 1962–70 — артистка камерного оркестру Держ. радіо в Оттаві.

²⁰ **Савицький Роман Януарійович** (23.11.1904, С. Бачина, нині Старосамбір. р-ну Львів. обл. – 11.09.1974, смт Моршин Стрийськ. р-ну Львів. обл.) — історик, педагог, композитор-аматор. Автор зб. пісень (1973), серед них «Гуцулка Ксеня».

²¹ **Микиша Тарас Миколайович** (02.02.1913, с. Приймівщина Оржицького р-ну Полтав. обл. – 14.03.1958, Буенос Айрес) — піаніст, композитор, педагог. Лауреат Міжнар. конкурсу піаністів ім. Ф. Ліста у Будапешті (1933). Від 1933 виступав із концертами в Угорщині, Нідерландах, Німеччині, Польщі, Україні, Франції, Чехословаччині, Югославії, Аргентині. В репертуарі твори укр. композиторів.

²² **Сирота Лейб Григорович** (сцен. псевд. – Лео Сирота; 04.05.1885, Кам'янець-Подільський – 25.02.1965, США) — піаніст-віртуоз. Дебютував у Відні. Виступав у країнах Європи з оркестром С. Кусевицького. У 1921–24 провадив майстер-класи у Львів. консерваторії. Наприкінці 1920-х виступав у Харбині, де отримав запрошення на поїздку до Японії (до 1946). Від 1929 — зав. відділом Токійської королівської академії Уено. У 1946 виїхав до США, де викладав ф-но в Ін-ті музики у Сент-Луїсі.

²³ **Менцинський Модест Омелянович** (29.04.1875, Великі Новосілки, нині Мостиського р-ну Львів. обл. – 11.12.1935, Стокгольм, Швеція) — оперний співак

Із добою незалежності України пов'язана також хвиля інтересу до мемуарної та епістолярної біографіки представників усіх сфер знання, зокрема й діячів музичного мистецтва. В результаті спрощення доступу до архівної спадщини митців діаспори впродовж останніх 25 років активізувався процес створення різних жанрів мемуарної літератури, зокрема спогадів (Михайла Голинського, Модеста Менцинського, Зої Полевської⁴⁶) (Додаток, № 7, 17, 53, 63), автобіографічних оповідей, наприклад Іри Маланюк⁴⁷ (Додаток, № 57), та листування знакових музичних постатей зарубіжної україніки — Михайла Гайворонського з Василем Витвицьким⁴⁸ і Філаретою Колессою, Миколи Малька з Павлом Маценком, вибраних листів із архіву Василя Безкоровайного (Додаток, № 54, 55, 80).

Характерна для цього часу потреба у персоналізації історії та усвідомленні особистості як її творця стала для дослідників своєрідним дороговказом на шляху знаходження, вивчення та оприлюднення цінних свідчень щодо життєдіяльності українських митців-емігрантів, зафіксованих історією в друкованих і рукописних джерелах, архівних документах і колекціях, книжкових і періодичних виданнях, збережених, як в Україні, так і за кордоном. Йдеться не про опосередковане використання тих чи інших поодиноких архівних документів на кшталт «і це також», а про вичерпне студіювання джерел зарубіжної україніки, на підставі яких відбувається розкриття загальної проблеми.

(тенор). У 1904–08 — перший тенор Королівської опери у Стокгольмі, у 1910–26 — соліст опери у Кельні. У 1903, 1908–09 — співав на сцені Львів. опери. Від 1926 — у Стокгольмі, де відкрив власну школу співу. В репертуарі твори М. Лисенка, П. Людкевича В. Пачовського, Д. Січинського, Я. Ярославенка.

²⁴ **Руснак Денис Манолійович** (19.01.1901, Дубівці, нині Кіцьманського р-ну Чернівецької обл. – 1952, Нью-Йорк) — оперний співак (тенор), диригент. Брат співака О. Руснака. Вчився у Чернівецькій муз. школі, яку не закінчив, втративши ногу, що вплинуло на подальшу долю. Намагався реалізуватися у країнах Європи, Пн. Африки та Пд. Америки. У 1932 блискуче виконав партію Андрія в опері «Запорожець за Дунаєм» М. Лисенка на сцені Бухарестської опери. У 1936 емігрував до США.

Руснак Орест Манолійович (1895, нині Кіцьманського р-ну Чернівецької обл. – 23.01.1960, США ?) — оперний співак (тенор). «Український Карузо», «неперевершений Фауст». Брат співака Д. Руснака. Служив в австрійському війську, брав участь у бойових діях укр. революції. Дебютував 1924 на сцені Кенігсберзької опери («Богема» Дж. Пуччині), отримав світову славу у країнах Європи і Америки. Наприкінці 1920 – 30-і з тріумфом виступав на сценах укр. міст.

²⁵ **Йосип Гошуляк** (07.10.1922, с. Паушівка (нині Палашівка), нині Чортківського р-ну Тернопільської обл. – 26.05.2015, Торонто, Канада) — українсько-канадський співак, найвидатніший укр. бас ХХ ст. Працював в у драм. театрі В. Блавацького та хорі В. Божика у Німеччині, солістом семінарійного хору М. Антоновича у Голландії, солістом Капели бандуристів ім. Т. Шевченка в Детройті (США). В останні роки — бібліотекар Метрополітальної б-ки в Торонто, концертуючий виконавець. Учасник етнічного радіо проекту «Пісні мого народу» та ін.

²⁶ **Жадан Іван Данилович** (22.09.1902, Луганськ – 15.02.1995, о. Сент-Джон, США) — оперний співак (широкого діапазону тенор). У 1942 емігрував до Німеч-

Сьогодні в музичній біографіці вирізняються два основних підходи використання архівних джерел. Один здійснюється за вибірково-персоналізованим принципом, пов'язаним із висвітленням окремої постаті з метою створення виразних і «живих» портретних малюнків (до прикладу: «Піаністка Любка Колесса очима німецьких критиків» (Додаток, № 37) та «Українська піаністка Любка Колесса в рецензіях польської преси» Н. Кашкадамової (Додаток, № 40, 41), «Олександра Любич-Парахоняк⁴⁹ на сторінках української та польської преси» М. Зубеляк (Додаток, № 30)). Інший — загально-тематичний, де конкретна персоналія/персоналії розглядаються не як самоціль, а опосередковано, контекстуально. Останній вимагає залучення великого масиву архівних документів відповідної проблематики та певних хронологічних меж. Прикладом можуть слугувати праці О. Мартиненка «Українська музична еміграція в Чехословаччині (1920–1940 рр. ХХ ст.)», «Документи і матеріали про діяльність української музичної еміграції в Чехословаччині у фондах празьких архівів» чи Г. Карась «Архівні та музейні колекції діячів музичної культури українського зарубіжжя: джерелознавчий аспект» (Додаток, № 2).

У контексті досліджуваної теми необхідно назвати ще дві показових для української біографістики праці. Йдеться про укладений 2007 р. на базі книжкових фондів та періодичних видань Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка

чини, 1945 — до США. Співацька кар'єра не склалася, однак два виступи у Карнегі-Холл було записано на платівки. Власноруч збудував будинок на острові у Карибськ. морі, де мешкав до останнього. Засл. арт. РРФСР (1937), нагороджений орденом Труд. Червон. Прапора (1937).

²⁷ **Голінський Михайло Теодорович** (02.01.1980, с. Вербівці, нині Городенків. р-ну Івано-Франк. обл. — 01.12.1973, Едмонтон, Канада) — співак (драм. тенор). Навчався співу у Львові (Ч. Заремба) та Милані (Е. Гарбіно). Служив в австр. армії, від 1918 — в УГА та у військ. секретаріаті ЗУНР. У 1925–26, 1933–34 — соліст Варшавського, 1926–27 — Одеського, 1927–30 — Харків., 1930–38 — Львів. оперних театрів. У 1938 емігрував до США, згодом — Канади, де виступав із концертами. У репертуарі твори М. Лисенка, С. Людкевича, Д. Січинського, Я. Степового та нар. пісні. Автор «Спогадів» (Київ, 1993).

²⁸ **Мацюк Любомир** (Lubo Maciuk; псевд. — Мартіні; 30.09.1920, с. Унятичі, нині Дрогобицьк. р-ну Львівськ. обл. — 17.02.1991, Польща, похований у Щеціні) — співак (тенор), диригент. Виступав із концертами Німеччині, у 1947–58 працював у Бразилії. У 1958 емігрував до США

²⁹ **Чічка-Андрієнко Клим Андрійович** (псевд. Клеманс Квятковскі; 19.07.1888, с. Копичинці, нині Гусятинського р-ну Тернопільськ. обл. — 05.03.1967, Роттенбург) — співак (тенор), педагог, дослідник у галузі вокалу. «Безсумнівний співочий геній». Із 1934 у Німеччині, виступав у країнах Європи. Очолив власну школу співу у Роттенбурзі (1950–70). Автор багатьох праць із техніки співу, дослідження «Укр. школи в Галичині в світлі законів і практики», виданої під псевд. К. Федорович.

³⁰ **Кокольська Марта Миколаївна** (25.03.1934, Стрий, нині Львів. обл. — 16.04.2007, Нью-Йорк) — співачка (сопрано). Від 1961 — солістка Центр. міськ. опери Нью-Йорка. Виступала з концертами у США, брала участь у вечорах пам'яті

бібліографічний покажчик «Композитори української діаспори» (Додаток, № 47), факт виходу якого став знаковою подією у мистецькому світі та свідченням нового рівня свідомості українців (починаючи від дослідника до фахово орієнтованого читача та пересічного громадянина) у «прийнятті» теми діаспори та реабілітації тих, хто колись «зрікся» своєї землі. Цей покажчик став чи не першим опублікованим за доби Незалежності виданням, в якому цілісний творчий доробок українських музикантів діаспори інтегровано в національну українську культуру і є вагомим набутком музично-біографічної галузі.

Ще вищою сходинкою в опануванні теми митців за кордоном стала монографія Ганни Карась «Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття» (Додаток, № 31) — перше фундаментальне музично-джерелознавче дослідження української діаспори. Ця авторська реконструкція сторічної історії діяльності митців за кордоном охоплює майже п'ять тисяч посилань на друковані та рукописні джерела, нотні видання та дискографію з фондів України та світу. Підготовлена здебільшого в традиціях культурологічного дослідження у відображенні процесів розвитку музичної культури діаспори, вона також є інформативною і з позицій музичної біографіки, оскільки дає змогу відстежувати факти творчої біографії різного рівня

М. Лисенка (1963) та Г. Китастого (1977) у Детройті, Т. Шевченка (1974) у Торонто. Перша виконавиця партії Анни («Анна Ярославна» А. Рудницького). У репертуарі твори В. Барвінського, М. Лисенка, Я. Лопатинського, Д. Січинського, Я. Степового, К. Стеценка.

³¹ **Гординська-Каранович Дарія Ярославна** (18.10.1908, Коломия — 09.12.1999) — піаністка, педагог, громад. діяч. У 1920–45 активно концертувала в Німеччині, Австрії, Чехословаччині, Польщі, Канаді, США. Викладала гру на ф-но у консерваторіях Львова і Відня. Пропагувала твори тогочасних укр. композиторів. Від 1951 — у США, викладач ф-но в Укр. муз. ін-ті Америки, концертує як піаністка. Від 1983 — президент Укр. муз. ін-ту Америки у Філадельфії.

³² **Мандичевський Євсвій** (17.08.1857, с. Багринівка, нині Чернівецької обл. — 13.07.1929, м. Шульц, Австрія) — музикознавець, композитор, диригент, педагог. Народжений лицарським хрестом Франца Йосифа (1909). Від 1880 — хормейстер Віден. хорової академії, від 1887 — архіваріус Т-ва друзів музики. У 1896–1921 — проф. Академії музики та сценічного мист-ва, викладач інструментування, історії музики і композиції. Кореспондент британського ж. «The Musical Times»

³³ **Штешко Федір Миколайович** (04.09.1877, Кам'янка, нині Чернігів. обл. — 31.12.1944, Прага) — музикознавець, муз.-громад. діяч, військовий. Організатор Укр. громади Владивостока. У 1920-ті заснує у Кам'янці-Подільському Народну консерваторію, де викладає теорію музики, диригує місцевими хорами. Згодом працює у Польщі. Очолював культурно-освітній відділ Генштабу Армії УНР (1920–22). У 1923–26 вчиться на філософ. ф-ті у Карловому ун-ті Праги, викладаючи музикознавство в Укр. високому ін-ті ім. М. Драгоманова. Від 1937 — член редколегії ж. «Укр. музика» у Львові. Співпрацював з Укр. загальною енциклопедією (1930–33, Львів). Автор праць із історії укр. нотодруків і церковного співу. Зібрав картотеку з укр. муз. літератури, зібрав муз. бібліотеку різними мовами, систематизував твори Д. Борзнянського.

обдарування та визнання мистецьких постатей, виявляти імена дослідників, моделювати біобібліографію композиторів і виконавців, здійснювати ревізію архівних, музейних, бібліотечних установ щодо наявності в них біографічних матеріалів і особистих документів для реставрації родинних, творчих і культурних зв'язків тощо.

Поміж представлених у фондах НБУВ друківаних і періодичних видань зберігаються також праці з музичної біографіки українських авторів, видані в різних країнах Європи і Америки. У другій половині ХХ ст. почали виходити різножанрові музикознавчі та культурологічні праці, створені здебільшого дослідниками діаспори, які не тільки мали доступ до архівної інформації, але й тривали особисті та професійні стосунки з тими чи іншими українськими митцями⁵¹.

Одним із найпотужніших і фактично незаних в Україні вмістилищ архівів українських митців Америки є Український музей і бібліотека м. Стемфорда⁵². В існуючому масиві музичних видань бібліотеки автору даного дослідження вдалося відібрати твори, що належали до *нотної колекції Льва Рейнаровича*⁵³, і тим самим відтворити її майже у первісному вигляді.

Цінність даної колекції як документального джерела музичної біографіки визначається вагомістю постаті самого укладача (знаний спі-

³⁴ **Бережан Зіновій Павлович** (справж. – Штокалко; 25.05.1920, с. Кальне, нині Козівського р-ну Терноп. обл. – 28.06.1968, Нью-Йорк) — лікар-онколог, бандурист, письменник, культурно-громад. діяч. Доктор мед. наук (1951). Закінчив мед. ф-т Мюнхен. ун-ту (1950), де був головою Укр. громади, організатором літ. вечорів, ред. тижневика «Студент. вісті». У 1952 емігрував до США, був знаним у Брукліні лікарем. Зібрав понад 300 укр. пісень і дум, автор багатьох творів для голосу (20 аудіокасет). Соліст Капели бандуристів ім. Т. Шевченка в Нью-Йорку. Підготував істор.-теорет. працю про бандуру «Кобзарський підручник» (1989).

³⁵ **Луців Володимир Гаврилович** (сцен. псевд. Тіно Вальді; 29.06.1929, с. Надвірна, нині Ів.-Франк. обл.) — бандурист, співак (тенор), дослідник-фольклорист, муз.-громад. діяч. Примусово вивезений до Німеччини (1944), де закінчив укр. гімназію та грав у Капелі бандуристів ім. М. Леонтовича. У 1950-ті концертував у країнах Європи. 1958 повернувся до Лондона. Організатор міжнародних турне для хорів, танцюв. колективів, виконавців із України, передусім хору «Думка». Координатор, член комісії і муз. організатор важливих культ. подій і свят. Засновник благодійного мист. фонду ім. В. Луцзя у Надвірній (2002). Автор автобіогр. книги «Від Бристолі до Темзи». Лауреат премії імені В. Винниченка (1993), нагородж. Почесн. грамотою Світового Конгресу Вільних Українців, орденом «За Заслуги» (II, III ступ.).

³⁶ **Мар'ян Кузан** (29.09.1925, с. Ісаї Турківського р-ну Львівської обл. – 12.04.2005, м. Фрамон, Франція) — французький композитор і диригент укр. походження. Закінчив Паризьку консерваторію (1947), грав на скрипці (учень О. Мессіана), фортепіано, гітарі, духових інструментах. Організатор і диригент оркестру «Альфа-Омега» А. Лемке (з 1966), згодом — оркестру Люксембурзької компанії телебачення. Зарубіж. член Нац. спілки композиторів України. В творчому доробку вокально-симфонічні твори на слова Т. Шевченка і В. Барки.

³⁷ **Ярослав Барнич** (30.09.1896, с. Балинці, нині Снятинського р-ну Ів.-Франк. обл. – 01.06.1967, Клівленд, США) — композитор, диригент, педагог, скрипаль, гро-

вак, збирач, колекціонер і громадський діяч Л. Рейнарович) та цілісністю представлення колективної біографії українських музикантів, які «укорінилися» в українському середовищі Америки у ХХ ст., утворивши оригінальний пласт інакшої етномузичної культури у багатьох містах різних її штатів від Нью-Йорка до Каліфорнії. Колекція Л. Рейнаровича містить близько 200 найменувань творів майже 70 українських композиторів за 300-річну історію музичної культури. У довгому списку імен представлені всесвітньо відомі автори (Дм. Бортянський, М. Аркас, О. Кошиць, М. Лисенко, К. Стеценко, М. Леонтович, Л. Ревуцький, М. Вербицький), знані у першій половині ХХ ст., але фактично невиконувани сьогодні (М. Тележинський, Г. Топольницький, Г. Фінаровський, Я. Ярославенко), популярні в Україні в останній третині минулого сторіччя (Ю. Рожавська, М. Жербін, В. Гомоляка, І. Шамо) та невідомі й не виконувани в Україні (М. Білянський, Б. Юрків, Н. Шторх, С. Михайлів).

Структуру опису нотної колекції визначив наявний матеріал, який оброблявся автором публікації «de viso», позаяк аналізу підлягали всі нотні видання українських за походженням авторів, незалежно від місця публікації їхніх творів (Україна, Америка, Аргентина, Канада, Польща, Німеччина тощо), виду, жанру, обсягу, художнього значення

мад. діяч. Член легіону Укр. січових стрільців (із 1914), де разом із М. Гайворонським організував струнний квартет. З 1944 жив у Німеччині, від 1949 — у США., де обіймав посади викладача скрипки і теоретичних предметів Клівлендській філії Укр. муз. ін-ту, художнього керівника і диригента Укр. хору імені Т. Шевченка, з яким провів понад 100 великих імпрез.

³⁸ **Старицький Мирослав Григорович** (Скала-Старицький, псевд. Миро Скаля; 13.06.1909, м-ко Скала-Подільська, нині Борщівського р-ну Тернопільськ. обл. – 17.02.1969, м-ко Епіне, поблизу Парижа, Франція) — оперний і камерний співак (тенор), педагог, музично-громад. діяч. Соліст пересувних театрів І. Тобілевича і Й. Стадника, хору «Думка» (1928–37), радіо (1939–41). У 1943–60 виступав на оперних сценах і концертних залах Німеччини, Австрії, Іспанії, Італії, Франції, Швейцарії, Бельгії, Чехії, Великої Британії, Америки, Канади, Марокко, Алжира, Туніса. Відкрив власну муз.-драмат. школу співу у Парижі (1963). Записав 9 грамплатівок у США і Канаді. Нагороджено срібною медаллю за особливі досягнення в мист-ві (1950, Париж), золотим ключем за видатні мист. заслуги (1959, Детройт).

³⁹ **Липковська Лідія Яківна** (10.05.1884, за ін. даними – 06.06.1882, с. Бабин, нині Кельмен-р-ну Чернігв.обл. – 22.03.1968, Бейрут) — співачка (лірико-колорат. сопрано), педагог. Племянниця М. Заньковецької. З триумфом виступала у «Ла Скала» (Мілан; 1909–11, 1913), «Метрополітен-опера» (Нью-Йорк), «Ковент-Гарден» (Лондон), сценах Франції, Італії, Німеччини, Канади, Японії, Китаю, Філіппін, Австралії, Нової Зеландії тощо. Серед партнерів — Е. Карузо, Ф. Шаляпін. Співала у Києві (1916, 1917) та Одесі (1941).

⁴⁰ **Тисяк Василь** (21.10.1900, Велдіж, нині с. Шевченкове Долинського р-ну Ів.-Франк. обл. – 1967, Торонто) — співак (лір.-драм. тенор). Відомий виконавець Стрілецьких пісень. Лауреат конкурсу співаків у Відні (1932). Від 1917 — доброволець Січових Стрільців, згодом УГА. У 1919 емігрував до Чехії, де здобув юридичну та муз. освіту. Соліст Варшав. (1933), перший тенор Львів. (1941–44) опер. Від 1945 —

і якості збереження. Хронологія видань — від кінця XIX ст. до 1980-х рр. XX ст. У процесі дослідження авторка брала до уваги багатий практичний досвід співробітників Відділу формування музичного фонду НБУВ, пов'язаний із вивченням і описом українських нотних видань (нотні каталоги І. Савченко, О. Вакульчук, Л. Івченко і І. Бобришевої)⁵, проте на вироблення остаточної моделі опису вплинув конкретний нотний матеріал, що мав свою специфіку (різний формат видання та перевидання, безліч позначок, автографів, печаток та ін. приміток). Виявилось, що в різні часи екземпляри нот «мандрували» по інших бібліотеках, тиражувалися в рукописах для виконання в церковних службах, поширюючи свою географію виконання, потрапляли в приватні колекції третіх осіб, про що свідчили печатки або підписи власників. Відповідно, структура запису містить обов'язкові та додаткові поля, подані мовою оригіналу. Обов'язково зазначається автор, назва твору, вихідні дані (місце, видавництво, рік), фото титулу. Серед додаткових даних (якщо вони є) — шифр, печатка (приватна чи установи), автограф, посвята, примітки на полях. Якщо ноти мають структуру збірника та складаються з багатьох частин, обов'язково подається зміст або назва частин із зазначенням автора слів / тексту (для вокального або хорового твору).

у Парижі, 1951–67 — у Торонто. Співав на сценах Європи на 10 мовах, у репертуарі 56 оперних партій.

⁴¹ **Малько Микола Андрійович** (04.05.1883, Браїлів, нині Вінницької обл. – 23.06.1961, Сідней) — диригент, педагог. Від 1929 диригував (на запрошення) у театрах Відня, Праги, Копенгагена, Лондона ін. Від 1940 мав диригентську і пед. практику в Чикаго. З 1957 — в Австралії, керував симфонічним ор-м Сіднея.

⁴² **Туркевич-Лукіянович Стефанія Іванівна** (25.04.1898, Львів – 08.04.1977, Кембрідж) — композитор, піаністка, музикознавець, педагог. Захистила у Празі дисертацію з музикології (1934). Викладала у Празькій консерваторії (1933–34), Вищому муз. ін-ті у Львові (1935–39). У 1944 емігрувала.

⁴³ **Лисько Зіновій** (псевд. – Є. Чабаненко; 11.11.1895, с. Ракобовти, нині Буського р-ну Львів. обл. – 03.06.1969, Нью-Йорк) — музикознавець, композитор, педагог, муз.-гром. діяч. Дійсн. член НТШ і ВУАН у США. Викладав в Укр. пед. ін-ті Праги (1925–29), Муз.-драм. ін-ті Харкова (1930–31), Держ. муз. школі Львова (1939–41). У 1937–39 — гол. ред. ж. «Укр. музика». Член Муз. комісії зі створення підручників з муз. дисциплін укр. мовою. У 1944 емігрував до Німеччини, де заснував Об'єднання укр. музик і працював інспектором укр. муз. шкільництва. У 1961–69 — директор Укр. муз. ін-ту у Нью-Йорку (викладав ф-но і муз.-теор. Предмети), член Міжнар. ради.

⁴⁴ **Щуровська-Росиневич Платоніда Іванівна** (06.04.1893, с. Посухівка, нині Уман. р-ну Черкаськ. обл. – 1973, США, цвинтар Св. Андрія, Саут-Баунд-Брук) — регент і хоровий диригент. Помічник диригента Укр. респ. капели О. Кошиця під час турне Європою. Залишилась у Празі. Викладала у консерваторії, доцент Укр. високого пед. ін-ті ім. М. Драгоманова (1923–33). Серед учнів — М. Колесса, П. Маценко, В. Ємець. Викладала диригування в Учит. семінарії на Закарпатті (1934–37), диригувала укр. театр. хором в Ужгороді (1937–45). Автор збірки хор. творів (Ужгород, 1936). Після арешту чоловіка емігрувала до США

Приклад запису:

Гайворонський Михайло О. Українські народні пісні. Гуцульське Різдво : Пльис : мішаний хор / Михайло О. Гайворонський. — New York : Ukrainian Music Edition, 1933. — 7 арк. ; 29,5 см (12 inch).

Без шифру

Печатка: Бібліотека Льва Рейнарівича

Автограф (відсутній)

Посвята: Світлій пам'яті професора Володимира Шухевича.

Люстрації: 2 стор. обкладинок з примітками «Пльис». Фото додається.

Примітки : на титулі Printed in Poland. Друкарня ОО. Василян у Жовкві.

Із Етнограф. збірника В. Шухевича «Гуцульщина».

Нотне зібрання Л. Рейнарівича демонструє різнобарвну палітру імен композиторів і, водночас, програмує напрями подальшого пошуку біографічної інформації не лише серед особистих документів композиторів, а набагато ширше — мистецькому середовищі, «комунікаторів»-виконавців, і слухачів, тим самим простягаючи місток до мистецького оточення, адже музичне мистецтво в діаспорі є важливим об'єднуючим соціокультурним фактором і фактично не існує поза зоною взаємодії митця та слухача. Відтак, коло представників

⁴⁵ **Герасименко Оксана Василівна** (02.06.1959, Львів) — бандуристка, педагог, композитор. Засл. діяч мист-в України (2008), член НСКУ. Працювала муз. Especialista de Musica на Кубі в провінції Гранма (1983–89). Виступала з концертами на Кубі, в Аргентині, США, Канаді, Хорватії, Японії. Від 1991 — старший викладач, від 2007 інспектором — доцент Львів. нац. муз. акад. ім. М. Лисенка. У 2000 — лауреат Першої премії Міжнар. конкурсу композицій для бандури ім. Г. Китастого (Торонто).

⁴⁶ **Полевська Зоя Миколаївна** (1925, Харків) — віолончелистка. Грала соло в симфонічних концертах в Австрії, Італії, Канаді, США. Виступала в Карнегі Холл у Нью-Йорку.

⁴⁷ **Маланюк Ірина Йосипівна** (Іра Маланюк; 29.01.1919, Ів.-Франківськ — 25.02.2009, Цірль, Австрія) — оперна і концертна співачка, педагог. Серед її предків — герцог де Гіз. Солістка оперних театрів Львова (1940–44), Граца (Австрія; 1945–47), Цюриха (1947–52), Мюнхена (1952–70), Відня (1956–74). Виступала на сценах Італії, Франції, Іспанії, Аргентини, Англії. Проф. Академії музики та драм. мист-ва (Граца; 1971–90).

⁴⁸ **Витвицький Василь Васильович** (16.10.1905, м. Коломия, нині Ів.-Франк. обл. — 31.12.1999, м. Самміт, США) — композитор, музикознавець, культуролог, педагог, культ-громад. діяч. Доктор музикології (1932). Дійсн. член НТШ (1960). Закінчив Ягеллонський ун-т у Кракові (1929). Викладав у Вишому муз. ін-ті (Перемишль), доцент каф. теорії та історії музики Львів. консерваторії. У 1944 переїхав до Австрії, згодом — до Німеччини, обраний головою Об'єднання укр. музик (Карлсфельд, 1946). Від 1949 — у Детройті. Дослідник тв-ті укр. композиторів, автор біогр. нарисів, спогадів, аналіт. праць. Співроб. період. видань України, Канади, Німеччини, США.

мистецької біографії в реаліях виявляється значно ширшим і не обмежується лише вирізаним із соціуму сегментом митців-музикантів.

Практика роботи з нотною колекцією також вказала на необхідність встановлення прямих, особистих контактів із сучасниками-діаспорянами як із живими свідками, в пам'яті котрих збереглася важлива інформація про життя та діяльність наших побратимів за кордоном. Незафіксована інформація, що не живе своїм власним «публічним життям», може бути назавжди втраченою для людей і, навпаки, — непомітна деталь може виявитися ключем до розв'язання біографічної загадки. На пожовтілих від часу сторінках нот є велика кількість позначок і написів олівцем, що змінюють координати пошуку біографії українського митця на чужині.

Підсумовуючи, маємо визнати, що наш час не просто відкрив доступ для представників українського суспільства до архівів діаспори, він дав розуміння того, що завдяки цим архівним документам майже в автентичному вигляді була збережена історія та культура українського народу більше, ніж за сторічний період, уособлена постатями, які змушені були в різні часи і за різних обставин покинути рідну країну. Навіть опосередковано торкнувшись нетлінних сторінок документів, що зберігають пам'ять про події і долі мільйонів українців-переселенців, не можна не збагнути того величезного значення, що відіграла українська діаспора у збереженні української нації та відновленні суверенної держави в Україні сьогодні. Адже водночас з еміграцією української

⁴⁹ **Любич-Парахоняк Олександра Іванівна** (14.03.1892, Станіслав, нині Ів.-Франківськ – 23.02.1977, м. Винники Львівської обл.) — оперна співачка (лір.-драм. сопрано), акторка. Понад 20 років виступала на оперних сценах світу, де мала шалену популярність, створивши незабутні образи Чіо-Чіо-Сан («Мадам Баттерфляй» Дж.Пуччіні) і Маргарити («Фауст» Ш. Гуно). Співала в хорах т-ва «Боян» і «Бандурист». У 1937 покинула сцену.

⁵⁰ Запровадила до наукового обігу термін «українське музичне діаспорознавство».

⁵¹ Серед найважливіших: *Рудницький А.* Українська музика: історико-критичний огляд. Мюнхен : Дніпрова хвиля, 1963; *Його ж.* Про музику і музик. Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто : НТШ. Б-ка Українознавства, ч. 39. 1980; *Леник В.* Українці на чужині або репортажі з далеких доріг. Львів : Червона калина, 1994; *Штуль-Жданович О.* Ціною крові. Нью-Йорк–Київ–Торонто : Вид-во ім. Олени Теліги, 1997; *Кошиць О.* Листи до друга (1904–1931) / [упоряд., коментарі, вст. стаття і покажчик імен Л. О. Пархоменко]. Київ : Рада, 1998.

⁵² Один із перших українських культурно-просвітницьких установ на Північно-американських землях, створений єпископом Костянтином Богачевським, завдяки підтримці та зусиллям укр. громади США. Офіційне відкриття відбулось у вересні 1937. Нині у фондах Укр. музею та 6-ки зберігаються понад 60 тис. книг і період. видань, серед яких рідкісні та унікальні видання: «Цвітна Тріодь» (друкарня Швайпольта Фіоля, Краків, 1491), «Євангеліє» (друкарня Ставропігійного братства, Львів, 1636), «Галицька Зоря» (1848), багата колекція Шевченкіани, зокрема перше видання «Кобзаря» (1840) та ін. В 6-ці також зберігаються архівні колекції особового та офіційного походження: архіви Я. Падаха, М. Чубатого, В. Ленцика, М. Клачко, Є. Піддубчишин, Ю. Старосольського та ін.; Ліги укр. католицької молоді (Ukrainian

інтелігенції на інші території (досвідчених фахівців із різних галузей діяльності, діячів науки, мистецтва, освіти тощо) відбувся також експорт традицій етнічної національної культури, яка, пройшовши складні етапи випробувань, адаптацій, модифікацій, продовжує «переховуватися» для нас на чужині, бо ми й досі її не знаємо.

Водночас, на підставі розгляду різножанрових джерел музично-біографічної проблематики про митців зарубіжжя, представлених у фондах НБУВ, стає очевидним, що сучасний музично-біографічний інформаційний ресурс українців діаспори обов'язково в своєму комплексі має охоплювати також джерела, наявні у регіональних бібліотеках, краєзнавчих музеях і профільних архівних установах країни, а також приватні архіви композиторів, співаків, диригентів, передані до незалежної України особисто митцями, їхніми рідними або колегами по цеху, та документи мистецької спадщини, що зберігаються у країнах проживання українців і виконують функцію першоджерел. На жаль, до сьогодні музично-біографічний аспект дослідження бібліотечних і архівних фондів Західної діаспори, зокрема США, розкритий лише частково та вибірково, залишаючись для українців незнаним.

1. *Ключковська І.* Українська діаспора в об'єктиві сучасності — національно-політичний та духовно-культурний феномен [Текст] / Ключковська І., Гумницька Н. // Мистецька сторінка / Мистецькі статті / Укр. діаспора. — Режим доступу: <http://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=303>. — Назва з екрана (12.10.2018).

Catholic Youth League), Укр. католицького допомогового комітету (Ukrainian Catholic Relief Committee), Союзу українців-католиків Америки «Провидіння», відділ № 1 (Providence Association of the Ukrainian Catholics in America, branch no. 1), Комітету «Тисячоліття християнства в Україні» та багато ін. Колекції фотографій відображають культурну, релігійну та політичну діяльність українців у США. Значну цінність становить зібрання близько 4000 скляних негативних слайдів, що відтворюють історію Укр. січових стрільців. Б-ка має колекцію укр. поштових марок, укр. банкнот, плакатів, концертних програм, грамплатівок, художніх виставок і рідкісних карт укр. земель XVII–XVIII ст. У реєстрі імен укр. композиторів, чий творчість зберігаються в Б-ці, понад 150 осіб.

⁵³ **Лев Потапович Рейнарівич** (14.01.1914, с. Княжпіль, Перемишль — 31.01.1987, Нью-Йорк) — оперний і концертний співак, хоровий диригент (регент церкви Св. Духа в Брукліні, Нью-Йорк), диригент, музично-громадський діяч укр. діаспори, постійний референт із культурно-освітніх питань Комітету укр. об'єднаних організацій в Брукліні.

⁵⁴ Див. до прикладу видання серії «З історії музичної спадщини України»: *Савченко І. В.* Українські нотні видання 1917–1923 років у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського: наук. каталог. Київ: НБУВ, 2007; *Івченко Л. В., Вакульчук О. А.* Українські нотні видання 1923–1934 років у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (інструментальна музика): наук. кат. Київ: НБУВ, 2009; *Івченко Л., Бобришева І.* Українські нотні видання 1924–1930 [років] у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (вокальна музика): наук. кат. Київ: НБУВ, 2012.

2. *Матяш І.* Концепція створення та функціонування Національного реєстру «Архівна україніка» [Текст] / І. Б. Матяш // Студії з архівної справи та документознавства. – Київ, 2007. – Т. 15. – С. 12–18.
3. *Палієнко М. Г.* Українські архівні центри за кордоном: Історіографічний аспект проблеми [Текст] / М. Г. Палієнко // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Історія. – Вип. 54. – Київ, 2001. – С. 42–46.
4. [Щербаківський В.] Проф. *Вадим Щербаківський*. Олександр Антонович Кошиць [Текст] / В. Щербаківський. – Лондон : Укр. видавничка спілка, 1966. – 53 с.
5. *Wynar Lubomyr R.* Preservation of the Cultural Heritage: Ukrainian Archives. Libraries and Museums in the United States // Ethnic Forum. – Kent: Kent State University, 1995. – Vol. 15, № 1/2. – P. 78–107.

REFERENCES

1. Kliuchkovska, I. & Humnytska, N. *Ukrainska diaspora v obiektyvi suchasnosti — natsionalno-politychnyi ta dukhovno-kulturnyi fenomen* [The Ukrainian diaspora in the lens of modernity is a national-political and spiritual-cultural phenomenon]. *Mystetska storinka. Mystetski statii. Ukrainska diaspora*. Access mode: <http://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=303>. The name of the screen (12.10.2018). [In Ukrainian].
2. *Matiash, I.* (2007). *Kontseptsiiia stvorennia ta funktsionuvannia Natsionalnoho reiestru «Arkhivna ukrainika»* [The concept of the creation and functioning of the National Register “Archivna Ukrainica”]. *Studii z archivnoi spravy ta dokumentoznavstva*. (Vol. 15, pp. 12–18). [In Ukrainian].
3. *Paliienko, M. H.* (2001). *Ukrainski arkhivni tsenry za kordonom: Istoriohrafichnyi aspekt problemy* [Ukrainian archival centers abroad: Historiographical aspect of the problem]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istoriiia*. (Vol. 54, pp. 42–46). [In Ukrainian].
4. *Shcherbakivskiy, V.* (1966). *Oleksander Antonovych Koshyts* [Oleksandr Antonovich Koshits]. London: *Ukrainska vydavnycha spilka*. [In Ukrainian].
5. *Wynar Lubomyr R.* *Preservation of the Cultural Heritage: Ukrainian Archives. Libraries and Museums in the United States*. *Ethnic Forum*. Kent: Kent State University, 1995. Vol. 15, No. 1/2. P. 78–107.

ДОДАТОК

Дослідження з музичної біографіки, створені в Україні

1. *Антонюк В.* Іван Жадан // Наук. вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. – Київ, 2005. – Вип. 55. – С. 63–74.
2. Архівні та музейні колекції діячів музичної культури українського зарубіжжя: джерелознавчий аспект // Укр. вимір: міжнар. зб. інформ., освітніх, наук., метод. статей і матеріалів з України та діаспори. – Ч. 7. – Чернігів : ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2008. – С. 385–393.
3. *Басса О.* Камерно-вокальна творчість В. Барвінського, Н. Нижанківського, С. Туркевич, А. Рудницького в загальноєвропейському контексті // Україна — Світ: від культурної своєрідності до спорідненості культур: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25–26 травня 2006 р.). – Київ : ДАКККІМ, 2006. – Ч. 2. – С. 113–116.
4. *Беднаржова Т.* Федір Стешко — український вчений-педагог, музиколог-теоретик. – Тернопіль–Прага : Горлиця, 2000.

5. Білавич Д. Внесок родини Голинських в утвердження української музичної культури в Канаді // Друга міжнар. наук.-практ. конф. «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Українська діаспора у світовій цивілізації» (18–20 червня 2008 р., м. Львів). – Львів : Міжнар. ін-т освіти, культури та зв'язків із діаспорою Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2008. – С. 115–117.
6. Білавич Д. Михайло Голинський — героїчний тенор // Світ молоді. – 2016. – 17 серп. – С. 4.
7. Білавич Д. Спогади видатного співака [М. Голинський] // Соломія. – Тернопіль, 2006. – С. 3.
8. Булат Т. Музикант «з дужим інстинктом до звукової барви»: слово про українського піаніста, композитора, органіста, педагога Вадима Кіпу // В. Кіпа. Романси на вірші укр. поетів. – Київ : Муз. Україна, 1998. – С. 5–8.
9. Булка Ю. Нестор Нижанківський. – Київ : Муз. Україна, 1972. – 40 с. – (Серія «Творчі портрети композиторів»).
10. Булка Ю. Нестор Нижанківський: життя і творчість. – Львів-Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 1997. – 60 с.
11. Варварцев М. «Іванов, якого я люблю, мов сина...» // Укр. муз. архів : док. і мат-ли з історії укр. муз. культури / ред. М. Степаненка. – Київ : Центрмузком, 1995. – Вип. 1. – С. 78–104.
12. Варварцев М. Українець з Полтави — музична слова Європи // Укр. діаспора. – Київ–Чикаго : Ін-т соціології НАН України, Редакція Енциклопедії укр. діасп. при НТШ США, 1995. – Ч. 8. – С. 100–124.
13. Василь Барвінський в контексті європейської музичної культури: статті та матеріали / ред.-упоряд. О. Смоляк. – Тернопіль, 2003. – 188 с.
14. Видатний співак Олександр Мишуга: спогади / зібрав І. Деркач. – Львів : Каменяр, 1964. – 199 с. ; іл.
15. Витвицький В. Музикознавчі праці. Публіцистика / упоряд., коментарі, переклад і передне слово Л. Лехник; відп. ред. Ю. Ясиновський. – Львів, 2003.
16. Гайдукевич Я. Вибрані листи з архіву Василя Безкоровайного // Тернопілля'97 : регіональний річник / упоряд. Б. Куневич, М. Ониськів. – Тернопіль : Збруч, 1997. – С. 645–651.
17. Голинський М. Спогади / упоряд. Г. Тихобаєва, І. Криворучка, Д. Білавич. – Львів : Априорі, 2006. – 616 с. ; іл.
18. Горняткевич А. Зіновій Штокалко // Мистецтво і традиційна культура укр. зарубіжжя: мат-ли між нар. наук. конф. (Івано-Франк., 10–12 лист 1992). – Львів, 1996. – С. 117–120.
19. Горняткевич А. Кобзарська слава Зіновія Штокалки // Народна творчість та етнографія. – Київ, 1994. – № 5–6. – С. 70–72.
20. Горняткевич А. Кобзарське мистецтво Григорія Китастого // Там само. – Київ, 1993. – № 5–6. – С. 9–11.
21. Гошуляк Й. Миті життя: фотоальбом. – Тернопіль : Джура, 2002. – 108 с.
22. Гриця С. На вшанування пам'яті композитора Василя Барвінського // Студії мистецтвознавчі. – Київ : ІМФЕ, 2003. – Ч. 2. – С. 71–82.
23. Демочко К. Її пісня лунала по світу [Лідія Липківська] // Демочко К. Мистецька Буковина: нариси з минулого. – Чернівці : Книги ХХІ, 2008. – С. 253–266.
24. Демочко К. Незабутній концерт [М. Менцинський] // Музична Буковина: сторінки історії. – Київ : Муз. Україна, 1990. – С. 90–99.

25. Демочко К. Оперний співак з Дубівців [Орест Руснак] // Там само. – С. 253–266.
26. Демочко К. Чародій співу [Денис Руснак] // Там само. – С. 129–135.
27. Дітчук О. Український піаніст зарубіжжя [Тарас Микиша] // Музика. – 2006. – № 5. – С. 30–32.
28. Дутчак В. Культурно-громадська і виконавська діяльність Володимира Луціва (Великобританія): ювілейні узагальнення // Видатні постаті науки, культури і освіти України: мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (30–31 жовтня 2008 р., Київ). – Київ : ДАКККіМ, 2008. – С. 309–311.
29. Дутчак В. Творчий портрет Оксани Герасименко: бандурне мистецтво на перехресті культури епох (ювілейні узагальнення) // Вісник Прикарп. ун-ту. Мистецтвознавство. – Ів.-Франківськ, 2009. – Вип. 15–16. – С. 136–147.
30. Зубеляк М. Олександра Любич-Парахоняк на сторінках укр. та польськ. преси // Musica Galiciana. – Львів : ЛДМА ім. М. Лисенка, 2001. – Т. 6. – С. 171–183.
31. Карась Г. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ ст. – Івано-Франківськ : Типовіт, 2012. – 1164 с.
32. Карась Г. Орест Садовський у контексті української музичної культури західної діаспори // Вісник Прикарп. ун-ту. Мистецтвознавство. – Ів.-Франківськ, 2004. – Вип. 7. – С. 107–113.
33. Карась Г. Платоніда Щуровська-Россіневич: портрет мисткині через призму теорій гендеру та пасіонарності // Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць. – Київ : Міленіум, 2011. – ХХІІІ. – С. 18–27.
34. Карась Г. Роль культурних центрів зарубіжжя у збереженні української музичної культури // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір: зб. мат-в третьої Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : Вид-во «Львівська політехніка», 2010. – С. 431–435.
35. Карась Г. Універсум Дарії Гординської-Каранович (до 100-річчя від дня народження) // Видатні постаті науки, культури і освіти України: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (30–31 жовт. 2008 р., Київ). – Київ : ДАКККіМ, 2008. – С. 314–316.
36. Карась Г. Феномен Митрослава Антоновича та його «Візантійський хор»: штрихи до портрета диригента // Musica humana: зб. ст. каф. муз. україністики ЛДМА ім. М. Лисенка. – Львів, 2010. – Ч. 5. – С. 11–22.
37. Кашкадамова Н. Піаністка Любка Колесса очима німецьких критиків // Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця ХІХ–ХХ століття: зб. наук. праць та мат-в. – Львів, 2005. – С. 339–347.
38. Кашкадамова Н. Піаністка світової слави [Любка Колесса] // Музика. – 1994. – № 2. – С. 22–23.
39. Кашкадамова Н. Роман Савицький — піаніст і педагог // Музика. – 1991. – № 4. – С. 21–24.
40. Кашкадамова Н. Українська піаністка Любка Колесса в рецензіях польської преси // Musica Galiciana. Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich ... pod red. Leszka Mazery. Rzeszów : Wydawnictwo wyższej szkoły pedagogicznej, 1999. – Т. ІІІ. – С. 303–314.
41. Кашкадамова Н. Українська піаністка Любка Колесса в рецензіях польської преси (1925–1939) // Наук. вісник НМАУ.ім. П. І. Чайковського. – Київ, 1999. – № 1. – С. 156–168.

42. *Кікіс І.* Джерела церковної музичної творчості Олександра Кошиця // Наук. записки Тернопіл. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Мистецтвознавство. – Тернопіль, 1998. – № 1(9). – С. 7–10.
43. *Кіяновська Л.* Віденська музична україніка і творчість Андрія Гнатишина // Укр. світ. – 1999. – С. 14–15.
44. *Кіяновська Л.* Наш гість — маестро Соневицький // Музика. – 1996. – № 3. – С. 4.
45. *Ковальова О.* Галицький співак Любомир Мацюк: незнані сторінки творчості // Просценіум (Львів). – 2008. – № 1–2 (20–21). – С. 145–149.
46. *Колесса К.* Любка і Христя Колесса українські артистки світового значення // Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця XIX–XX ст. : зб. наук. праць та мат-в. – Львів, 2005. – С. 321–327.
47. *Кошиць О.* Листи до друга (1904–1931). – Київ : Рада, 1998. – 190 с.
48. Композитори української діаспори : бібліографічний покажчик. – Івано-Франківськ : Обл. держ. універс. б-ка ім. І. Франка, 2007. – 43 с.
49. *Коноврат Т.* Євген Цегельський (1912–1980) // Musica humana: зб. ст. кафедри музичної україністики ЛДМА ім. М. Лисенка. – Львів, 2005. – Ч. 2. – 299–303.
50. *Конончук В.* Степан Гумілович. Композитор п'яніст // Там само. – Ч. 1. – 263–268.
51. *Коритко Р.* Роман Любинецький — український оперний співак // Рогагинська земля: історія і сучасність: мат-ли Другої наук. конф. (Рогагин, 26–27 бер. 1999). – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2001. – С. 63–67.
52. *Корсун Л.* Скрипаль-амбасадор [Василь Попадюк] // Україна. – 2006. – № 1. – 81–86.
53. *Лисенко І.* Зоя Полевська // Лисенко І. Музики сонячні дзвони: статті, рецензії, спогади. – Київ : Рада, 2004. – 288–296.
54. Листи Михайла Гайворонського до Василя Витвицького / вступ. стаття і прим. Петра Баб'яка // Записки НТШ. Праці Музикологічної комісії. – Львів, 1996. – Т. ССXXXII. – С. 327–329.
55. Листування Михайла Гайворонського і Філарета Колесси / вступ. стаття і прим. Ксенії Колесси // Там само. – С. 294–326.
56. Любка Колесса, українська піаністка: статті та матеріали / ред.-упоряд. Н. Кашкадамова, В. Бобицька. – Львів: Літпис, 2011.
57. *Маланюк І.* Голос серця: автобіографія співачки / переклад з нім. А. Ільницької; комент. довід. Відділ Б. Котюк. – Львів : Collegium musicum Львів. т-ва Р. Вагнера, 2001. – 306 с.
58. *Манютин В.* Брати Руснаки: розповідь про видатних укр. співаків з Буковини. – Чернівці : Прут, 2005. – 180 с.
59. *Мартиненко О.* Документи і матеріали про діяльність укр. муз. еміграції в Чехословаччині у фондах празьких архівів // Повернення культурного надбання Україні: проблеми, завдання, перспективи: мат-ли муз.спадщини. – Київ, 2000. – Вип. 13. – С. 95–103.
60. *Мартиненко О.* Полковник Федір Шешко – музикознавець // Культура і життя. – 1997. – 17 жовт. – № 36. – С. 3.
61. *Мартиненко О.* Укр Муз. еміграція в Чехословаччині (1920–1940 гг. XX в.) // Russian, Ukrainian and Belorussian Emigration between the World Wars in Czechoslovakia. Русская, укр. и белорусская... Результаты и пер-

- спективы проведеннях исследований. Фонды Славянской библиотеки и пражских архивов: сб. докладов Междунар. конф. (Прага, 14–15 авг. 1995 г.): в 2-х ч. – Praha: Národní knihovna ČR, 1995. – P. 402–430.
62. *Медведик П.* Творчий доробок Йосипа Гошуляка // Соломія. – Тернопіль, 1999. – № 5.
 63. *Менциньський М.* Спогади. Матеріали. Листування / авт.-упоряд. М. Головащенко. – Київ : Рада, 1995. – 462 с.
 64. *Молчко У.* Остап Бобикевич — композитор-патріот // Краєзнавчий вісник: зб. наук. розвідок Стрийськ. краєзнав. музею «Верховина». – Стрий : Щедрик, 2002. – 78–83.
 65. *Мурій О.* Іванна Синецька-Іваницька — відома укр. оперна та камерна співачка // Наук. записки Тернопіл. нац. пед. ун-ту. ім. В. Гнатюка. Мистецтвознавство. – Тернопіль, 2005. – № 2 (14). – С. 39–42.
 66. *Немилович О.* Северин Сапрун-молодший — піаніст-віртуоз (до 75-річчя від дня народження) // Галицька зоря. – 1997. – № 124. – 19 жовт.
 67. *Олександр Мишуга:* Спогади. Матеріали. Статті / упоряд., підг. текстів, вступ. ст. та прим. М. Головащенко. – Київ : Муз. Україна, 1971. – 779 с.
 68. *Олійник В.* Європейський тенор з Велдіжа: художньо-документальний нарис [Василь Тисяк]. – Долина, 2000. – 40 с.
 69. *Павлишин С.* Музей відкрито [К. Чічка] // Музика. – 1993. – № 1. – С. 32.
 70. *Павлишин С.* «Золото в горлі...». До 110-річчя від дня народження К. Чічки-Андрієнка // Високий замок. – 1995. – 5 вересня.
 71. *Павлишин С.* Бойківчанка з Віденської опери // Галичина. – 1991. – 15 лист. (Іра Маланюк).
 72. *Павлишин С.* Выдающийся певец А. Мишуга // Советская музыка. – 1965. – № 7. – С. 143–144.
 73. *Павлишин С.* Голос українки зачаровує світ // Неділя. – 1994. – 18 лют. (Іра Маланюк).
 74. *Павлишин С.* Зірка, незнана на батьківщині // Музика. – 1992. – № 1. – С. 22–23.
 75. *Павлишин С.* Іра Маланюк — світове ім'я // Україна і світ. – 1999. – 14 жовт.
 76. *Павлишин С.* Історія однієї кар'єри [Іра Маланюк]. – Львів : Вільна Україна, 1994. – 106 с.
 77. *Павлишин С.* Климентій Чічка // Ювілейна книга Української гімназії в Тернополі, 1898–1998: до 100-річчя заснування / за ред. С. Яреми. – Тернопіль ; Львів, 1998. – 674 с.
 78. *Павлишин С.* Мар'ян Кузан. – Львів, 1993. – 135 с.
 79. *Павлишин С.* Перша українська композиторка Стефанія Туркевич-Лісовська-Лукаїнович. – Львів : Бак, 2004. – 160 с. ; фото.
 80. *Пархоменко Л.* Микола Малько — Павло Маценко: діалог поза Україною // Студії мистецтвознавчі. – Київ : ІМФЕ ім. М. Рильського, 2006. – С. 2 (14). – С. 74–99.
 81. *Петраш Б.* Мирослав Скала-Старицький (Міро Скаля): біогр. повість. – Тернопіль : Джура, 1998. – 104 с ; іл..
 82. *Петраш Б.* Тенор з Божої ласки (М. Скала-Старицький) : моногр. дослідження. – Тернопіль : Астон, 1999. – 204 с.
 83. *Печенюк М.* Видатний піаніст Лео Сирота (повернення із забуття) // Наука і освіта 2005: Маг-ли VIII Міжнар.наук.-практ.конф. (лютий 2005). – Дніпропетровськ, 2005. – С. 19–21.

84. *Покровський М.* Невідоме про відомих [Микола Малько] // Музика. – 2000. – № 1–3. – С. 20–24.
85. *Сивохин В.* Творчий портрет Зіновія Лиська в суспільно-істор. Контексті епохи // Наук. записки Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Мистецтвознавство. – Тернопіль, 2009. – № 2 (21). – С.16– 22.
86. *Сов'як Р.* Остап Нижанківський: нарис про життя і творчість. – Дрогобич : Відродження, 1994. – 88 с.
87. *Філоненко Л.* Ярослав Барнич : наук.-попул. нарис про життя і творчість. – Дрогобич : Відродження, 1999. – 149 с. : іл. – Присвяч. 100-річчю від дня народження.
88. *Яцків О.* Євсій Мандичевський — музикознавець, композитор, педагог // Musica Galiciana. Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich ... pod red. Leszka Mazepy. Rzeszów : Wydawnictwo wyższej szkoły pedagogicznej, 1999. – Т. III. – С. 237–253.
89. *Яцків О. О.* Северин Супрун — диригент, композитор, муз.-громад. діяч // Музика Галичини. Musica Galiciana / ред.-упор. Ю. Ясіновський. – Львів : Сполом, 1999. – Т. II. – С. 112–117.
90. *Яцків О.* Оксамитове сопрано стриянки Марти Кокольської // Краєзнавчий вісник: зб. краєзнавч. розвідок Стрийськ. краєзнавч. музею «Верховина». – Стрий : Щедрик, 2002. – С. 70–73.

Стаття надійшла 11.11.2018 р.

Bugaeva Olena, Candidate of Historical Sciences, Senior Research Fellow of the Institute of Biographical Researches of VNLU (Kyiv).

Musical biographical studies of the Ukrainian Diaspora: scientific reflexion over the funds of the Vernadsky National Library of Ukraine.

In recent years the domestic historical science has paid much attention to the study of the topic of the Ukrainian Diaspora, its artistic and scientific contribution to the national culture, which is addressed through the lens of the latest trends in the humanitarian discourse of Ukraine of the XXI century. The least-known and informatively developed page of the foreign history of ethnic Ukrainians is the musical biography science. Thus, the task of correcting the historical injustice in relation to the large community of Ukrainian musicians in emigration, who made a significant contribution to the treasury of domestic art, has long been on time.

The research was carried out in the context of modern trends and tasks of historical science, aimed at the ideological awareness of foreign Ukrainians as an integral segment of the Ukrainian culture, and based on the source-foundational basis of the complex of printed publications presented in the funds of the Vernadsky National Library of Ukraine, which allowed to perform a number of theoretical and practical tasks. An overview of the biographical editions of Ukraine dedicated to the reconstruction of the life of Diaspora musicians became the basis for creating a holistic view of genre varieties and thematic spectrum of the publications, periodization and geography of research, factual content of sources. As a result of the revision of the VNLU funds a list of sources was compiled, 47 biographical summaries were provided, and the names of renowned Diaspora musicians thanks to whom the Ukrainians took the spotlight in the world were presented. The history of formation and development of musical-biographical knowledge about our compatriots abroad is presented in conjunction with the mastery of this topic in the field of Ukrainian studies, archival studies, and musicology.

Key words: musical biography studies of the Ukrainian Diaspora, funds of VNLU, Ukrainian musical culture.

Бугаєва Е. В., кандидат исторических наук, старший научный сотрудник Института биографических исследований НБУВ (Киев).

Музыкальная биографика украинцев диаспоры: научная рефлексия над фондами Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского.

В последние годы отечественная историческая наука большое внимание уделяет изучению темы украинской диаспоры, ее вкладу в национальную культуру, которая рассматривается в плоскости новейших тенденций гуманитарного дискурса Украины XXI века. Наименее известной и информационно разработанной страницей зарубежной истории этнических украинцев остается музыкальная биографика, поэтому пришло время исправления исторической несправедливости по отношению к представителям украинской музыки в эмиграции, которые внесли ощутимый вклад в сокровищницу отечественного искусства.

Раскрытие темы музыкальной биографика украинской диаспоры осуществлено в контексте современных тенденций и задач исторической науки, направленных на осознание зарубежной украиники как органического сегмента украинской культуры. Данное исследование построено на источниковедческом фундаменте комплекса печатных изданий, представленных в фондах Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского, что позволило выполнить ряд задач теоретического и практического значения. Обзор биографических изданий Украины, посвященных описанию жизнедеятельности музыкантов диаспоры, стал основой для создания целостного представления об их жанровых разновидностях, тематическом спектре публикаций, периодизации и географии исследований, фактологической содержательности источников. В результате ревизии фондов НБУВ был составлен список источников, представлены 47 биографических справок и названы имена знаменитых музыкантов за рубежом, принесших известность украинцам в мире. История формирования и развития музыкально-биографического знания в отношении наших соотечественников за пределами Украины представлена во взаимосвязи освещения этой темы в сфере украиноведения, архивоведения, музыковедения.

Ключевые слова: музыкальная биографика украинской диаспоры, фонды НБУВ, украинская музыкальная культура.

Юлія Вікторівна ВЕРНІК,
науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО БІБЛІОТЕЧНОГО «БІОГРАФІЧНОГО РЕЙТИНГУ»

Впровадження новітніх технологій у біографічну діяльність, її діджиталізація, інноваційна підтримка та реалізація культурних і мистецьких проєктів, популяризація біографічних видань в Україні, відновлення комунікаційної складової між читачем, бібліотекою, автором, видавництвом розглядаються як пріоритетні завдання заснування Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу».

У процесі формування теоретико-методологічних засад було досліджено міжнародні нагороди та премії в галузі літератури різних рівнів організації (світового, національного, локального, особистісного). Проаналізовано організаційно-технічні характеристики Рейтингу, простежено основні етапи його впровадження та проведення (підготовчо-комунікаційний, системотехнічний, подієвий, заключний). Визначено загальні показники вимірювання ефективності проєкту для кожного з його учасників.

Становлення відповідної системи заходів сприятиме розбудові віртуальної спільноти науковців-дослідників у межах Українського біографічного товариства та має стати цінним джерелом наповнення Українського національного біографічного архіву.

Ключові слова: літературні премії, біографічні видання, рейтинг, біографічне товариство, віртуальні спільноти.

Загальна світова соціокультурна тенденція означення та усвідомлення ролі та значущості людини як носія історичної пам'яті поколінь, пізнання нею себе особистістю в умовах глобальних економічних, соціальних, політичних рухів активує та стимулює аналітичну й дослідницьку діяльність учених у сфері новітньої біографістики та сприяє появі низки наукових і науково-популярних біографічних статей, монографій, довідників, покажчиків, життєписів тощо. Сьогодні українська біографічна книга в умовах масового розповсюдження інформаційних джерел, насиченості й перенасиченості інтернет-середовища різного роду персональними відомостями, водночас потребує

додаткових заходів для привернення уваги потенційного читача до біографічних видань, що пов'язане як із соціально-економічними, так і суспільно-політичними факторами.

Актуальність нашого дослідження визначається насамперед появою певного розриву між зацікавленістю сучасного читача біографікою та його поінформованістю щодо вітчизняних видань, присвячених непересічним, неординарним постатям української культури, а також недослідженістю та недооціненістю діяльності регіональних аматорів і краєзнавців, незлагодженістю комунікативної складової діяльності бібліотечних установ України між собою та з НБУВ у галузі біографістики тощо. Створюваний співробітниками ІБД проект має на меті всебічно сприяти вирішенню означених питань найперше у біографічному та бібліотечному середовищі.

Враховуючи вказане, метою статті є визначення (на основі аналізу світового досвіду щодо організації заходів популяризації біографічних видань) спільного та специфіки організаційно-технічної складової проведення Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу», пріоритетними завданнями заснування якого є впровадження новітніх технологій у біографічну діяльність, підтримка та реалізація культурних і мистецьких проєктів, популяризація біографічних видань в Україні та відновлення комунікаційної складової між читачем, бібліотекою, видавництвом і автором.

Більшість означених питань різною мірою уже висвітлені в працях вітчизняних дослідників. Так, формуванню вітчизняного інформаційного поля в біографічній сфері присвячені монографії та статті В. І. Попика, О. М. Яценка, С. М. Ляшко, Н. І. Любовець, Н. П. Марченко; особливостям маркетингового етапу редакційно-видавничого процесу — дослідження Яц. Володарчик, Н. Д. Еріашвілі, В. Д. Маркова, Ю. М. Мельник, М. С. Тимошик, О. О. Жолдак; книжковій промоції — роботи Т. С. Гринівського, Н. В. Зелінської, Г. М. Ключковської, І. М. Копистинської, Н. Я. Корольок, Т. І. Микитина [1–6] тощо.

При розробці проєкту Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу» вченими ІБД НБУВ були досліджені існуючі світові нагороди та премії у галузі літератури, що беруть до уваги біографічні видання. Так, основними критеріями відбору та аналізу видань (статусність, пролонгованість, значущість) зацікавила *меморіальна премія Джеймса Тейста Блека (James Tait Black Memorial Prize)*, що присуджується Единбурзьким університетом із 1919 р. кращим романістам та авторам біографічних творів. Її лауреатами в різні часи були Івлін Во, Айріс Мердок, Грем Грін. Географічне розташування Единбурга (досяжність найбільших літературних центрів країни) сприяло доборові та врученню премії у перші роки без медіа-інфор-

маційної компанії. Традиційно переможці обираються комісією, котру очолює професор університету, із залученням аспірантів (молодих філологів, студентів) на етапі «короткого списку» та при повній відсутності серед суддівської колегії спонсорських, літературних або медіа-постатей задля винесення «справедливого» рішення. На церемонії вручення премії у 2006 р. видавець Кормак Маккарті сформулював її основний критерій як: «...єдина реальна програма — чудові книги та чудове письмо».

Умовою висування на цю премію творів є мова оригіналу (англійська, уельська, валлійська) та оприлюднення їх за рік до дати складання заявки. Кожен автор має можливість отримати декілька нагород у різних номінаціях, але жоден із них не має права отримати її більше одного разу. Наразі оригінальний фонд (особистісний вклад засновниці премії Дж. Коутс Блек) доповнюється університетом і складає 20 тис. фунт. стерл. Зазначимо, що для підтримки та розвитку премії відбуваються постійні консультування з комітетом, серед членів якого відомі літератори Йен Ренкін, Олександр Макколл Сміт, Джеймс Ноті.

Всесвітньо відома літературна відзнака *Пулітцерівська премія за біографію чи автобіографію* (*Pulitzer Prize for Biography or Autobiography*) — одна з семи номінацій Пулітцерівської премії за драму, літературу та музику. Зазвичай присуджується за видатну та відповідно задокументовану біографію чи автобіографію американського автора чи співавтора, опубліковану протягом попереднього календарного року. З 2006 р. видання подавалися журі як у друкованому, так і в електронному варіанті, з 2011 р. — виключно у безпаперовому вигляді. Заснована у 1917 р. згідно заповіту Дж. Пулітцера (1847–1911). Щорічний розмір премії становить 15 тис. дол. Спершу розподілялася між чотирма номінаціями: «репортаж», «стаття», «книга з історії США», «біографія». Список категорій постійно оновлювався і наразі 14 премій вручають у сфері журналістики та 7 — в галузі літератури та музики (зокрема за біографію чи автобіографію). Трьох фіналістів із усіх заявок у кожній із категорій на першому етапі відбирають двадцять суддівських комісій, загальною кількістю 102 особи. Лауреатів із числа фіналістів на закритому засіданні на початку квітня більшістю голосів вибирає рада Пулітцерівської премії, до складу якої входять 20 членів: видавці, письменники, науковці. Рада може вирішити не вручати премію в кожній із номінацій, а також може присуджувати спеціальні нагороди замість існуючих премій. Серед визначних лауреатів Девід Насо, Джонатан Спербер, Сьюзан Фалуді.

Під час формування методологічних засад проекту Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу» бралася до уваги

також *Національна біографічна премія (National Biography Award)*, заснована в Австралії у 1996 р. Щорічно краща біографічна або автобіографічна робота австралійця, оприлюднена у звітному році, висувається на розгляд колегії. Метою даного проекту є заохочення авторів до вищих стандартів написання біографічних творів і популяризація в суспільстві зацікавленості сучасною біографікою. До призового фонду, створеного приватним благодійником д-ром Дж. Кейнсом у розмірі 12 тис. дол., із часом долучалися інші меценати, і в останні роки він уже складав 25 тис. дол. Члени суддівської колегії змінюються щороку, скажімо, у 2018 р. це були Dr Peter Cochrane — письменник і співробітник Австралійської академії гуманітарних наук, Rosemary Sorensen — рецензент і журналіст, доцент Richard White — письменник та історик Сіднейського університету. Короткий список анонсується на початку липня, переможець оголошується на початку серпня (<https://www.sl.nsw.gov.au>). Із 1998 р. адміністрування премії було передане до Державної бібліотеки Нового Південного Уельса (the State Library of New South Wales).

Чимало цікавого засновники «Біографічного рейтингу» підмітили також у процесі вивчення премій, представлених *Міжнародною організацією біографів (Biographers International Organization, BIO)*. Популяризація діяльності спільноти, поширення біографічної літератури в світі, підвищення професійних якостей і власної зацікавленості її членів стали основними організаційними напрямками створених відзнак. Некомерційна організація, заснована у 2010 р. (<http://biographersinternational.org>) комітетом відомих біографів на чолі з Джеймсом Макгратом Моррісом (творцем і редактором інформаційного бюлетеня «The Biographer's Craft»), наразі має більше 400 учасників (2018 р.). Кожного року BIO представляє декілька нагород на честь біографів, редакторів, бібліотекарів, архівістів та їхні найвагоміші праці: *премія BIO, премія Biblio, Editorial Excellence, премія Хазеля Роулі (з 2014 р.), премія Плутарха (з 2013 р.)*. Остання — за найкращу біографію року, названа на честь Плутарха — «father of biography». Організація має в своєму складі Консультативну раду з відомих біографів, проводить тематичні конференції та видає щомісячний науково-популярний електронний журнал, розрахований на біографів, письменників і широкий читацький загал.

Дослідження, пошук, відбір і аналіз біографічних відзнак відчутно ускладнювала їхня трансформація, а відтак і перейменування впродовж останнього часу. До прикладу, канадська літературна премія *The Drainie-Taylor Biography Prize*, представлена *Writers' Trust of Canada* (1998–2006), що призначалася канадським письменникам за кращі життєписи, автобіографії чи спогади, була створена на честь вина-

хідника та кінорежисера Натана А. Тейлора (1906–2004), але через фінансові складнощі згодом стала частиною *The Writers' Trust Prize for Nonfiction*.

Відзначимо також ще одну всесвітньо відому з 1956 р. літературну премію *The Duff Cooper Prize* за видатні роботи з історії та життєписи, опубліковані англійською чи французькою мовами, засновану на честь політика і дипломата Даффа Купера (1890–1954). Експертна колегія складається з п'ятьох осіб, серед яких представник the Warden of New College, Oxford, член родини Д. Купера та призначені строком на п'ять років три експерти із кола відомих діячів культури та мистецтва. Наразі, це письменник-біограф Патрік Марнхем, кінокритик Дж. Макбратні та редактор TLS Лінд Дуджді. Як правило, переможець отримує копію першого видання автобіографії Д. Купера та грошову винагороду. Із 2013 р. премія більше відома як *Pol Poler Duff Cooper*.

Процес аналізу та дослідження існуючих нагород і премій включав зокрема і розгляд нині не пролонгованих відзнак. Не вдаючись до з'ясування причин припинення діяльності комітетів, окреслимо найбільш значущі відзнаки, що позначилися на становленні світової біографічної спільноти. «Американська історична книжкова премія Нью-Йоркської історичної спільноти» або Премія Барбари та Давіда Залазнік (*The Barbara and David Zalaznick Book Prize*) — літературна нагорода (2005–2016), щорічно присуджувана *The New-York Historical Society* за науково-популярне видання з американської історії чи життєпис. Була спрямована як на пересічну, так і на академічну аудиторію. Переможець отримував грошову премію (50 тис. дол.), гравіровану медаль і неофіційне звання «Американського історика-лауреата». Серед найвідоміших відзначених останніми роками біографій життєписи Ав. Лінкольна, Дж. Вашингтона, Дж. Ф. Кеннана, Л. Джонсона.

The Ambassador Book Award (1986–2011), щорічно представлена *English-Speaking Union*, відзначала вагомі літературні чи науково-популярні роботи, що сприяли поширенню та інтерпретації американського стилю життя та культури у світовому просторі. Група експертів обирала найкращі видання з-поміж художньої літератури, життєписів, автобіографії, американських наукових досліджень, поезії та вважала переможців премії «Літературними послами» в світі. Зокрема це: Гор Відал (1989), Джон Чівер (1992), Джон Апдайк (1997), Філіп Рот (1999), Анна Прул (2000), Робін Келлі (2010), Алан Брінклі (2011).

Оглянуті літературні премії та нагороди в біографічній сфері сприяють активізації культурного процесу, заохоченню та підтримці талановитих письменників, підвищенню інтересу широкого загалу до власної історії, літератури, мистецтва, відкриттю нових імен, укріп-

ленню державності. Майже кожна країна має свою національну премію, у складі якої окремою відзнакою є біографічні чи автобіографічні видання, або премії, засновані історичними чи біографічними спільнотами, окремими меценатами, персональні відзнаки відомих письменників, редакторів, журналістів. Визначені локальними спільнотами чи набуті у міжнародному середовищі, відзнаки всебічно сприяють формуванню культури біографічного читання та піднесенню національної ідентичності кожної країни. Затінення власних персоналій із політичних міркувань, порожнини інформаційного простору, не заповнені вітчизняними постатями минулого і сучасного, будуть заповнені іноземними іменами та життєписами, що певним чином поглибить відчуженість від національної культури, духовної спадщини майбутніх поколінь.

Відзначимо, що існуючі на сьогодні в Україні державні, громадські чи комерційні проекти біографічного спрямування не мають дієвої інтегрованої програми, хоча важливість її декларується на всіх ланках управління. Всеукраїнський бібліотечний «Біографічний рейтинг», як циклічний інформаційний довгостроковий проект, розгортається завдяки послідовним покроковим етапам активізації біографічних процесів у державі зусиллями бібліотечних фахівців, авторів і науковців відповідних установ. У подальшому також планується залучення видавництв, краєзнавчих музеїв, творчих спілок, регіональних громадських організацій до співпраці в межах їх професійної зацікавленості.

Співробітники Інституту біографічних досліджень НБУВ на *підготовчому етапі* розробили теоретичні конструкти щодо організації та проведення I Всеукраїнського бібліотечного рейтингу. На сформованих засадах за певними критеріями усі біографічні видання мали бути класифіковані у відповідні номінації: «Життєписи», «Коллективні біографії», «Джерела біографії», «Біобібліографічні покажчики». Також був укладений список експертів і координаторів та проведені системно-технічні роботи. Разом зі створенням окремого електронного ресурсу передбачалися дії щодо активізації та підтримки проекту в біографічних спільнотах у соціальних мережах.

Перший етап роботи Рейтингу включав у себе безпосередню комунікацію з бібліотеками, серед яких до співпраці залучилися провідні наукові, публічні та галузеві бібліотеки майже з усіх областей України. Не вдаючись у тонкощі комунікаційного процесу при вирішенні першочергових питань (інструктажів, уточнень, правових засад, участі у проекті), були складені на основі вищезазначених номінацій «довгі списки» видань. Усі надходження за 2017 рік біографічного спрямування, надані бібліотеками, заносилися співро-

бітниками ІБД НБУВ до спеціально розробленої google-форми. Основні поля таблиці вміщували інформацію про авторів, повний бібліографічний опис видання, рік, місто, анотацію, обкладинку, повнотекстовий матеріал, рецензію фахового спеціаліста, презентацію заходу по представленню біографічного видання у публічному просторі. В подальшому передбачається заповнення початкової форми у хмарному середовищі самими представниками бібліотечних установ.

Таким чином до «довгого списку» були відібрані 211 видань, згруповані за визначеними експертами критеріями у відповідні їхнім характеристикам номінації. Зазначимо, що до номінації «Життєпис» (видання, присвячені одній особі) увійшли 43 надходження, до «Колективні біографії» (видання, присвячені групі чи сукупності персоналій) — 36, «Джерела біографії» (джерелознавчі видання різних жанрів) — 37 та «Біобібліографічні покажчики» (бібліографічні видання різних жанрів) — 95.

Рис. 1. Розподіл поданих до Рейтингу видань за типом

Видання були надруковані у 30 містах України, серед яких: Бердянськ — 1, Вінниця — 8, Глухів — 1, Дніпро — 7, Дрогобич — 1, Запоріжжя — 9, Івано-Франківськ — 1, Ічня — 1, Кам'янець-Подільський — 2, Київ — 67, Луцьк — 5, Львів — 12, Мелітополь — 5, Миколаїв — 9, Ніжин — 2, Одеса — 12, Плиски — 1, Полтава — 7, Рівне — 10, Суми — 7, Тернопіль — 5, Ужгород — 6, Умань — 1, Харків — 12, Херсон — 1, Хмельницький — 1, Черкаси — 2, Чернівці — 4, Чернігів — 10, Чубинське — 1.

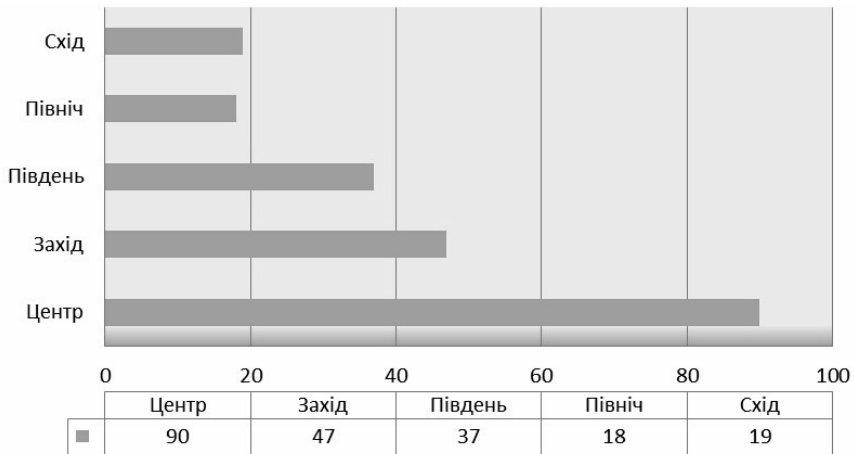

Рис. 2. Розподіл поданих до конкурсу видань за географічною складовою

Організаційна та технічна підтримка відбувалася завдяки спеціально розробленій співробітниками ІБД НБУВ сторінці Рейтингу (<http://biography.nbu.gov.ua/rating>). Будучи відкритою для експертів та широкого користувачького загалу (на підставі голосувань останніх було визначено «Переможця читацького голосування Українського біографічного товариства»), система дала змогу об'єктивно та неупереджено проводити експертне оцінювання.

Система складалася з двох блоків — введення інформації та її відображення на сайті. Другий блок розроблявся у зв'язці html+css+JS+php і без уживання СКБД. В якості зберігання даних використовувався текстовий формат електронних таблиць (.csv). Відповідні Google-таблиці формувалися у процесі введення оператором даних у спеціально розроблену Google-форму. Загальний обсяг написаного коду — близько 600 рядків.

Система розташовується у п'яти папках. Папка «db» — директорія для даних із csv-таблиць. Папка «design» містить css-таблицю оформлення сторінок і службові малюнки, зокрема емблему. У папці «experts» знаходяться дані про експертів рейтингу. Папки «pic» і «txt» містять, відповідно, обкладинки та частини текстів видань, поділені на групи за номінаціями Рейтингу. Унікальним ідентифікатором видання є його порядковий номер у групі та номер самої групи.

Основну частину *Другого етапу* склали комунікаційній і системно-технічний напрямки. Якщо на першому етапі важливим чин-

ником започаткування роботи Рейтингу було налагодження безперервної роботи з бібліотечними установами всієї країни, створення уніфікованих зразків для надання даних щодо біографічних видань, то на другому етапі пріоритетним завданням стало забезпечення інформаційно-комунікаційної складової злагодженої роботи експертів. У межах проведення даного етапу відбувалася постійна технічна робота з системою «Рейтинг» для проведення якісного фахового опрацювання біографічних видань.

Експертне оцінювання «довгих списків», «Топ-10» та «Топ-3» здійснювалося 25 спеціалістами з різних міст України, дослідницьке поле яких належить біографічній площині. На основі розроблених критеріїв кожен експерт надсилав опрацьовані результати роботи до ІБД НБУВ разом із підсумковою характеристикою проведеного аналізу та рекомендаціями щодо перспективних вдосконалень організації та проведення Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу».

Зазначимо, що на підставі зібраних експертних оцінок із «довгого списку» було сформовано «Топ-10» видань за чотирма номінаціями. Усі експерти працювали незалежно один від одного і не приймалися ніякі колегіальні рішення щодо переможців, більше того, тільки на проведенні підсумкового нагородження лауреатів було оголошено результати голосування «Топ-3».

На третьому *Подієвому етапі* проведення Рейтингу підсумовувалася робота за ключовими напрямками та відбувався процес відзначення найкращих біографічних видань року, визначалися подальші кроки з підтримки та просування видань-переможців у широке читачьке коло, йшло залучення до співпраці видавництв, книжкових медійних проектів, ініціювалося проведення тематичних круглих столів, бібліотечних конференцій і семінарів.

Для кожного з етапів проводилася аналітична робота для оцінки та необхідного коригування запланованих покрокових дій із безперервної системної роботи організації та проведення I Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу».

Окремо аналізувалася відвідуваність сайту Рейтингу. Найбільш активним періодом звертань був проміжок із квітня по червень 2018 р. за рахунок участі в роботі експертів, власній зацікавленості читачів, а також завдяки тематичній сторінці «Українське біографічне товариство» у Facebook (за час проведення Рейтингу спільнота розрослася до півтори тисячі учасників). Загалом, кількість звернень до сторінок «Довгого списку» з 10 квітня до 10 травня зросло з 38 до 354, і майже вдвічі (687 відвідувань) на 1 червня. Відкрита з 10 травня сторінка «Топ-10» на 1 червня мала вже 340 звертань із початкових

11. Також відповідно виросла й загальна зацікавленість сторінкою «Експертів»: із 13 відвідувань на 10 квітня — до 405 на 1 червня.

Ефективність проекту напряму залежить від визначення значущості проекту для кожного з її учасників: бібліотек, авторів, видавництв, науковців-біографістів, читачів. До загальних показників вимірювання можна віднести: аналіз кількості та різножанровості біографічних видань, наданих бібліотеками; загальну кількість електронних звернень читачів до видань із біографічною тематикою (минулого, сучасного, національного, наукового); зміна читацького попиту після оприлюднення «довгих списків», «Топ-10», Топ-3», із моменту оголошення переможців до наступного Рейтингу протягом року; кількість скачувань із сайтів бібліотек чи із сайту Рейтингу повнотекстових матеріалів; кількість заходів, презентацій, круглих столів, авторських зустрічей із читацьким загалом учасників проекту.

Висновки. Становлення Рейтингу дає поштовх для поширення віртуальної спільноти науковців-дослідників у межах «Українського біографічного товариства» та є цінним джерелом наповнення повнотекстовими матеріалами Українського національного біографічного архіву. Створення бази біобібліографічних покажчиків, її постійне поповнення новими надходженнями значною мірою залежатиме також від потенційних можливостей розгортання, становлення та пролонгованості Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу».

1. *Влодарчик Яцек.* Маркетинг у видавничій справі — фантазія чи дійсність? : [пер. з пол.] [Текст] / Я. Влодарчик. — Львів : Кальварія, 2002. — 143 с.
2. *Жолдак О. О.* Книжкові конкурси як об'єкт висвітлення в інтернет-виданнях [Текст] / О. О. Жолдак // Поліграфія і видавнича справа. — 2012. — № 4 (60). — С. 40–44.
3. *Ключковська Г. М.* Книжкова промоція як взаємодія книжкової справи та ЗМІ (засади формування української моделі) [Текст] : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 «журналістика» / Галина Миронівна Ключковська. — Львів, 2000. — 176 с.
4. *Копистинська І. М.* Засоби промоції книжкових видань: досвід незалежної України [Текст] / І. М. Копистинська, Т. С. Гринівський // Наукові праці [Укр. академії друкарства]. Серія: соціальні комунікації. — 2015. — Вип. 1(50). — С. 37–46.
5. *Корольок Н. Я.* Особливості формування та просування видавничого бренду [Електронний ресурс]. Наукові записки [Української академії друкарства]. Серія : Економічні науки, 2015. — № 1 (50). — С. 78–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzec_2015_2_12.
6. *Микитин Т. І.* Книжкові виставки і ярмарки в Україні у системі пропагування книги та читання [Текст] / Т. І. Микитин // Поліграфія і видавнича справа. — 2011. — № 2 (54). — С. 59–65.

REFERENCES

1. Vlodych, Ya. (2002). *Marketynh u vydavnychii spravi — fantaziia chy diisnist?* [Marketing in the publishing business is fantasy or reality?]. Lviv: Kalvariia. [in Ukrainian].
2. Zholdak, O. O. (2012). *Knyzhkovi konkursy yak ob'ekt vysvitlennia v internet-vydanniakh* [Book contests as a subject of coverage in Internet publications Printing and publishing]. *Polihrafiia i vydavnycha sprava*, No. 4(60), 40–44. [in Ukrainian].
3. Kliuchkovska, H. M. (2000). *Knyzhkova promotsiia yak vzaiemodiia knyzhkovoï spravy ta ZMI (zasady formuvannia ukrainskoï modeli)* [Book promotion as interaction of book business and mass media (principles of formation of the Ukrainian model)]. Lviv. [in Ukrainian].
4. Kopystynska, I. M. and Hrynivskiy, T. S. (2015). *Zasoby promotsii knyzhkovykh vydan: dosvid nezaleznoi Ukrainy* [Means of promotion of book editions: the experience of independent Ukraine]. In *Naukovi pratsi [Ukrainskoï akademii drukarstva]. Serii: sotsialni komunikatsii*. (Vol. 1(50), pp. 37–46). [in Ukrainian].
5. Koroliuk, N. Ya. (2015). *Osoblyvosti formuvannia ta prosuvannia vydavnychoho brendu* [Features of the formation and promotion of the publishing brand]. *Naukovi zapysky [Ukrainskoï akademii drukarstva]. Serii: Ekonomichni nauky*, 1 (50), 78–86. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzec_2015_2_12. The name of the screen (12.10.2018). [in Ukrainian].
6. Mykhtyn, T. I. (2011). *Knyzhkovi vystavky i yarmarky v Ukraini u systemi propahuvannia knyhy ta chytannia* [Book exhibitions and fairs in Ukraine in the system of book promotion and reading Printing and publishing]. *Polihrafiia i vydavnycha sprava*, No. 2 (54), 59–65. [in Ukrainian].

Стаття надійшла 24.10.2018 р.

Vernik Yuliia, Research Fellow of the Institute of Biographical Researches of VNLU (Kyiv).

Organizational and technical specifics of conducting the All-Ukrainian library «Biographical Rating».

The introduction of new technologies into biographical activity, its digitalization, innovative support and implementation of cultural and artistic projects, popularization of biographical publications in Ukraine, restoration of the communication component between the reader, library, author, publisher are considered as priority tasks of justifying the All-Ukrainian library “Biographical rating”.

In the process of forming the theoretical and methodological foundations, international awards and prizes in the field of literature of various levels of education (world, national, local, personal) were investigated. Organizational and technical characteristics of the Rating were analyzed, the main stages of its implementation and conduction (preparatory-communicational, system-technical, event-related, final) were traced. The general indicators for measuring the effectiveness of the project for each of its participants were defined.

The formation of a corresponding system of measures will contribute to the development of a virtual community of research scientists within the framework of the “Ukrainian Biographical Society” and should become a valuable source for filling the Ukrainian National Biographical Archive.

Key words: literary awards, biographical publications, rating, biographical society, virtual communities.

Вернік Ю. В., научный сотрудник Института биографических исследований НБУВ (Киев).

Организационно-технические особенности проведения Всеукраинского библиотечного «Биографического рейтинга».

Внедрение новейших технологий в биографическую деятельность, ее диджитализация, инновационная поддержка и реализация культурных и художественных проектов, популяризация биографических изданий в Украине, восстановление коммуникационной составляющей между читателем, библиотекой, автором, издательством рассматриваются как приоритетные задачи обоснования Всеукраинского библиотечного «Биографического рейтинга».

В процессе формирования теоретико-методологических основ были исследованы международные награды и премии в области литературы различных уровней (мирового, национального, локального, личного). Проанализированы организационно-технические характеристики Рейтинга, прослежены основные этапы его внедрения и проведения (подготовительно-коммуникационный, системотехнический, событийный, заключительный). Определены общие показатели измерения эффективности проекта для каждого из его участников.

Становление соответствующей системы мероприятий будет способствовать развитию виртуального сообщества ученых-исследователей в рамках Украинского биографического общества и в дальнейшем стать ценным источником наполнения Украинского национального биографического архива.

Ключевые слова: литературные премии, биографические издания, рейтинг, биографическое общество, виртуальные сообщества.

*Ігор Валентинович ЛЕВИЧЕВ,
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ)*

О. І. СПАСОКУКОЦЬКИЙ — АВТОР СПОГАДІВ ПРО В. І. ВЕРНАДСЬКОГО: ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС

У статті вперше подана розгорнута біографічна характеристика та біохроніка основних подій у житті та науковій діяльності видатного українського вченого-геолога О. І. Спасокукоцького, автора спогадів про В. І. Вернадського, що зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Біографія О. І. Спасокукоцького складена в результаті вивчення матеріалів і документальних джерел особового фонду вченого (Ф. 265 Інституту рукопису НБУВ), який налічує 468 одиниць зберігання та містить матеріали біографічного характеру, документи, пов'язані з його науковою діяльністю, особисте листування, а також літературні твори. Більшість документів і матеріалів фонду досі не опубліковані та становлять значний науковий інтерес.

Особливе значення набувають публікація та аналіз особистих спогадів О. І. Спасокукоцького про наукову діяльність та особистість великого вченого В. І. Вернадського, частина з яких вперше вводиться автором в науковий обіг.

Ключові слова: біографіка, мемуаристика, О. І. Спасокукоцький, В. І. Вернадський, особовий фонд О. І. Спасокукоцького в Інституті рукопису НБУВ.

У 2018 році відзначається три сторічні ювілеї: сто років із моменту заснування Національної академії наук України, 100-річчя Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського та сто років із дня заснування Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Всі три ювілейні дати пов'язані з ім'ям великого вченого, академіка Володимира Івановича Вернадського. Саме тому виявлення нових матеріалів і документальних джерел про його особистість і наукову діяльність становить значний науковий інтерес. Важливе значення для української біографістики має також складання біографій та уточнення біографічних фактів конкретних постатей, пов'язаних із діяльністю В. І. Вернадського.

У фондах Інституту рукопису НБУВ зберігся цікавий документ (а точніше три документи, об'єднані в одну одиницю зберігання) — спогади про В. І. Вернадського його сучасника та колеги-вченого по роботі в Академії наук Української РСР, киянина, кандидата геолого-мінералогічних наук Олександра Івановича Спасокукоцького (1877–1972). Зважаючи на те, що нині в українській біографічній науці не існує докладних ґрунтовних дослідницьких праць про його життя та наукову діяльність, видається важливим вперше звести основні події біографії вченого, чим і визначається актуальність нашого дослідження.

На сьогодні особовий фонд О. І. Спасокукоцького (Ф. 265), що зберігається в Інституті рукопису НБУВ, налічує 468 одиниць зберігання та містить матеріали біографічного характеру, документи, пов'язані з його науковою діяльністю, особисте листування, а також літературні твори. Більшість документів і матеріалів фонду досі не опубліковані та становлять значний науковий інтерес.

Працюючи з документами в особовому фонді О. І. Спасокукоцького, переданими на постійне зберігання до Інституту рукопису НБУВ його донькою Любов'ю Олександрівною Соколовою 1978 р., нам вдалося встановити наступне.

О. І. Спасокукоцький народився у Ярославлі 29 липня 1877 р. у родині земського лікаря з потомствених польських дворян. Мати, Ольга Абрамівна, була останньою представницею давнього роду князів Шелешпанських. У сім'ї виховувалося четверо дітей. Старший із хлопців — Микола Іванович Спасокукоцький (1869–1935) став присяжним повіреним, адвокатом, членом Вологодської губернської колегії захисників. Ще один брат, Сергій Іванович Спасокукоцький (1870–1943), згодом — видатний учений, хірург, творець радянської клінічної школи, Академік АН СРСР (1942) і лауреат Сталінської премії в галузі науки першого ступеня, зробив видатний внесок в області шлунково-кишкової та легеневої хірургії, вирішення проблеми переливання крові.

Натомість Олександр, закінчивши Ярославську гімназію (1889), вступив до Петербурзького університету на історико-філологічний факультет, але за участь у студентських заворушеннях був виключений. У 1902 р. вступив до Петербурзького гірничого інституту, який закінчив у 1910 р. [3, с. 1].

У 1911 р. був направлений Гірничим департаментом на службу до Красноярська на посаду завідувача відділом гідрогеології, та в 1914 р., зважаючи на хворобу сина, перевівся на роботу до Криму, у Сімферополь, де почав працювати у Відділі земельних поліпшень Кримських водних досліджень на посаді завідувача відділом гідрогеології. У Криму прожив із сім'єю до 1938 р. [3, с. 2].

У 1938 р. переїхав із родиною до Києва, де почав працювати в системі Академії наук України. Тоді ж був призначений ученим секретарем в Інститут геологічних проблем України, де, після захисту дисертації, отримав ступінь кандидата геолого-мінералогічних наук. Згодом працював в Інституті завідувачем відділом гідрогеології, був одним із провідних фахівців із зсувів в Україні, щоліта виїжджав у експедиції. У період Другої світової війни з Академією наук УРСР був евакуйований до Башкирії [3, с. 3].

На пенсію О. І. Спасокукоцький вийшов у віці 81 року (1958 р.), а в 1957 р., у віці 80 років, був останній раз в науковій експедиції у Криму. Помер О. І. Спасокукоцький 24 липня 1972 р., напередодні свого 95-річчя. У 1977 р. в Інституті геологічних проблем України в Києві було урочисто відзначено 100-річчя О. І. Спасокукоцького [3, с. 3].

Олександр Іванович був особисто знайомий із такими видатними сучасниками як В. І. Вернадський, Н. І. Андрусів, М. О. Волошин і багатьма іншими. Знайомство та спілкування О. І. Спасокукоцького з М. О. Волошиним у Криму в 1920-х рр. у Коктебелі, а також його наукова діяльність у Криму є темою наших подальших розвідок, які потребують окремого дослідження. Відзначимо лише, що, працюючи в 1920-х рр. у Коктебелі над вивченням геології гірського масиву Карадагу, вчений зробив важливе наукове відкриття, що принесло йому світове визнання. У 1921 р. він виявив різку магнітну аномалію у районі хребта Магнітний, встановивши, що це явище пояснюється підвищенням вмістом магнетиту в гірських породах масиву. Донині цей ефект у світовій геології носить назву «аномалія Спасокукоцького».

У неопублікованому листі до В. Купченка в 1965 р., копія якого збереглася у його особистому фонді, дослідник згадував: «У 1921 році мною, при обстеженні, за дорученням ЦСНХ, раніше відкритого траса була виявлена Карадазька магнітна аномалія у вигляді виходу сильно магнітної породи. Для геологів, петрографів, геофізиків це стало цілковитою несподіванкою, оскільки породи Карадагу за своїм складом ні в кого не викликали думки про можливість тут явищ цього роду» [4, с. 2].

У особовому фонді О. І. Спасокукоцького в Інституті рукопису НБУВ (Ф. 265) зберігся документ, титульний лист якого написаний червоним олівцем, із промальовуванням фіолетовими чорнилами, під назвою «Доповідь, присвячена пам'яті В. І. Вернадського, зроблена на спеціальному засіданні Вченої Ради Ін-ту Геологічних Наук Академії Наук УРСР в 1945 р.» [2, л. 1].

Під цим номером об'єднані три документи, написані у різний час і неоднаковими засобами (чорнилом різних кольорів і олівцями).

По-перше, це власне самі спогади О. І. Спасокукоцького про В. І. Вернадського, що займають 5 сторінок тексту [2, л. 1–5] та написані синьо-коричневим чорнилом, із частковою прорисовкою фіолетовим чорнилом. Цей текст у скороченні та фрагментарно був опублікований у 1993 р. у Москві у виданні «Володимир Вернадський. Життєпис. Вибрані праці. Спогади сучасників, судження нащадків» [1, с. 591]. Ні в яких інших виданнях спогадів про В. І. Вернадського перевидання цього тексту нами поки не виявлено.

По-друге, неопублікований раніше текст О. І. Спасокукоцького за назвою «Основні риси наукового знання по Вернадському», який являє собою дві сторінки рукописного тексту, написаного фіолетовим чорнилом і простим олівцем, що дає підстави припускати, що цей текст був написаний пізніше першого.

По-третє, досить великий текст за назвою «Про те, що відбувається в наш час переверот наукових уявлень про світобудову (космосу), і ту роль, яку відіграє у ньому життя» [2, л. 8–19], який являє собою філософські міркування автора із заявленої теми і до спогадів про Вернадського відношення не має, тому нами розглядатися не буде.

«На всякого, хто серйозно ставиться до життя, — починає свої спогади про Вернадського Спасокукоцький, — урочистий і страшний час смерті людини справляє велике враження. Хоча смерть наздогнала В. І. Вернадського в глибокій старості, хоча в останні роки життя він сам перебував в очікуванні її, звістка ця не позбавлена була сили удару. Пішла з життя людина виняткового значення. Воно, це значення визначається дуже ясно: він був видатним вченим, і він же був високим взірцем людини, сума цих двох якостей цілком визначає масштаб його особистості.

Відтепер В<олодимир>І<ванович> належить історії, історії науки перш за все. Історик знання, В<олодимир>І<ванович> сам залишив спадок, який буде вивчатися століттями. Майбутні історики знання в своїх дослідженнях і нарисах розвитку великих ідей будуть посилатися і на його ім'я. Зараз важко дати належну характеристику В<олодимира>І<вановича> як вченого, тому що для оцінки кожної великої особистості, яка творить історію, потрібна історична перспектива. Але цілком законна і зрозуміла потреба без жодної претензії згадати, поділитися саме тепер своїм розумінням особистості покійного, своїми враженнями від неї. При особистому спілкуванні і при читанні робіт В<олодимира>І<вановича> одна риса вражала, я впевнений, всіх без винятку — це його величезна ерудиція.

Чи в нашій країні можна знайти серед сучасників рівного йому в цьому відношенні. Все своє довге життя він невпинно нарощував цей капітал знання. Громадянин світу, знайомий з його головними цен-

трами, він широко користувався багатствами найбільших книгозховищ, двері яких завжди були для нього широко відкриті. Йому довіряли скарби рідкісних видань, унікальні рукописи. Особливо багато, довгі роки В<олодимир>І<ванович> працював у бібліотеках Парижа і Лондона. У своєму повсякденному побуті він був занурений в ту ж роботу; він не любив звичайних розмов і при зустрічах поспішав навести співрозмовника на наукову тему. Ця риса В<олодимира>І<вановича>, величезна ерудиція, яскраво позначилася на всій його творчості, як на змісті, так і на формі.

Розробляючи тему, він повертає до справи вчених всіх часів і всіх країн. Він укралює імена, цитати, стислий виклад ідей в текст, і якщо матеріал виходить з берегів, втискує його в петитом набрані примітки. Хто з тих, що читали його нариси з геохімії, не вражений цим достатком приміток, які автор доклав до тексту у вигляді особливого розділу. І важко вирішити, що цікавіше, багатше змістом — основний текст або ці примітки.

Глибоко прекрасно те, як він здійснював свої екскурси в минуле науки. Це не механічні посилання, не демонстрація знань вченого педанта; це живе проникнення в історію ідей і в психологію їх творців.

Вернадський знав і писав, що в кожний певний момент головний зміст науки — це сукупність живих учених з усіма їх прагненнями, з усім внутрішнім світом. Саме це переконання у важливості для розуміння ідей психології їх творців пояснює яскраво виражене у Вернадського прагнення проникнути в складний внутрішній світ, аж до інтимних глибин, вчених зі світовими іменами. Мені здається, йому це значною мірою вдавалося. Це не перевертання купи мертвих паперів, не прогулянки мертвим кладовищем ідей, а такий підхід до минулого, який дає можливість читачеві це відчутти, пережити.

Вернадського не можна читати без хвилювання... Вернадський має владу, він заражає своїм інтересом, а він сам — це поєднання величезних знань, грандіозність висунутих проблем, віра в науку, інтенсивність і серйозність настроїв. Його охоплення людського знання, його прекрасний виклад роблять так, що, читаючи його, немовби здійснюєш політ на крилах вселюдської думки, вселюдського генія.

Інша особливість В<олодимира>І<вановича> позначилася у виборі ним своєї наукової тематики. Для нього глибокою потребою було вироблення цілісного наукового світогляду. Це ті проблеми, працювати над якими людство почало тисячі років тому. Науковий підхід до них виключно важкий, вимагає капітальних і широких знань. Тут зв'язок між ерудицією і тематикою Вернадського.

У своїй, якщо не помиляюся, останній доповіді, прочитаній для академіків і науковців АН СРСР 19 січня 1942 року, В<олоди-

мир> І<ванович> зробив таке визнання: «Моя наукова робота склалася так, що з моїх молодих років і до сих пір я науково працюю на кордоні досягнутого наукового розуміння реальності».

Чим цікаві ці спогади О. І. Спасокукоцького про В. І. Вернадського?

Існує думка, що немає нічого більш тенденційного, упередженого та суб'єктивного серед документальних джерел, ніж «спогади сучасників». Спогади Спасокукоцького щодо цього вигідно відрізняються тим, що майже не грішать суб'єктивізмом особистісних оцінок, він не оцінює і не судить, а дає динамічний портрет Вернадського, його цікавить процес мислення вченого, а не суб'єктивна оцінка цього процесу.

Окрім того, Спасокукоцький ставив собі за мету показати у своїх спогадах особистість Вернадського-вченого, для мемуарної літератури про Вернадського це рідкість, і в цьому також важливе значення та інтерес до мемуарів Спасокукоцького.

Другий текст, написаний Спасокукоцьким і залучений до перших спогадів про Вернадського, ніколи і ніде раніше не публікувався, і вже через це становить значний науковий інтерес. Дослідник спробував коротко дати характеристику творчого методу Вернадського, розкрити своєрідність методології великого вченого.

«Основні риси наукового знання за Вернадським такі:

По-перше, воно (наук. знання) відрізняється від будь-якого іншого знання тим, що визначається постійно зростаюча його частина безперечною, загальнообов'язковою для кожного.

По-друге, наукове знання відрізняється особливою структурою значної частини своїх понять, способом їх отримання і їх розумовим аналізом.

В основі наукового знання лежить свідомість реальності пізнаного нами світу. Ця свідомість обумовлює непохитність правильно зроблених наукових висновків. Ця непохитність охоплює тільки частину наукового знання, математичну думку і емпіричну основу знань — емпіричні поняття, виражені у фактах і узагальненнях.

Наукові гіпотези необхідні і неминучі, без них наукова думка працювати не може, але вони минають і завжди невірні і двозначні.

Загальнообов'язкові для картини наукової реальності — емпіричні поняття (емпіричні факти і узагальнення).

Емпіричні поняття різко відрізняються від звичайних понять, в тому числі від філософських, тим, що вони в науці безперервно піддаються не тільки логічному аналізу, а й перевірці досвідом і спосереженням.

У цій основній властивості полягає відмінність наукової думки від будь-якої іншої, філософської в тому числі» [2, л. 6–7].

Хотілося би сподіватися, що наведені нами матеріали спогадів О. І. Спасокукоцького про В. І. Вернадського збагатять наші уявлення про великого вченого в ювілейний для Національної академії наук України та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського рік і дадуть змогу глибше оцінити творчий геній вченого світового значення.

1. Владимир Вернадский. Жизнеописание. Избранные труды. Воспоминания современников. Суждения потомков / Сост. Г. П. Аксёнов. – Москва : Современник, 1993. – 688 с.
2. Інститут рукопису НБУВ, Ф. 265, № 28, 19 арк.
3. Інститут рукопису НБУВ, Ф. 265, № 60, 3 арк.
4. Інститут рукопису НБУВ, Ф. 265, № 82, 3 арк.

REFERENCES

1. Aksenov G. P. (1993). *Vladimir Vernadskii. Zhizneopisanie. Izbrannye trudy. Vospominaniia sovremennikov. Suzhdeniia potomkov* [Vladimir Vernadsky. Biography. Selected Works. Memories of contemporaries. Judgments of descendants]. Moscow: Sovremennik. [in Russian].
2. *Institute of Manuscripts of VNLU*, fund 265, No. 28, 19 sheets. [in Russian].
3. *Institute of Manuscripts of VNLU*, fund 265, No. 60, 3 sheets. [in Russian].
4. *Institute of Manuscripts of VNLU*, fund 265, No. 82, 3 sheets. [in Russian].

Стаття надійшла 01.10.2018 р.

Levichev Igor, Candidate of Philological Sciences, Senior Research Fellow of the Institute of Biographical Researches of VNLU (Kyiv).

O. I. Spasokukotsky — the author of memoirs about V. I. Vernadsky: historical and biographical discourse.

The article for the first time presents expanded biographical characteristics and bichronics of main events in the life and scientific work of the outstanding Ukrainian scientist-geologist O. I. Spasokukotsky, the author of the memoirs about V. I. Vernadsky, which are deposited at the Institute of Manuscript of Vernadsky National Library of Ukraine.

The biography of O. I. Spasokukotsky is compiled as a result of the study of materials and documentary sources of the personal fund of the scientist (F. 265, Institute of Manuscript, VNLU), which has 468 units and contains materials of a biographical nature, documents related to his scientific activity, personal correspondence, as well as literary works. Most of the documents and materials of the fund have not been published yet and are of considerable scientific interest.

The publication and analysis of personal memoirs of O. I. Spasokukotsky about the scientific activity and personality of the great scientist V. I. Vernadsky, some of which are introduced by the author to science for the first time, are of particular importance.

Key words: biographical studies, memoiristics, O. I. Spasokukotsky, V. I. Vernadsky, O. I. Spasokukotsky's personal fund at the Institute of Manuscript of VNLU.

Левичев І. В., кандидат филологических наук, старший научный сотрудник Института биографических исследований НБУВ (Киев).

А. И. Спасокукоцкий — автор воспоминаний о В. И. Вернадском: историко-биографический дискурс.

В статье впервые дана развернутая биографическая характеристика и биохроника основных событий в жизни и научной деятельности выдающегося украинского ученого-геолога А. И. Спасокукоцкого, автора воспоминаний о В. И. Вернадском, хранящихся в Институте рукописи Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского.

Биография А. И. Спасокукоцкого составлена в результате изучения материалов и документальных источников личного фонда ученого (Ф. 265 Института рукописи НБУВ), насчитывающего 468 единиц хранения и содержащего материалы биографического характера, документы, связанные с его научной деятельностью, личную переписку, а также литературные произведения. Большинство документов и материалов фонда до сих пор не опубликованы и представляют значительный научный интерес.

Особое значение приобретают публикация и анализ личных воспоминаний А. И. Спасокукоцкого о научной деятельности и личности великого ученого В. И. Вернадского, часть которых впервые вводится автором в научный оборот.

Ключевые слова: биографика, мемуаристика, А. И. Спасокукоцкий, В. И. Вернадский, личный фонд А. И. Спасокукоцкого в Институте рукописи НБУВ.

*Олена Василівна ЗАЄЦЬ,
кандидат історичних наук,
завідуюча відділом
Інституту книгознавства НБУВ
(Київ)*

КИЇВСЬКИЙ ПРОТОІЄРЕЙ ІОАНН ЛЕВАНДА ТА ЙОГО БІБЛІОТЕКА У ФОНДАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

У статті зроблено огляд біографії представника українського проповідництва кінця XVIII – початку XIX ст. протоієрея Софійського кафедрального собору Іоанна Леванди та проаналізовано його приватну бібліотеку. Виявилося, що протоієрей був схильний до читання белетристики та світської літератури, з якої черпав багатий словниковий запас та отримував емоційний потенціал задля втіхи парафіян і своїх численних кореспондентів. Адже духовне наставництво він вів як безпосередньо під час проповіді, так і шляхом листування з відомими політичними особами та звичайними парафіянами.

Будучи представником білого духовенства та батьком численної родини, Іоанн Леванда був тісно пов'язаний із суспільством і завдяки любові, повазі до всіх, із ким спілкувався, був таким бажаним, потрібним і популярним. Його поведінка під час київської пожежі доводить, що пастир жив так, як і говорив: любив усіх, не прагнув нічого над міру, нікому не хотів бути тягарем.

Приватна бібліотека протоієрея також доводить широту його мислення і терпимість. Загалом отець Іоанн зібрав колекцію, що відображає світську книжкову культуру кінця XVIII – початку XIX ст.: філософська література, популярні в той час класичні античні твори, описи подорожей, шахрайські романи.

Ключові слова: Іоанн Леванда, біографістика, біле духовенство Києва, проповідництво.

У православній церкві слова «старець», «святитель», «світильник» застосовують до чорного духовенства, аскетів, які досягли життєвої мудрості, уникаючи спокус світу, та внаслідок наполегливої праці в молитві. Однак життєвий досвід і мудрість властиві часто і білому духовенству. Відомим представником проповідництва кінця XVIII – початку XIX ст. був протоієрей Софійського кафедрального собору Іоанн Леванда. Духовне наставництво він вів як безпосередньо під

час проповіді, так і шляхом листування з відомими політичними особами та звичайними парафіянами.

Почалася його пастирська діяльність у 1763 р., коли після закінчення повного курсу навчання у Київській академії отримав місце другого священника при Успенській церкві на Подолі, де першим був Олексій Софонович. Під час чуми 1770 р., що скосила майже третину мешканців Подолу, проповіді Іоанна Леванди розходилися у численних списках. Зміст їх полягав у тому, що людям треба щире покаяння, щоб відбулася відраза від гріха і з'явилася любов до благочестя та повага до закону Божого, щоб не впадали люди ще в більшу спокусу під час життєвого випробування, яким є чума: «Якщо Господь дав нам таку скорботу, то лише для того, щоб оживотворити від безодні буденності та спонукати подумати про велич Божу і змінитися. Навіть якщо раптова смерть застає, то головним у таких обставинах є щире покаяння у своїх гріхах і сподівання на милосердя Боже» [11, с. 98].

У 1783 р. митрополитом Київським став Самуїл (Миславський) — колишній учитель і колега Іоанна Леванди, префект і ректор Київської академії. Він майже одразу возвів Іоанна у сан протоієрея, у віці 49 років.

Релігійна реформа 1786 р. позбавила монастирі земельної власності, натомість було призначене щорічне грошове утримання згідно з кількістю ченців. В указі 10 квітня 1786 р. говорилося, що кафедральний Києво-Софійський монастир треба перетворити на кафедральний Києво-Софійський собор, поставити там протоієрея та інших священнослужителів із платнею нарівні з Московським Архангельським собором. Для виконання цього указу митрополит Самуїл призначив перших софійських соборян: протоієреєм — переведеного із Києво-Подільської Успенської церкви протоієрея Іоанна Леванду, ключарем — Києво-Подільської Притиско-Микільської церкви заштатного священника Павла Ольшевського, першим священником — учителя російської елоквенції та поезії Київської академії Дмитрія Сігіревича, другим — Києво-Іорданського дівочого монастиря заштатного священника Михайла Карпова, третім — Верхньо-Київської Ружної церкви (Андріївської) священника Іоанна Гурковського, протодияконом — заштатного диякона Никифора Топольського із с. Козар Козелецького повіту [9, с. 23].

У 52 роки Іоанн Леванда став на чолі соборного штату Софійського собору і пробув кафедральним протоієреєм 28 років до самої кончини. Жив Іоанн Леванда тоді на Подолі, родина його була велика, мав дев'ятеро дітей. Матеріальне становище з часу призначення його кафедральним протоієреєм покращилося: отримував 400 рублів на рік сріблом жалування, крім доходів соборної кружки, котра влітку

була більшою за жалування. Читання книг, до якого Леванда завжди мав пристрасть, заповнювало весь його вільний час. Окрім Біблії та творів духовної літератури, він читав усе, що міг придбати. Катерининська література була багата перекладами XVIII ст., найбільше Вольтера, загалом у ній відображався філософський дух просвітництва. Леванда, як священик і добрий християнин, не міг співчувати цьому напрямку, хоча ставився до нього без нетерпимості, котра загалом для нього була невластива. «Покійник — не тим хай буде пом'янутий, — відгукувався він про Вольтера, — все життя своє трудився успішно для своєї погибелі й інших» [9, с. 15]. Надсилав книги Леванді переважно Н. М. Бантиш-Каменський із Москви, а газети передплачував його зять Леванідов. Ось кілька уривків із листів до Бантиш-Каменського з книжкового питання від 7 травня 1803 р.: «Лише трошки зголодніє серце і покричать думки мої — негайно летить до них їжа — лист ваш. За милість цю вам надзвичайно вдячний. Але ще позбавлений я «Політичного журналу», а січень і лютий вже бродять по світу. Розхвалених анекдотів про життя Бонапарта страх як хочеться». У листі від 15 червня Іоанн Леванда пише: «Дякую за журнали політичні, за анекдоти Бонапартові, за миле Ваше серце. Tolérance — хороша мати, але не хороших дітей родить». Від 1 жовтня у листі того самого року отець Іоанн пише: «Філософський оракул мені дуже здався. Вольтер тут вверх ногами поставлений: образ хоч куди. Дочитавши до кінця, сподіваюсь отримати ще задоволення. Прошу наказати надіслати книгу: „Дон Корредо де Геррера, или Дух варварства гишпанцев”». У листі від 19 вересня 1804 р. він просив книжки: «Братняя любовь и материнская ненависть», «Положительное изъяснение законов о поверенных», «Золотое зеркало» з 30 картинками, «Детский повествователь». У листі від 5 грудня того самого року: «Вдячний за чудовий твір Проярта про революцію французьку, і не менш того — за твір про патріарха Гермогена». У листі від 17 лютого 1806 р. говорить: «І Календар другий отримав, і Віснику зрадів, а Мінерви не хочу, бо не цікава, й охоче в академію Київську гроші за перші заплачу» [9, с. 24].

28 жовтня 1810 р. отець Іоанн до зятя Леванідова писав: «Вже і на газети, і вісники, і на журнали ціни піднялися: я вас розорюю. Горе мені: рву не від надлишків ваших, а схоже, що від нестатків при страшних витратах ваших. Я борюся з совістю, мучусь і з моїми бажаннями, а жага цікавості до всього нового не вгамовується. А тому віддаюсь під суд вашого серця — нехай буде ваша воля — передплачувати чи не передплачувати на 1811 рік» [9, с. 25].

В. В. Ізмайлов у XIII листі «Путешествия в Полуденную Россию» писав: «О молодом В***, о митрополите отягченном болезнями и ста-

ростию, об отце П**, который водил меня по пещерам, знакомство мое было минутно, не буду говорить вам; но я не могу умолчать о Леванде, котрого проповеди напоминают нам о Боссюете и Масильйоне. Вчерась имел я шастие его видеть, но еще и теперь вижу его перед собою; стараюсь возноситься воображением к умственной и нравственной красоте, которая дышет в образе сего почтенного пастыря. Таков быть должен служитель Бога и олтаря его; таков быть должен наставник души и проповедник веры; таков должен быть человек во всех званиях, во всех состояниях, которые не переменяют ничего в существенном звании человека. Замечу как главную черту, что правило и мнения его так чисты, так благородны, так близки к строгой совести, которая требуется в делах человека, что он позволяет приближаться к себе, не стыдась показываться в своем виде, не опасаясь, чтобы слава и мысли его были в противоречии. Его обхождение просто и благородно, какое должен иметь человек с человеком без народной грубости, без светского утончения, без философской надменности. Сей Философ-Христианин умеет, подобно умной пчеле, извлекать лучший сок из всех состояний человеческой жизни. Он служит перед олтарем Божества и молитва в устах его есть Гимн сердечной чувствительности. В часы свободные от Богослужения, он скрывается в тишине кабинета, и наука, не наперстница честолюбия, не вестница громкой славы, но кроткая спутница жизни, занимает его уединение. Иногда он углубляет заступ в садовую землю; и взор его, следуя за корнем молодых растений, погружается в глубину бездны, готовой поглотить остатки ветхого человека. Нередко из недр цветника своего он летит духом на небо в объятия Бога; тихое утро, прохладный вечер, захождение солнца рождают с удовольствием в сердце молитву на устах его; и среди прекрасних часов природы, вблизи ревущего Днепра, он любит задумываться о зиме дней человеческих, и о приближении таинственной вечности. Он охотно сообщается умом своим из любопытства к разуму человеческому и сие сообщение питает в нем любовь к наблюдению. От Божественной поэзии Мойсея до цветников де Лиллевых стихотворений, все возбуждает его размышления, все привлекает его внимание; черты ума и чувства сверкают безперестанно в его разговорах. На мою речь, что продолжительное уединение скучно, он отвечал: легко обращаться от жизни тихой к удовольствиям шумным, но трудно переходить от рассеянья к уединению. — Так думал и Жан Жак Руссо. Рассудок, говорит он, не есть мебель, которую бы возможно было употреблять и оставлять без воли; и кто прожил десять лет без размышления, тот не будет никогда мыслить. Прощаясь с ним, сказал я: завидую вам в садике вашем и садику, близкому к вам — все вокруг зеленеет. Надобно,

чтобы всегда что-нибудь цвело перед глазами, отвечал он с такою приятною улыбкою, что все деревья в садике его расцвели казалось еще более зеленее». В. В. Измайлов наостанок додає: «Сила ума и достоинства имеет в самом деле действие волшебства» [8, с. 73–78].

З часу призначення Києво-Софійським протоієреєм Леванда став свого роду офіційним церковним оратором. Він виголошував промови митрополитові на Різдво, Новий рік, Паску, день іменин митрополита тощо, проповідував у царські дні, у день храмового свята Софійського собору (8 вересня), на різні випадки вінчання, поховання тощо. Митрополит Самуїл призначив Леванду блюстителем проповідницької справи, давши вказівку через дикастерію від 10 липня 1790 р.: «Всі священники, які призначені бувають для виголошення проповідей на високоурочисті дні, мають віддавати такі проповіді на розгляд і виправлення Києво-Софійському протоієрею Леванді, якому тих священників і треба у виголошенні цих проповідей перевіряти» [9, с. 27].

У 1796 р. померла імператриця Катерина II і митрополит Самуїл (Миславський). У «Записках» Ф. Ф. Вігеля, який був тоді ще хлопчиком, збереглася згадка про протоієрея Іоанна Леванду під час похорону в Софійському соборі митрополита Самуїла. Ф. Ф. Вігель говорить: «Я не зводив очей з нерухомого обличчя праведника, але, коли почав говорити протоієрей Іоанн Леванда: «Пастир успе, делатель винограда Христова от дел своих почил!», сльози потекли з моїх очей градом» [4, с. 153]. Гарна зовнішність у ньому поєднувалася з чудовим даром проповідництва. Іноді він сам плакав під час промови. Враження від його слів надовго западали в душу слухачам.

Наступний митрополит Ієрофей (Малицький) часто замовляв написання промов Іоаннові Леванді, про що свідчить промова 5 вересня 1796 р. государині імператриці Марії Федорівні, написана, як сказано в рукописі, Левандою, а виголошена митрополитом [9, с. 28].

Причини успішності протоієрея Іоанна Леванди можна зрозуміти з його вражень від перебування у Києві митрополита Московського Платона (Левшина), котрий відвідав усі пам'ятки міста, а також звітав до протоієрея Леванди, котрий на той час був у Києві явищем, вартим відвідання. 16 червня 1804 р. протоієрей писав колишньому митрополитові Гавриїлу (Кременецькому): «У нас був гість — митрополит Платон, привіз нам серце любляче, всіх нас обласкав, був веселим, відвідав всі пам'ятки Києва, питав, свої думки висловлював, за столом вчені завдання виконував, слухав відповіді наших учених архімандритів, свої думки відкривав і нарешті по-отецьки добре втішав усіх нас. Сказав, що він історію російської церкви пише, і що знайдуться такі, що її примножать і поширять». Отець Іоанн відзна-

чив також митрополита Платона як великого прихильника священства. Митрополит, коли повернувся до Москви, написав прихильного листа до отця Іоанна [9, с. 40–41]. Таким чином, правило, за яким людські стосунки — це дзеркало, підтверджується на прикладі причин успіху Іоанна Леванди. Він бачив у людях тільки позитивні якості, прихильно ставився до всіх, і, як наслідок, до нього також добре ставилися як вищі церковні ієрархи, так і прості парафіяни. Дрібні неприємності та непорозуміння не підривали авторитету Леванди. 18 листопада 1806 р. йому пожалували орден Св. Анни 2-го ступеня, у 1810 р. він був нагороджений орденом Св. Анни 1-го ступеня. А князь Голіцин, який вів листування з Левандою, говорив, що імператор часто просить почитати його проповіді, а окремі уривки використовує [9, с. 47].

У 1810 р. Київ відвідав князь І. М. Долгорукий і з захопленням описав враження від особистого знайомства з Левандою: «У храмі Софійському є кафедра, яку можна назвати першою в російській церкві, тут проповідує Леванда. Коли говорять про великих в Києві, відразу уявляємо Леванду. Який самородок наших днів. Нащадки позаздрять такому сучаснику своїм предкам. Я кілька разів відвідував його, їздив слухати його бесіди, вчитися в нього думати, відчувати і жити. Поважний старець не сумує своєю сивиною, він бадьорий ще і з пером ширяє, як юний орел. Який чудовий орган! Яка скромність у виборі змісту розмови! Яка ніжність у вимові! Яка доброзичливість іде від нього! Чому небо мало таких людей посилає на землю? Я не смів говорити при ньому, слухав, мовчав і насолоджувався. Вигляд його всім приємний і ввічливий у обходженні. Здається, пам'ять йому не завжди вірно служить, однак він ще виголошує проповіді і пише. Він поховав місцевого губернатора [Панкратьєва П. П.] із такою промовою, клав у труну його так, як молодші священники не напишуть і не скажуть. В його словах, а тим паче надгробних, невичерпна руда чуттєвості. Де він тільки і бере такі влучні висловлювання і приємні слова? Звідки беруться такі чуттєвості? Але він полонить, і дивує, і захоплює, йому пристойно буде сказати: Відкрию уста свої і наповню дух! Запозичував він премудрість від самого Бога, бо, на мою думку, натхнення теж від Бога. Таким здався мені Леванда. При тій глибокій старості, а було йому 70 років, він, проживаючи на Подолі, піднімається на круту гору в Старий Київ і там править службу. Скільки його не нагороджують, світські почесті ніколи не заважають його таланту: дух його не ***, а серце не в'яне. Спосіб життя його простий. Він оточений книгами, рукописами, читає, пише або розчищає в саду дерева і насолоджується природою. Леванда — улюблена дитина природи і небес; я ласку його і приязнь вважаю набутком». Цей відгук

тим паче особливий, що князь взагалі був досить скупий на похвалу. Відгукнувшись досить суворо про вище київське духовенство, князь зауважує: «Леванда один захоплює приїжджих до Києва і словом, і явою» [7, с. 279–280].

У велику київську пожежу 1811 р., коли мешканці Подолу рятувалися від вогню на дніпровських мілинах, Леванда був разом із потерпілими, надаючи їм посильну допомогу та підбадьорюючи словами. Зрозуміло стає, що причина його дивовижної популярності була в невичерпному оптимізмі. Християнський оптимізм спонукав Леванду бути вдячним Богу за те, що лихо ще не надто велике, як могло бути. У листі до сина 9 вересня 1811 р. він писав: «Милість і то була Божа, що пожежа в половині дня відкрилася і люди життя рятувати могли... Моя втрата тим більше мене не дуже засмучувала, а зараз я її зовсім забуваю» [13, арк. 201]. Підтвердженням щирості цих слів служить те, що Леванда відмовився після пожежі просити особисто для себе допомогу від уряду, заявивши, що постраждав нарівні з іншими, і вже згодом, коли государ пожертвував на все погоріле київське духовенство 24 000 руб., Леванда отримав із цієї суми 1600 руб. Тоді прожив він кілька місяців просто неба разом із дружиною, поки не перебрався до будинку свого зятя та доньки на Печерську. Наступного, 1812 р. на Паску померла його дружина, з якою прожив близько 50 років [9, с. 52]. Іоанну Леванді було вже 78 років. Після цього він прожив ще два роки, стежив за політичними подіями у світі з газет і журналів, за ходом воєнних дій, його тішило зростання в Європі популярності Олександра І.

4 травня 1814 р. звільнився ієрей Павло Алишевський, який був ключарем і завідував бібліотекою собору. На його місце призначили Дмитрія Сігіревича. Консисторія надіслала наказ, щоб перший здав церковне майно та бібліотеку і була складена відомість для митрополита. «Якщо чого не виявиться, — говорилося у розпорядженні, — проти попереднього акту прийому — відповідальність за нестачу покладається на Іоанна Леванду, який не міг за ключарем добре наглядати. Речам, що попсовані чи несправні, треба скласти інший список». Це чи не це стало причиною, але 25 червня 1814 р. Іоанна Леванди не стало.

Поховання було проведене митрополитом Серапіоном та єпископом Феофілактом, який жив на спокої у Печерській лаврі, при великій чисельності народу. Надгробне слово виголосив священник Стефан Семяновський. Воно надруковане в Київських єпархіальних відомостях за 1866 р. № 6. «Сей храм, що оглашався гласом спасительним для всіх проповіді твоєї, — говорив оратор, — залишається свідком, що ти зразково і ревно благовістив правду Христову». Тіло Леванди

поховане у Софійському соборі в приділі Благовіщення перед царськими вратами. А в щоденнику митрополита Серапіона стосовно кончини та похорону Леванди записано: «25 червня, четвер о 5 годині був протоіерей Кричитський із вісткою про смерть протоієрея Іоанна Леванди. Тоді ж прибула пані Турчанінова з проханням, щоб покійний похований був у самому соборі Софійському 27 червня в суботу. У цей день і було відспівування протоієрея Леванди в соборі Софійському, де в приділі Благовіщенському і поховали. Служив для цього в соборі преосвященний єпископ Феофілакт, а відспівували з духовенством. І народу, особливо паней, було дуже багато, і винесення з дому було прецеремоніальним, несли від 12 цехів гроби з хоругвами»¹.

Невдовзі після смерті Іоанна Леванди надійшов указ імператора від 15 серпня того ж року про обов'язковість щорічного виголошення проповідей на високоурочисті дні: протоіерею Димитрію Сігіревичу 8 вересня (Різдва Богородиці), ключарю Стефану Семяновському — 22 липня, священнику Георгію Дейнекіну — 5 вересня, священнику Петру Алишевському — 12 грудня. Виголошувати проповіді треба було обов'язково в Києво-Софійському соборі чи де звелить митрополит. Проповіді треба було мати власного написання, які б складали короткі повчальні притчі, відповідні до урочистих свят, і щоб ніхто з них, згідно з духовним регламентом 23 пункту про провідників Слова Божого, не торкався ніяким чином роздумів із історії та не приводив непристойних прикладів. Текст проповіді мав заздалегідь бути представлений на вичитку другокласного Києво-Братського училищного монастиря архімандритові чи ректору Академії або Києво-Подільському благочинному протоіерею [2, арк. 41].

Іоанн Леванда був знайомий із Григорієм Сковородою, Опанасом Лобисевичем, Василем Капністом, Опанасом Шафонським. Тарас Шевченко, зобразивши Леванду разом зі Сковородою у повісті «Близнець» шкільними приятелями одного з персонажів твору — Федора Сокири, дещо іронічно назвав його «знаменитим київським витією» [5, с. 73].

Іоанн Леванда не залишив після себе ніякого майна, крім деякого одягу та невеликої, що вціліла після пожежі, бібліотеки, яку придбала Київська академія. Будучи людиною одержимою «книгонеистов-

¹ Для розуміння цих слів треба знати, що раніше у Києві був старовинний звичай — при проводах відомого покійника нести кілька порожніх трун за кількістю цехів, що проводжали. Так, в описі похорон губернатора Панкратьєва у Щоденнику того самого митрополита Серапіона від 19 березня 1810 р. сказано: «У похороні народу була тьма; майже все місто Київ; і були від шести цехів порожні труни, покриті покривалами дуже багато і добре шитими золотом по бархату».

ством», Іоанн Леванда читав не лише російські видання, а й іноземні, намагаючись скласти об'єктивне уявлення про події. В Інституті рукопису НБУВ зберігається каталог книг, які були передані бібліотеці Київської академії [12]. За рік по смерті протоієрея бібліотека налічувала 570 книг, які були придбані Академією у його доньки Марії в 1815 р. [9, с. 57]. Бібліотека містила книги з різних галузей науки та літератури та поєднувала богослов'я, риторику, нову філософію, географію та медицину з просвітницькими романами та салонними журналами. Книги отцю Іоанну надсилали з багатьох місць. Основними постачальниками книг були М. М. Бантиш-Каменський і зять Леванідов.

При розгляді реєстру книг Івана Леванди насамперед впадає у вічі різноманітність зацікавлень власника. У колі його читання були як духовні книги, так і література світського характеру. Він захопився читанням белетристики, що поширювалася в той час у Російській імперії, після закінчення Київської академії 1760 р. Саме тоді був популярний жанр шахрайського роману. Такі новинки в російському перекладі друкувалися в часопису «Ежемесячные сочинения к пользе и увеселению служащие» (пізніші назви — «Сочинения и переводы к пользе и увеселению служащие», «Ежемесячные сочинения и известия о учених делах»). Це перший у Російській імперії щомісячний науково-популярний і літературний журнал, що видавався у Санкт-Петербурзі при Академії наук у 1755–1764 рр. за редакцією академіка Г. Ф. Міллера. Статей із богослов'я там свідомо не друкували, щоб розділити світську та богословську літературу. Власне, все йшло до поділу й освіти на світську та духовну. Систематично друкувалися там Олександр Сумароков, Михайло Херасков, Володимир Золотницький, Андрій Нартов, Олексій і Семен Нарішкіни, Денис і Павло Фонвізіни. Автори стояли осторонь від патріотичних течій, навпаки, черпали натхнення від плодів дворянської культури, природи. Херасков вважав, що сатира озлобляє людей і не сприяє їх вихованню та покращенню. Це він висловлював неодноразово і дотримувався її невикористання сам. До речі, ця теза притаманна масонам, які в той час були популярні в російській державі. Те, що Іоанну Леванді подобалося це видання, засвідчує той факт, що він зібрав із невеликими винятками майже всі номери з 1755 по 1764 рр. Це перше періодичне видання, що представляє усі нові течії світської літератури. Хераскова сучасники поважали надзвичайно. Для нього була притаманна легка меланхолія, засудження багатства, а метою літератури він вважав прищеплення смаку до добрих справ на користь ближніх, моральне задоволення. Він говорив, що вчити треба ненав'язливо. Критики літератури бачать у ньому представника дворянського конституціоналізму. Іоанн Леванда багато в чому схожий на Хераскова, певно,

поділяв його погляди. Він так само засуджував будь-яку революцію, шукав позитивне у всьому, облагороджував середовище навколо себе розважливостю та неконфліктністю. Був у бібліотеці отця Іоанна й сатиричний щомісячник «Трутень», що виходив із травня 1769 до квітня 1770 р. у Санкт-Петербурзі за редакцією М. І. Новікова, де той вперше видав свою поему «Смеющийся Демокрит».

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. вийшли в світ переклади народних казок в обробці Шарля Перро, східних казок «Тисячі і одної ночі», «Повчальних казок» Жана Франсуа Мармонтеля, а також «Пересмешник, или Славянские сказки» Михайла Чулкова, «Дон Коррадо де Геррера» Миколи Гнедича, «Притчі» Олександра Сумарокова, «Твори» Антіоха Кантемира, «Байки» Михайла Хераскова, які також були в бібліотеці Іоанна Леванди. За кількістю видань у Російській імперії більше всього в другій половині XVIII ст. друкувалися Фенелон, Мармонтель, Вольтер, Лесажа та ін. Найпопулярнішими були іспанські шахрайські романи. А. Болотов (1738–1833) говорив, що в кожній сільській бібліотеці були обов'язково «Телемах», «Жил Блас», «Дон Кіхот», «Робінзон Крузо». Усі названі романи були також і в бібліотеці Іоанна Леванди [12]. Так, Микола Греч (1787–1867) у мемуарах писав, що в юності читав багато і з задоволенням, особливо запам'ятався «Жил Блас». Із цієї книги багато почерпнув понять про світ і людей [6].

Був у бібліотеці отця Іоанна і зберігся до сьогодні «Всемирный путешественатель», переклад 27-томного твору «Le voyageur françois, on la connoissance de l'ancien et du nouveau monde» («Французький мандрівник, або Пізнання древнього та нового світу»), що неодноразово перевидавався. Російською мовою твір був перекладений Я. І. Булгаковим і виданий у Санкт-Петербурзі в друкарні Вейтберхта і Шнора. Серед книг Іоанна Леванди було 14 томів цього видання. Були також «Путешествие в Молдавию, Валахию и Сербию», «Опыт древней китайской философии», «Суворов и казаки в Италии», «Воззрение на открытие Америки», «Письма русского путешественника», «Театр нынешней войны», «Размышления о греческой истории», «Краткая история с Японским государством», «Описание земель Северной Америки и тамошних природных жителей, переведенные с немецкого на русский», «О народах, в России издревле обитавших» Г. Ф. Миллера, «История сербов: в 4 ч.», «Светская школа, или Отечественные наставления сыну о обхождении в свете» Есташа Ле Нобля (1643–1711), «Таинства древних египтян: истинная повесть о волшебстве, о духах осьмнадцатого столетия, сочиненная К. Генрихом Шлиссом», «Деяния Петра Великого в 12 ч.» Ф. Й. Туманского, «Германия в глубоком унижении своем» Іеліна Йогана Конрада та ін.

Із листів Іоанна Леванди відомо, що зять Леванідов передплачував йому газети, хоч збереглися вони уривками. Можливо, отець давав багато кому читати, а можливо, не збирав їх зовсім, або добірки постраждали під час пожежі. Збереглися окремі номери «Korespondent Krajowy i Zagraniczny», «Listy Polskie», «Kraków», «Економический магазин», «Виленский журнал», «Журнал военных действий» та ін. Дивлячись збоку на події Великої Французької буржуазної революції, отець бачив, що догмати свободи та рівності виявляються шкідливими та помилковими, як і будь-який абсолютизм. Навпаки, християнські цінності залишаються міцнішою та правильнішою основою будь-якого суспільства, ніж політичні новації. Причиною такої жорстокої політичної ситуації у Франції Іоанн Леванда вважав Вольтера, який своїми роботами найбільше доклався, аби ідеї свободи волі та слова були взяті за наріжний камінь будівництва держави. Про це протоієрей говорив кільком адресатам у листуванні, а серед книг Іоанна Леванди були «Вольтеровы заблуждения» та «Оракул новых философов, или Кто таков Вольтер».

Іоанн Леванда, слідкуючи за книжковими новинками, був свідком полеміки в російському суспільстві в останній чверті XVIII ст. – першому десятилітті XIX ст. між партіями містиків і масонів, з одного боку, та захисниками церкви — з іншого. У бібліотеці отця Іоанна були такі твори, як «Опыт о человеке» Олександра Поупа, «Масон без маски» Н. І. Уїлсона, «Дух Бюффона» Феррі де Сен-Констан Жана в перекладі О. Малиновського, а також містичні книги «Взгляд в будущее» Еккартсгаузена, «Приключения посмертные» Юнга-Штилінга у перекладі О. Ф. Лабзіна. Іоанн Леванда передплачував «Сионский вестник» — щомісячне видання, що виходило у Санкт-Петербурзі: в 1806 р. із січня до вересня вийшло 9 номерів, з квітня 1817 р. до червня 1818 р. — 15. О. Ф. Лабзін був видавцем і практично єдиним його співробітником. «Сионский вестник» був присвячений релігійно-моральним питанням. Велику частину часопису займали переклади релігійно-філософських праць Юнга-Штилінга, Бекона Веруламського, Фоми Кемпійського, Ріхтера. Тут був опублікований трактат Григорія Сковороди «Начальная дверь к христианскому добронравию» (№ 8). За це «Сионский вестник» піддали старанній перевірці духовної цензури та заборонили видання на 9-му номері, а коли поновив роботу в 1817 р., то у червні 1818 р. був знову заборонений.

Натомість були серед книг Іоанна Леванди твори Феофана Прокоповича, і досить багато: «In quo Historia de cercamine S. Apostolorum», «Apologia pidaei», «Богословие: в 4 ч.», «Слова и речи: в 2 ч.», «Рассуждения о безбожии», «Epistolae», «Miscelanea Sacra». Те, що в бібліотеці протоієрея багато праць Феофана Прокоповича, —

закономірно, бо саме він обґрунтував цезаропапізм, тобто те, що імператор фактично є головою і церкви, написав присягу для членів Святішого Синоду. Невідомо, чи підтримував ці ідеї Іоанн Леванда, але добре знав, безперечно.

Читав Іоанн Леванда і новинки вітчизняної сатиричної літератури. Була в нього в бібліотеці «Енеїда» І. П. Котляревського 1798 р. і «Енеїда» Вергілія. Певно, щось отця зацікавило, тому вирішив порівняти гротескну українську з оригіналом. Збереглися з книжкового зібрання протоієрея книги Василя Капніста (1758–1823). Це «Оды торжественные» та «Ябеда. Комедия в 5 действиях» — п'єса, в якій описано реальний судовий процес матері Василя Капніста. Шкода, що отець Іоанн не зробив ніяких екслібрисів на книжках, що полегшило б атрибуцію їх у складі бібліотеки Київської духовної академії.

Порівнюючи книжкові зібрання відомих представників православ'я, що збереглися в складі бібліотек Києво-Печерської лаври, Києво-Софійського собору та Київської духовної академії, можна зробити висновок, що колекція Іоанна Леванди найбільше наповнена белетристикою, в ній мало суто релігійної, богословської літератури отців Церкви. Серед 570 його книг є лише кілька латиною, певно, з часу навчання та викладання в Академії. Однак таке захоплення читанням белетристики, описів подорожей та іншої художньої літератури не зашкодило, а допомогло отцю Іоанну стати неперевершеним проповідником Києва кінця XVIII – початку XIX ст. Більше того, зміни суспільної свідомості, які відбулися завдяки Великій французькій революції, Наполеонівським війнам, переможним походам російської армії в Європу, потребували змін і в головній моральній установі держави — Церкві. Іоанн Леванда, як представник білого духовенства, батько численної родини, був більше пов'язаний із суспільством, ніж будь-хто з представників чорного духовенства, тому, завдяки любові, повазі до всіх, із ким спілкувався, був таким бажаним, потрібним і популярним. А його поведінка під час київської пожежі доводить, що він не лукавив під час проповідей. Жив так, як і говорив: любив усіх, не прагнув нічого над міру, нікому не хотів бути тягарем. Приватна бібліотека протоієрея доводить широту його мислення, терпимість та те, що він розумів головний зміст християнства: «Бог — це любов».

1. *Антонин (иеродиякон)*. Киево-Подольская Успенская соборная церковь [Текст] / Антонин (иеродиякон). – Киев, 1891. – 31 с.
2. *Болотов А. Т.* Жизнь и приключения Андрея Болотова, описанные самим им для своих потомков [Электронный документ] / А. Т. Болотов // Калининградская областная научная библиотека. – Режим доступа: lib39.ru/kray/literature/writers-2/bolotov/zapisky.php. – Название с экрана (27.10.2018).

3. *Болховітинов Є.* Вибрані праці з історії Києва [Текст] / Є. Болховітинов. – Київ, 1995. – 488 с.
4. *Вигель Ф. Ф.* Записки [Текст] / Ф. Ф. Вигель ; под ред. С. Я. Штрайха ; Артель писателей «Круг». – Репр. изд. 1928 г. – М. : Захаров, 2000. – 397 с.
5. *Голобуцький П. В.* Леванда Іван Васильович [Текст] / П. В. Голобуцький // Енциклопедія історії України. – Т. 6 : Ла–Мі. – Київ : Наук. думка, 2009. – С. 73.
6. *Греч Н. И.* Воспоминания о моей жизни [Электронный документ] / Николай Иванович Греч // Библиотека Максима Мошкова. – Режим доступа: az.lib.ru/g/grech_n_i/text_0030.shtml. – Название с экрана (27.10.2018).
7. *Долгорукий И. М.* Славны бубны за горами, или Путешествие кое-куда 1810 года / сочинение князя Ивана Михайловича Долгорукого // Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете. – 1869. – Кн. 3. – С. 279–280.
8. *Измайлов В. В.* Путешествие в Полуденную Россию Владимира Измайлова. – Москва: в Типографии Христофора Клаудия, 1802–1805. – Т. 1 – С. 73–78.
9. Києво-Софійський протоієрей Іоанн Васильєвич Леванда, его біографія и неизданніе доселе проповіді и письма. – Т. 1 [и единств.]. – Киев : Типография В. Давиденко, 1879. – 378 с.
10. *Новик О. П.* Проза Івана Леванди в контексті українського літературного бароко : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук. – Харків : Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2001. – 217 арк.
12. Покойного протоієрея Леванды Поучительное слово, произнесенное на случай моровой язвы, бывшей в Киеве 1770 г. в Успенском соборе // Вестник Европы. – 1823. – № 22. – С. 81–98.
12. Реєстр книгам п. І. Леванды // ІР НБУВ. – Ф. 312. – № 6. – Арк. 533–541.
13. Слова и письма протоієрея Києво-Софійського собора Іоанна Леванды. Т. 5: 1807–1814 рр. // Держархів м. Києва. – Ф. 3. – Оп. 2. – Спр. 10. – 492 арк.
14. Указы Киевской духовной дикастерии за 1807–1818 гг. // Держархів м. Києва. – Ф. 3. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 100.

REFERENCES

1. Antonin (ierodiiakon) (1891). *Kievo-Podolskaia Uspenskaia sobornaia tcerkov* [Kiev-Podolsk Uspenskaia Cathedral Church]. Kyiv. [in Russian].
2. Bolotov, A. T. (2018). *Zhizn i prikliucheniiia Andreia Bolotova, opisannye samim im dlia svoikh potomkov* [The life and adventures of Andrei Bolotov, described by him for his descendants]. Retrieved from lib39.ru/kray/literature/writers-2/bolotov/zapisky.php. [in Russian].
3. Bolkhovitinov, Ye. (1995). *Vybrani pratsi z istorii Kyieva* [Selected works on the History of Kyiv]. Kyiv. [in Ukrainian].
4. Vigel, F. F. (2000). *Zapiski* [Notes]. Reprint 1928. Moscow: Zakharov. [in Russian].
5. Holobutskyi, P. V. (2009). *Levanda Ivan Vasylovyeh* [Levanda Ivan Vasilevich]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of the History of Ukraine] (Vol. 6, p. 73). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].

6. Grech, N. I. (2018). *Vospominaniia o moei zhizni* [Memories of my life]. Retrieved from az.lib.ru/g/grech_n_i/text_0030.shtml. [in Russian].
7. Dolgorukii, I. M. (1869). *Slavny bŭbny za gorami, ili Puteshestvie koe-kuda 1810 goda* [Glorious tambourines behind the mountains or the Journey of Something 1810]. In *Chteniia v Imperatorskom obshchestve istorii i drevnostei rossiiskikh pri Moskovskom universitete* (Vol. 3, pp. 279–280). Moscow. [in Russian].
8. Izmailov, V. V. (1802). *Puteshestvie v Poludennuiu Rossiiu Vladimira Izmailova* [Vladimir Izmailov Journey to the Midday Russia] (Vol. 1, pp. 73–78). Moscow: v Tipografii Khristofora Klaudiiia. [in Russian].
9. Levanda I. V. (1879). *Kievo-Sofiiskii protoierei Ioann Vasilevich Levanda, ego biografiia i neizdannye dosele propovedi i pisma* [Kiev-Sophia archpriest Ioann Vasilyevich Levanda, his biography and sermons and letters never published before] (Vol. 1). Kiev: Tipografiia V. Davidenko. [in Russian].
10. Novyk, O. P. (2001). *Ivan Levanda's Prose in the Context of the Ukrainian Literary Baroque*. Extended abstract of PhD dissertation (Philology). V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv. [in Ukrainian].
11. Levanda I. V. (1823). *Pokoinogo protoiereia Levandy Pouchitelnoe slovo, proiznesennoe na sluchai morovoi iazvy, byvshei v Kieve 1770 g. v Uspenskom sobore* [The late Archpriest Levanda an Instructive word spoken in case of a pestilence, which was in Kiev in 1770 in the Assumption Cathedral]. *Vestnik Evropy*, 22, 81–98. [in Russian].
12. *Reestr knigam p. I. Levandy* [Register the books of Archpr. I. Levanda]. Institute of Manuscript of VNLU, fund 312, No. 6, file 533–541.
13. *Slova i pisma protoiereia Kievo-Sofiiskogo sobora Ioanna Levandy* [Archpriest of the Kiev-Sophia Cathedral Ioann Levanda's words and letters]. (Vol. 5. 1807–1814). State Archives of Kyiv, fund 3, inventory 2, case 10, 492 file.
14. *Ukazy Kievskoi dukhovnoi dikasterii za 1807–1818 gg.* [Decrees of the Kiev Spiritual Dicaster for 1807–1818]. State Archives of Kyiv, fund 3, inventory 1, case 34, file 100.

Стаття надійшла 29.10.2018 р.

Zaiets Olena, Candidate of Historical Sciences, Head of the Department of the Institute of Book Studies of VNLU (Kyiv).

Kyiv archpriest Ioann Levanda and his library in the funds of Vernadsky National Library of Ukraine.

The article gives a review of the biography of the representative of the Ukrainian preaching of the late 18th and early 19th centuries, archpriest of St. Sophia Cathedral, Ioann Levanda, and analyzes his private library. It turned out that the archpriest used to read fiction and secular literature, from which he drew a rich vocabulary and received emotional potential for the comfort of parishioners and his numerous correspondents. After all, he conducted spiritual mentorship both directly during the sermon and by correspondence with well-known political figures and ordinary parishioners.

Being a representative of the white clergy and a father of a large family, Ioann Levanda was closely connected with the society, and, thanks to love, respect for all, with whom he communicated, was so desirable, needed and popular. And his behavior during the Kyiv fire proves that the preacher lived as he said: he loved

everyone, did not seek anything beyond measure and did not want to be a burden to anyone.

The archpriest's private library also proves the breadth of his thinking and tolerance. In general, father John gathered a collection that reflects the secular book culture of the late 18th and early 19th centuries: philosophical literature, classical ancient works popular at that time, travel descriptions, and fraud novels.

Key words: Ioann Levanda, biographical science, white clergy of Kyiv, preaching.

Заец Е. В., кандидат исторических наук, заведующая отделом Института книговедения НБУВ (Киев).

Библиотека протоиерея Иоанна Леванды в фондах Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского.

В статье сделан обзор биографии представителя украинского проповедничества конца XVIII – начала XIX в. протоиерея Софийского кафедрального собора Иоанна Леванды и проанализирована его частная библиотека. Выяснилось, что протоиерей был склонен к чтению беллетристики и светской литературы, из которой черпал богатый словарный запас и получал эмоциональный потенциал для утешения прихожан и многочисленных корреспондентов. Духовное наставничество он вел как непосредственно во время проповеди, так и путём переписки с известными политическими фигурами и обычными прихожанами.

Будучи представителем белого духовенства и отцом большой семьи, Иоанн Леванда был тесно связан с обществом и благодаря любви и уважению ко всем, с кем общался, он был таким нужным и популярным. Его поведение во время киевского пожара подтверждает, что пастырь жил так, как проповедовал: любил всех, не стремился к излишествам, никому не хотел быть обузой.

Его частная библиотека также свидетельствует о широте мышления и терпимости. В целом отец Иоанн собрал коллекцию, которая отражает светскую книжную культуру конца XVIII – начала XIX в.: философская литература, популярные в то время античные произведения, описания путешествий, плутовские романы.

Ключевые слова: Иоанн Леванда, биографистика, белое духовенство Киева, проповедничество.

БІБЛІОГРАФІЯ, РЕЦЕНЗІЇ, ІНФОРМАЦІЯ

РЕНЕСАНС АВТОБІОГРАФІЇ ЯК ІСТОРИЧНОГО ДЖЕРЕЛА: ВІД СВИДОЦТВА «ВЕЛИКИХ ЛЮДЕЙ» ДО МАЛОВІДОМИХ ТЕКСТІВ

RENAISSANCE OF AUTOBIOGRAPHY AS A HISTORICAL SOURCE: FROM THE TESTIMONY OF “GREAT PEOPLE” TO LITTLE KNOWN TEXTS

[рецензія на видання: Ляшко С. М. Автобіографічні джерела Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України (1918–1933) Всеукраїнської академії наук / С. М. Ляшко ; [редкол.: В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т біогр. дослідж. – Київ : [б. в.], 2018. – 532 с.]

Автобіографія як один із різновидів еґо-документів не належить до занадто затребуваних і широко вживаних джерел у студіях вітчизняних дослідників. Багато в чому це викликано специфічною інформативністю цих документів, малоприступністю, стереотипами про їхню другорядність, допоміжний характер і суб’єктивізм. Хоча в культурно-історичних дослідженнях, де залучаються методи історичної антропології, мікроісторії, герменевтики, компаративістики, гендерного аналізу, цей вид джерел набуває все більшого значення. «Оповіді про себе», «сповіді» чи просто анкета-формуляр — все знаходить свій сенс і місце у межах біографічного дискурсу. Інколи автобіографії наближаються за обсягом, жанром і стилістикою до мемуарів, це стосується передусім текстів, що належать таким відомим особам української минувшини як М. Костомаров, П. Куліш, М. Драгоманов, М. Грушевський, Д. Багалій. Автобіографія, зважаючи на інструментальну оптику, яку застосовує дослідник, може сприяти як міфологізації, так і деміфологізації «історії життя» тієї чи іншої особи. Тому слід вітати бажання та вміння дослідників виявити, опрацювати та надати до широкого читацького вжитку ці тексти.

Рецензована збірка автобіографічних документів є продовженням і, вірогідно, водночас логічним завершенням успішної багаторічної праці

знаного фахівця у царині біографічних студій Світлани Миколаївни Ляшко. Ця робота розпочалась із вивчення авторкою діяльності Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України, що діяла в складі Всеукраїнської академії наук у 1918–1933 рр. У збірці, упорядкованій С. М. Ляшко, представлено 143 документи, що належать 120 особам, різним за фахом і життєвою долею, за ставленням до проблеми «слави та забуття», відомим, маловідомим, зовсім незаним або штучно «вилученим» із історичної пам'яті суспільства внаслідок сталінських репресій. Відтепер більшість із них набула свого власного голосу та можливості «повернутися» із забуття до нащадків.

Авторка-укладачка, за власним твердженням, ставила перед собою щонайменше три мети:

1) вивчаючи історію УАН–ВУАН та її структурних підрозділів, розглянути науково-організаційну діяльність Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України зі створення джерельної бази сучасників для підготовки біографічних статей;

2) зробити доступними для науковців і широкого читацького загалу оригінальні джерела первинної біографічної інформації — автобіографічні документи (документи особового походження; его-документи) українських діячів кінця XIX – 30-х рр. XX ст. у збірці Біографічної комісії;

3) звернути увагу дослідників на різні можливості використання сукупності автобіографічних документів (его-документів) у соціокультурних дослідженнях [с. 7]¹.

Джерельний комплекс поділено упорядницею на три блоки: 1) автобіографії українських діячів, що зберігаються в матеріалах Біографічної комісії ВУАН; 2) анкети Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України; 3) анкети Видавничого товариства «Час».

Найбільшою за обсягом є перша колекція [с. 100–383]. Більшість документів зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (фонд X «Архів ВУАН»). Також представлені (і це підвищує інформативну цінність видання) тексти з фондів Українського Вільного університету в Мюнхені, філії Державного архіву Чернігівської області у м. Ніжині та ін.

Роботу Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України відрізняла цілісність формування корпусу документів, що надходили у 1919–1932 рр. Збір матеріалів здійснювався за програмою, схваленою Українською академією наук (УАН, згодом — ВУАН) під відповідне завдання — створення першого Українського біографічного словника. Тексти, що надійшли до Комісії, різні за об-

¹ Тут і далі посилання в квадратних дужках на рецензовану працю.

сягом і призначенням: автобіографії-розповіді, службові автобіографії, відповіді на запитання анкет. У підсумку маємо автобіографічні матеріали двох поколінь українських діячів — осіб, які народилися у 1860–1880-ті рр., та осіб, що народилися на межі століть, у 1890–1900-ті рр.

С. М. Ляшко розповідає історію формування цього корпусу документів, зазначаючи, що окремим розділом у книжці подаються автобіографічні документи співробітників Біографічної комісії (14 осіб) [с. 7–8]. Упорядниця наголошує, що «...документи асиметричні за обсягом і змістом. Автобіографії побудовані з опорою на загальні статусні принципи — родина, освіта, професійні колективи, суспільства та ін., досягнення, визнання. Більш розлогими виявилися автобіографічні наративи й відповіді на запитання анкет представників старшої генерації. Нерідко автори висвітлювали ідейні, культурні впливи, комунікативні стосунки в професійно-корпоративному середовищі тощо (П. С. Єфименко, П. І. Зайцев, В. В. Міяковський, О. М. Александров, М. Г. Астряб, М. І. Гордієвський, Я. К. Імшенецький, Ю. Л. Крамаренко, В. К. Крамаренко, Н. М. Малеча, О. П. Новицький, В. І. Самійленко, А. І. Степович-Дудка, М. А. Трублаєвич та ін.)» [с. 9].

Оригінальним є підхід С. М. Ляшко до коментування оприлюднених документів. Відмовившись від усталеної та в певному сенсі класичної схеми, дослідниця намагається виявити головне, особливе, неповторне в долях своїх героїв і тих «документах доби», що вони лишили по собі. Доби, що, за висловом Є. Маланюка, «спалила й пропекла». Авторка так пояснює свій задум: «При публікації автобіографічних документів ми навмисно відмовилися від їх супроводу традиційними розширеними анотаціями і коментарями, бо вони не вносять нічого нового в суму історичного знання і в разі потреби читач може самостійно розшукати відповідну інформацію в мережі Internet» [с. 11]. Автобіографічним документам передує коротка анотація, яка містить прізвище, ім'я та по батькові, інформацію щодо дат життя й дефініцію. Документ або декілька документів супроводжуються текстом від упорядника (подано курсивом), у якому вона намагається зорієнтувати читача в окремих важливих моментах діяльності й долі людини в 1920–1930-х рр. чи звертає увагу на особливості документа, або на обставини його написання, або на окремі факти біографії, творчі досягнення, або на спільну участь у подіях із іншими особами, чий документи увійшли до збірки, тощо.

Наявні джерела опрацьовані на належному археографічному рівні. Збережено оригінальну назву, що її дав автор документу: «автобіографія», «*curriculum vitae*», «життєпис», «короткий життєпис», «короткі біографічні відомості», «автобіографічна записка», «автобіографічний нарис». В інших випадках вказано назву, яку документ отримав при комплектуванні архіву Біографічної комісії. Позитивно, що упоряд-

ниця подає повний текст автобіографії разом зі списком опублікованих праць, виявляючи тим самим повагу до задуму керманців Біографічної комісії, які планували видання як біобібліографічне. Серед натхненників цього масштабного проекту були С. Єфремов, Д. Багалій, В. Модзалевський, П. Стебницький, М. Могілянський, імена яких багато що промовляють сучасному українському інтелектуалові.

Представлений у збірці комплекс автобіографічних документів є важливим джерелом первинної історико-біографічної інформації, що містить широкий спектр даних (відомості про родинні та комунікативні зв'язки між окремими особами та професійними співтовариствами, ідейні й політичні уподобання та настрої, наявний життєвий досвід, практики самореалізації, стосунки особи із владою тощо). Для дослідників українського громадсько-політичного й культурного життя України вельми цікавими можуть бути автобіографії Дмитра Дорошенка, Павла Зайцева, Петра Єфименка, Миколи Петрова, Якова Імшенецького, Михайла Могілянського, Олександра Саліковського, Олексія Новицького, Якова Новицького, Леоніда Пахаревського, Костя Харламовича, Олександра Александрова, Степана Ерастова, Аркадія Верзілова, Сергія Гамченка, Ольги Грушевської, Світзари Драгоманова, Никанора Онацького...

Значна частина документів публікується вперше. Хоча окремі тексти нещодавно побачили світ в упорядкованій філологом Раїсою Мовчан збірці «Самі про себе. Автобіографії українських митців 1920-х років» (Київ : Кліо, 2015). Це «автожиттєписи» І. Айзенштока, Г. Берло, Гео Коляди, Миколи Терещенка, Ю. Яновського. Видання Р. Мовчан містить автобіографії 105 діячів культури та мистецтва, написаних переважно у 1920-х рр. і має більш науково-популярний характер. Назва вступної статті вказує на тематичну спрямованість збірки — «Свіча у храмі нашого себезнайдення, або звивистими стежками „розстріляного відродження”». Ці книжки ніяким чином не конкурують і обидві мають знайти (або вже знайшли) свою вдячну допитливу аудиторію.

Слід зауважити, що С. М. Ляшко виступає не лише в ролі текстолога та коментатора, а й подає власне бачення его-документа, наголошуючи, що «...автобіографічні наративи як особлива форма характеристики людської діяльності сукупно становлять відповідний соціальний і культурний контексти, в які автор кожного документа вписав образ свого «Я» та той факт, що «...автобіографічні документи виступають як мета дослідження і як засіб пізнання історичного соціуму, який творився ними і включає їх самих» [с. 7], тобто розглядає автобіографії як вияв специфічних соціальних і культурних практик, що існують в конкретних історичних контекстах, прагне до розкриття історичного багатства репрезентованих автобіографічних текстів.

С. М. Ляшко порушує проблему комплексного використання корпусу джерел особового походження в соціокультурних дослідженнях. Грунтуючись на приналежності авторів документів до одного соціального часу, різних сфер людського буття, перетинанні доль тощо, вона пропонує, як приклад, сюжетну побудову історико-біографічного нарративу [с. 491–506].

Авторські напрацювання знайшли втілення в трьох аналітичних розвідках, які становлять органічну частину рецензованого видання — «Український науково-культурний простір кінця XIX ст. – 1930-х рр. крізь призму автобіографічних документів» [с. 4–12], «Формування корпусу документів про сучасників як один з напрямів науково-організаційної діяльності Біографічної комісії ВУАН» [с. 13–25], «Історико-біографічний контекст джерелознавчої спадщини Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України» [с. 491–506].

Книга містить вельми цінний додаток — «Бібліографічний список автобіографічних документів, які опубліковані в виданнях або зберігаються в архівах» [с. 507–514], а також покажчик імен, розподілений на два блоки — «Особи, чиї автобіографічні документи увійшли до збірника» та «Особи, згадувані в документах» [с. 518–531]. Це має полегшити користувачам роботу з наявним джерельним матеріалом.

Грунтовне, ошатне видання, обкладинку якого прикрашає малюнок В. Бахтова «Спогади про Цивілізацію», з'явилося друком у рік 100-річчя Національної академії наук України. Воно призначене для тих, кого цікавить історія України кінця XIX ст. – першої третини XX ст. у її різноманітному персональному вимірі, відкриваючи широкі можливості для інтенсифікації та поглиблення просопографічних, регіональних і мікроісторичних студій.

*Світлана Григорівна ІВАНИЦЬКА,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри права та соціально-гуманітарних дисциплін
Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій
(Запоріжжя)*

*Svitlana IVANITSKA,
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Law and Social and
Humanitarian Sciences of the Zaporizhzhya Institute
of Economics and Information Technologies
(Zaporizhzhya)*

НОВІТНИЙ ПІДХІД ДО УКЛАДАННЯ БІОБІБЛІОГРАФІЇ ДЯЧІВ МИСТЕЦЬКОГО ПРОФІЛЮ

MODERN APPROACH TO THE COMPOSITION OF BIOBIBLIOGRAPHY OF ART PROFILE FIGURES

[рецензія на видання: Микола Леонтович — славетний український композитор : біобібліографічний покажчик / [уклад. О. І. Кізян ; ред. С. В. Лавренюк] ; Упр. культури і мистецтв Вінниц. облдержадмін., Вінниц. обл. наук. б-ка ім. К. А. Тімірязєва. – Вінниця, 2017. – 412 с.]

Пишучи рецензію на це потужне довідкове видання, я ніби читала захоплюючу книгу про життя великого українця, щиро раділа і болісно сумувала, відновлюючи в пам'яті крок за кроком шляхи митця в мистецтві і творчому бутті — людини земної, наділеної талантом Божої ласки. Не диво, що і автором ідеї створення та укладачем цієї праці про Миколу Леонтовича стала по-справжньому творча особистість, якій пощастило не лише відмінно реалізувати свою професійну майстерність, але й вкласти в неї відчутну частку своєї душі. Створений О. І. Кізян велетенський покажчик джерел, яскравіше за будь-які слова говорить сам за себе, впевнено переконуючи читача в тому, що «...ледве чи не вищою з насолод, є насолода творити».

Головне, на чому потрібно наголосити, ніж стати до рецензування даної праці, це те, що досліджувана особа завжди є визначальною при інтерпретації її біографії у будь-якому жанрі наукової літератури, навіть такому, як довідково-бібліографічний. А розуміння того, що укладання біобібліографії є окремим видом антропологічного дослідження історії, лише додає особливих вимог при відображенні тих знакових постатей, хто належить до творців її духовної культури, передусім митців, музикантів. І цей біобібліографічний покажчик є виразним тому прикладом. Автор-укладач зміг зберегти і донести до сучасників образ українського музиканта М. Леонтовича — *людини, митця, особистості* — у проникливо-бережливому охопленні граней його неповторного обдарування, знайшовши оригінальне рішення в

нетрадиційному поєднанні жанру біобібліографічного покажчика з елементами мистецького витвору і вишуканого художнього слова. Вбачаємо в цьому велику заслугу колективу виконавців, хто прислужився справі підготовки видання, яке стало справжньою прикрасою серед досліджень, присвячених улюбленому українському Музиканту.

Біобібліографічний покажчик «Микола Леонтович — славетний український композитор» — це фундаментальне науково-довідкове видання, що складається з 1966 позицій, підготовлене до 140-річчя від дня народження митця, орієнтоване на широке коло користувачів від фахівців-професіоналів до любителів музики — музикознавців, викладачів музично-освітніх закладів, бібліотечних працівників, краєзнавців, а також усіх шанувальників хорového співу та української народної пісні. В ньому поєднано дотримання формальних вимог щодо побудови бібліографічних довідників і творчу авторську інтерпретацію їх втілення. Даний покажчик демонструє широкоформатне застосування архівних, книжкових, періодичних, електронних джерел і нотних видань, а також матеріалів художньої творчості й зображального мистецтва (листівки, світлини, скульптурні зображення, живописні, поетичні й літературні твори, пам'ятні знаки, кінопродукцію), записів на грамплатівках і CD, створених за період 1903–2017 рр. і присвячених митцеві, що подаються у відповідності зі змістом і за наскрізною нумерацією. В ньому представлено широкий жанровий спектр друкованої та електронної літературної продукції: *біографічної* (листи, щоденники, згадки сучасників), *наукової і науково-довідкової* (енциклопедії, словники, довідники, каталоги, покажчики, дисертаційні дослідження, статті, рецензії), *нотної* (як збірки, так і окремі видання обробок народних пісень та оригінальних творів, духовних хорів), *періодичної* (газетні публікації регіональних і центральних видань України, країн Європи і Америки) і, навіть, *популярної*.

Покажчик має чітку структуру і складається з 4-х великих тематичних рубрик («*Твори М. Д. Леонтовича: видання, виконання*»; «*Дослідження життя і творчості М. Д. Леонтовича*»; «*Творчість композитора*»; «*Вшанування пам'яті М. Д. Леонтовича*»), вступного та допоміжно-довідкового розділів. Кожний з них, у свою чергу, розподіляються на інші, дрібні підрозділи. Так, вступний — містить *Слово від укладача* і три повнотекстові статті, присвячені митцеві, а допоміжно-довідковий — поділяється на *Бібліографію*, *Архівні документи*, *Іменний покажчик* і *Список джерел з газетної періодики*. Обраний автором широко розгалужений змістовно-тематичний формат охоплення матеріалу є тут абсолютно виправданим з огляду на предмет дослідження — біобібліографію творчої особистості, де «сутність» *біо* цієї конкретної особи стає вирішальною при форму-

ванні змістовного потенціалу видання, повноти його бібліографії і, решті решт, наукової і художньої цінності довідкового видання на виході. Тому є зрозумілою і логіка автора у застосуванні методики розподілу бібліографії на великі тематичні групи, необхідні для цілісного і характеристичного відображення постаті композитора крізь призму джерел.

Усі тематичні рубрики фактично є інформативно рівноцінними. Кожний з них — ніби окрема сторінка з багатьма епізодами з життєдіяльності митця, що на бібліографічному матеріалі в усіх деталях допомагає розкрити найважливіші факти його біографії, сягаючи рівня їх «візуалізації». Перша рубрика «*Твори М. Д. Леонтовича: видання, виконання*» (423 позиції) присвячена публікаціям музично-літературної спадщини М. Леонтовича у вітчизняних і закордонних виданнях, зокрема у США, поданої у хронологічному порядку за жанрами, і виконанню творів композитора, в тому числі в Європі та Америці. До цієї рубрики входить також бібліографія, що чи не вперше підсумовує доробок українських і зарубіжних фірм звукозапису, які увічнили звучання творів М. Леонтовича у виконанні численних як уславлених професійних, так і маловідомих самодіяльних хорових колективів на нашій землі й світі. Йдеться про грамплатівки та компакт-диски, сам факт видання і тиражування яких свідчить про високий рівень популярності творів композитора повсюди, де б вони не звучали.

У другій — представлено джерела (366 позицій), пов'язані з біографією музичного діяча, в тому числі різними версіями і документальними свідченнями про вбивство композитора. Вдалим видається структурування бібліографії даного розділу за територіальним принципом, що допомагає відстежувати всю географію місць перебування митця на Поділлі, послідовно відслідковувати хронологію подій композиторської творчості і педагогічної практики музиканта на тлі розповсюдження традицій хорової культури в Україні під його керівництвом, починаючи від міст і містечок Вінниччини (Шаргород, Тиврів, Тульчин, с. Чуків, с. Шерні) і Кам'янець-Подільського до Києва і ст. Гришино поблизу м. Красноармійськ, що на Донбасі.

Окремий підрозділ цієї ж рубрики «*До роковин загибелі*», побудований у прив'язці до персоналій, присвячено оточенню митця і його особистим стосункам з конкретними персонажами тогочасного культурного середовища країни, такими, як Іван Годзішевський, Кирило Стеценко, Павло Тичина, Гнат Яструбецький. Такий іменний формат розподілення джерел можна назвати цікавою авторською знахідкою, завдяки чому ніби створюється ефект діалогу, повертаючи дослідника/читача у атмосферу і мову часів, що давно минулі. Що ж до висвітлення маловіомої постаті І. Годзішевського, учня М. Леонтовича,

про якого навряд чи, крім цього покажчика, можна знайти будь-яку біографічну інформацію (а тут аж 48 бібліографічних посилань!), залишається лише подякувати укладачеві за відповідальне ставлення до висвітлення теми, що вкотре свідчить про інформаційну змістовність даного бібліографічного ресурсу. Тож, не випадково на арену «Леонтовиченіани» виведено всіх реальних (а не лише знаних) фігурантів-учасників, хто насправді представляв оточення композитора і крізь призму спогадів яких відбувається «реставрація» образу *Людини-Митця* та подій навколо нього.

У наступній тематичній рубриці «*Творчість композитора. Загальна характеристика і значення творчості*» зібрано найпотужнішу бібліографію (510 позицій) про дослідження композиторського доробку М. Леонтовича, створених музикознавцями, виконавцями-диригентами, фольклористами, педагогами, культурологами в Україні і світі за період, що охоплює понад сторічну історію, починаючи від перших згадок, про побутування хорових творів митця.

Важливим практичним внеском у музичну бібліографію виявилось виокремлення групи джерел, пов'язаних з висвітленням історії поширення музичної слави композитора по всій території України, поданих крізь призму діяльності виконавських колективів, репертуар яких прикрашали обробки народних пісень, оригінальні твори та духовна музика Леонтовича. Розуміючи всю складність змістовної організації величезного масиву дослідницьких праць, присвячених різним аспектам творчості митця, автор-укладач вдало вирішує цю проблему, формуючи джерела за жанрами: а) наукової літератури і видами літературної продукції («книги, монографії, збірники»; «статті у наукових збірниках, матеріалах конференцій та навчальних посібниках»; «розвідки в періодичних виданнях»); б) композиторської творчості («оригінальні музичні твори»; «духовна музика»; «обробки української народної пісні»); в) виконавської традиції світового шедевр — хору «Щедрик»; г) впровадження методики музичного виховання і хорового співу, розробленої Леонтовичем і поширеної у педагогічній практиці від початку до наших днів. Бібліографію кожного підрозділу для зручності також подано в алфавітному порядку і за хронологією. Для групи джерел, пов'язаних з виконанням улюбленої обробки народної пісні «Щедрик», цілком виправдано застосовується не просто хронологічний принцип, а форматування бібліографії по роках, виділених окремим рядком для більш рельєфного сприйняття. Дуже вдалою в цьому підрозділі виявилася представлення якнайповнішої бібліографії, пов'язаної з виконанням «Щедрика» у концертних виступах, музично-педагогічній практиці, різних засобах мас-медіа, студійних записках грамплатівок і компакт-дисків.

Справжньою прикрасою довідкового видання стала остання тематична рубрика «Вшанування пам'яті М. Д. Леонтовича». Розширюючи традиційні змістовні межі бібліографічних покажчиків, вона органічно лягає в загальну концепцію, лише додаючи йому інформаційної ваги. Відображення у бібліографічних джерелах постаті легендарного українця як знакової для української культури і, позаяк, його суспільного визнання в Україні і світі, є завданням не простим і високо етичним з огляду на сучасні гуманітарні тенденції формування української нації. Цілком закономірно, що даний розділ є найбільшим за обсягом (587 позицій), змістовною деталізацією і охопленням різних сфер мистецтва, в яких так чи інакше представлено ім'я митця. Зосереджуючи увагу на останньому, автор репрезентує надзвичайно цікаві бібліографічні посилання на об'єкти поетичної і прозової творчості, мистецтва скульптури, живопису і кіно, фотографічної спадщини, філателії і нумізматики. Навіть для людини обізнаної зворушливо виглядає інформація про увічнення постаті вінничанина у колекційних монетах: до 100-річчя першого виконання «Щедрика» М. Леонтовича НБУ ввів до обігу дві пам'ятні монети достоїнством 5 грн. із нейзильберу та 20 грн. із срібла (автори ескізів — художники В. Таран, О. Харук та С. Харук).

Автор-упорядник видання «не забула» згадати й численні музичні колективи і музичні заходи, державні установи та громадські організації, названі або проведені на честь М. Леонтовича. Безперечно, це задача надскладна, однак вирішена вона дуже достойно, адже тут замість традиційно-презентаційного набору «відомих» і «видатних» пріоритет віддано тим регіональним колективам і музичним навчальним закладам Поділля, що виступили з ініціативою заснування мистецького проекту «Хорові асамблеї М. Леонтовича» і де проходить кожний рік Вінницький обласний фестиваль «Співає Поділля Леонтовича». Основний масив бібліографії — ніщо інше, ніж газетні «хроніки з місця подій», далеких від Києва міст і містечок, що щільно лягають одна до одній у відвертому намаганні бути «найголовнішою» серед інших у засвідченні любові і шани до свого земляка.

Бібліографія розділу «*Всеукраїнське музичне товариство ім. М. Д. Леонтовича*» враховує фактично всі праці, що вийшли друком від 1922 до сьогодні. Загалом це 83 позиції, та чи не замало? Правда, замало! Однак опубліковані джерела, точніше їх дати, дають точну відповідь на це запитання: більш, ніж півсторіччя (від 1928 до 1982) в Україні не було жодного згадування про Товариство у зв'язку з жорстокою забороною організації в нашій країні. Але намагання тоталітарного режиму приховати репресовану історію Товариства Леонтовича виявилось марним, і представлена бібліографія є важливим

свідченням відродження славнозвісної організації вже у добу Незалежності, а разом з тим і пам'яті про тих, кого в боротьбі за українство об'єднав і продовжує об'єднувати світлий геній цього митця і людини.

Особливе місце в покажчику займає розділ, пов'язаний з музейною тематикою — «оселею для безсмертного...». У цьому розділі сам перелік джерел (з численними знаками пунктуації — крапками, тире, дужками тощо) непомітно поглинається чимось іншим, найбільш важливим — ніби розтає у морі людського тепла і почуття любові у назвах публікацій маловідомих місцевих газет: «Щоб композитор мав притулок: у с. Марківка Теплицького р-ну розпочався ремонт Музею видатного композитора Миколи Леонтовича» (авт. О. Кривоніс, газ. «Вінниччина» від 6 січ. 2016), «На Вінниччині буде «Діброва Леонтовича» (про плани висадження дерев у с. Марківка І. Слюсар, в газ «Вісті Тепличчини» від 21 лип. 2016) або «Дім, де народився відомий «Щедрик»: про музей-квартиру у Тульчині»... (де описано його «унікальні експонати, зокрема фортепіано, на якому грав композитор, диригентську паличку, камертон, скрипку, дорожню валізу, з якою він об'їздив усе Поділля»; автор В. Чудновський в газ. «RIA» від 14 черв. 2017) і, нарешті, «Леонтович був би задоволений...» (про реконструкцію Музею у Марківці; автор О. Кривоніс в газ. «Вінниччина» від 12 серп. 2016). І все це лише частина історії життя та діяльності композитора, про що вже розповіли і ще досі «не сказали» джерела.

Специфічність бібліографічного довідника полягає в тому, що він є найбільш формалізованим, ніж будь-який інший жанр. Проте, даним покажчиком, без порушень законів, автор-упорядник значно розширює межі його сприйняття як науково-літературного твору, сміливо затверджуючи новий підхід до укладання біобібліографії діячів мистецького профілю, адже під час роботи з ним бібліографічні джерела (які за своїм значенням є первинними) поступово відходять на другий план, а біографія особистості, навпаки, ніби оживає, стає відчутною, народжуючи емоції у перебігу подій, пов'язаних з життям композитора. Художнє сприйняття посилюється, завдяки високому вмісту авторського початку в цілісності покажчика, «втручання» суб'єктивних рефлексії в задану композицію. Йдеться про повнотекстові включення у вступному розділові: три блискучі дослідження фахівців, де кожне слово від серця — це «Духовна спадщина» Анатолія Завальнюка¹, «Примітки для «Щедрика» Лариси Семенко² та «До біографії М. Леонтовича» Зіновія Яропуда³, а також літературні й поетичні заголовки-вислови, що

¹ **Завальнюк Анатолій Федорович** (02.04.1942, с. Клинини, нині Хмельницької обл.) — музикознавець, фольклорист, педагог. Член НСКУ. Професор Вінницького педагогічного університету. Один із організаторів Меморіального музею М. Леон-

виконують роль змістовних метафор до кожного структурного підрозділу покажчика, що належать провідним українським літераторам, музикознавцям, краєзнавцям, поетам — дослідникам і шанувальникам таланту Леонтовича. Не можна не згадати слова Л. Пархоменко⁴, використані в якості епіграфа до одного з підрозділів рубрики про вшанування пам'яті митця: «... *Актом солідарного протесту в музично-громадському середовищі стало заснування в Києві Комітету пам'яті М. Леонтовича, що згодом утворив потужний український об'єднання — Всеукраїнське музичне товариство імені М. Леонтовича... До честі Товариства належить оборона суспільно-мистецького посту України початку 20-х років, порятунком від загибелі не лише рукописної спадщини митців, але й їхніх культуротворчих починань*».

Навіть простий перегляд позицій біобібліографії дозволяє побачити величезні «прогалини» в історії суспільного визнання постаті Леонтовича і його творчості, внаслідок свідомих перешкод і цензури, що чинилися за радянських часів по відношенню до митця в нашій країні. Завдяки наведеним у довіднику джерелам, просто не можна відсторонитися від таких вражаючих фактів, як, наприклад, те, що повний збірник народних пісень Леонтовича вперше було видано за кордоном — в Канаді (1941), а перше видання духовних творів композитора в Україні датовано аж 1993 роком, диск духовної хорової музики був записаний через дванадцять років по тому — у 2005, а повне зібрання хорів в Україні побачило світ лише 2017 р. У тому є гірка правда і велика несправедливість щодо музиканта такого рівня. Не можна не погодитися з думкою З. Яропуда про те, що «ми в боргу перед світлим генієм Миколи Леонтовича, оскільки ще мало зробили,

товича у с. Марківка Теплицького р-ну Вінницької обл. у 1977 р. на основі зібраних ним особисто артефактів, пов'язаних із життям композитора.

² **Семенко Лариса Іванівна** (02.06.1960, с. Жабокричка Чечельницького р-ну Вінницької обл.) — історик, музеєзнавець, краєзнавець. Завідуюча науково-дослідницьким відділом новітньої історії Вінницького обласного краєзнавчого музею (від 2002 р.). Автор багатьох краєзнавчих і біографічних розвідок про М. Леонтовича і митців Поділля, зокрема нарисів з історії музичного життя України 1910–30-х рр. «Їх поєднала пісня Леонтовича...».

³ **Яропуд Зиновій Петрович** (24.04.1949, с. Зубра Львівської обл.) — диригент, композитор, педагог, музично-громадський діяч. Член Національної всеукраїнської спілки і Національної спілки кобзарів України, член вченої ради Подільського відділення ІМФЕ імені М. Т. Рильського НАН України. Автор багатьох мистецьких проєктів і наукових праць, присвячених М. Леонтовичу.

⁴ **Пархоменко Лю Олександрівна** (12.12.1930, Харків) — музикознавець. Доктор мистецтвознавства (1985), професор (2006). Провідний науковий співробітник ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Дослідник історії української музики XIX–XX ст., хорового мистецтва в еволюції її галузей і мистецьких традицій, персоналій митців і виконавців. Одна з перших, хто доторкнувся до неописаних документів архівної спадщини Музичного товариства ім. Леонтовича, що 1931 потрапили до фондів ВБУ, а тепер зберігаються в ІР НБУВ.

щоб збагнути його велике призначення не лише для української, а й світової музичної культури».

Запорука успіху будь-якого наукового видання — знайти правильний методичний ключ для втілення філософії задуму. Даний показник є найкращим тому підтвердженням, а вдалість його виконання пояснюється не формальним залученням максимальної кількості опублікованих джерел, а їх змістовно-тематичною рубрикацією і вірним композиційним розташуванням. У цьому біобібліографічному ресурсі багато джерел введено до наукового обігу вперше, велика кількість з них є маловідомою навіть для дослідників, добре обізнаних у творчості Леонтовича. Можна було б певною мірою посперечатися з автором-укладачем щодо доцільності розташування тих чи інших бібліографічних джерел у розділах, де вони представлені у довіднику, проте, на нашу думку, це не є принциповим, оскільки часто густо зміст тієї чи іншої публікації виходить за межі назви і його важко однозначно оцінити.

Представлена джерелознавча праця сьогодні є своєрідним *Літописом* життєдіяльності славетного українського музиканта Миколи Леонтовича, на який вже давно очікувало не тільки музичне співтовариство, але й свідома українська громада. Створення і вихід цього капітального видання, безсумнівно, стало історичною подією на шляху заслуженого визнання мистецького генія композитора у нашій країні. Тож, не випадково саме цей біобібліографічний показник було визнано найкращим серед інших у Всеукраїнському бібліотечному «Біографічному рейтингу» 2018 р.

*Олена Валентинівна БУГАЄВА,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ)*

*Olena BUGAIEVA,
Candidate of Historical Sciences,
Senior Research Fellow
of the Institute of Biographical Researches of VNLU
(Kyiv)*

**ЯСКРАВИЙ БІОГРАФІЧНИЙ ШТРИХ
ДО ІСТОРІЇ КНИЖКОВИХ
КОЛЕКЦІЙ І КНИГОЗБІРЕНЬ**

**BRIGHT BIOGRAPHICAL TOUCH
TO THE HISTORY
OF BOOK COLLECTIONS AND LIBRARIES**

[рецензія на видання: *Дениско Л. М.* Книжкові знаки на книгах із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог / Л. М. Дениско, Ю. К. Рудакова ; [наук. ред. Г. І. Ковальчук] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2017. – 350 с.]

У 2018 р. Інститутом біографічних досліджень НБУВ з нагоди 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та 25-річчя Інституту було започатковано щорічний Всеукраїнський бібліотечний «Біографічний рейтинг». Основною його метою є популяризація наукової біографічної продукції, котра, зважаючи на мізерні накладі, є малодоступною для широкого читацького загалу, що залишає «в тіні» значну кількість авторів, які професійно працюють у царині біографічних досліджень. У межах Рейтингу було визначено чотири номінації: «Життєпис», «Колективна біографія», «Джерела біографії» та «Бібліографічні покажчики».

На наш погляд, значний інтерес для спільноти становлять насамперед видання в номінації «Джерела біографії». Частину з них можна повною мірою віднести до досліджень, які містять приховану біографічну інформацію, оскільки в назві видання, як правило, вказівка на біографічну складову відсутня, що майже повністю виключає їх із поля біографічних досліджень. Тому лише погляд, так би мовити, «із середини» видавців та авторів, які були актуалізовані ініціаторами «Біографічного рейтингу», дав змогу їх анонсувати і з погляду біографічних досліджень загалом, і в сенсі біографічних джерел зокрема.

Таким виданням є каталог Л. М. Дениско та Ю. К. Рудакової «Книжкові знаки на книгах із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (Київ, 2017), який, на перший погляд, повністю присвячений книгознавчій тематиці та мало

пов'язаний із біографічною проблематикою. Проте, уважне ознайомлення з виданням дало змогу висунути його на першому етапі «Біографічного рейтингу» в номінацію «Біографічні джерела», а згодом каталог увійшов до Топ 10, та навіть став одним із переможців номінації (посів третє місце).

Видання здійснене на базі книг із колекції рідкісних видань відділу стародруків і рідкісних видань Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. У ньому вперше представлені зображення та описи екслібрисів різних видів, які засвідчують власність приватних осіб або різних приватних і державних установ на книги, що нині входять до названої колекції.

Структурно видання складається із шести розділів, у яких книжкові знаки згруповані за алфавітом прізвищ осіб або назв установ-власників. У презентованому каталозі представлені зображення та описані 469 книжкових знаків XVII–XX ст.

Найбільш насичений біографічним матеріалом у вигляді біографічних довідок про власника книжкового знаку, палітурника, видавця, книготорговця (подано прізвище, ім'я, по батькові, роки життя, біографічні відомості, інформація про книжки, на яких цей знак стоїть) міститься у першому, четвертому та п'ятому розділі.

Так, перший розділ — «Книжкові знаки приватних осіб» містить описи 232 книжкових знаків, які засвідчували приналежність книжок 199 приватним особам або родинам. Тут вміщені екслібриси відомих українських, російських і польських письменників, науковців, педагогів, державних, громадських і культурних діячів, купців, поміщиків, чиновників, військових, служителів церкви, а також представників аристократії, державних і церковних діячів, чиновників, науковців із Італії, Пруссії, Румунії, Саксонії, Словенії, Франції, Швейцарії, Шотландії. Значний науковий інтерес становить різноманітність досліджуваних екслібрисів та їхній докладний опис (шрифтовий екслібрис, гербовий гравійований екслібрис, шрифтовий літографований екслібрис, гербовий літографований екслібрис, комбіновані екслібриси, сюжетний екслібрис, штемпель тощо), що є свідченням соціального статусу та професійних та естетичних зацікавлень власників.

З погляду біографічних студій для читачів є абсолютно вмотивованим та вельми корисним розміщення біографічних довідок про власників книжкових знаків та інформація про книгозбірні останніх. Це проливає світло на окремі сторони їхнього приватного життя, що є цікавим доповненням до біографій, адже дає можливість відстежити читацькі інтереси та виявити можливі комунікації в процесі комплектування приватних бібліотек. Серед українських діячів представлена інформація про Д. Антоновича, О. Барвінського, П. Білець-

кого-Носенка, Ф. Вовка, Володимира (Сабодана), С. Голубєва, Б. Грінченка, М. Дашкевича, В. Доманицького, Д. Дорошенка, П. Дорошенка, С. Єфремова, О. Кониського, М. Костомарова, І. Кревецького, А. Кримського, О. Лазаревського М. Маркевича, В. Маслова, В. Науменко, О. Попільницького, П. Попова, Ю. Сіцинського, Я. Штенка, А. Шептицького та ін.

Авторами каталогу проведена ґрунтовна робота з пошуку біографічної інформації щодо іноземців, про яких йдеться у виданні. Серед них як більш знані читацькому загалові російські діячі (О. Аракчєв, В. Бенстужев-Рюмін, Є. Львов, Ф. Миркович, Д. Татищєв, О. Уваров), так і менш відомі пересічному читачеві представники польських родин (Бжозовських, Гумницьких, Липковських, Орловських, Стажинських) і знані польські діячі (коронний маршалок М. Міхал, археолог, нумізмат Х. Стецький, С. Потоцький), представники інших країн (шотландський теолог Бернет Гілберт, німецький дипломат Лепель Вільгельм, румунський барон Миеола Мустатца, барон Франц Рейгерсфельд та ін.). Загалом, перший розділ вирізняється як найбільшим обсягом книгознавчого матеріалу, так і найбільшою насиченістю біографічною інформацією, що охоплює досить великий хронологічний проміжок часу, а саме XVII–XX ст.

У четвертому розділі — «Книжкові знаки книготорговців, книгарень, бібліотек при книгарнях, книжкових складів» представлено значну кількість, а саме 79 книжкових знаків 54 книготорговців, книгарень, бібліотек при книгарнях, книжкових складів. Функціонування цих книжкових знаків наочно демонструвало бажання книгопродавців довести, що вони не лише мають стосунок до розповсюдження книг, а й розуміються на книжковій справі, що їх цікавлять не лише фінансові надходження від продажу книжок. Часом при магазинах діяли бібліотеки-читальні, концертні зали та концертні бюро, адже їхні власники розуміли, що саме у такий спосіб вони зможуть привернути увагу більшої кількості клієнтів і ознайомити покупців із книгами. Власники книгарень випускали каталоги своєї продукції і таким чином впливали та виховували смаки читачів. Завдяки книготорговельним каталогам вони (наприклад, В. Клочков, Л. та В. Ідзіковські) успішно вели книжкову торгівлю.

У розділі вміщено біографічні довідки (більш та менш розлогі) про власників книжкових магазинів Києва (І. Абрамова, Должикова, Н. Герина, Л. Ідзіковського, Л. Ільницького, С. Літова), Ніжина (М. Болотнікова), Одеси (Є. Располова), Потави ([А.] Перельцвейга), Берліна (Е. Шрьодера), Парижа (Флегшелі), Риги (М. Кіммеля). Серед видавців зазначено біографічні відомості про Ф. Іогансона, Б. Корейво, Яна Жупанського, О. Глазунова та ін.

П'ятий розділ — «Книжкові знаки палітурників і палітурних майстерень» містить 26 книжкових знаків 22 палітурників і власників футлярних фабрик і палітурних майстерень. Актуальність біографічної інформації цього розділу визначається зростаючим інтересом науковців до історії палітурної справи, діяльності окремих майстрів, власників палітурних майстерень, особливо, виробників художніх оправ, виконаних на замовлення. Тим паче, що значна частина біографічних довідок побудована на основі іноземних (польські, італійські та ін.) джерел, які є малодоступними для широкого читацького загалу. Серед найбільш знаних на рубежі ХІХ–ХХ ст. палітурників були петербурзькі (Е. Ро (Роу), В. Нільсон, А. Шнель, А. Петерсон) та московські (А. Петцман, З. Тарасов). Серед київських палітурників і власників палітурних майстерень представлені М. Буймістров, П. Зимолін, Г. Корчак-Новицький, М. Легунов, Д. Чернуха. В Одесі — Мендель Давид і Мойсей, у Житомирі — [А.] Охоцький, Ф. Роде. У Львові — М. Спожарський тощо.

У фонді колекції рідкісних видань зберігаються книги в оправах, виготовлених у майстерні петербурзького палітурника А. Шнеля. У ХІХ – на початку ХХ ст. з'явилася мережа палітурних майстерень і фабрик, які виробляли недорогі типові оправи та діяли у Києві, Житомирі, Львові, Одесі, Берліні, Будапешті, Варшаві, Парижі, Санкт-Петербурзі та інших містах. Одночасно серед книг колекції рідкісних видань трапляються справжні шедеври мистецтва палітурної справи. Не всі вони позначені прізвиськом палітурника. Оправи на книгах із досліджуваної колекції ще потребують вивчення та визначення майстрів, які їх виготовили.

Менш насиченими біографічними відомостями є другий, третій і шостий розділи каталогу. Попри те, у них також представлена інформація, що проливає світло на окремі сторінки життя тих чи інших персоналій. Зокрема, у другий розділ — «Книжкові знаки членів імператорської родини Романових» внесено інформацію про 19 книжкових знаків чотирьох (Олександр ІІ, Олександр ІІІ, Миколай ІІ, Катерина Михайлівна) представників російської імператорської родини Романових. Доцільність виокремлення такого розділу авторами аргументовано специфічними підходом до подання матеріалу, а саме — з огляду на відмінну форму іменування таких осіб — за іменем, а не прізвиськом, а також зважаючи на особливості примірників, на яких містяться їхні книжкові знаки, а саме: оправи, виготовлені з використанням різних видів якісної шкіри, шовкових муарових тканин, дублюри, тиснення золотом, золочені обрізи, наявність лясе тощо, що є цілком виправданим.

Третій розділ — «Книжкові знаки бібліотек, наукових і навчальних закладів, установ, товариств, музеїв» містить описи 50 книжко-

вих знаків, які належать 22 різноманітним установам, бібліотекам, науковим і навчальним закладам, товариствам і музеям. Переважають установи, що функціонували в Києві у ХІХ – на початку ХХ ст., але також представлені заклади, що діяли у ХVІІ–ХХ ст. у Кам'янці-Подільському, Львові, Ніжині, Орші (Білорусь), Решелі (Польща), Москві, Санкт-Петербурзі, Берліні, Парижі. Щодо біографічного матеріалу, то інформація про діячів чи учасників (у даному розділі вона стисліша і, в основному, стосується часу перебування в тому чи іншому товаристві, установі чи учбовому закладі та зазначені посади) подано у контекстів історії закладів. До прикладу, історична довідка про «Приватну жіночу гімназію О. Т. Дучинської (Київ)» — перший приватний навчальний заклад для дівчат, містить біографічні відомості про першу засновницю закладу — В. М. Ващенко-Захарченко та О. Дучинську, яка продовжила цю справу після смерті засновниці, та інформацію про учениць гімназії, серед яких названо М. Старицьку, А. Грінченко, О. Телігу. Історична довідка про «Колегію Павла Галагана (Київ)» — приватну чоловічу гімназію також містить інформацію про її учнів П. Житецького, А. Кримського, М. Драй-Хмару, О. Богомолець.

У шостому розділі — «Неідентифіковані книжкові знаки» виокремлено 22 неідентифікованих книжкових знаків та 41 нерозшифрований ініціал на корінцях книг, вивчення яких ще чекає свого дослідника. Ініціали нерозкритих імен і по батькові подаються мовою оригіналу (якщо на книжковому знаку вони подані українською) чи у квадратних дужках транслітерацією відповідно до того, як вони зазначені на екслібрисі.

Наявність науково-довідкового апарату, зокрема «Іменного покажчика» сприяє швидкому та ефективному пошуку необхідної, насамперед біографічної інформації зацікавленими читачами.

Описані в каталозі книжкові знаки та інформація про їх власників є джерелом маловідомої для широкого читацького загалу інформації, що може бути використана при проведенні книгознавчих студій загалом (зокрема, при реконструкції фондів історичних колекцій і давніх бібліотек) та при комплексних біографічних розвідках, здійснених із залученням спеціалізованих джерел, у даному випадку із міждисциплінарними дослідженнями, що містять раніше невідому дослідникам біографістам інформацію.

Каталог, де вперше презентовано описи книжкових знаків книгачень, книжкових складів, палітурних майстерень та інших подібних закладів ХVІІ–ХХ ст. і подано довідкову інформацію про їхніх власників, буде корисний для книгознавців, бібліотекознавців, істориків, мистецтвознавців, які вивчають історію книги та книжкових знаків,

досліджують побутування та розповсюдження друкованих видань, коло наукових, літературних або художніх зацікавлень видатних особистостей, розвиток книжкової культури та мистецтва малих форм графіки в різні часи, історію книжкових колекцій і книгозбірень.

*Надія Іванівна ЛЮБОВЕЦЬ,
кандидат історичних наук,
завідуюча відділом Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ)*

*Nadiia LYUBOVETS,
Candidate of Historical Sciences,
Head of Department of the Institute of Biographical Researches of
VNLU
(Kyiv)*

ЛЮДИНА НАУКИ:
до 100-річчя Національної академії наук України
та Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
Чотирнадцяті Біографічні читання
(Київ, 7 червня 2018 р.)

MAN OF SCIENCE:
on the 100th anniversary of the National Academy
of Sciences of Ukraine and
of Vernadsky National Library of Ukraine
Fourteenth Biographical readings
(Kyiv, June 7, 2018)

7 червня 2018 р. відбулися організовані Інститутом біографічних досліджень НБУВ спільно з Українським біографічним товариством Чотирнадцяті Біографічні читання «Людина науки: до 100-річчя Національної академії наук України та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського». У Біографічних читаннях взяли участь провідні вчені НБУВ та академічних інститутів НАН України, науковці з вищих навчальних закладів, співробітники державних установ, а також молоді дослідники.

Читання відкрив директор Інституту біографічних досліджень, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор **Володимир Іванович Попик**. У своєму вступному слові він, зокрема, зупинився на одному з аспектів проблеми біографії людини науки, академічної науки в цілому, а саме — на біографії науки в дискурсі її місця, ролі та значення в сучасній Україні, пропаганді досягнень і захисту пріоритетів вітчизняної науки. Також В. І. Попик зауважив, що нині немає в суспільстві ореолу навколо професії вченого, а отже, й інтересу до його особистості, та розкрив перспективні завдання висвітлення біографій учених, що стоять перед сучасними дослідниками, — вони полягають насамперед у тому, щоб допомогти широкому загалові співвітчизників зрозуміти, що значила вітчизняна наука в минулому і що значить вона тепер.

Володимир Іванович Попик у доповіді «*Біографіка української академічної науки: здобутки, проблеми, завдання*» висвітлив історію та специфіку розвитку біографіки української науки у ХХ ст., що розвивалася двома ізольованими масивами — у Радянській Україні й

у діаспорі, та окремо проаналізував нинішній стан біографіки вітчизняної академічної науки, у якій спостерігається кілька відмінних між собою потоків. Перший — творчий, дослідницький, який вийшов на рівень глибокого розкриття особистостей найбільш відомих українських учених, їх внутрішнього поступу та внеску в розвиток різних сфер науки. Другий — успадкований від минулого, але необхідний для суспільства — номенклатурний, офіційний, значною мірою пов'язаний з відзначенням ювілеїв учених і установ. Третій — це розкриття імен і досягнень дуже широкого загалу вчених (докторів і кандидатів наук) у довідниках і працях, випущених до ювілеїв академічних інститутів. Четвертий напрям пов'язаний з багаторічною роботою НБУВ з розкриття творчої, документальної, архівної спадщини вчених НАН України — у бібліографії праць, путівниках по архівних фондах, збірниках документів з історії Академії. Новим явищем біографіки науки стала розробка електронних ресурсів (як приклад, у НБУВ створені електронні архіви, присвячені В. І. Вернадському і М. С. Грушевському), формування інформаційних баз, які поєднують біографічні дані, бібліографію і повні тексти. Серед завдань у висвітленні біографіки вітчизняної науки доповідач визначив вихід за межі «рафінованого академізму», пошук і реалізацію нових форм комунікації із широким загалом.

Лариса Іванівна Буряк, доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, у виступі за темою *«Біографічний дискурс у дослідженнях ВУАН»* зазначила, що біографічний дискурс, який сформувався в українському академічному просторі у 1920-ті, на початковому етапі створення Української академії наук, наразі є малодослідженим феноменом, який потребує поглибленого вивчення. Виокремлюються щонайменше три проблеми, варті уваги. Перша проблема торкається відображення суспільно-політичних контекстів в біографічному академічному дискурсі доби ВУАН — глобального культурно-соціального та національного. Друга проблема стосується стратегій академічного дискурсу, що розроблялись і втілювались у практиках життєписання. Третя окреслює лабораторію біографічного дискурсу, завдяки якій постає можливість розкрити механізми та інструментарій істориків, котрі перебували у витоків академічної біографіки, їхній стиль, мову, жанрові особливості у творенні біографічних конструкцій. В цілому вивчення проблем надасть перспективу краще зрозуміти й досягнути масштабності та потенціал цього унікального і водночас складного явища.

Кандидат історичних наук, доктор філософії, докторант Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського **Валентина Тео-**

дорівна Петрикова у доповіді *«Біографічні джерела в історії книжкової культури України XIX століття»* зупинилася на концептуальних поглядах західної та вітчизняної науки відносно поняття «академічна культура». Для національного наукового простору витоки академічної культури притаманні XIX століттю через константи «книжність», «книжкова культура». Були окреслені складові цих констант з позицій біографістики.

Валерій В'ячеславович Томазов, кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, завідувач сектору генеалогічних та геральдичних досліджень Інституту історії України НАН України, у доповіді *«Патони: історія та генеалогія роду»* наголосив на необхідності дослідження генеалогії та історії родин, які подарували Україні плеяду видатних науковців. Серед таких — Вернадські, Білецькі, Богомольці, Чаговці та ін. Детально доповідач зупинився на роді Патонів. Цей рід мав шотландське походження та походить від Георга Патона, котрий служив у середині XVIII ст. при імператорському дворі кухмістером та мундкохом. Його син — Петер-Георг (Петро Юрійович; 1733–1809) — відомий архітектор, який був помічником Б. Ф. Растреллі, сприяв піднесенню роду та закріпленню його представників на верхній щаблях соціальної драбини Російської імперії. Кожне наступне покоління роду намагалося не тільки зберегти завойовані пращурами позиції, а й покращити їх, що досягалося бездоганною службою та вдалою матримоніальною політикою. Представники роду служили як на військовій, так і на цивільній службі — прокурорами, суддями, керуючими банків, дипломатами. Першим науковцем в родині був Євген Оскарович Патон, видатний мостобудівник та вчений у галузі електрозварювання. Поява цього геніального вченого була підготовлена кількома поколіннями його пращурів.

Кандидат історичних наук, завідувача відділом теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ **Надія Іванівна Любовець** зауважила у доповіді *«Мемуарна складова збірника ВУАН «За сто літ»: автори і сюжети»*, що розвиток української мемуаристики в першій третині XX ст. був тісно пов'язаний з розвитком академічної науки в Україні в цілому та історичної зокрема. В сучасній історіографії цей період називають «золотою добою» української історичної науки, яка досягла світового рівня, перетворилася на складову національної свідомості та націотворчого процесу. В цей час відбувалося організаційне оформлення УАН–ВУАН, її відділів, розгорнули діяльність постійні комісії та формувались різноманітні науково-видавничі проекти. До одних з таких проектів

належить видання збірника «За сто літ» (1924–1930), який продовжив традицію друкування матеріалів з громадського, культурного і літературного життя України XIX – початку XX ст. Мемуарна складова збірника містила: власне спогади, автобіографії та щоденники. Зазначено, що мемуари друкувались на сторінках виключно всіх книг збірника, а також планувалось їх видання і в останній, сьомій книзі, яка була анонсована 1930 р., та в умовах погрому Історичної секції не побачила світ. Власне спогади доповідач поділила на спогади про історичні події та спогади про історичних осіб. Кілька матеріалів збірника належать до автобіографічного жанру. В цілому увага академічного часопису «За сто літ» до спогадів засвідчує розуміння науковою спільнотою значення мемуарних джерел та необхідності введення їх до наукового обігу.

Уляна Михайлівна Селівачова, науковий співробітник Інституту геологічних наук НАН України, виступаючи за темою *«Історія української літології в біографіях та бібліографіях»*, ознайомила присутніх з довідково-бібліографічними та монографічними виданнями, присвяченими вітчизняним геологам, та розповіла про підготовку нового біобібліографічного довідника «Літологи України». Зокрема, доповідач описала етапи підготовки видання, схарактеризувала джерела інформації та докладно проаналізувала структуру довідкової статті. У. М. Селівачова окремо зупинилася на проблемних питаннях, які виникали в ході роботи над виданням, та зробила такий висновок: біобібліографічний довідник «Літологи України» — важливе науково-інформаційне зведення, створене, у тому числі, для вшанування пам'яті спочилих колег і для заохочення геологічної спільноти до продовження складання аналогічних довідників.

Галина Іванівна Ковальчук, доктор історичних наук, професор, директор Інституту книгознавства НБУВ, у виступі *«Етичні моменти в інтерпретації фактів біографії історичної особи (на прикладі вивчення біографії Віктора Федоровича Іваницького)»* висвітлила деякі сторінки життя та діяльності заступника директора Всенародної бібліотеки України в 1923–1933 рр. В. Ф. Іваницького, наголосивши на його великому внеску в розвиток НБУВ (зокрема, він першим підняв питання, пов'язані зі становленням наукової роботи в бібліотеці). Поряд з висловленням міркувань про трагічність долі вченого доповідач поставила питання етики біографічних розвідок: наскільки мають право дослідники коментувати, оцінювати, судити події, вчинки, загалом життя людей, яким вони присвятили свою пошукову роботу.

Кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних до-

сліджень НБУВ **Ігор Валентинович Левичев**, доповідаючи про *«Особистість і творчу діяльність В. І. Вернадського в оцінці А. І. Спасокукоцького»*, проаналізував раніше не опубліковані спогади А. І. Спасокукоцького про наукову діяльність В. І. Вернадського, що зберігаються в архіві А. І. Спасокукоцького в Інституті рукопису НБУВ. Детальне вивчення особового фонду дало змогу доповідачеві першим скласти коротку біохроніку А. І. Спасокукоцького, а також дати ґрунтовну характеристику спогадів про В. І. Вернадського. Деякі матеріали були оприлюднені вперше.

Оксана Ігорівна Ємчук, кандидат історичних наук, державний експерт Апарату РНБОУ, присвятила свою доповідь *«Джерела до біографії видатного історика, дипломата Василя Тарасенка»* постаті українського історика та дипломата, доктора історичних наук, професора Василя Якимовича Тарасенка (1907–2001). О. І. Ємчук проаналізувала відомі та маловідомі джерела до його біографії — довідкову літературу, інформацію на офіційному сайті кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн Київського національного університету імені Тараса Шевченка, яку протягом 36 років очолював В. Я. Тарасенко, документи Архіву університету, його особовий фонд, що зберігається у Державному архіві м. Києва, наукові праці про життя й діяльність вченого, його власні публікації, усні спогади та особисті документи. Узагальнення цих матеріалів дозволить визначити подальші джерелознавчі пошуки та створити вичерпну наукову біографію вченого, який зробив вагомий внесок у галузях новітньої історії та міжнародних відносин.

Тарас Васильович Єрмашов, методист Малої академії наук України, у повідомленні *«Постать Сергія Єфремова у сучасних візіях»* представив основні віхи висвітлення життя і творчості Сергія Єфремова починаючи від 1930-х рр. та зауважив, що нині відбувається актуалізація постмодерної критики, переважно в царині літературознавчої та історичної візій.

Загалом до виступу на Чотирнадцятих Біографічних читаннях було підготовлено 34 доповіді й повідомлення. Подаємо короткий виклад окремих з них.

У доповіді *«Людина науки: погляд соціокультурної антропології»* кандидата психологічних наук, доцента, наукового співробітника Центру українознавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Тетяни Сергіївни Воронаєвої** зазначено, що проблемі становлення й розвитку особистості Вченого та особливостей його діяльності присвячена досить велика кількість філософських, історичних, соціологічних та психологічних досліджень як зарубіжних учених, так і науковців нових незалежних

держав, утворених на теренах колишнього СРСР. В соціокультурній антропології, як науці про реальних людей, які формуються в процесі їхнього історичного розвитку, Вчений досліджується як Людина науки (Man of science), для котрої наука є способом життя, у зв'язку з чим у Людини науки найвиразнішими є її потребово-мотиваційна та ціннісно-смилова сфери.

Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ **Наталія Петрівна Марченко** у доповіді «*Репрезентація діячів української академічної науки в колі сучасного дитячого читання*» на основі аналізу фонду Національної бібліотеки України для дітей окреслила проблему відсутності в колі актуального дитячого читання в Україні видань про представників вітчизняної академічної науки. Така ситуація видається дослідниці болючою, зокрема, тому, що в попередні десятиліття видання для дітей і юні, котрі популяризували серед іншого й життєписи та здобуток вітчизняних учених, широко видавалися профільними видавництвами, а нині перекладні й вітчизняні серії про представників НЕУкраїнської науки успішно побутують на українському ринку. Спираючись на західноєвропейський досвід створення біографічного нон-фікшену про науковців для дітей різних вікових груп, Н. П. Марченко запропонувала форми та алгоритм створення відповідних біографічних видань (серій) в Україні.

У доповіді «*Журнали НАН України як джерело біографічної інформації*» молодший науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ **Тетяна Володимирівна Котлярова** зазначила, що біографічні матеріали про вітчизняних і зарубіжних учених, як відомих, так і мало-знаних, містяться в переважній більшості періодичних видань, зокрема журналів, які випускають установи НАН України. Хоча подання в них відомостей про людей науки не має організованого, систематичного характеру, все ж частка персоналій із загального числа статей є доволі великою, надто у виданнях гуманітарного профілю. В цілому контент періодичних видань установ НАН України є унікальним джерелом наукової біографічної інформації, яка потребує ґрунтовного вивчення.

«*Проблема трансформації Українського національного біографічного архіву в умовах глобальної інтеграції даних*» була розглянута кандидатом психологічних наук, старшим науковим співробітником відділу формування біобібліографічних інформаційних ресурсів Інституту біографічних досліджень НБУВ **Олексієм Леонідовичем Верніком**. Доповідач, зокрема, зауважив, що поши-

рення в останні роки хмарних технологій спричинило процеси глобалізації та інтеграції даних — майже всі друковані енциклопедичні довідкові видання знайшли своє відображення в електронному вигляді. Окрім цього, збирається народно-біографічна енциклопедія у Вікіпедії, розвиваються регіональні інтернет-ресурси, на яких широко представлена біографічна інформація. Також слід згадати швидке поповнення відеоінформації на youtube, а головне — повну зміну фіксації поточних біографічних подій серед сучасників. Означене призвело до усвідомлення необхідності зміни базової моделі архіву й поставило розробників УНБА перед потребою визначення нових базових засад складання архіву з урахуванням існуючого досвіду і напрацьованих матеріалів.

У доповіді **Юлії Вікторівни Вернік**, наукового співробітника відділу формування біобібліографічних інформаційних ресурсів Інституту біографічних досліджень НБУВ, *«Наукові установи як ресурс розвитку Українського національного біографічного архіву»* зазначено, що на сьогодні основними джерелами формування УНБА є різноманітні друковані й електронні енциклопедичні словники та довідники. Такий підхід є необхідним, проте він має декілька суттєвих вад. Значно більш широка й об'єктивна інформація про діячів тієї чи іншої галузі, зокрема науково-дослідницької сфери, зосереджена у відповідних підрозділах наукових установ. Співпраця з ними забезпечить актуальне і неупереджене наповнення УНБА персоналіями різного рівня, а також залучення фахівців у якості експертів.

Молодший науковий співробітник відділу формування біобібліографічних інформаційних ресурсів Інституту біографічних досліджень НБУВ **Наталія Павлівна Філіппова** у доповіді *«База даних „Джерела української біографістики“: потенціал використання для вивчення біографій діячів української науки»* розкрила питання ресурсного потенціалу бібліографічної бази даних, яка нараховує понад сім тисяч записів. Близько трьох тисяч із них відноситься до категорії персональної бібліографії, представленої, у тому числі, галузевими біобібліографічними посібниками. Доповідачем було також наголошено на ролі НБУВ у формуванні біобібліографічних інформаційних ресурсів як інституції, у фондах якої зосереджено найбільші в Україні масиви біографічної інформації. Резюмуючи, Н. П. Філіппова зазначила, що БД «Джерела», акумулюючи різноманітні форми представлення біобібліографічної інформації про життя та діяльність вітчизняних вчених, надає можливість отримати ґрунтовну інформацію для розширення та поглиблення знань при вивченні біографій діячів української науки, важливим джерелом якої є галузеві персональні бібліографічні покажчики.

Олександр Анатолійович Якубець, кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, у доповіді *«Персональний склад Національної академії наук України за 100 років її існування: аналіз на основі використання квантитативних методик»* повідомив, що на основі системи управління базою даних (СУБД) Microsoft Access було створено базу даних персонального складу НАН України за 100 років її історії, куди внесено дані 1577 біографій осіб, які отримали звання академіка (649 осіб), члена-кореспондента (770) та іноземного члена (158) НАН України; проаналізовано вікові особливості членів Академії, географію їхніх місць народження, освіту — за вищими навчальними закладами, а також домінуючі наукові напрями. Констатовано, що база даних на основі СУБД Microsoft Access дає можливість досліджувати персональний склад НАН України за великою кількістю параметрів та позицій.

У доповіді *«Генерація наукової еліти Музичного товариства імені М. Д. Леонтовича: історико-біографічний дискурс за архівними джерелами ІР НБУВ»* кандидата історичних наук, старшого наукового співробітника відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ **Олени Валентинівни Бугасвої** відтворено реалії життєдіяльності діячів української культури крізь призму людини науки і її акумуляції в мистецькому середовищі пореволюційної України. На тлі персональних біографій учених, які перебували членами Товариства (а це близько 80 осіб), простежено шляхи професійної, громадянської і особистісної адаптації вчено-гуманітарія в українському соціумі 1920-х – початку 1930-х рр. У колективній біографії, в проекції від індивідуального показу «героя» до узагальненого образу тогочасної еліти України, розглядаються проблемні соціально-історичні питання, передусім просвітництво визначних діячів свого часу, в тому числі й науковців. Сам же митець 1920-х — це постать «наукової доби», що тяжіє до знань, потребує аналітичного осмислення й обґрунтування творчих питань, вироблення методик і теоретичних підходів, дослідження історичного процесу української культури.

Світлана Миколаївна Ляшко, кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, розглянула питання *«Доля українських археологів — співробітників ВУАН в працях В. П. Петрова, М. О. Міллера»*. В 1954–1956 рр. в середовищі української наукової еміграції в Мюнхені (Німеччина) вийшли друком праці М. Міллера «Археология в СССР», Н. П. Полонської-Василенко «Українська академія наук (нарис історії)», В. П. Петрова «Українська

інтелігенція — жертва більшовицького терору» про злочинну сутність радянської системи щодо українських науковців, зокрема археологів. Це одні з перших праць, з яких євроатлантичне наукове співтовариство дізналося про долю багатьох українських археологів у 1930-х рр. Авторів поєднує спільне академічне радянське минуле, кадрові чистки, праця в окупації, вимушений виїзд за межі УСРР; неможливість активної професійної творчості, а різниця особиста мотивація написання творів.

Охарактеризувавши *«Участь В. М. Перетця та В. П. Адріанової-Перетц в українському науковому житті (1920-ті рр.)»*, доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ **Сергій Миколайович Міщук** констатував, що доволі глибоко вивчені життя та наукова діяльність видатних українських і російських учених Володимира Миколайовича Перетця та Варвари Павлівни Адріанової-Перетц, які зробили вагомий внесок у розвиток національної філології, і досі викликають сталий інтерес у дослідників.

Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ **Вікторія Василівна Патик** вивчала *«Роль філолога-мовознавця Андрія Олександровича Білецького (1911–1995) в розбудові української науки»* і дійшла висновку, що наукова спадщина видатного українського вченого, доктора філологічних наук, професора Київського університету ім. Т. Г. Шевченка характеризується широким спектром дослідницьких інтересів, які охоплюють різні галузі філології, літературознавства, історії, а його наукові розвідки вирізняються серед інших оригінальним баченням процесів розвитку суспільства, культури, мови.

Тетяна Робертівна Каросва, доктор історичних наук, доцент Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, дослідила *«Інформаційний потенціал маргіналій в біографічних студіях (на прикладі маргіналій на книгах з бібліотеки П. О. Адріанова (1855–193?))»*, зосередившись на найбільш затребуваних формах маргіналій для збору біографічної інформації (власницькі написи, написи нараційного характеру — про обставини отримання книги, позначки впорядкування книгозбірні). Акцентується на тому, що вони містять конкретну інформацію, яка майже завжди однозначна, не потребує додаткового трактування. Натомість самі маргіналії потрібно інтерпретувати і вивчати окремо. Практика використання маргіналій для вивчення біографії маловідомого вченого ілюструється на прикладі колекції книг, що колись належали Павлу Олександровичу Адріанову.

Організатори Біографічних читань висловлюють щире подяку всім учасникам та запрошують дослідників, яких цікавлять проблеми біографіки та біобібліографії, і надалі брати участь у заходах Інституту біографічних досліджень!

*Тетяна Володимирівна КОТЛЯРОВА,
молодший науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ)*

*Tetiana KOTLIAROVA,
Junior Research Fellow
of the Institute of Biographical Researches of VN LU
(Kyiv)*

Стаття надійшла 17.09.2018 р.

БІБЛІОТЕЧНА БІОГРАФІКА:
до 100-річчя Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
Секція 6 Міжнародної наукової конференції
«Бібліотека. Наука. Комунікація.
100-річчя Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського»
(Київ, 6–8 листопада 2018 р.)

LIBRARY BIOGRAPHICAL STUDIES:
on the 100th anniversary
of Vernadsky National Library of Ukraine
Section 6 of the International scientific conference
“Library. Science. Communication.
The 100th anniversary
of Vernadsky National Library of Ukraine”
(Kyiv, November 6–8, 2018)

8 листопада 2018 року як один із заходів Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» відбулося засідання секції «Бібліотечна біографіка: до 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», організоване Інститутом біографічних досліджень НБУВ. До програми секції було включено 18 доповідей та повідомлень науковців різних установ і викладачів вищих навчальних закладів України — співробітників НБУВ, Інституту історії України НАН України, Інституту геотехнічної механіки ім. М. С. Полякова НАН України (Дніпро), Житомирського державного університету імені Івана Франка, Української академії друкарства (Львів) та ін. У засіданні також взяли участь працівники Національної історичної бібліотеки України, Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В. Г. Заболотного, Національної бібліотеки України для дітей, Британської бібліотеки, НДІ українознавства МОН України, Національного науково-дослідного реставраційного центру України, дослідники-аматори.

Вступним словом відкрив засідання директор Інституту біографічних досліджень НБУВ, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор **Володимир Іванович Попик**. Зокрема,

він зазначив, що здобутки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, досягнуті за рахунок професіоналізму й ентузіазму кількох поколінь її працівників, надзвичайно великі, незважаючи на те, що бібліотека ніколи за 100 років не знала належних, комфортних умов роботи. Одним із таких досягнень є й те, що чверть віку історії НБУВ у ній працює і розвивається Інститут біографічних досліджень. Ознакою його утвердження стало визнання того, що в нас сформувалася наукова школа, у якій є серйозні перспективи на майбутнє, засновані на тісному поєднанні академічних досліджень з просвітницькою роботою. Бібліотечний рейтинг біографічної літератури, що з успіхом був організований у цьому році, — це певні підступи до реалізації наступних проектів.

У науковій доповіді **Володимира Івановича Попика** «*Новітні дослідження Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з біографіки української академічної науки*» йшлося про біографіку вітчизняної академічної науки як важливий тематичний напрям, який висуває перед дослідниками завдання глибокого, а разом з тим яскравого, розкриття внеску вчених Академії у розбудову інтелектуального, науково-технічного й духовного потенціалу України. Особлива роль у цьому належить спеціалістам НБУВ, яка є головним в Україні центром інтеграції, опрацювання й публікації матеріалів з історії науки. Але вони призначені фактично лише для наукового співтовариства, оскільки втілюють переважно традиційні підходи викладу. Вимога ж часу полягає в тому, щоб розширити читачську аудиторію за рахунок тих, хто не є фахівцями у певних галузях науки, не є науковцями взагалі. У широкого загалу є нерозуміння того, що таке сучасна наука, для чого вона потрібна. Одна з причин цього полягає у тому, що наука у наш час стала занадто складною для сприйняття і тому мало зрозумілою поза самим науковим співтовариством. Зусилля фахівців-біографістів чимало можуть посприяти тому, щоб поліпшити сприйняття науки. Ми мусимо шукати і впроваджувати нові форми комунікації з різними категоріями читачів, нові прийоми біографічного письма, конструювання біографій. Також на часі повноцінний розвиток у біографіці напряму, який називають «публічною історією», тобто історією, яка пишеться не для академічних журналів, а для широкого кола співгромадян. Завдання полягає в тому, щоб донести нашим співвітчизникам результати справді ґрунтовних досліджень, які розкривають усю глибину і складність, багатогранність особистостей, їхні досягнення, помилки, вагання. Задля цього ІБД формуватиме самостійний тематичний інформаційний ресурс від імені широкого співтовариства біографістів — своєрідний електронний майданчик для презентації досліджень, пропаганди і

спілкування. Це та платформа, на якій можна буде організовувати наукові і громадські інформаційні акції та навіть вирішувати нелегкі фінансові проблеми.

Надія Іванівна Любовець, кандидат історичних наук, завідувач відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, у своєму виступі «*Основні сюжети спогадів Л. Биковського про Всенародну (Національну) бібліотеку України*» зазначила, що вчений-книгознавець, бібліотекознавець, бібліограф, історик книжкової культури, мемуарист Лев Биковський (один із його псевдонімів — «Бібліографічний мікроб») став одним із перших штатних працівників бібліотеки. У мемуарах «Книгарні — бібліотеки — академія: Спомини (1918–1922)» (Мюнхен; Денвер, 1971) він описав свою діяльність у бібліотеці з січня 1919 р. до жовтня 1921 р. Детальний аналіз його спогадів дає можливість виокремити три сюжети, до яких він постійно звертався: проблеми з приміщенням для бібліотеки, комплектування фондів та спогади про видатних осіб, з якими перетинався під час праці в бібліотеці. Спогади Л. Биковського є безцінним джерелом, яке дозволяє з перших уст почути історію складного процесу становлення бібліотеки, познайомитися з її першими співробітниками.

Кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ **Світлана Миколаївна Ляшко** розкрила тему «*Спогади Н. Д. Полонської-Василенко як джерело до історії праці „Українська Академія Наук“*». Зокрема, доповідач зазначила, що одним із важливих джерел згаданої праці Н. Д. Полонської-Василенко є саме її «особисті спогади». Це визначення містить досить складну структуру особистого досвіду, власної оцінки та відображення історичних подій. Її формують спогади авторки про знакові події власного життя, про діяльність академічної установи та про колег; біографічні відомості щодо осіб, згаданих у тексті; факти й події, не відображені ані в офіційних документах певної історичної доби, ані в інших джерелах, — тобто все те, про що вона пригадує через кілька десятиліть і доповнює власними рефлексіями й ремінісценціями. Спогади авторки органічно вписані в текст нарису. До важливих чинників, за якими оцінюється цінність джерела «особисті спогади», належить безпосередня причетність авторки до подій, які вона описує не лише як самовидець, а і як науковець.

Сидір Степанович Кіраль, доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу національної бібліографії НБУВ, у доповіді «*Епістолярій та спогади Івана Денисюка як джерело вивчення творчої особистості митця*» розкрив науковий потенціал мемуарної та

епістолярної спадщини почесного професора Львівського національного університету ім. І. Франка І. О. Денисюка (1924–2009) — унікальної як за своїм змістом, так і в жанровому аспекті. Зокрема, спогади Івана Денисюка містять напрочуд цікаві тексти про його вчителів та колег, а листування надзвичайно багате на несподівані спостереження й літературознавчі коментарі. Отже, ґрунтовне дослідження епістолярію та мемуарію І. Денисюка висвітлює маловідомі сторінки не лише його людської й наукової особистості, а й малознані й важливі факти науково-культурного, громадського життя в Україні другої половини ХХ та початку ХХІ ст., життя й творчість таких видатних особистостей, як Леся Українка, О. Кобилянська, Олена Пчілка, О. Теліга, М. Возняк, І. Франко, М. Павлик, М. Драгоманов, М. Коцюбинський та ін.

У доповіді **«Інформаційні ресурси регіональних наукових бібліотек України: історико-біографічний вимір»** Сергія Миколайовича Міщука, доктора історичних наук, професора, провідного наукового співробітника відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, та Галини Анатоліївни Міщук, кандидата історичних наук, доцента кафедри всесвітньої історії Житомирського державного університету імені Івана Франка, зазначено, що регіональні наукові бібліотеки мають багаторічний високопрофесійний досвід у галузі формування та поширення традиційних ресурсів біографічного знання, біобібліографічної інформації. Крім того, упродовж останніх років на веб-сайтах обласних універсальних наукових бібліотек України сформувалися порівняно невеликі за обсягом тематичні історико-біографічні та біобібліографічні ресурси освітнього, пізнавального, культурно-інформаційного спрямування. Саме бібліотеки, завдяки своїй науковій і краєзнавчій роботі, є дієвими центрами об'єднання зусиль установ і організацій, громадських осередків, окремих фахівців і аматорів для біографічної дослідницької роботи. Скерувати їх діяльність, надавши методичні рекомендації в галузі біографічних досліджень, — одне з нагальних завдань Інституту біографічних досліджень.

Виступ **Олени Валентинівни Бугасвої**, кандидата історичних наук, старшого наукового співробітника відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, **«Архів як жанрове джерело біографіки: дискурс спадщини Л. Лісовського у фондах Інституту рукопису НБУВ»** був присвячений дослідженню архіву відомого композитора, педагога, музикознавця і громадського діяча кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. Леоніда Лісовського. Проаналізовано біографічну складову його рукописної спадщини, котра, з урахуванням змістової неповторності кожного біографічного доку-

мента, за жанровою специфікою є похідною від двох основних — щоденників і спогадів, де назва того чи іншого біографічного «твору» — це гнучкий ідейний орієнтир для автора у хронікуванні подій, а також визначенні манери їх писання. Запропонований біографічний концепт дослідження спадщини митця дозволив торкнутися актуальної для сучасної української гуманітаристики проблеми ролі особистості в історії в діалектиці їх співвідносин і взаємозв'язку.

У виступі «*„Біографічний рейтинг“ як новітня технологія аналізу та промоції бібліотечної біографіки*» кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ **Наталія Петрівна Марченко** та кандидат історичних наук, науковий співробітник того ж відділу **Ігор Іванович Стамбол** зупинились на досвіді організації та проведення I Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу». Доповідачі повідомили, що метою проекту стало виявлення та популяризація серед читачів доробку в галузі біографістики та біографіки вчених, краєзнавців і бібліологів України, формування культури біографічного читання та користування бібліотеками. Серед завдань рейтингу виокремлено основні: сприяння формуванню вітчизняного інформаційного поля в біографічній сфері; популяризація біографічних видань в Україні та діяльності бібліотечних установ; налагодження комунікації між авторами, бібліотеками та видавництвами, а також професійно-наукових зв'язків співробітників ІБД задля становлення віртуальної спільноти науковців-біографістів.

У доповіді **Ігора Валентиновича Левичева**, кандидата філологічних наук, старшого наукового співробітника відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, «*М. О. Волошин і родина академіка О. І. Білецького: історико-біографічний дискурс за архівними матеріалами*» на основі докладного вивчення архівних матеріалів було подано біохроніку взаємин видатного кримського поета, художника, літературного критика і перекладача Максиміліана Олександровича Волошина (1877–1932) з родиною українського філолога-літературознавця, академіка Олександра Івановича Білецького (1884–1961). Деякі документальні джерела, висвітлені доповідачем, введені до наукового обігу вперше.

Обмеженість часу не дозволила виступити усім доповідачам, але їхні доповіді теж заслуговують на увагу, отже подаємо їх короткий виклад.

Лариса Іванівна Буряк, доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, у доповіді «*Сучасна жіноча біографіка: мистецтво презентації у контексті соціокульту-*

турних комунікацій» зазначила, що вітчизняна жіноча біографіка представлена великим масивом публікацій, присвячених жіночим постатям, які уособлюють основні історико-культурні процеси в Україні або символізують драматичні сторінки вітчизняної історії. Вона постає органічною складовою світового біографічного простору, оперативно реагуючи на нові тенденції та адаптуючи їх у національному контексті, та являє собою полівекторну модель комунікації з притаманними їй рисами, особливостями, варіативністю форм біографічних презентацій. У ролі потенційних комунікаторів виступають історичні постаті — героїні (авто)біографічного наратива, а також соціальні спільноти, наукове середовище, медіа, влада. Реконструйована на межі світу публічного й приватного, жіноча біографіка відзначається властивостями, що значно посилюють її комунікативну функцію, — вона маніфестує широкий спектр емоцій, репрезентуючи жінку в багатоманітності її соціальних ролей і зумовлених ними біографічних практик.

Валерій В'ячеславович Томазов, кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, завідувач сектору генеалогічних та геральдичних досліджень Інституту історії України НАН України, у доповіді *«Генеалогічні матеріали у фонді Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського»* висвітлив характер документів, які зберігаються у низці фондів Інституту рукопису НБУВ (збірки В. Л. Модзалевського та О. М. Лазаревського, особові фонди К. Ф. Кушніра-Марченка, О. І. Левицького, П. П. Білецького-Носенка, фонд Університету св. Володимира та ін.) і мають величезне значення для розвитку вітчизняного родознавства. Серед досліджуваних матеріалів — як власне генеалогічні джерела (родовідні книги, генеалогічні примітки, родинні хроніки, родовідні дерева тощо), так і розвідки українських істориків та дослідників-аматорів, які займалися реконструкцією генеалогії родів різного соціального походження — шляхетських, козацько-старшинських, священницьких, селянських. Всі ці документи є цікавим джерелом для подальших генеалогічних студій та історіографічних праць.

У доповіді *«Всеукраїнський бібліотечний «Біографічний рейтинг»: діджиталізація в біографістиці»* **Верніка Олексія Леонідовича**, кандидата психологічних наук, старшого наукового співробітника відділу формування біобібліографічних інформаційних ресурсів Інституту біографічних досліджень НБУВ, та **Вернік Юлії Вікторівни**, наукового співробітника того ж відділу, розглянуто впровадження новітніх технологій у біографічну діяльність, реалізацію культурних та мистецьких проєктів, популяризацію біо-

графічних видань в Україні, відновлення комунікаційної складової між читачем, бібліотекою, видавництвом, авторами — як пріоритетні завдання заснування Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу». Досліджено міжнародні нагороди та премії в галузі літератури різних рівнів зорганізованості (світового, національного, локального, особистісного). Проаналізовано організаційно-технічні характеристики рейтингу, простежено основні етапи його впровадження та проведення.

Валентина Теодорівна Петрикова, кандидат історичних наук, доктор філософії, докторант НБУВ, свій виступ «*Біографічні виміри національної школи бібліографії: сторінки історії організації науки в Україні*» присвятила одній із важливіших проблем історії української бібліографії — визначення персоналій учених, які своєю діяльністю створили змістову наповненість бібліографічної теорії та практики за часів розбудови наукового простору українства. Головним критерієм визначення причетності науковця до професійних ознак бібліографа стає прояв компетентностей, які в сукупності складають процес бібліографування первинних документів, створення ситуативного знання і подальшого розгортання його в нове знання. Охарактеризовано діяльність представників історико-філологічних шкіл України XIX — початку XX ст., в науковому доробку яких присутні довершені науково-бібліографічні праці. Окреслено проблему історії організації бібліографічного навчання на території етнічних українських земель.

Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ **Вікторія Василівна Патик** розкрила тему «*Неопублікована наукова спадщина Гната Житецького*». Доповідь, присвячена відомій в наукових колах постаті — історика, автору низки наукових праць, зокрема з історії літератури, ґрунтувалася на архівних матеріалах з особових архівних фондів Г. П. Житецького (ф. 86) та П. Г. Житецького (ф. 1) Інституту рукопису НБУВ. Висвітлено пріоритети його наукової діяльності. Серед іншого, звернуто увагу на окремий напрям його наукових досліджень, які стосувалися питань роботи рукописного відділу Всенародної бібліотеки України, де Г. П. Житецький працював завідувачем (1922–1929 рр.). Підкреслено, що значна частина праць з даної тематики на сьогоднішній день є неопублікованою.

Олександр Анатолійович Якубець, кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, представив «*Персональний склад Національної академії наук України за 100 років її існування: аналіз на основі використання квантитативних методик*». У до-

повіді з ілюстративною та дослідницькою метою здійснено кількісний та якісний аналіз персонального складу Національної академії наук України (академіки, члени-кореспонденти та іноземні члени) за 100 років (1918–2018). Увагу акцентовано, насамперед, на віковій складовій членів академії, місцях їх народження (країни та регіони згідно із сучасними політичними та адміністративно-територіальними реаліями), навчальних закладах, у яких вони здобували вищу освіту, а також викладено статистику за науковими напрямками. Констатовано, що на основі аналізу вказаного масиву інформації було апробовано низку квантитативних методик (методів кількісного аналізу) та комп'ютерних програмних засобів, які у подальшому можна застосовувати для наукової та науково-видавничої роботи (систематизації, структурування, аналізу тощо) з великими масивами будь-якої біографічної інформації.

Молодший науковий співробітник відділу формування біобібліографічних інформаційних ресурсів Інституту біографічних досліджень НБУВ **Наталія Павлівна Філіппова** у повідомленні *«До питання розробки практичних рекомендацій щодо подальшого наповнення бази даних «Джерела української біографістики» УНБА»* на основі аналізу присвячених вітчизняним медичним діячам персональних бібліографічних покажчиків 1885–2013 рр., репрезентованих у базі даних «Джерела української біографістики» Українського національного біографічного архіву, представила проект практичних рекомендацій подальшого формування зазначеної бази. Доповідач наголосила, що реалізація запропонованих нею пропозицій сприятиме підвищенню ефективності роботи з наповнення бази даних записами про джерела біографічних та біобібліографічних відомостей, зокрема присвячених історії медичної наукової думки на теренах України; дозволить регламентувати процес створення та редагування записів БД; визначить коло біобібліографічних видань, які можуть бути долучені до бази даних тощо.

Детальний аналіз життєвого шляху П. А. Тутковського та М. М. Федорова здійснено **Наталією Володимирівною Осінньою**, молодшим науковим співробітником Інституту геотехнічної механіки ім. М. С. Полякова НАН України (Дніпро) у доповіді *«П. А. Тутковський і М. М. Федоров: біографіка та науково-бібліографічна діяльність»*, що дає можливість показати основні віхи науково-організаційної та педагогічно-просвітницької діяльності вчених. Доведено, що вони, сміливі новатори і природжені лідери, перебували завжди в пошуку і були не лише ерудованими фахівцями широкого профілю, а й знавцями культури України і через усе своє життя пронесли прагнення до високої істини. Опрацювання

значної джерельної бази дозволило показати П. А. Тутковського та М. М. Федорова як науковців, педагогів та громадських діячів, які залишили яскравий слід на науково-освітнянській ниві, а їхня наукова спадщина, завдяки високій бібліографічній культурі, і сьогодні залишається цінним надбанням в галузі геології та гірництва.

Насамкінець заходу співробітники Інституту біографічних досліджень презентували свої наукові дослідження, які нещодавно вийшли друком: С. М. Ляшко — «Автобіографічні джерела Постійної Комісії для складання Біографічного словника діячів України (1918–1933) Всеукраїнської Академії наук» (Київ, 2018), І. І. Стамбол — «Іван Львович Липа в українському національному русі: лікар, письменник, тарасівець» (Київ ; Одеса, 2017).

*Тетяна Володимирівна КОТЛЯРОВА,
молодший науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ)*

*Tetiana KOTLIAROVA,
Junior Research Fellow
of the Institute of Biographical Researches of VN LU
(Kyiv)*

Стаття надійшла 04.12.2018 р.

**ПОКАЖЧИК МАТЕРІАЛІВ,
НАДРУКОВАНИХ У ЗБІРНИКУ
«УКРАЇНСЬКА БІОГРАФІСТИКА =
BIOGRAPHISTICA UKRAINICA»
ЗА 1996–2018 рр.**

1996, вип. 1

1. *Ісаєвич Я. Д.* Біографічний словник — національний пріоритет. — С. 7–9.

Загальні проблеми біографістики

2. *Чишко В. С.* Сучасні проблеми підготовки Українського біографічного словника. — С. 10–18.
3. *Попик В. І.* Проблеми відображення в Українському біографічному словнику історичних і культурних зв'язків України з народами Європи та персоналій діячів неукраїнського походження. — С. 18–29.
4. *Брайчевська О. А., Ляшко С. М., Чишко В. С.* Про традиції та джерелознавчу базу національної біографічної школи (кінець Х – початок ХХ ст.). — С. 29–44.

Науково-методичні засади УБС

5. Алфавітний словник Українського біографічного словника. — С. 45–49.
6. Редакційна інструкція Українського біографічного словника. — С. 50–58.
7. Лист-звернення. — С. 59.
8. Анкета для Українського біографічного словника. — С. 59–60.

Біографічні публікації

9. *Нахлік Є. К.* Авдиківич Орест Львович. — С. 61–63.
10. *Сидоренко О. О.* Барвінський Володимир Григорович. — С. 63–65.
11. *Романюк М. М., Баб'як П. Г.* Барвінський Олександр Григорович. — С. 65–66.
12. *Сухобоков О. В.* Березовець Дмитро Тарасович. — С. 66–68.
13. *Попик В. І.* Вігте Сергій Юлійович. — С. 68–71.
14. *Залозна С. П.* Драй-Хмара Михайло Опанасович. — С. 71–73.
15. *Спицька О. В.* Іванишев Микола Дмитрович. — С. 73–75.
16. *Матвеева Л. В.* Кезма Тауфік Гаврилович. — С. 75–77.
17. *Яновський О. К.* Кордиш Леон Йосипович. — С. 77–79.

18. *Ходоровський М. Д.* Курбас Лесь Степанович. – С. 79–83.
19. *Курас Д. І., Ходоровський М. Д.* Липинський Вячеслав Казимирович. – С. 83–87.
20. *Горбик В. О., Федорова Л. Д.* Лохвицький Кіндрат Андрійович. – С. 87–90.
21. *Циганкова Е. Г., Усенко І. Б.* Малиновський Онікій Олексійович. – С. 90–93.
22. *Ляшко С. М.* Новицький Яків Павлович. – С. 93–95.
23. *Пилинський Я. М.* Піскун Іван Романович. – С. 95–96.
24. *Брайчевська О. А.* Самоквасов Дмитро Якович. – С. 96–99.
25. *Кислов В. В.* Сікорський Ігор Іванович. – С. 99–101.
26. *Куриленко Т. В.* Слуцький Євген Євгенович. – С. 102–104.
27. *Даниленко В. М.* Смаль-Стоцький Степан Йосипович. – С. 104–106.
28. *Бугаєва О. В.* Станкович Євген Федорович. – С. 107–108.

Проблеми біографії та інформатики

29. *Ісаєвич Я. Д.* Українознавство: проблеми бібліографії та інформатики. – С. 109–115.
30. *Шостак В. О., Чижко В. С.* Деякі питання програмно-комп'ютерного забезпечення Українського біографічного словника. – С. 115–126.
31. *Брайчевський С. М.* Використання ієрархічних файлових структур для організації баз даних у біографічних дослідженнях. – С. 126–130.
32. *Кислов В. В., Яценко О. М.* Нові парадигми інформатики та основи комп'ютерного забезпечення біографістики. – С. 130–133.

Розвиток біографістики в регіонах України

33. *Андрухов П. З.* 600 імен з історії Великої Волині. – С. 134–135.
34. *Полек В. Т.* Біографічний словник Прикарпаття. – С. 136–141.
35. *Ротач П. П.* Доля “Літературної Полтавщини”. – С. 141–147.
36. *Самойленко Г. В.* Ніжинська філологічна школа (1820–1990). – С. 147–151.
37. *Столярчук Б. Й.* Біографічний словник «Контрабасисти України». – С. 152–154.

З досвіду зарубіжної біографістики

38. *Варварцев М. М.* Українці в біографічних словниках італійця Де Губернатіса. – С. 155–167.
39. *Держалюк М. С.* З історії розвитку біографічних досліджень в Угорщині. – С. 167–174.
40. *Романова Н. П.* Польський біографічний словник (Polski Słownik Biograficzny). Принципи побудови. Ucrainica. – С. 175–200.
41. *Корибут С. (Шашкевич Я.)* Рецензія на Polski Słownik Biograficzny. – С. 201–203.

42. *Купріянович Г.* Люблінський словник: Ucrainica. Рецензія на I том Біографічного словника міста Люблін (перекл. Романової Н. П.). – С. 204–206.

Критика та інформація

43. *Горбик В. О., Піскова Е. М.* Рецензія на науково-методичні документи до Українського біографічного словника. – С. 207–208.
44. *Погребенник Ф. П.* З приводу проекту видання «Українського біографічного словника». – С. 209–210.
45. *Степанченко Г. В., Немкович О. М.* Рецензія на роботу Інституту біографічних досліджень по створенню науково-методичної бази Українського біографічного словника. – С. 210–214.

1999, вип. 2

Загальні проблеми біографістики

1. *Чушко В. С.* Основні принципи створення Українського біографічного словника. – С. 6–18.
2. *Попик В. І., Романова Н. П.* Критерії добору імен діячів неукраїнського походження до Українського біографічного словника. – С. 18–34.
3. *Литвинова Т. Ф.* Історико-біографічний напрям у дослідженні суспільної думки України (18-початок 19 ст.). – С. 34–39.
4. *Журба О. І.* Персонологічні аспекти інституціоналізації української регіональної археографії (спроба порівняльного підходу). – С. 39–49.
5. *Онопрієнко В. І.* Біографії вчених: специфіка, завдання, досвід. – С. 49–53.

Матеріали до Українського біографічного словника

6. *Абакумов О. В.* Абакумов Є. Т. – С. 54–55.
7. *Ходоровський М. Д.* Агніт-Следзевський К. Г. – С. 55–57.
8. *Гайдучок М. М.* Андрієвський С. С. – С. 57–59.
9. *Сергєєва І. А.* АН-ський С. Я. – С. 59–61.
10. *Ходоровський М. Д.* Антоненко-Давидович Б. Д. – С. 61–64.
11. *Гончаренко М. Е.* Антонович Д. В. – С. 64–67.
12. *Фоменко В. М.* Антропов О. П. – С. 67–70.
13. *Рева Л. Г.* Балабан Гедеон. – С. 70–73.
14. *Абросимова С. В.* Біднов В. О. – С. 73–75.
15. *Горбик В. О., Піскова Е. М.* Біляшівський М. Ф. – С. 75–80.
16. *Попик В. І.* Бобринський О. О. – С. 80–82.
17. *Попандоуло З. Х., Ляшко С. М.* Бодянський О. В. – С. 82–83.
18. *Романюк М. М., Трегуб М. М.* Горбаль К. Г. – С. 83–86.
19. *Матяш І. Б.* Грушевська К. М. – С. 86–89.
20. *Брайчевська О. А., Брайчевський С. М.* Дайч С. А. – С. 89–90.

21. Мельник Н. І. Зизаній Л. І. – С. 90–95.
22. Савіцький С. С. Кайндль Р. Ф. – С. 95–97.
23. Лякіна Р. М. Левицький Я. А. – С. 97–98.
24. Куценко Л. В. Маланюк Є. Ф. – С. 98–102.
25. Бєлов О. Ф. Мальований О. М. – С. 102–103.
26. Каюк Д. Г. Миклашевський М. П. – С. 103–106.
27. Ляхоцький В. П. Огієнко І. І. – С. 106–112.
28. Верба І. В. Оглоблин О. П. – С. 112–115.
29. Брайчевська О. А., Бугаєва О. В. Олійник С. Д. – С. 115–118.
30. Щербань Т. О. Перетц В. М. – С. 118–121.
31. Бугаєва О. В. Рахманний Р. Д. – С. 121–125.
32. Онопрієнко В. І. Феофілактов К. М. – С. 125–127.
33. Гончаренко М. І. Червінка Ф. М. – С. 127.

Біографічні та генеалогічні розвідки

34. Бачинський М. С. Олександр та Євген Бачинські. – С. 128–132.
35. Гайдабура В. М. «Покажу вам добру стежку...» (М. І. Тобілевич-Кресан у роки німецько-фашистської окупації). – С. 132–138.
36. Галькевич Т. А., Донець О. М. Київська галерея «Неф». Портрет учасників. – С. 138–147.
37. Долинна Л. Б. Шевченко Іван Феодосійович. – С. 147–149.
38. Кривошея В. В. Чечелі. – С. 149–152.
39. Любченко В. Б. Київські Шульгіни: національно розділена родина в історії України. – С. 153–162.
40. Каліберда Ю. Ю., Ляшко С. М. Жуковський Т. О. — третій військовий міністр України. – С. 163–170.
41. Михайльчук Л. А. До історії роду Олізарів. – С. 170–172.
42. Перхавко В. Б. Григорій Пирхавко — діяч УНР. – С. 172–174.
43. Репан О. А. Григорій Грабянка у бойових діях 1735–1738 років. – С. 174–183.
44. Романцов В. М. Гетьман Іван Виговський в українській історіографії. До проблеми висвітлення. – С. 183–192.
45. Томазов В. В. До історії української гілки старовинного роду Томар. – С. 193–200.

Джерела біографічних досліджень

46. Колобов О. О. Значення фондів особливого походження для історико-біографічних досліджень. – С. 201–212.
47. Делюга В. Біля джерел української емблематики XVII ст. – С. 212–221.
48. Гончаренко М. І. Автобіографія як біографічне джерело. – С. 221–227.
49. Гончаренко М. І. Автобіографічні нариси. Сучасні митці України (П. М. Кравченко, Л. Д. Нівіна, Г. С. Севрук). – С. 227–240.

50. *Чепелик В. В.* Спогади про С. А. Таранушенка. – С. 240–261.

З досвіду біографістики

51. *Ляшко С. М.* З історії гуртка В. Б. Антоновича по укладанню Українського біографічного словника. – С. 262–266.

52. *Добко Т. В.* Російський біографічний словник. – С. 266–273.

53. *Куценко Л. В.* Літературний словник Кіровоградщини. – С. 273–276.

54. *Струк Д.* Про видання «Encyclopedia of Ukraine». – С. 276–278.

55. *Юхимець Г. М.* Досвід біографічних та іконографічних досліджень Д. О. Ровинського. – С. 278–283.

Біобібліографія, рецензії, інформація

56. *Яценко О. М.* Біобібліографія в Україні та вплив сучасних інформаційних технологій на її розвиток. – С. 284–303.

57. *Куриленко Т. В.* Видання з української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – С. 303–316.

58. *Гончаренко М. І.* Рецензія. Передирій В. А. Українські періодичні видання для жінок в Галичині (1853–1938 рр.). – С. 316–317.

59. *Мельник Н. І.* Рецензія. Булах С. М. Медицина в Україні. Видатні лікарі: Кінець XVII – перша половина XIX століть: Біобібліографічний словник. – С. 317–319.

60. *Куриленко Т. В.* Рецензія. Деятели крымскотатарской культуры (1921–1944 гг.): Биобиблиографический словарь. – С. 319–320.

61. *Бугаєва О. В.* Рецензія. Туркевич Василь. Хореографічне мистецтво України в персоналіях: Біобібліографічний довідник. – С. 320–321.

62. *Горбик В. О.* Науково-практична конференція «Український біографічний словник: історія і проблематика створення» (Львів, 8–9 жовтня 1996 р.). – С. 321–325.

63. *Гончаренко М. І.* Друга науково-практична конференція з проблем укладання Українського біографічного словника. – С. 325–328.

64. Статут Українського біографічного товариства. – С. 328–336.

2005, вип. 3

1. *Бугаєва О. В.* В. С. Чишко — учений-історик, біографіст, організатор науки. – С. 7–14.

Теоретичні і методичні проблеми біографічних досліджень

2. *Попик В. І.* Проблеми розвитку біографічних досліджень та формування вітчизняних біобібліографічних інформаційних ресурсів. – С. 15–27.

3. *Ляшко С. М.* Структура дефініції у біографістиці. – С. 27–35.

4. *Яценко О. М.* Вимоги до бібліографічного оформлення праць Інституту біографічних досліджень: варіанти та відмінності. – С. 36–46.

Матеріали до Українського біографічного словника

5. *Константинов В. О.* Абрагамсон А. А. – С. 47–48.
6. *Зінченко Ю. І.* Алданов М. О. – С. 48–50.
7. *Білорус М. А.* Бензя П. А. – С. 50–51.
8. *Долинна Л. Б.* Дудченко І. С. – С. 51–53.
9. *Даниленко В. М.* Дурдуківський В. Ф. – С. 53–54.
10. *Ляшко С. М.* Зубрицький Д. І. – С. 54–56.
11. *Савіцький С. С., Ляшко С. М.* Зубрицький М. І. – С. 56–57.
12. *Мосієнко С. В.* Кавецький Р. Є. – С. 57–59.
13. *Ляшко С. М.* Камінський Ф. Т. – С. 59–60.
14. *Готра О. Б.* Кащенко М. Ф. – С. 60–62.
15. *Берега І. Ю.* Лагута М. Д. – С. 62–63.
16. *Шкурко М. Т.* Лазаренко О. М. – С. 63–64.
17. *Рева Л. Г.* Мельник О. П. – С. 64.
18. *Берега І. Ю.* Миронець І. Д. – С. 64–65.
19. *Ляшко С. М.* Міяковський В. В. – С. 65–67.
20. *Лук'янчук О. С.* Осьмак (Осьмаков) К. І. – С. 67–68.
21. *Мельник Н. І.* Потій Іпатій (Адам Львович). – С. 68–71.
22. *Стрельський Г. В.* Рудичів І. О. – С. 71–72.
23. *Бугаєва О. В.* Скорульський М. А. – С. 72–75.
24. *Малій О. В.* Тарле Є. В. – С. 75–79.
25. *Галь Б. О.* Шафонський О. Ф. – С. 79–81.
26. *Долинна Л. Б.* Яцковська Н. Л. – С. 81.

Біографічні та генеалогічні розвідки

27. *Філіпченко Б. М.* Історія роду Філіпченків. – С. 82–106.
28. *Ковальчук В. М.* Микола Баллін — фундатор кооперативного руху в Україні. – С. 106–111.
29. *Миронець Н. Р.* Барон Ф. Р. Штейнгель — представник волинської гілки російсько-німецької родини Штейнгелів. – С. 112–124.
30. *Костриця М. Ю.* Священики — краєзнавці і дослідники Волині. – С. 124–136.
31. *Галькевич Т. А.* Нові сторінки до творчої біографії В. О. Котарбінського. – С. 136–141.
32. *Ляхоцький В. П.* З роду української шляхти (сторінки з життєпису Миколи Василька). – С. 141–170.
33. *Лобода Т. М.* Перерваний політ, або спроба реконструкції життєвого та творчого шляху Трохима Зінківського. – С. 170–175.
34. *Стрельський Г. В.* Творче життя і трагічна смерть М. А. Славінського. – С. 175–180.

35. Чабан М. П. Книгар Дмитро Лисиченко. – С. 180–185.
36. Білорус М. А. С. І. Березняк та його діяльність у 1917–1918 рр. – С. 185–193.
37. Тріпутіна Н. П., Рябченко О. К., Білостоцький М. О. Історія щасливої людини (Б. П. Остащенко-Кудрявцев). – С. 193–202.
38. Дручек О. В., Савенок Л. А. Українознавець з Поділля (К. О. Копержинський). – С. 202–207.
39. Марусик Т. В. Актор і громадський діяч Хризант Кудринський: штрихи до портрета. – С. 208–215.
40. Івченко І. С. З історії дендрологічних династій. – С. 215–222.
41. Рева Л. Г. Українське коріння творчості Сергія Бондарчука. – С. 222–232.
42. Ляшко С. М. Легенда футболу — Віктор Колотов. – С. 232–238.

Історія крізь призму біографістики

43. Ходоровський М. Д. Українці в масонському русі Російської імперії XVIII ст. – С. 239–248.
44. Черкасова К. Т. О. Паліцин і художня культура Слобожанщини кінця XVIII –початку XIX ст. – С. 248–260.
45. Папанова В. А. Академік П. І. Кеппен — дослідник стародавньої Ольвії. – С. 260–267.
46. Михальський І. С. М. Залізник — публіцист: джерело знань аспекти історії українських політичних партій початку XX ст. – С. 267–276.
47. Бугаєва О. В. Маловідомі сторінки діяльності Музичного товариства імені М. Леонтовича. – С. 276–286.

Джерела біографічних досліджень

48. Устиновський Д. В. Літературна біобібліографія як джерело збереження і передачі персоно логічної інформації. – С. 287–301.
49. Дяченко Н. В. В. Завітневич в документах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – С. 301–308.
50. Скорульська Н. Уривки спогадів про найдорожче (публікація Р. Андрієнко). – С. 308–317.
51. Бугаєва О. В. «Український музичний архів» як біографічне джерело. – С. 318–322.

З досвіду біографістики

52. Водотика С. Г. Персоналіїний вимір української історіографії 1920-х років: підсумки та перспективи дослідження. – С. 323–335.

Бібліографія, рецензії, інформація

53. Яценко О. М. Данило Гусар Струк — вчений-енциклопедист української діаспори (матеріали до біобібліографії). – С. 336–347.
54. Мельник Н. І. Круглий стіл «Завдання розвитку вітчизняних біобібліографічних інформаційних ресурсів». – С. 347–351.

55. Попик В. І., Мельник Н. І. Круглий стіл «Українська біографістика». – С. 352–358.

2008, вип. 4

Теоретичні і методичні проблеми біографічних досліджень

1. Попик В. І. Світоглядні засади розвитку української біографістики та формування національних ресурсів біографічної інформації ХХІ століття. – С. 8–40.
2. Ляшко С. М. Питання довідкових біографічних видань в монографії В.С. Чишка «Біографічна традиція та наукова біографія в історії та сучасності України». – С. 41–49.
3. Старовойтенко І. В. Просопографічний портрет особистості у контексті сучасних завдань біографічних та історичних досліджень. – С. 50–66.

Біографічні та генеалогічні розвідки

4. Степенькіна П. Я. Захарія Копистенський. – С. 67–81.
5. Бондар Н. П. Маргіналії київського видання Молитвослова 1742 року як джерело до генеалогії роду Борозн. – С. 82–97.
6. Путова Г. В. Єпископ Кароль Антоній Недзьялковський: «Багатьма благами обдаруєш мене, Боже». – С. 98–105.
7. Колесник В. Станіслав Стемповський (1870–1952): сторінки життя видатного подолянина. – С. 106–126.
8. Семенко Л. І. Життєвий і творчий шлях Гната Яструбецького — першого дослідника творчості Миколи Леонтовича. – С. 127–136.
9. Ківшар Т. І. Автобіографія Михайла Антоновича як складова його наукової біографії. – С. 137–153.
10. Тріпутіна Н. П. Будівничий зеленого світу — Олександр Іванович Колесников. – С. 154–163.

Історія крізь призму біографістики

11. Ятищук О. В. Г.Ф. Квітка-Основ'яненко і харківський театр першої половини ХІХ століття. – С. 164–180.
12. Пилипенко О. Є. Видатні грецькі підприємці в Україні у ХІХ – на початку ХХ ст.: біографічні нариси. – С. 181–191.
13. Древніцький Ю. Р. Громадсько-політична діяльність Володимира Старосольського. – С. 192–203.
14. Бугаєва О. В. Київська філія музичного товариства імені М. Д. Леонтовича як об'єкт біографічного дослідження. – С. 204–216.
15. Рижєва Н. О. Визначні кораблебудівники України. – С. 217–229.

Джерела біографічних досліджень

16. Пасько І. В. Рукописна та друкована україніка в межах і за межами України: сучасні тенденції та проблема формування інформаційних ресурсів. – С. 230–237.

17. *Ціборовська-Римарович І. Б.* Стародруковані видання, пов'язані з представниками українського князівського роду Вишневецьких герба «Корибут», у зібраннях Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: історико-книгознавча та джерелознавча характеристика. – С. 238–251.
18. *Москалець О. В.* Біобібліографічні джерела для вивчення біографій українських музикантів. – С. 252–259.

З досвіду біографістики

19. *Шихненко І. М.* Олександр Сергійович Грушевський — біоісторіограф. – С. 260–266.
20. *Любовець Н. І.* Біографічні серії в контексті розвитку української біографічної традиції. – С. 267–282.
21. *Шліхта І. В.* Постаць Дмитра Донцова у працях українських учених. – С. 283–296.
22. *Тимченко В. М.* Порівняльна характеристика польської та австрійської біографічної довідкової літератури. – С. 297–305.

Віктор Петров (Домонтович) у документах та спогадах сучасників

23. *Корпусова В. М.* Вступ. – С. 306–309.
24. *Корпусова В. М.* Документи. – С. 310–339.
25. *Корпусова В. М.* З останнього життєпису Віктора Платоновича Петрова (Домонтовича): «Він був людиною покликання, а не визнання». – С. 340–365.
26. *Махно Є. В.* Подвижник науки. Із спогадів про Віктора Платоновича Петрова. – С. 366–371.
27. *Сміленко А. Т.* Із спогадів про В.П. Петрова. – С. 372–374.
28. *Максимов Є.* Спогади про В.П. Петрова 50–60-х років. – С. 375–377.
29. *Брайчевський М. В.* П. Петров (В. Домонтович). – С. 378–382.
30. *Рутківська Л. М.* Незабутні зустрічі. – С. 383–391.
31. *Корнієнко К. С.* Особлива Людина (Віктор Платонович Петров). – С. 392–396.
32. *Непріна В. І.* Мої зустрічі з В.П. Петровим. – С. 397–399.
33. *Кравченко Н. М.* Збагнення. – С. 400–415.
34. *Винокур І. С.* Спогади про Віктора Платоновича Петрова. – С. 416–417.
35. *Калинович Л. Р.* Пам'яті В.П. Петрова — записи, уривки, спогади. – С. 418–421.
36. *Шудря М. А.* На два фронти. – С. 422–427.
37. *Непокупний А. П.* Віктор Платонович Петров та його псевдонім В. Домонтович. – С. 428–431.
38. *Корогодський Р. М.* Постаць Віктора Петрова як проблема екзистенційного вибору. – С. 432–435.

39. *Томашевський А. П.* Вклад В. П. Петрова у становлення вітчизняних еколого-господарських досліджень слов'яно-руської доби. – С. 436–442.

Автобіографії та спогади

Петро Петрович Ротач (1925–2007)

40. *Дениско Г.* «Благословляю я ті дні, коли до правди прихилився» (Переднє слово). – С. 444–447.
41. *Ротач П.* Перебіг літ і подій (Автобіографічне). – С. 448–465.

Матеріали до Українського біографічного словника

42. *Ляшко С. М.* Винниченко В. К. – С. 466–469.
43. *Бурбела В. А.* Винниченко В. К. – С. 469–473.
44. *Любовець Н. І.* Артемонович А. Ф. – С. 473–475.
45. *Корпусова В. М.* Вязьмітіна М. І. – С. 475–477.
46. *Любовець Н. І.* Княгиницький Йов (Іван). – С. 477–478.
47. *Шовкопляс Т. І., Герус А. Л.* Кордт В. О. – С. 478–480.
48. *Корпусова В. М.* Коцюбинська Н. А. – С. 480–481.
49. *Бугаєва О. В.* Крушельницька С. А. – С. 481–484.
50. *Корпусова В. М.* Кульженко П. А. – С. 484–486.
51. *Ротач О. П.* Міхновський Г. І. – С. 486–487.
52. *Студенець Н. В.* Новицька М. О. – С. 487–489.
53. *Калібовець С. М.* Ряппо Я. П. – С. 489–490.
54. *Студенець Н. В.* Спаська Є. Ю. – С. 490–492.
55. *Шовкопляс Т. І.* Шовкопляс Г. М. – С. 492–493.
56. *Шовкопляс Т. І.* Шовкопляс І. Г. – С. 493–494.

Книжкові огляди, бібліографія, інформація

57. *Заморіна Т. М.* Книгознавство та бібліотечна справа в постатях. – С. 495–501.
58. *Бугаєва О. В.* Імена, які надихають до життя... (по сторінках «Українського музичного архіву»). – С. 502–513.
59. *Попик В. І., Любовець Н. І.* Перші Чишківські читання з історичної біографістики. – С. 514–520.
60. *Любовець Н. І.* Круглий стіл з історичної біографістики. – С. 521–530.
61. *Любовець Н. І., Попик В. І.* Другі Чишківські читання з історичної біографістики. – С. 531–536.

2009, вип. 5

Теоретичні й методичні проблеми біографічних досліджень

1. *Попик В. І.* Біографістика та дослідження українсько-російських історичних і культурних взаємозв'язків. – С. 7–49.

Біографічні та генеалогічні розвідки

2. *Ляшко С. М.* Російський історик І. Є. Забелін і Україна. – С. 50–64.

3. *Старовойтенко І. В.* Степан Ерастов — організатор українського національного руху на Кубані поч. ХХ ст.: штрихи до біографії. — С. 65–75.
4. *Путова Г. В.* Декілька сторінок із київського періоду біографії генерала М. А. Милорадовича. — С. 77–83.
5. *Москалець О. В.* Ксенія Держинська: від київських коренів до московських триумфів. — С. 84–91.
6. *Менжулін В. І.* Freud в Україні: транслітерація у світлі біографії. — С. 92–101.

Історія та культура крізь призму біографіки

7. *Ківшар Т. І.* Особисте книжкове зібрання Т. Г. Шевченка. — С. 102–129.
8. *Куриленко Т. В., Фещенко В. М.* Євген Євгенович Слуцький: життя, присвячене науці. — С. 130–152.
9. *Любовець Н. І.* Сергій Миколайович Булгаков: матеріали до біографії. — С. 153–175.
10. *Корпусова В. М.* Родина О. П. Новицького, М. Вязьмітіна — київські друзі М. Волошина. — С. 176–185.
11. *Ротач О. П.* «Все життя я вірила в красу...»: Ганна Вікторівна Совачова — видатна українська актриса та громадський діяч. — С. 186–219.

Автобіографії та спогади

12. *Совачева Г.* Крізь пориви життя. Фрагмент спогадів. — С. 220–230.

Матеріали до Українського біографічного словника

13. *Даниленко В. М., Ляшко С. М.* Бертъс-Делагард Олександр Львович. — С. 231–233.
14. *Ходоровський М. Д.* Боровиковський Володимир Лукич. — С. 233–234.
15. *Ляшко С. М.* Веретенников Василь Іванович. — С. 234–236.
16. *Ляшко С. М., Даниленко В. М.* Волобуєв Михайло Симонович. — С. 236–237.
17. *Ляшко С. М.* Генінг Володимир Федорович. — С. 237–238.
18. *Ходоровський М. Д.* Гудзій Микола Каленикович. — С. 238–240.
19. *Бугаєва О. В.* Дунаєвський Ісаак Йосипович. — С. 240–242.
20. *Любовець Н. І.* Котляревський Олександр Олександрович. — С. 242–243.

Бібліографія, рецензії, інформація

21. *Акилина М. И., Ратникова Е. И.* Справочные издания о персоналиях в библиотечном деле. — С. 244–252.
22. *Попик В. І., Любовець Н. І.* Круглий стіл «Сучасна українська біографістика: досвід та проблеми розвитку». — С. 253–257.

23. Попик В. І., Любовець Н. І. Треті Чишківські читання з історичної біографістики. – С. 258–265.
24. Попик В. І., Любовець Н. І. Секція «Сучасна українська біографістика: досвід та проблеми розвитку» міжнародної наукової конференції «Інтранет/екстранет-ресурси в наукових бібліотеках». – С. 266–271.
25. Попик В. І., Любовець Н. І. Четверті Чишківські читання з історичної біографістики. – С. 272–282.

2010, вип. 6

Теоретичні та методичні проблеми біографічних досліджень

1. Попик В. І. Російські книжкові та електронні енциклопедії, біографічні словники та довідники як джерело формування українських біографічних науково-інформаційних ресурсів. – С. 7–39.
2. Менжулін В. І. Біографія філософа після «смерті автора»: випадок Фуко. – С. 40–53.

Біографічні та генеалогічні розвідки

3. Любовець Н. І. Олександр Олександрович Котляревський: матеріали до біобібліографії. – С. 55–80.
4. Марченко Н. П. Микола Павлович Дашкевич: визнаний і незнаний діяч української науки. – С. 81–102.
5. Ківшар Т. І. Становлення Степана Сірополка як бібліотекознавця. – С. 103–124.
6. Кузьменко Л. І. Віктор Доманицький — український учений, педагог, громадський діяч. – С. 125–135.

Історія і культура крізь призму біографіки

7. Ляшко С. М. Керівничий Постійної комісії для складання біографічного словника діячів України М. М. Могилянський: досвід просопографічного дослідження. – С. 136–179.
8. Шалак О. І. Сергій Венгрженівський — маловідомий фольклорист із Поділля. – С. 180–192.
9. Горбатюк М. В. Іван Франко та Леся Українка у літературі, громадських справах і у буденному житті. – С. 193–216.

Джерела біографічних досліджень

10. Ківшар Т. І., Новальська Т. В. Історія українсько-російських бібліологічних зв'язків у джерелах особового походження (20-ті рр. ХХ ст.). – С. 217–229.
11. ПUTOBA Г. В. Документальні матеріали щодо перебування на території України Владислава Міцкевича. – С. 230–242.
12. Ємець Т. М. Постать Володимира Вернадського в роботах українських дослідників. – С. 243–251.
13. Заліток Л. М. Біобібліографія В. О. Сухомлинського — дже-

рельна база вітчизняної біографістики. – С. 252–261.

З досвіду біографістики

14. *Лобко Н. В.* Сучасні біографічні та генеалогічні дослідження: шляхи зближення та трансформації. – С. 262–273.
15. *Кірієнко О. В.* Листування Ярослава Стешенка з Борисом Чистяковим як джерело до життєпису українського бібліографа (Дослідження матеріалів рукописного відділу Російської національної бібліотеки у Санкт-Петербурзі). – С. 274–288.
16. *Вернік Ю. В.* Оцінка значущості персоналії при включенні до біографічних словників у контексті новітніх інформаційних технологій. – С. 289–300.

Бібліографія, рецензії, інформація

17. *Марченко Н. П.* «...Один із тих талантів, котрі можуть бути окрасою не тільки української, а й західноєвропейської літератури...». – С. 301–305.
18. *Попик В. І., Любовець Н. І.* Секція «Книжкові та електронні біографічні видання: спільне і відмінне, традиції і новаторство» Міжнародної наукової конференції «Проблеми гармонізації традиційних і новітніх бібліотечно-інформаційних ресурсів». – С. 306–310.
19. *Попик В. І., Любовець Н. І.* П'яти Чишківські читання з історичної біографістики. – С. 311–316.
20. *Попик В. І., Любовець Н. І.* «Українська біографістика у сучасному науково-дослідному та інформаційному вимірі» Секція міжнародної наукової конференції «Бібліотечно-інформаційний комплекс у контексті розвитку суспільства знань». – С. 317–321.

2010, вип. 7

1. *Попик В. І.* Талант мислити, жити та працювати: до 60-річчя від дня народження В. С. Чишка. – С. 8–12.

Теоретичні та методичні проблеми біографічних досліджень

2. *Попик В. І.* Досвід формування вітчизняних електронних ресурсів біографічної інформації. – С. 13–45.
3. *Ляшко С. М.* Періодизація розвитку української біографічної довідкової справи. – С. 46–65.
4. *Любовець Н. І.* Вивчення мемуарів як історичного та біографічного джерела: до історіографії проблеми. – С. 66–104.
5. *Марченко Н. П.* Біографічна інформація у виданнях для дітей у контексті сучасних завдань біографістики. – С. 105–144.

Біографічні та генеалогічні розвідки

6. *Михайлова Р. Д., Михайлов Д. О.* Гертруда-Олислава: постать в давньоруській політиці та культурі. – С. 145–158.

7. *Короленко Б. А.* Останній кримський хан Шагін-Гірей і Україна: маловідомі джерела до біографії. – С. 159–167.
8. *Прокочук В. С.* Никандр Васильович Молчановський — історик, краєзнавець. – С. 168–179.
9. *Іващук Л. А.* Петро Іванович Рулін — перший директор Музею театрального, музичного та кіномистецтва України. – С. 180–191.

Історія і культура крізь призму біографіки

10. *Ківшар Т. І.* Бібліотекознавча діяльність С. Сірополка у 1908–1917 роках. – С. 192–249.
11. *Полтавець С. В.* Політична концепція А. Киселя як ствердження ягеллонського легітимізму на українських землях в середині XVII століття. – С. 250–262.
12. *Старовойтенко І. В.* Родина Чикаленків у громадсько-культурному житті України. – С. 263–278.
13. *Іваницька С. Г.* «Колективний портрет» керівництва Української демократично-радикальної партії (1905–1908 рр.). – С. 279–294.
14. *Гончаренко М. Е. В. М.* Щербаківський як дослідник історії архітектури: особливості наукового методу. – С. 295–305.

Джерела біографічних досліджень

15. *Галькевич Т. А., Цинковська І. І., Юхимець Г. М.* Фонди Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як джерельна база вітчизняної іконографії. – С. 306–333.
16. *Рева Л. Г.* Бібліографічні та довідкові джерела української літературної біографіки кінця XX – початку XXI століття. – С. 334–345.
17. *Черновол І. В.* Книжкове зібрання Федора Вовка у фонді бібліотеки Інституту археології: історія походження. – С. 346–357.

З досвіду біографістики

18. *Гончаренко М. І.* Біографічні словники художників України: досягнення та можливості. – С. 358–366.
19. *Рабчун О. С.* Дослідження і введення до наукового обігу книжкових зібрань (на прикладі родового книжкового зібрання Урбановських і Стажинських із фондів НБУВ). – С. 367–377.

Бібліографія, рецензії, інформація

20. *Марченко Н. П.* Інтердисциплінарність як спрага цілісності в осягненні особистості (Генералюк Леся. Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва / Л. Генералюк. – Київ : Наук. думка, 2088. – 544 с.). – С. 378–386.
21. *Доркєну А. М.* Нове українське біобібліографічне видання про А. С. Макаренка. – С. 387–391.
22. *Любовець Н. І., Попик В. І.* «Історія та генеалогія славетних родин України»: Шості біографічні читання, присвячені пам'яті

засновника і першого директора Інституту біографічних досліджень НБУВ доктора історичних наук, професора Віталія Сергієвича Чижка. – С. 392–399.

2011, вип. 8

Теоретичні та методичні проблеми біографічних досліджень

1. *Попик В. І.* Досвід першого десятиліття діяльності Інституту біографічних досліджень НБУВ на тлі розвитку сучасної біографістики. – С. 7–26.
2. *Ляшко С. М.* Джерельна база біографічних досліджень: загальне і особливе. – С. 27–50.
3. *Любовець Н. І.* Українська мемуаристика XII–XVIII ст.: біографічна складова. – С. 51–97.
4. *Ківшар Т. І.* Українська бібліотечна біографіка XX – поч. XXI ст.: етапи й тенденції розвитку. – С. 98–148.
5. *Марченко Н. П.* Соціокультурні стереотипи в новітній українській біографії для дітей. – С. 149–174.

Біографічні та генеалогічні розвідки

6. *Гнатенко Л. А., Котенко Т. І.* Пилип Семенович Морачевський — український просвітитель середини XIX ст., педагог, письменник, перекладач, книгознавець. – С. 175–190.
7. *Горбатюк М. В.* Андрій Ніковський як активний діяч українського товариства «Просвіта» та Українського клубу в Одесі (1906–1912 рр.). – С. 191–207.
8. *Кобута Л. П.* Володимир Левинський: віхи громадсько-політичної біографії. – С. 208–221.
9. *Марценюк Р. О.* Арсен Річинський: від лікаря до релігійного діяча. – С. 222–236.

Історія і культура крізь призму біографіки

10. *Генералюк Л. С.* Вплив культурної аури садиб українського дворянства на картину світу Тараса Шевченка. – С. 237–247.
11. *Кучеренко С. В.* Іван та Юрій Липи у культурному та політичному житті України (наприкінці XIX – у першій половині XX ст.). – С. 248–263.

Джерела біографічних досліджень

12. *Валявко І. В.* Архіви та бібліотеки Дмитра Чижевського як творча лабораторія мислителя та важливе джерело біографічного дослідження. – С. 264–279.
13. *Галярник Н. Р.* Творча діяльність Гната Хоткевича (із архівних матеріалів іменного фонду професора В. Т. Полєка в книгозбірні Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника). – С. 280–294.

Бібліографія, рецензії, інформація

14. *Гаврилюк Н. О.* Довідкова біографістика як новий крок у становленні вітчизняної історичної науки : Ляшко, С. М. «Українські біографічні довідкові видання : ХІХ–ХХ ст. : історичні та теоретико-методичні засади». – Запоріжжя: Дике поле, 2010. – 286 с. – С. 295–300.
15. *Ківшар Т. І., Візер С. О.* Нове видання з історії освіти в Україні : Борисенко, В. Й. Боотьба демократичних сил за народну освіту в Україні 60-90 років ХІХ ст. / вид. 2-е, перероб. і доп. – Київ: Видво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 161 с. – С. 301–303.
16. *Любовець Н. І., Попик В. І.* Біографіка і новітні інформаційні технології : Секція міжнародної наукової конференції «Еволюція структури та функцій бібліотекознавства під впливом сучасних інформаційних технологій». – С. 304–315.
17. *Любовець Н. І., Попик В. І.* Українська біографіка: досвід, сучасні здобутки, перспективи розвитку: Сьомі Біографічні читання, присвячені 60-річчю від дня народження засновника і першого директора Інституту біографічних досліджень НБУВ доктора історичних наук, професора Віталія Сергійовича Чишка (1951–2003). – С. 316–327.

2012, вип. 9**Теорія та методика біографічних досліджень**

1. *Попик В. І.* Ресурси біографічної інформації: традиційні уявлення та новітні тенденції розвитку. – С. 7–24.
2. *Ківшар Т. І.* Бібліотечна біографіка в контексті становлення радянського бібліотекознавства в Україні: діяльність Іллі Вугмана (1890–1929 рр.). – С. 25–64.
3. *Любовець Н. І.* Основні тенденції розвитку мемуаристики Буковини (кінець ХІХ ст. – 30-ті роки ХХ ст.). – С. 65–89.
4. *Марченко Н. П.* Автобіографія дитинства у межах біографічного дискурсу. – С. 90–109.

Дослідження з біографіки

5. *Ляшко С. М.* Життєпис роду Гамченків: проблеми просопографії в контексті особливостей історичного часу та джерельної бази. – С. 110–158.
6. *Пилипенко О. Є., Єфіменко В. П.* Микола Мартиніанович Цитович: наукова та громадська діяльність. – С. 159–168.
7. *Москалець О. В.* Федір Шаляпін в Україні: окремі аспекти біографії співака. – С. 169–186.
8. *Зуляк І. С.* Іван Калинович — бібліограф культурно-просвітнього руху в Західній Україні міжвоєнного періоду. – С. 187–196.

Ресурси біографічної інформації

9. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Біобібліографічна діяльність у стратегії розвитку провідних бібліотек України: аналіз ресурсів відкритого доступу. – С. 197–214.
10. Яценко О. М. Використання формалізованих методів при укладанні текстів для веб-сайта «Український національний біографічний архів». – С. 215–230.
11. *Муріна С. В.* Біографічні матеріали про діячів України в Інтернет-просторі: огляд вітчизняних сайтів. – С. 231–238.
12. *Бугаєва О. В.* Архівна біографіка діячів музичної культури в особових фондах Інституту рукопису НБУВ. – С. 239–274.

Історія і культура крізь призму біографіки

13. *Іваницька С. Г.* Постаць та ідеї Михайла Драгоманова у рефлексіях Петра Стебницького (1905–1919 рр.). – С. 275–293.
14. *Древницький Ю. Р.* Володимир Старосольський — соціал-демократичний діяч другої половини 1920-х – 1930-х рр. – С. 294–311.
15. *Прокопчук В. С.* Бібліотечна і бібліографічна діяльність І. І. Огієнка в Україні та еміграції. – С. 312–327.
16. *Гуменюк Т. І.* Науковий доробок доктора історичних наук Ярослава Романовича Дашкевича у працях сучасних вчених. – С. 328–337.
17. *Рева Л. Г.* Іван Вагилевич і проблема україно-польського громадянського та культурного порубіжжя. – С. 338–351.

Бібліографія, рецензії, інформація

18. *Пономаренко Л. О.* Бібліографічне забезпечення досліджень науково-педагогічної діяльності М. І. Пирогова у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського. – С. 352–363.
19. *Доркєну А. М.* Інформаційний ресурс «Видатні педагоги України і світу» Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського в контексті розвитку суспільства знань. – С. 364–378.
20. *Константінова В. М.* Актуалізація довідкової біографістики на теоретичному рівні [Ляшко, С. М. Українські біографічні довідкові видання ХІХ–ХХ століття: історичні та теоретико-методологічні засади. – Запоріжжя : Дике поле, 2010. – 288 с.]. – С. 379–384.
21. *Москалець О. В.* Щоденники Бориса Гмирі — дзеркало епохи [Гмиря, Б. Р. Дневники. Щоденники. 1936–1969 / Б. Р. Гмиря ; [укл. і авт. супровідних текстів Г. В. Принц ; худож.-оформ. О. М. Артеменко]. – Харків : Фоліо, 2010. – 880 с.: іл.]. – С. 385–389.
22. *Ляшко С. М.* Перше повне комплексне зібрання епістолярію та творчої спадщини Лесі Петлюри [Леся Петлюра. Народе мій,

- улюблений / підготов. до вид., передне сл., упорядкув., життєпис, коментар Т. Ківшар; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2009. – 668 с.]. – С. 390–393.
23. *Голубович І. В.* Взаємодоповнюваність розгляду індивідуально-особистісного та об'єктивно-надіндивідуального вимірів соціокультурного буття [Актуальность вечных проблем : (К 50-летию кафедры философии КГТУ–КАИ) ; автор-составитель проф. Н. М. Солодухо. – Казань : Изд-во Казан. гос. техн. ун-та, 2010. – 186 с.]. – С. 394–399.
 24. *Довгополова О. А.* Феномен біографії [Голубович І. В. Біографія: силует на фоні Humanities (методологія аналізу в соціогуманитарному знанні). – Одеса : ФЛП Фридман, 2008. – 372 с.]. – С. 400–402 .
 25. *Любовець Н. І., Попик В. І.* «Біографіка у сучасному інформаційному просторі»: секція Міжнародної наукової конференції «Формування і розвиток бібліотечного електронного середовища». – С. 403–412.
 26. *Попик В. І., Любовець Н. І.* «Ресурси біографічної інформації у сучасному гуманітарному просторі» : Восьмі Біографічні читання, присвячені пам'яті засновника і першого директора Інституту біографічних досліджень НБУВ доктора історичних наук, професора Віталія Сергійовича Чижка (1951–2003). – С. 413–425.
 27. *Попик В. І., Ківшар Т. І.* Круглий стіл «Творча спадщина Степана Сірополка: сучасний вимір і проєкція у майбутнє». – С. 427–438.

2013, вип. 10

Теоретичні і методичні проблеми біографічних досліджень

1. *Попик В. І.* Колективний портрет нації в Інтернеті. – С. 8–24.
2. *Ляшко С. М.* «Наукова біографія» у контексті теорії та методики біографічних досліджень: наскільки варто керуватися змістом поняття «наукова біографія» та тотожними із ним у практиці біографістики. – С. 25–47.
3. *Вернік Ю. В.* Біографічна інформація як об'єкт соціальних комунікацій сучасного суспільства. – С. 48–60.

«Колективна біографія»: грані розуміння

4. *Чухліб Т. В.* «Колективна біографія» генералітету Російської імперії українського походження. – С. 61–77 .
5. *Задерейчук А. А.* Створення «колективної біографії» депутатів-мусульман як метод для дослідження діяльності кримських татар в органах земського самоврядування Таврійської губернії. – С. 78–87.

6. *Ємчук О. І.* Родина Маслових: колективна біографія вчених. – С. 88–104.
7. *Студінський В. А.* Юрій (Георгій) Мрочковський: портрет на тлі епохи. – С. 105–116.
8. *Литвинко А. С.* Соціальний портрет академіка М. М. Боголюбова та його вплив на формування наукової фізичної спільноти в Україні. – С. 117–129.

Біографічні та генеалогічні розвідки

9. *Миронець Н. І.* Доля поета Сергія Кушніренка як штрих до «колективної біографії» української інтелігенції 1920–1930-х років (загублені таланти). – С. 130–144.
10. *Якимюк О. Л.* Біографія Є. С. Бурксера в контексті політичного життя України : 1920-ті – 1930-ті роки. – С. 145–154.
11. *Яковлев Ю. О.* Маловідомі сторінки біографії Миколи Ковалевського (1841–1897 рр.). – С. 155–177.
12. *Тригуб О. О.* Сторінки сімейної історії українського нобілітету : родина Федора Григоровича Туманського. – С. 178–197.
13. *Домбровська Л. В.* Олександр Якович Кониський (1836–1900) — видатний український просвітник, культурно-громадський діяч, письменник, педагог. – С. 198–211.
14. *Матросов Я. М.* Біографія Івана Опанасовича Рудичіва — політика, публіциста, творця Української бібліотеки-музею імені С. Петлюри в Парижі. – С. 212–240.

Історія і культура крізь призму біографіки

15. *Ківшар Т. І.* Внесок української еміграції у розвиток бібліотекознавства, книгознавства й бібліографії: діяльність Петра Зленка. – С. 241–281.
16. *Іваницька С. Г., Єрмашов Т. В.* Постать Сергія Єфремова-публіциста в українській пострадянській гуманітаристиці. – С. 282–308.
17. *Колтачихіна О. Ю.* Сучасний стан і перспективи дослідження постаті Г. А. Гамова (до 110-річчя з дня народження). – С. 309–325.
18. *Бойко Ю. О.* Діяльність Євгена Чикаленка в еміграції (1919–1929 рр.). – С. 326–339.
19. *Халак Н. В.* Наукове товариство ім. Шевченка в особах його видатних діячів: організаційна праця Степана Томашівського (1896–1918). – С. 340–357.
20. *Валяк І. В.* Українська Вільна Академія наук в світлі постатей своїх діячів: Михайло Ветухів — перший президент УВАН у США. – С. 358–369.
21. *Медовкіна Л. Ю.* Вплив вихованців Казанської духовної академії

на розвиток української науки 1920–1930-х рр. – С. 370–380 .

22. *Марченко Н. П., Марченко Я. Ю.* Августин Гіппонський як тип «Людини Віри»: неогуманістичне бачення у межах довідкової біографіки. – С. 381–401.

Ресурси та джерела біографічної інформації

23. *Яценко О. М.* Уніфікація внесення інформації про особу типу ім'я/прізвище до комп'ютерної бази даних «Персоналії». – С. 402–416.
24. *Любовець Н. І.* Мемуари як складова електронних ресурсів бібліотек: світовий досвід та перспективи створення вітчизняного електронного ресурсу «Українська мемуаристика». – С. 417–430.
25. *Котлярова Т. В.* Рід Марковичів (Маркевичів) у базі даних «Персоналії» Інституту біографічних досліджень НБУВ. – С. 431–442.
26. *Муріна С. В.* Огляд зарубіжних сайтів: структура та представлення українців. – С. 443–451.
27. *Каросва (Соломонова) Т. Р.* Бібліотечний фонд Немирівської чоловічої гімназії до колективного портрету її викладачів межі 1850–60-х років. – С. 452–464.
28. *Засць О. В.* Бібліотека архимандрита Антонія (Петрушевського) в складі фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – С. 465–478.

До історії біографічних досліджень в Україні

29. *Цимбала О. С.* Біографічні дослідження у науковій спадщині Миколи Голубця. – С. 479–493.

Бібліографія, рецензії, інформація

30. *Москалець О. В.* Збірка мемуарних нарисів про український театр (рецензія на збірник нарисів про акторів українського драматичного театру Вергеліса О. «Билет на вчерашній спектакль: Етюди в ностальгических тонах» (серія «Зрительный зал» (Київ, 2012). – С. 494–496.
31. *Москалець О. В.* Вшанування діяльності Миколи Леонтовича (рецензія на монографію Олени Бугасвої «Архівна спадщина музичного товариства ім. М. Д. Леонтовича» (Київ, НБУВ, 2012). – С. 497–498.
32. *Попик В. І., Любовець Н. І.* Секція «Біографіка й біографічне читання за доби інформаційної революції: місце і роль бібліотек» (Київ, 11 жовтня 2013 р.). – С. 499–504.
33. *Попик В. І., Любовець Н. І.* Дев'яти Біографічні читання «"Колективна біографія" як форма інтелектуального портрета українського суспільства» (Київ, 4 червня 2013 р.). – С. 505–515.

2014, вип. 11**Т. Г. Шевченко в долях українців**

1. *Ляшко С. М., Іваницька С. Г.* Шевченківські роковини в житті та творчості Михайла Могілянського в контексті теорії колективної пам'яті. – С. 9–36.
2. *Бугаєва О. В.* Листи Т. Шевченка до С. Гулака-Артемовського: історія стосунків великих митців. – С. 37–53.
3. *Іваницька С. Г.* Образ Тараса Шевченка в інтерпретації діяча старої (київської) громади Вільяма Беренштама. – С. 54–71.
4. *Стамбол І. І.* Наслідкування заповітів Т. Шевченка на прикладі життєвого шляху І. Липи (1865–1923 рр.). – С. 72–85.
5. *Кучеренко С. В.* Внесок Юрія Липи в шевченкознавство. – С. 86–101.
6. *Абліцов В. Г.* Микола Бурачек — зачинатель мистецької шевченкіани. – С. 102–117.

Т. Г. Шевченко в історії та культурі України

7. *Буряк Л. І.* Тарас Шевченко: варіативність образів у контексті історичних трансформацій. – С. 118–133.
8. *Ківшар Т. І.* Ювілейний празький «Кобзарь» 1840–1940 рр. Т. Шевченка: до історії видання. – С. 134–159.
9. *Прокопчук В. С.* Подільські сторінки в біографії і творчості Тараса Шевченка. – С. 160–173.
10. *Демченко Т. П.* 100-річчя від дня народження Тараса Шевченка на сторінках чернігівської преси. – С. 174–189.
11. *Рахно О. Я.* Чернігівське губернське земство та вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка. – С. 190–200.
12. *Ясновська Л. В.* Давньоруські старожитності Чернігівщини у творчій спадщині Т. Г. Шевченка. – С. 201–210.
13. *Засць О. В.* Тарас Григорович Шевченко і Києво-Печерська лавра. – С. 211–220.
14. *Галярник Н. Р.* Популяризація галицьким студентством творчості Тараса Шевченка як боротьба за своє національне самовираження (за матеріалами Фонду професора В. Т. Полєка). – С. 221–232.
15. *Гранчак Т. Ю.* Тарас Шевченко у соціокультурних вимірах Майдану. – С. 233–246.
16. *Гончаренко Н. К.* Шевченко у школі: образ Тараса Шевченка у підручниках історії. – С. 247–256.

Т. Г. Шевченко в інформаційному просторі України

17. *Попик В. І.* Електронні ресурси, присвячені Тарасові Шевченку, як відображення сучасного стану розвитку вітчизняного віртуального інформаційного простору. – С. 257–271.
18. *Яценко О. М., Любовець Н. І.* Спадщина Тараса Шевченка у вітчизняних бібліографічних джерелах: на матеріалах посібника

- «Українські персональні бібліографічні показники (1856–2013)». – С. 272–283.
19. *Непомнящий А. А.* Кримська Шевченкіана: до історії регіональних енциклопедій. – С. 284–295.
 20. *Петриченко К. В.* Вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка українцями діаспори (за документами ЦДАЗУ). – С. 296–313.
 21. *Бойко Г. В., Камінська Н. В.* Життєпис Тараса Шевченка у документах Державного архіву Київської області. – С. 314–322.
 22. *Петрикова В. Т.* Історіографія регіональної біобібліографії вітчизняного шевченкознавства. – С. 323–335.
 23. *Марченко Н. П.* Новітня шевченкіана на сайтах провідних бібліотек України для дітей. – С. 336–361.
 24. *Муріна С. В.* Шевченкіана на польськомовних електронних ресурсах. – С. 362–369.

Бібліографія, рецензії, інформація

25. *Шовкопляс Т. І.* Географ, краєзнавець, освітянин України (пам'яті М. Ю. Костриці 1942–2014). – С. 370–374.
26. *Марченко Н. П.* «Сонячний зайчик» української літератури (на пошану В. З. Нестайка, 1930–2014). – С. 375–379.
27. *Новальська Т. В.* Рецензія на монографію: Попик В. І. Ресурси довідкової біографічної інформації : історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. – Володимир Попик ; відп. ред. Л. А. Дубровіна ; НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 520 с. – С. 380–386.
28. *Генералюк Л. С.* Рецензія на видання: Т. Г. Шевченко для дітей: видання творів в Україні (XIX–XXI ст.) : бібліограф. показч. / Нац. б-ка України для дітей ; уклад. О. М. Тімочка. – Київ, 2013. – 36 с. – С. 387–388.
29. *Попик В. І., Котлярова Т. В.* Десяті Біографічні Читання «Тарас Григорович Шевченко у розумі і серці українців» (Київ, 5 червня 2014 р.). – С. 389–397.
30. *Любовець Н. І., Котлярова Т. В.* Секція «Біобібліографічна складова національного електронного інформаційного простору» в рамках проведення Міжнародна наукової конференції «Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору» (Київ, 23 жовтня 2014 р.). – С. 398–405.

2015, вип. 12

Теоретичні і методичні проблеми біографічних досліджень

1. *Попик В. І.* Здобутки та перспективні завдання бібліотечної біографіки. – С. 9–41.

2. *Ляшко С. М.* Постійна комісія УАН–ВУАН для складання біографічного словника діячів України: персонологічний вимір. – С. 42–81.
3. *Петрикова В. Т.* Аксіологічний компонент біографічного читання в історії формування наукових комунікацій України. – С. 82–95.
4. *Нагайко Т. Ю.* Біографічні дослідження як складова вивчення українського громадівського руху другої половини XIX століття. – С. 96–117.

Біографічні та генеалогічні розвідки

5. *Ківшар Т. І.* Наукове товариство імені Т. Г. Шевченка в Канаді: біографічна діяльність. – С. 118–147.
6. *Мищук С. М., Мищук Г. А.* Волинь в біографії і творчості Павла Тутковського (кінець XIX – початок XX ст.). – С. 148–162.
7. *Наливайко Ю. В. О. Я.* Мацюк як дослідник історії паперу та філіграней. – С. 163–174.
8. *Глушан О. В. С. В.* Бородаєвський як організатор науки в еміграції: штрихи до інтелектуального профілю вченого. – С. 175–193.
9. *Томазов В. В., Халмурадова А. А. А. Г.* Халмурадов як представник української школи біохімії вітамінів. – С. 194–220.
10. *Осиння Н. В.* Учений-геолог О. В. Гуров: біографія, науково-бібліографічна діяльність. – С. 221–236.
11. *Шеремета Л. О.* Академік Надія Олександрівна Пучківська — відомий лікар-офтальмолог. – С. 237–250.
12. *Матросов Я. М.* Сподвижник української справи на Катеринославщині Іван Михайлович Труба (1878–1950). – С. 251–282.

Історія і культура крізь призму біографіки

13. *Березівська Л. Д.* Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського як інтегратор і поширювач педагогічного біографічного знання. – С. 283–295.
14. *Марченко Н. П.* Продуктування та адаптація до потреб користувача та пропагування біографічного знання бібліотеками України для дітей. – С. 296–311.
15. *Індиченко Г. В.* Співпраця українських та австрійських учених у створенні «Австрійського біографічного словника». – С. 312–325.
16. *Мокроусова О. Г.* Роль епістолярію архітекторів у дослідженні об'єктів культурної спадщини Києва. – С. 326–344.
17. *Кучеренко С. В.* Липознавство як полідисциплінарний напрям досліджень. – С. 345–358.

Ресурси біографічної інформації

18. *Любовець Н. І.* Мемуарний потенціал ресурсів бібліотечного краєзнавства. – С. 359–376.

19. *Вернік Ю. В.* Деякі аспекти організації віртуальної наукової лабораторії. – С. 377–391.
20. *Муріна С. В.* Енциклопедичні видання як джерело формування Українського національного біографічного архіву (на прикладі Радянської енциклопедії історії України та Енциклопедії історії України). – С. 392–405.
21. *Стамбол І. І.* Неопубліковані джерела до біографії Івана Липи. – С. 406–421.

До історії біографічних досліджень в Україні

22. *Гейда О. С.* Біобібліографічний словник видатних діячів Чернігівщини Дмитра Панасовича Бочкова: історія створення та перспективи сучасного використання. – С. 422–438.

Бібліографія, рецензії, інформація

23. *Ківшар Т. І.* Спомин як біографічне джерело. – С. 439–443.
24. *Бугаєва О. В.* Життєпис родини Дурдуківських як одна з трансформацій жанру «Коллективної біографії». – С. 444–448.
25. *Іваницька С. Г.* Повернення інтелектуальної спадщини П. Я. Стебницького до колективної свідомості та історичної пам'яті української спільноти. – С. 449–453.
26. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Небачені світи дитячого письменника. – С. 454–458.
27. *Любовець Н. І., Котлярова Т. В.* Одинадцять Біографічні читання «Новітня вітчизняна біографіка: теорія, методика, практика». – С. 459–470.
28. *Котлярова Т. В.* Секція «Бібліотеки як інтегратори і поширювачі біографічного знання» у межах Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація». – С. 471–479.

2016, вип. 13

Теоретичні і методичні проблеми біографічних досліджень

1. *Буряк Л. І.* Жіноча біографіка як напрям наукових досліджень: традиції й сучасні репрезентації. – С. 10–27.
2. *Любовець Н. І.* Новітня історіографія вітчизняної мемуаристики: до проблеми термінології та класифікації. – С. 28–50.
3. *Grysińska-Jarmuła K.* Tendencje rozwojowe polskiej biografistyki od końca XIX do początków XXI wieku. – С. 51–74.

До 95-річчя з дня народження І. Г. Шовкопляс

4. *Шовкопляс Т. І.* Іван Шовкопляс: сторінки життя. – С. 75–80.
5. *Корпусова В. М.* Іван Гаврилович Шовкопляс — людина покликання. – С. 81–92.
6. *Ковальова І. Ф. І. Г. Шовкопляс: спомини крізь час.* – С. 93–94.
7. *Рутківський В. Г.* Моя ашельська стоянка. – С. 95–98.

8. *Самойленко Л. Г. І. Г.* Шовкопляс в Київському університеті. – С. 99–110.
9. *Ляшко С. М.* Бібліографія археології України в науковій творчості Івана Григоровича Шовкопляса. – С. 111–124.

Біографічні та генеалогічні розвідки

10. *Вовк О. І.* Психологічні сюжети у структурі вітчизняних історико-біографічних наративів (на прикладі життєпису Василя Каразіна). – С. 125–142.
11. *Томазов В. В.* Купецький рід Скараманга: штрихи до просопографічного портрета. – С. 143–157.
12. *Тверитникова О. Є.* Вчений у галузі електротехніки — член-кореспондент АН УРСР О. М. Мілях (до 110-річчя з дня народження). – С. 158–172.
13. *Патик В. В.* Наукова та педагогічна діяльність Андрія Митрофановича Лободи (до 145-річчя від дня народження академіка). – С. 173–188.

Історія і культура крізь призму біографіки

14. *Нагайко Т. Ю.* Біографічні відомості про діячів українського громадівського руху: методологічна та джерельна візії. – С. 189–203.
15. *Демченко Т. П., Іваницька С. Г.* Проблемно-тематичний діапазон біографічних нарисів Євгена Онацького (на прикладі збірки «Портрети в профіль»). – С. 204–220.
16. *Techmańska В.* Rola lokalnych bohaterów w edukacji historycznej. – С. 221–236.
17. *Черняк І. В.* Наукові праці О. С. Сокальського щодо удосконалення організації бібліотечних фондів і каталогів (друга половина 50-х – початок 70-х рр. ХХ ст.). – С. 237–249.

Ресурси біографічної інформації

18. *Яценко О. М.* Представлення біобібліографічного матеріалу на персональних сторінках «Українського національного біографічного архіву»: принципи будови розділів, особливості організації, джерела наповнення. – С. 250–268.
19. *Муріна С. В.* Особливості використання джерельної бази біографічної інформації в процесі наповнення УНБА. – С. 269–276.
20. *Мироненко Д. О.* Розділ «Видатні особистості» на веб-сайті Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки імені В. Г. Заболотного як джерело біографічних знань про архітекторів, інженерів-будівельників, митців. – С. 277–285.

Бібліографія, рецензії, інформація

21. *Котлярова Т. В.* Вітчизняна біографіка, біографістика та біобібліографія в роки незалежності України. Дванадцять Біографічних читання. – С. 286–298.

22. *Степко В. В., Стешенко Г. О.* Наукова бібліотека як центр біографічних досліджень видатних діячів КНУКІМ. – С. 299–305.
23. *Буряк Л. І.* Послання великого інтелектуала (рец.: Єжи Гедройць. «Автобіографія у чотири руки» / Упорядкування та післямова Кшиштофа Пом'яна. Пер. з польської Лесі Лисенко. – Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2015. – 408 с., 56 с. іл. – (Сер. «Бібліотека спротиву. Бібліотека нації»)). – С. 306–309.
24. *Марченко Н. П.* Переборюючи спільні історичні травми (рец.: Мареш Тереза. Соседи Польши в школьных учебниках по истории: Проба диагноза образца восточного соседа. – Saarbrücken : Palmarium Academic Publishing, 2012. – 256 с.) – С. 310–315.

2016, вип. 14

Теоретичні і методичні проблеми біографічних досліджень

1. *Попик В. І.* Знакові постаті національної історії та культури. – С. 8–28.
2. *Бездрабко В. В.* Сучасний стан і перспективи розвитку вітчизняної біографістики. – С. 29–49.
3. *Воропаєва Т. С.* Роль особистості в українській історії крізь призму біографістики. – С. 50–70.

Біографічні та генеалогічні розвідки

4. *Ківшар Т. І.* Українсько-канадські взаємини в галузі культури: мистецько-літературна та громадська діяльність Ліди Палій. – С. 71–105.
5. *Томозова Н. М.* Актриса Польського театру Ганна Мудра: біографічна розвідка. – С. 106–115.
6. *Майборода П. А. Г.* Готалов-Готліб на вершині адміністративної кар'єри: життя та діяльність одеського вченого в 1944–1952 рр. – С. 116–141.

Історія і культура крізь призму біографіки

7. *Коник О. О.* Підпільна бібліотека у спогадах херсонських борців із царизмом (кінець XIX – початок XX ст.). – С. 142–156.
8. *Левченко В. В.* Інтелектуальна біографія — ключова модель дослідження історії генерацій вчених-істориків Одеси. – С. 157–176.
9. *Музичко О. Є.* Південна Україна у долі грецьких істориків у другій половині XIX – на початку XX ст. – С. 177–189.
10. *Мироненко Д. О.* Діяльність перших дійсних членів Академії архітектури УРСР в контексті розвитку архітектури першої половини XX ст. – С. 190–206.

11. *Нагайко К. М.* Персональний склад Київської Української Громади 60–90-х рр. XIX ст. – С. 207–232.

Ресурси біографічної інформації

12. *Яценко О. М.* Вітчизняна наукова періодика як джерело формування «Українського біографічного архіву». – С. 233–249.
13. *Вернік Ю. В.* Інтернет як джерело біографічної інформації про сучасників. – С. 250–262.
14. *Мищук С. М., Мищук Г. А.* Інформаційні ресурси регіональної біографіки обласних універсальних наукових бібліотек України. – С. 263–276.
15. *Демуз І. О.* Епістолярна спадщина П. Я. Стебницького як джерело з історії громадського життя України кінця XIX – початку XX ст. – С. 277–293.
16. *Стамбол І. І.* Біографічні нариси у друкованому доробку І. Л. Липи. – С. 294–309.
17. *Вакульчук О. А.* Анотований бібліографічний показчик «Симон Петлюра на сторінках українських газет 1917–1920 років: матеріали до біобібліографії» у системі бібліографічних ресурсів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – С. 310–324.
18. *Філіппова Н. П.* Значення персональних бібліографічних показчиків діячів медичної галузі у висвітленні досягнень вітчизняної медицини. – С. 325–344.

Бібліографія, рецензії, інформація

19. *Котлярова Т. В.* Біографіка, біобібліографія та біографістика в науково-комунікаційному просторі незалежної України. Секція Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору» (Київ, 4–6 жовтня 2016 р.). – С. 345–354.
20. *Демченко Т. П., Іваницька С. Г.* Постаць Михайла Коцюбинського крізь призму його бібліотеки (рец.: Меморіальна бібліотека М. Коцюбинського. Короткий опис / (Чернігівський літ.-мемор. музей-заповідник М. М. Коцюбинського ; упоряд. Н. М. Коцюбинська та ін.). – Чернігів : Десна Поліграф, 2015. – 335 с.). – С. 355–358.
21. *Буряк Л. І.* «Джерела української біографістики» — серійне видання Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – С. 359–363.
22. *Яценко О. М.* Вагомий внесок до української біобібліографії. Про серію біобібліографічних нарисів «Дитячі письменники України» Національної бібліотеки України для дітей. – С. 364–369.

2017, вип. 15**Людина у просторі Української революції (1917–1921 рр.): теоретичні та методичні проблеми ідентифікації**

1. *Буряк Л. І.* Інсталяція як біографічний конструкт: Гнат Павлович Житецький. – С. 13–42.
2. *Гирич І. Б.* Творчість націолога Ольгерда Бочковського і справа видання його спадщини. – С. 43–57.
3. *Генералюк Л. С.* Витоки трагедій 1917–1922 років: погляд Максимиліана Волошина. – С. 58–73.
4. *Петрикова В. Т.* Методологія історії української бібліографії М. І. Ясинського. – С. 74–88.

Доба Української революції (1917–1921 рр.) у дискурсі біографістики

5. *Міщук С. М., Мацелюх К. С.* Студії Петра Абрамовича (1881–1944) з історії Української революції 1917–1921 рр. на Волині. – С. 89–104.
6. *Стамбол І. І.* Вплив Української революції 1917–1921 рр. на долі її натхненників (на прикладі учасників «Братерства Тарасівців»). – С. 105–121.
7. *Левченко В. В.* Українська революція 1917–1921 років — історичний рубіж у долях вчених-істориків Одеси. – С. 122–141.
8. *Музичко О. Є.* Актуалізація біографій героїв української минувщини за доби Української революції 1917–1921 рр. на півдні України. – С. 142–155.
9. *Іваницька С. Г.* Публіцистика Сергія Єфремова на шпальтах «Книгаря» (1917–1920 рр.): історико-біографічні аспекти. – С. 156–180.
10. *Марченко А. М.* Микола Садовський та його театр у період революційних подій 1917–1919 років у Києві. – С. 181–197.

Біографічні розвідки про діячів Української революції (1917–1921 рр.)

11. *Коник О. О.* Депутат Конгресу трудового народу Микола Жерлцін та слідство в його справі. 1921–1922 рр. – С. 198–211.
12. *Демуз І. О.* Участь Петра Стебницького в подіях Української революції 1917–1921 рр. – С. 212–231.
13. *Кудлай О. Б.* Сторінки біографії військового міністра доби Української Центральної Ради Олександра Жуковського. – С. 232–244.
14. *Дзира О. І.* Післяреволюційна політична імміграція українців до Канади: історико-біографічний вимір. – С. 245–259.

Ресурси біографічної інформації про Українську революцію (1917–1921 рр.)

15. *Любовець Н. І.* Мемуарії Української революції (1917–1921 рр.): автори та жанри. – С. 260–286.

16. *Вернік Ю. В.* Наукові осередки України початку ХХ ст. як передумова віртуальних наукових спільнот. – С. 287–304.
17. *Демченко Т. П., Каганова І. Я.* Уродженці Чернігівщини — діячі Української революції доби Центральної Ради у сучасній біографістиці. – С. 305–325.
18. *Левичев І. В.* Меморіальна бібліотека Максиміліана Волошина — національна гордість України. – С. 326–341.

Бібліографія, рецензії, інформація

19. *Буряк Л. І.* Казус біографії як поштовх до нових досліджень (роздуми з приводу творчої зустрічі з Петром Кралюком в Інституті біографічних досліджень). – С. 342–349.
20. *Смілянець С. І.* Інформаційні ресурси Національної історичної бібліотеки України — джерельна база біографічних досліджень про діячів Української революції 1917–1921 років. – С. 350–356.
21. *Котлярова Т. В.* Українська революція (1917–1921 роки): історико-біографічний вимір. Тринадцяті Біографічні читання. – С. 357–368.

2017, вип. 16

Постать у дискурсі біографіки

1. *Буряк Л. І.* Один рік із життя жінки: штрихи до реконструкції нічної біографії (з листів Варвари Семенівни Житецької до сина). – С. 15–44.
2. *Ківшар Т. І.* Михайло Марунчак як історик канадського українського книговидання початкового етапу піонерської доби (90-ті рр. ХІХ ст. – 20-ті рр. ХХ ст.). – С. 45–71.
3. *Яковлева І. В.* Родина Грінченків і «жіноче питання» у загальному соціокультурному контексті початку ХХ ст. – С. 72–86.
4. *Ігнатуша Г. О.* Особа «другого плану» як проблема дослідження постаті Олександра Воронина (1926–2013). – С. 87–103.
5. *Томазова Н. М.* Доля директорів Польського театру Івана Липинського та Олександра Гордієнка-Летугіна. – С. 104–116.

Сучасні виклики біографістики

6. *Ляшко С. М.* Від російського «Історико-культурного стандарту» до «Истории Всесоюзной Коммунистической партии (большеви́ков). Краткий курс». – С. 117–139.

Біографічні та генеалогічні розвідки

7. *Томазов В. В.* Бердянські купці Каралі (Караллі, Кораллі): історія грецького роду. – С. 140–150.
8. *Патик В. В.* Постать Ю. Ю. Кондуфора в контексті розвитку історичної науки в ХХ ст. в Україні (за матеріалами особового архівного фонду). – С. 151–161.

9. *Юхимець Г. М., Цинковська І. І.* Гетьмани України на гравірованих портретах початку ХІХ ст. (іконографічний аспект дослідження). – С. 162–176.
10. *Лук'янець К. Ю. В.* Винниченко — політичний діяч доби Української революції (за матеріалами колекції листівок відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ). – С. 177–192.

З історії біографістики

11. *Петрикова В. Т.* Біографічна традиція у науковій спадщині М. І. Ясинського: сторінки історії української біографістики. – С. 193–206.
12. *Осіння Н. В.* Постаті вчених-геологів і гірників України ХІХ – початку ХХ століття: історіографія питання. – С. 207–224.

З практики біографістики

13. *Яценко О. М.* Місце і роль біобібліографічної діяльності в стратегії розвитку сучасних бібліотек. – С. 225–237.

Ресурси біографічної інформації

14. *Мищук С. М., Мищук Г. А.* Біографічні інформаційні ресурси університетських бібліотек України. – С. 238–251.
15. *Вернік Ю. В.* Укладання Українського біографічного словника: науково-комунікативний аспект. – С. 252–264.
16. *Філіппова Н. П.* Місце персональних бібліографічних покажчиків діячів медичної галузі в репертуарі української біобібліографії. – С. 265–285.
17. *Швець І. М.* Газетна періодика як джерело дослідження діяльності Андрія Шептицького. – С. 286–297.

Бібліографія, рецензії, інформація

18. *Березівська Л. Д.* Фаховий погляд на біографічну справу в Україні [рецензія на видання: Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання : колективна монографія / [В. І. Попик (кер. проекту), Н. І. Любовець, О. М. Яценко, С. М. Ляшко та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – 272 с.]. – С. 298–304.
19. *Шалак О. І.* Майстерний портрет Шевченкової епохи [рецензія на видання: Наумова Н. Особистості на портретах Тараса Шевченка. – Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2016. – 184 с.]. – С. 305–307.
20. *Марченко Н. П.* «Документальний пам'ятник когорті словесників...» [рецензія на видання: Некрополь філологів — викладачів Київського Свято-Володимирського та Шевченкового університету : біографічний довідник / за ред. Г. Ф. Семенюка. – Київ : Логос, 2018. – 291 с.]. – С. 308–313.

21. *Діденко Т. О.* Професор милістю Бога (до 85-річчя від дня народження члена-кореспондента НАН України М. Й. Ядренка). – С. 314–316.
22. *Квітка О. О., Кобельський С. В.* Олександр Львович Квітка (до 95-річчя від дня народження). – С. 317–322.
23. *Івановська О. П.* На згадку відомого вченого-етнографа, фольклориста Олексія Леонтійовича Доли (отця Нестора). – С. 323–325.
24. *Котлярова Т. В.* Біографіка у вітчизняному науково-інформаційному просторі. Секція Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек» (Київ, 5 жовтня 2017 р.). – С. 326–335.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Абакумов О. В. (вип. 2, 1999, с. 54–55)
Абліцов В. Г. (вип. 11, 2014, с. 102–117)
Абросимова С. В. (вип. 2, 1999, с. 73–75)
Акилина М. І. (вип. 5, 2009, с. 244–252)
Андрухов П. З. (вип. 1, 1996, с. 134–135)
Баб'як П. Г. (вип. 1, 1996, с. 65–66)
Бачинський М. С. (вип. 2, 1999, с. 128–132)
Бездрабко В. В. (вип. 14, 2016, с. 29–49)
Береза І. Ю. (вип. 3, 2005, с. 62–63, 64–65)
Березівська Л. Д. (вип. 12, 2015, с. 283–295; вип. 16, 2017, с. 298–304)
Белов О. Ф. (вип. 2, 1999, с. 102–103)
Білорус М. А. (вип. 3, 2005, с. 50–51, 185–193)
Білостоцький М. О. (вип. 3, 2005, с. 193–202)
Бойко Г. В. (вип. 11, 2014, с. 314–322)
Бойко Ю. О. (вип. 10, 2013, с. 326–339)
Бондар Н. П. (вип. 4, 2008, с. 82–97)
Брайчевська О. А. (вип. 1, 1996, с. 29–44, с. 96–99; вип. 2, 1999, с. 89–90, 115–118)
Брайчевський М. (вип. 4, 2008, с. 378–382)
Брайчевський С. М. (вип. 1, 1996, с. 126–130; вип. 2, 1999, с. 89–90)
Бугаєва О. В. (вип. 1, 1996, с. 107–108; вип. 2, 1999, с. 115–118, 121–125, 320–321; вип. 3, 2005, с. 7–14, 72–75, 276–286, 318–322; вип. 4, 2008, с. 204–216, 481–484, 502–513; вип. 5, 2009, с. 240–242; вип. 9, 2012, с. 239–274; вип. 11, 2014, с. 37–53; вип. 12, 2015, с. 444–448)
Бурбела В. А. (вип. 4, 2008, с. 469–473)
Буряк Л. І. (вип. 11, 2014, с. 118–133; вип. 13, 2016, с. 10–27; вип. 13, 2016, с. 306–309; вип. 14, 2016, с. 359–363; вип. 15, 2017, с. 13–42, с. 342–349; вип. 16, 2017, с. 15–44)

- Вакульчук О. А. (вип. 14, 2016, с. 310–324)
Валявко І. В. (вип. 8, 2011, с. 264–279; вип. 10, 2013, с. 358–369)
Варварцев М. М. (вип. 1, 1996, с. 155–167)
Верба І. В. (вип. 2, 1999, с. 112–115)
Вернік Ю. В. (вип. 6, 2010, с. 289–300; вип. 10, 2013, с. 48–60; вип. 12, 2015, с. 377–391; вип. 14, 2016, с. 250–262; вип. 15, 2017, с. 287–304; вип. 16, 2017, с. 252–264)
Винокур І. С. (вип. 4, 2008, с. 416–417, вип. 7, 2010, с. 8–12, 13–45, 392–399; вип. 8, 2011, с. 7–26, 304–315; 316–327; вип. 9, 2012, с. 7–24, 403–412, 413–425, 427–438; вип. 10, 2013, с. 8–24, 499–504, 505–515; вип. 11, 2014, с. 257–271, 389–397; вип. 12, 2015, с. 9–41; вип. 14, 2016, с. 8–28)
Візер С. О. (вип. 8, 2011, с. 301–303)
Вовк О. І. (вип. 13, 2016, с. 125–142)
Водотика С. Г. (вип. 3, 2005, с. 323–335)
Воропаєва Т. С. (вип. 14, 2016, с. 50–70)
Воскобойнікова-Гузєва О. В. (вип. 9, 2012, с. 197–214; вип. 12, 2015, с. 454–458)
Гаврилук Н. О. (вип. 8, 2011, с. 295–300)
Гайдабура В. М. (вип. 2, 1999, с. 132–138)
Гайдучок М. М. (вип. 2, 1999, с. 57–59)
Галярник Н. Р. (вип. 8, 2011, с. 280–294; вип. 11, 2014, с. 221–232)
Галь Б. О. (вип. 3, 2005, с. 79–81)
Галькевич Т. А. (вип. 2, 1999, с. 138–147; вип. 3, 2005, с. 136–141; вип. 7, 2010, с. 306–333)
Гейда О. С. (вип. 12, 2015, с. 422–438)
Генералюк Л. С. (вип. 8, 2011, с. 237–247; вип. 11, 2014, с. 387–388; вип. 15, 2017, с. 58–73)
Герус А. Л. (вип. 4, 2008, с. 478–480)
Гирич І. Б. (вип. 15, 2017, с. 43–57)
Глушан О. В. (вип. 12, 2015, с. 175–193)
Гнатенко Л. А. (вип. 8, 2011, с. 175–190)
Голубович І. В. (вип. 9, 2012, с. 394–399)
Гончаренко М. Е. (вип. 2, 1999, с. 64–67; вип. 7, 2010, с. 295–305)
Гончаренко М. І. (вип. 2, 1999, с. 127, 221–227, 227–240, 316–317, 325–328; вип. 7, 2010, с. 358–366)
Гончаренко Н. К. (вип. 11, 2014, с. 247–256)
Горбатюк М. В. (вип. 8, 2011, с. 191–207; вип. 6, 2010, с. 193–216)
Горбик В. О. (вип. 1, 1996, с. 87–90, 207–208; вип. 2, 1999, с. 75–80, 321–325)
Готра О. Б. (вип. 3, 2005, с. 60–62)
Гранчак Т. Ю. (вип. 11, 2014, с. 233–246)

- Гуменюк Т. І. (вип. 9, 2012, с. 328–337)
Даниленко В. М. (вип. 1, 1996, с. 104–106; вип. 3, 2005, с. 53–54; вип. 5, 2009, с. 231–233, 236–237)
Делюга В. (вип. 2, 1999, с. 212–221)
Демуз І. О. (вип. 14, 2016, с. 277–293; вип. 15, 2017, с. 212–231)
Демченко Т. П. (вип. 11, 2014, с. 174–189; вип. 13, 2016, с. 204–220; вип. 14, 2016, с. 355–358; вип. 15, 2017, с. 305–325)
Дениско Г. (вип. 4, 2008, с. 444–447)
Держалюк М. С. (вип. 1, 1996, с. 167–174)
Дзира О. І. (вип. 15, 2017, с. 245–259)
Діденко Т. О. (вип. 16, 2017, с. 314–316)
Добко Т. В. (вип. 2, 1999, с. 266–273)
Довгополова О. А. (вип. 9, 2012, с. 400–402)
Долинна Л. Б. (вип. 2, 1999, с. 147–149; вип. 3, 2005, с. 51–53, 81)
Домбровська Л. В. (вип. 10, 2013, с. 198–211)
Донець О. М. (вип. 2, 1999, с. 138–147)
Доркену А. М. (вип. 7, 2010, с. 387–391; вип. 9, 2012, с. 364–378)
Древницький Ю. Р. (вип. 4, 2008, с. 192–203; вип. 9, 2012, с. 294–311)
Дручек О. В. (вип. 3, 2005, с. 202–207)
Дяченко Н. В. (вип. 3, 2005, с. 301–308)
Ємець Т. М. (вип. 6, 2010, с. 243–251)
Ємчук О. І. (вип. 10, 2013, с. 88–104)
Єрмашов Т. В. (вип. 10, 2013, с. 282–308)
Єфіменко В. П. (вип. 9, 2012, с. 159–168)
Журба О. І. (вип. 2, 1999, с. 39–49)
Задерейчук А. А. (вип. 10, 2013, с. 78–87)
Заєць О. В. (вип. 10, 2013, с. 465–478; вип. 11, 2014, с. 211–220)
Заліток Л. М. (вип. 6, 2010, с. 252–261)
Залозна С. П. (вип. 1, 1996, с. 71–73)
Заморіна Т. М. (вип. 4, 2008, с. 495–501)
Зінченко Ю. І. (вип. 3, 2005, с. 48–50)
Зуляк І. С. (вип. 9, 2012, с. 187–196)
Іваницька С. Г. (вип. 7, 2010, с. 279–294; вип. 9, 2012, с. 275–293; вип. 10, 2013, с. 282–308; вип. 11, 2014, с. 9–36, 54–71; вип. 12, 2015, с. 449–453; вип. 13, 2016, с. 204–220; вип. 14, 2016, с. 355–358; вип. 15, 2017, с. 156–180)
Івановська О. П. (вип. 16, 2017, с. 323–325)
Іващук Л. А. (вип. 7, 2010, с. 180–191)
Івченко І. С. (вип. 3, 2005, с. 215–222)
Ігнатуша Г. О. (вип. 16, 2017, с. 87–103)
Індиченко Г. В. (вип. 12, 2015, с. 312–325)
Ісасвич Я. Д. (вип. 1, 1996, с. 7–9, 109–115)

- Каганова І. Я. (вип. 15, 2017, с. 305–325)
Калинович Л. Р. (вип. 4, 2008, с. 418–421)
Каліберда Ю. Ю. (вип. 2, 1999, с. 163–170)
Калібовець С. М. (вип. 4, 2008, с. 489–490)
Камінська Н. В. (вип. 11, 2014, с. 314–322)
Каросєва (Соломонова) Т. Р. (вип. 10, 2013, с. 452–464)
Каюк Д. Г. (вип. 2, 1999, с. 103–106)
Квітка О. О. (вип. 16, 2017, с. 317–322)
Кислов В. В. (вип. 1, 1996, с. 99–101, 130–133)
Ківшар Т. І. (вип. 4, 2008, с. 137–153; вип. 5, 2009, с. 102–129; вип. 6, 2010, с. 103–124, 217–229; вип. 7, 2010, с. 192–249; вип. 8, 2011, с. 98–148, 301–303; вип. 9, 2012, с. 25–64, 427–438; вип. 10, 2013, с. 241–281; вип. 11, 2014, с. 134–159; вип. 12, 2015, с. 118–147, 439–443; вип. 14, 2016, с. 71–105; вип. 16, 2017, с. 45–71)
Кірієнко О. В. (вип. 6, 2010, с. 274–288)
Кобельський С. В. (вип. 16, 2017, с. 317–322)
Кобута Л. П. (вип. 8, 2011, с. 208–221)
Ковальова І. Ф. (вип. 13, 2016, с. 93–94)
Ковальчук В. М. (вип. 3, 2005, с. 106–111)
Колесник В. (вип. 4, 2008, с. 106–126)
Колобов О. О. (вип. 2, 1999, с. 201–212)
Колтачихіна О. Ю. (вип. 10, 2013, с. 309–325)
Коник О. О. (вип. 14, 2016, с. 142–156; вип. 15, 2017, с. 198–211)
Константинов В. О. (вип. 3, 2005, с. 47–48)
Константинова В. М. (вип. 9, 2012, с. 379–384)
Корибут С. (Дашкевич Я.) (вип. 1, 1996, с. 201–203)
Корнієнко К. С. (вип. 4, 2008, с. 392–396)
Корогодський Р. М. (вип. 4, 2008, с. 432–435)
Короленко Б. А. (вип. 7, 2010, с. 159–167)
Корпусова В. М. (вип. 4, 2008, с. 306–309, 310–339, 340–365, 475–477, 480–481, 484–486; вип. 5, 2009, с. 176–185; вип. 13, 2016, с. 81–92)
Костриця М. Ю. (вип. 3, 2005, с. 124–136)
Котенко Т. І. (вип. 8, 2011, с. 175–190)
Котлярова Т. В. (вип. 10, 2013, с. 431–442; вип. 11, 2014, с. 389–397, 398–405; вип. 12, 2015, с. 459–470, 471–479; вип. 13, 2016, с. 286–298; вип. 14, 2016, с. 345–354; вип. 15, 2017, с. 357–368; вип. 16, 2017, с. 326–335)
Кравченко Н. М. (вип. 4, 2008, с. 400–415)
Кривошея В. В. (вип. 2, 1999, с. 149–152)
Кудлай О. Б. (вип. 15, 2017, с. 232–244)
Кузьменко Л. І. (вип. 6, 2010, с. 125–135)
Купріянович Г. (вип. 1, 1996, с. 204–206)

- Курас Д. І. (вип. 1, 1996, с. 83–87)
Куриленко Т. В. (вип. 1, 1996, с. 102–104; вип. 2, 1999, с. 303–316, 319–320; вип. 5, 2009, с. 130–152)
Кущенко Л. В. (вип. 2, 1999, с. 98–102, 273–276)
Кучеренко С. В. (вип. 8, 2011, с. 248–263; вип. 11, 2014, с. 86–101, вип. 12, 2015, с. 345–358)
Левичев І. В. (вип. 15, 2017, с. 326–341)
Левченко В. В. (вип. 14, 2016, с. 157–176; вип. 15, 2017, с. 122–141)
Литвинко А. С. (вип. 10, 2013, с. 117–129)
Литвинова Т. Ф. (вип. 2, 1999, с. 34–39)
Лобко Н. В. (вип. 6, 2010, с. 262–273)
Лобода Т. М. (вип. 3, 2005, с. 170–175)
Лук'янець К. Ю. (вип. 16, 2017, с. 177–192)
Лук'янчук О. С. (вип. 3, 2005, с. 67–68)
Любовець Н. І. (Мельник Н. І.) (вип. 4, 2008, с. 267–282, 473–475, 477–478, 514–520, 521–530, 531–536; вип. 5, 2009, с. 153–175, 242–243, 253–257, 258–265, 266–271, 272–282; вип. 6, 2010, с. 55–80, 306–310, 311–316, 317–321; вип. 7, 2010, с. 66–104, 392–399; вип. 8, 2011, с. 51–97, 304–315, 316–327; вип. 9, 2012, с. 65–89, 403–412, 413–425.; вип. 10, 2013, с. 417–430, 499–504, 505–515; вип. 11, 2014, с. 272–283, 398–405; вип. 12, 2015, с. 359–376, 459–470; вип. 13, 2016, с. 28–50; вип. 15, 2017, с. 260–286)
Любченко В. Б. (вип. 2, 1999, с. 153–162)
Лякіна Р. М. (вип. 2, 1999, с. 97–98)
Ляхоцький В. П. (вип. 2, 1999, с. 106–112; вип. 3, 2005, с. 141–170)
Ляшко С. М. (вип. 1, 1996, с. 29–44, 93–95; вип. 2, 1999, с. 82–83, 163–170, 262–266.; вип. 3, 2005, с. 27–35, 54–56, 56–57, 59–60, 65–67, 232–238; вип. 4, 2008, с. 41–49, 466–469; вип. 5, 2009, с. 50–64, 231–233, 234–236, 236–237, 237–238; вип. 6, 2010, с. 136–179; вип. 7, 2010, с. 46–65; вип. 8, 2011, с. 27–50; вип. 9, 2012, с. 110–158, 390–393; вип. 10, 2013, с. 25–47; вип. 11, 2014, с. 9–36; вип. 12, 2015, с. 42–81; вип. 13, 2016, с. 111–124; вип. 16, 2017, с. 117–139)
Майборода П. А. (вип. 14, 2016, с. 116–141)
Максимов Є. (вип. 4, 2008, с. 375–377)
Малій О. В. (вип. 3, 2005, с. 75–79)
Марусик Т. В. (вип. 3, 2005, с. 208–215)
Марценюк Р. О. (вип. 8, 2011, с. 222–236)
Марченко А. М. (вип. 15, 2017, с. 181–197)
Марченко Н. П. (вип. 6, 2010, с. 81–102, 301–305.; вип. 7, 2010, с. 105–144, 378–386; вип. 8, 2011, с. 149–174; вип. 9, 2012, с. 90–109; вип. 10, 2013, с. 381–401; вип. 11, 2014, с. 336–361, 375–379; вип. 12, 2015, с. 296–311; вип. 13, 2016, с. 310–315; вип. 16, 2017, с. 308–313)

- Марченко Я. Ю. (вип. 10, 2013, с. 381–401)
Матвєєва Л. В. (вип. 1, 1996, с. 75–77)
Матросов Я. М. (вип. 10, 2013, с. 212–240; вип. 12, 2015, с. 251–282)
Матяш І. Б. (вип. 2, 1999, с. 86–89)
Махно Є. В. (вип. 4, 2008, с. 366–371)
Мацелюх К. С. (вип. 15, 2017, с. 89–104)
Медовкіна Л. Ю. (вип. 10, 2013, с. 370–380)
Мельник Н. І. (див. Любовець Н. І.) (вип. 2, 1999, с. 90–95, 317–319; вип. 3, 2005, с. 68–71, 347–351, 352–358)
Менжулін В. І. (вип. 5, 2009, с. 92–101; вип. 6, 2010, с. 40–53)
Мироненко Д. О. (вип. 13, 2016, с. 277–285; вип. 14, 2016, с. 190–206)
Миронець Н. І. (вип. 10, 2013, с. 130–144)
Миронець Н. Р. (вип. 3, 2005, с. 112–124)
Михайлов Д. О. (вип. 7, 2010, с. 145–158)
Михайлова Р. Д. (вип. 7, 2010, с. 145–158)
Михайльчук Л. А. (вип. 2, 1999, с. 170–172)
Михальський І. С. (вип. 3, 2005, с. 267–276)
Міщук Г. А. (вип. 12, 2015, с. 148–162; вип. 14, 2016, с. 263–276; вип. 16, 2017, с. 238–251)
Міщук С. М. (вип. 12, 2015, с. 148–162; вип. 14, 2016, с. 263–276; вип. 15, 2017, с. 89–104; вип. 16, 2017, с. 238–251)
Мокроусова О. Г. (вип. 12, 2015, с. 326–344)
Мосієнко С. В. (вип. 3, 2005, с. 57–59)
Москалець О. В. (вип. 4, 2008, с. 252–259; вип. 5, 2009, с. 84–91; вип. 9, 2012, с. 169–186, 385–389; вип. 10, 2013, с. 494–496, 497–498)
Музичко О. Є. (вип. 14, 2016, с. 177–189; вип. 15, 2017, с. 142–155)
Муріна С. В. (вип. 9, 2012, с. 231–238; вип. 10, 2013, с. 443–451; вип. 11, 2014, с. 362–369; вип. 12, 2015, с. 392–405; вип. 13, 2016, с. 269–276)
Нагайко К. М. (вип. 14, 2016, с. 207–232)
Нагайко Т. Ю. (вип. 12, 2015, с. 96–117; вип. 13, 2016, с. 189–203)
Наливайко Ю. В. (вип. 12, 2015, с. 163–174)
Нахлік Є. К. (вип. 1, 1996, с. 61–63)
Немкович О. М. (вип. 1, 1996, с. 210–214)
Непокупний А. П. (вип. 4, 2008, с. 428–431)
Непомнящий А. А. (вип. 11, 2014, с. 284–295)
Непріна В. І. (вип. 4, 2008, с. 397–399)
Новальська Т. В. (вип. 6, 2010, с. 217–229; вип. 11, 2014, с. 380–386)
Онопрієнко В. І. (вип. 2, 1999, с. 49–53, 125–127)
Осіння Н. В. (вип. 12, 2015, с. 221–236; вип. 16, 2017, с. 207–224)
Папанова В. А. (вип. 3, 2005, с. 260–267)
Пасько І. В. (вип. 4, 2008, с. 230–237)

- Патик В. В. (вип. 13, 2016, с. 173–188; вип. 16, 2017, с. 151–161)
Перхавко В. Б. (вип. 2, 1999, с. 172–174)
Петрикова В. Т. (вип. 11, 2014, с. 323–335; вип. 12, 2015, с. 82–95;
вип. 15, 2017, с. 74–88; вип. 16, 2017, с. 193–206)
Петриченко К. В. (вип. 11, 2014, с. 296–313)
Пилинський Я. М. (вип. 1, 1996, с. 95–96)
Пилипенко О. Є. (вип. 4, 2008, с. 181–191; вип. 9, 2012, с. 159–168)
Піскова Е. М. (вип. 1, 1996, с. 207–208; вип. 2, 1999, с. 75–80)
Погребенник Ф. П. (вип. 1, 1996, с. 209–210)
Полск В. Т. (вип. 1, 1996, с. 136–141)
Полтавець С. В. (вип. 7, 2010, с. 250–262)
Пономаренко Л. О. (вип. 9, 2012, с. 352–363)
Попандопуло З. Х. (вип. 2, 1999, с. 82–83)
Попик В. І. (вип. 1, 1996, с. 18–29, 68–71; вип. 2, 1999, с. 18–34, 80–
82; вип. 3, 2005, с. 15–27, 352–358; вип. 4, 2008, с. 8–40, 514–520, 531–
536; вип. 5, 2009, с. 7–49, 253–257, 258–265, 266–271, 272–282; вип.
6, 2010, с. 7–39, 306–310, 311–316, 317–321)
Прокопчук В. С. (вип. 7, 2010, с. 168–179; вип. 9, 2012, с. 312–327;
вип. 11, 2014, с. 160–173)
Путова Г. В. (вип. 4, 2008, с. 98–105; вип. 5, 2009, с. 77–83; вип. 6,
2010, с. 230–242)
Рабчун О. С. (вип. 7, 2010, с. 367–377)
Ратникова Е. І. (вип. 5, 2009, с. 244–252)
Рахно О. Я. (вип. 11, 2014, с. 190–200)
Рева Л. Г. (вип. 2, 1999, с. 70–73; вип. 3, 2005, с. 64, 222–232; вип. 7,
2010, с. 334–345; вип. 9, 2012, с. 338–351)
Репан О. А. (вип. 2, 1999, с. 174–183)
Рижева Н. О. (вип. 4, 2008, с. 217–229)
Романова Н. П. (вип. 1, 1996, с. 175–200; вип. 2, 1999, с. 18–34)
Романцов В. М. (вип. 2, 1999, с. 183–192)
Романюк М. М. (вип. 1, 1996, с. 65–66; вип. 2, 1999, с. 83–86)
Ротач О. П. (вип. 4, 2008, с. 486–487; вип. 5, 2009, с. 186–219)
Ротач П. П. (вип. 1, 1996, с. 141–147; вип. 4, 2008, с. 448–465)
Рутківська Л. М. (вип. 4, 2008, с. 383–391)
Рутківський В. Г. (вип. 13, 2016, с. 95–98)
Рябченко О. К. (вип. 3, 2005, с. 193–202)
Савенок Л. А. (вип. 3, 2005, с. 202–207)
Савицький С. С. (вип. 2, 1999, с. 95–97; вип. 3, 2005, с. 56–57)
Самойленко Г. В. (вип. 1, 1996, с. 147–151)
Самойленко Л. Г. (вип. 13, 2016, с. 99–110)
Семенко Л. І. (вип. 4, 2008, с. 127–136)
Сергєєва І. А. (вип. 2, 1999, с. 59–61)

- Сидоренко О. О. (вип. 1, 1996, с. 63–65)
Скорульська Н. (вип. 3, 2005, с. 308–317)
Сміленко А. Т. (вип. 4, 2008, с. 372–374)
Смілянець С. І. (вип. 15, 2017, с. 350–356)
Совачева Г. (вип. 5, 2009, с. 220–230)
Спицька О. В. (вип. 1, 1996, с. 73–75)
Стамбол І. І. (вип. 11, 2014, с. 72–85; вип. 12, 2015, с. 406–421; вип. 14, 2016, с. 294–309; вип. 15, 2017, с. 105–121)
Старовойтенко І. В. (вип. 4, 2008, с. 50–66; вип. 5, 2009, с. 65–75; вип. 7, 2010, с. 263–278)
Степанченко Г. В. (вип. 1, 1996, с. 210–214)
Степенькіна П. Я. (вип. 4, 2008, с. 67–81)
Степко В. В. (вип. 13, 2016, с. 299–305)
Стешенко Г. О. (вип. 13, 2016, с. 299–305)
Столярчук Б. Й. (вип. 1, 1996, с. 152–154)
Стрельський Г. В. (вип. 3, 2005, с. 71–72, 175–180)
Струк Д. (вип. 2, 1999, с. 276–278)
Студенець Н. В. (вип. 4, 2008, с. 487–489, 490–492)
Студінський В. А. (вип. 10, 2013, с. 105–116)
Сухобоков О. В. (вип. 1, 1996, с. 66–68)
Тверитникова О. Є. (вип. 13, 2016, с. 158–172)
Тимченко В. М. (вип. 4, 2008, с. 297–305)
Томазов В. В. (вип. 2, 1999, с. 193–200; вип. 12, 2015, с. 194–220; вип. 13, 2016, с. 143–157; вип. 16, 2017, с. 140–150)
Томазова Н. М. (Томозова Н. М.) (вип. 14, 2016, с. 106–115; вип. 16, 2017, с. 104–116)
Томашевський А. П. (вип. 4, 2008, с. 436–442)
Трегуб М. М. (вип. 2, 1999, с. 83–86)
Тригуб О. О. (вип. 10, 2013, с. 178–197)
Тріпутіна Н. П. (вип. 3, 2005, с. 193–202; вип. 4, 2008, с. 154–163)
Усенко І. Б. (вип. 1, 1996, с. 90–93)
Устиновський Д. В. (вип. 3, 2005, с. 287–301)
Федорова Л. Д. (вип. 1, 1996, с. 87–90)
Фещенко В. М. (вип. 5, 2009, с. 130–152)
Філіппова Н. П. (вип. 14, 2016, с. 325–344; вип. 16, 2017, с. 265–285)
Філіпченко Б. М. (вип. 3, 2005, с. 82–106)
Фоменко В. М. (вип. 2, 1999, с. 67–70)
Халак Н. В. (вип. 10, 2013, с. 340–357)
Халмурадова А. А. (вип. 12, 2015, с. 194–220)
Ходоровський М. Д. (вип. 1, 1996, с. 79–83, 83–87; вип. 2, 1999, с. 55–57, 61–64; вип. 3, 2005, с. 239–248; вип. 5, 2009, с. 233–234, 238–240)

- Диганкова Е. Г. (вип. 1, 1996, с. 90–93)
Цимбала О. С. (вип. 10, 2013, с. 479–493)
Цинковська І. І. (вип. 7, 2010, с. 306–333; вип. 16, 2017, с. 162–176)
Ціборовська-Римарович І. Б. (вип. 4, 2008, с. 238–251)
Чабан М. П. (вип. 3, 2005, с. 180–185)
Чепелик В. В. (вип. 2, 1999, с. 240–261)
Черкасова К. Т. (вип. 3, 2005, с. 248–260)
Черновол І. В. (вип. 7, 2010, с. 346–357)
Черняк І. В. (вип. 13, 2016, с. 237–249)
Чишко В. С. (вип. 1, 1996, с. 10–18, 29–44, 115–126; вип. 2, 1999, с. 6–18)
Чухліб Т. В. (вип. 10, 2013, с. 61–77)
Шалак О. І. (вип. 6, 2010, с. 180–192; вип. 16, 2017, с. 305–307)
Швець І. М. (вип. 16, 2017, с. 286–297)
Шеремета Л. О. (вип. 12, 2015, с. 237–250)
Шихненко І. М. (вип. 4, 2008, с. 260–266)
Шкурко М. Т. (вип. 3, 2005, с. 63–64)
Шліхта І. В. (вип. 4, 2008, с. 283–296)
Шовкопляс Т. І. (вип. 4, 2008, с. 478–480, 492–493, 493–494; вип. 11, 2014, с. 370–374; вип. 13, 2016, с. 75–80)
Шостак В. О. (вип. 1, 1996, с. 115–126)
Шудря М. А. (вип. 4, 2008, с. 422–427)
Щербань Т. О. (вип. 2, 1999, с. 118–121)
Юхимець Г. М. (вип. 2, 1999, с. 278–283; вип. 7, 2010, с. 306–333; вип. 16, 2017, с. 162–176)
Якимюк О. Л. (вип. 10, 2013, с. 145–154)
Яковлева І. В. (вип. 16, 2017, с. 72–86)
Яковлев Ю. О. (вип. 10, 2013, с. 155–177)
Яновський О. К. (вип. 1, 1996, с. 77–79)
Яновська Л. В. (вип. 11, 2014, с. 201–210)
Ятищук О. В. (вип. 4, 2008, с. 164–180)
Яценко О. М. (вип. 1, 1996, с. 130–133; вип. 2, 1999, с. 284–303; вип. 3, 2005, с. 36–46, 336–347; вип. 9, 2012, с. 215–230; вип. 10, 2013, с. 402–416; вип. 11, 2014, с. 272–283; вип. 13, 2016, с. 250–268; вип. 14, 2016, с. 233–249, 364–369; вип. 16, 2017, с. 225–237)
Grysińska-Jarmuła К. (вип. 13, 2016, с. 51–74)
Techmańska В. (вип. 13, 2016, с. 221–236)

*Склали Н. П. Марченко,
В. В. Патик*

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- АН СРСР — Академія наук Союзу Радянських Соціалістичних Республік
БК — Бібліографічна комісія
ВБУ — Всенародна бібліотека України при УАН
ВЄД — Волинське спархіальне давньосховище
ВУАН — Всеукраїнська академія наук
ДВУ — Державне видавництво України
ЕІУ — «Енциклопедія історії України»
ЗВО — заклад вищої освіти
ІБД НБУВ — Інститут біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
ІР НБУВ — Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
КДА — Київська духовна академія
РАН — Російська академія наук
ТОДРЛ — «Труды отдела древнерусской литературы»
УАН — Українська академія наук
УБ — «Українська біографістика = Biographistica Ukrainica»
УБР — український бібліографічний репертуар
УБС — «Український біографічний словник»
УНБА — «Український національний біографічний архів»
УНР — Українська Народна Республіка

ДО УВАГИ АВТОРІВ

1. Загальні вимоги

1.1. Редакція приймає статті за адресою:
01601, МСП, Київ-33, вул. Володимирська, 62. Інститут біографічних досліджень НБУВ.

Контактний телефон: +380 44 288 1384

e-mail: ibd@nbuv.gov.ua

1.2. Видання здійснює такі публікації: наукові статті, археографічні дослідження, науково-інформаційні матеріали, рецензії.

1.3. Мови видання — українська, англійська, польська, російська.

1.4. До редакції подається:

– в **обов'язковому порядку** рекомендація до друку відповідної наукової установи та дві рецензії науковців (одна з них — від доктора наук);

– відредагований текст статті у форматі редактора MS Word (розмір аркуша — А4; гарнітура — Times New Roman (CYR); кегль — 14; відстань між рядками — 1,5; поля: ліве — 2,5 см, праве — 1,5 см, верхнє — 2 см, нижнє — 2 см) та два примірники роздруку з неї;

– ілюстративний матеріал (фото, малюнки тощо), придатний для копіювання, який має супроводжуватися відповідною анотацією (легендою) із зазначенням джерела (друкована праця, архівна справа, музейна експозиція тощо) та його місця знаходження.

1.5. Підготовка до друку і публікація статей безкоштовні.

2. Обов'язкові складові наукової публікації

Відповідно до загальних вимог до наукової публікації (Постанова Президії ВАК України від 15.01.2003 р., 7-05/01) остання має містити такі обов'язкові елементи:

– постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із актуальними науковими чи практичними завданнями;

– аналіз останніх вітчизняних і зарубіжних досліджень, у яких розглядається дана проблема з наступним чітким означенням невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

– формулювання цілей статті (постановка завдання);

– виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– висновки дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку;

– список літератури;

– анотацію та резюме;

– ключові слова.

3. Оформлення рукопису, обсяг, послідовність і розташування складових статті

3.1. Обсяг рукопису наукової статті: основний текст — не більше 12 сторінок, із урахуванням малюнків, таблиць і підписів до них, анотацій, резюме, списку літератури — до 18 сторінок; обсяг рецензій і повідомлень — до 5 сторінок.

Рукописи більшого обсягу приймаються до друку лише після попереднього узгодження з редколегією.

3.2. Послідовність друкування окремих складових наукової статті має бути такою:

- УДК — зліва над назвою статті;
- прізвище, ім'я та по батькові автора (авторів) мовою статті (повністю), вчений ступінь і посада, назва установи, у якій виконано дослідження, ідентифікатор ORCID (якщо є), повна поштова адреса, телефон та E-mail для співпраці з авторами — справа над назвою статті;
- назва статті (повинна точно відобразити зміст дослідження, бути короткою, в межах 9 повнозначних слів, містити більшість ключових слів);
- розгорнута анотація (мовою основного тексту);
- ключові слова (не більше семи);
- текст статті;
- список джерел (мовою основного тексту) та References;
- резюме, Abstract (українською мовою, якщо мова статті не українська, та англійською; за бажанням — російською, польською), яке містить назву статті, прізвище та ініціали автора (для англійського варіанта — прізвище та ім'я повністю), учений ступінь і посаду, назву установи, де виконане дослідження, текст з викладом основних положень і висновків (який фактично є перекладом розгорнутої анотації), ключові слова. Обсяг резюме — 1000–1500 знаків.

3.3. Стаття повинна бути підписана автором (або авторами).

3.4. Автор несе повну відповідальність за достовірність наданої інформації та правильність наведених у роботі відомостей (особові дані, написання назв тощо).

4. Мовне та технічне оформлення тексту

4.1. Автори несуть повну відповідальність за бездоганне мовне оформлення тексту відповідно до чинного Правопису, зокрема за дотримання сучасної української наукової термінології, написання прізвищ, власних назв тощо.

4.2. Часто повторювані у тексті словосполучення та назви доречно скоротити, надавши наприкінці статті перелік відповідних скорочень.

4.3. При першому згадуванні у тексті обов'язкове (за винятком побіжного перерахування авторів наукових праць у історіографічному огляді) наведення вичерпної інформації про особу (повне прізвище, ім'я, по батькові, роки народження та смерті).

4.4. Усі застарілі історичні, географічні, суспільно-політичні тощо назви обов'язково мають супроводжуватися вказівкою на їх сучасне написання.

4.5. Усі додаткові відомості оформлюються у вигляді виносок унизу сто-

рінки чи у вигляді Додатків.

4.6. Посилання на джерела та літературу подаються у квадратних дужках цифрами, кожна з яких відповідає лише одній позиції в прикінцевому списку джерел і літератури. Інформація про конкретні сторінки чи аркуші подається через кому ([4, с. 4–7]), а перелік джерел — через крапку з комою чи коротке тире ([4; 8; 24], [6–12]).

5. Джерела та література

5.1. Прикінцевий список джерел і літератури має бути оформлений відповідно до вимог ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1-2003, IDT)» (Київ : Держстандарт України, 2007). Нині його можна оформити відповідно до вимог ВАК України автоматично.

Автоматичний оформлювач бібліографічного опису: <http://vak.in.ua/>

5.2. Список може містити тільки назви праць, на які посилається автор. Рекомендовані списки, переліки тощо можуть бути оформлені як Додаток (значні за обсягом) чи згадуватися в зносках як уточнення.

5.3. Назви праць у прикінцевому списку розташовуються за абеткою.

5.4. Обов'язково вказуються цифрові ідентифікатори об'єкта (DOI), присвоєні науковим статтям, збірникам, монографіям, на які дається посилання.

5.5. Блок REFERENCES наводиться після списку використаних джерел із метою активного включення публікацій в обіг наукової інформації та їх коректного індексування наукометричними системами. Список джерел оформлюється відповідно до міжнародного стандарту APA (American Psychological Association Style).

6. Прикінцеві зауваги

6.1. Редколегія має право редагувати текст статей, погоджуючи остаточний варіант із автором.

6.2. Редколегія може відхиляти рукописи, якщо вони не відповідають вимогам чи проблематиці збірника, або переносити їх в інший випуск, узгодивши це з автором.

6.3. Рукописи статей, відхилені редакційною колегією, авторам не повертаються та не рецензуються.

ОФОРМЛЕННЯ БЛОКУ REFERENCES

У блоці References усі використані джерела наводяться латиницею, тобто джерела, які в оригіналі мають латинську назву, подаються без змін, а кириличні транслітеруються.

Транслітерація здійснюється відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 55 від 27 січня 2010 р. «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» (для української мови).

Транслітерацію можна виконати за допомогою автоматичних систем:

– українська <http://www.slovnuk.ua/services/translit.php> (стандарт — паспортна транслітерація, КМУ 2010);

– російська <http://ru.translit.net/?account=zagranpassport> (стандарт — загранпаспорт).

При оформленні блоку References не використовуються позначки бібліографічного опису за стандартом ВАК («//», «/», «-» , « ; », « : »). Окремі частини запису відокремлюються за допомогою крапки, коми, проміжку, круглих або квадратних дужок та курсиву.

Інформація щодо міжнародного стандарту APA (American Psychological Association Style) є на сайті НБУВ: <http://nbuv.gov.ua/node/929>

Також див.: <https://www.library.cornell.edu/research/citation/apa>

Оформити цитування відповідно до стандарту APA можна на сайті он-лайнного автоматичного формування посилань:

<http://www.citationmachine.net/apa/cite-a-book>

<http://www.bibme.org/apa/book-citation/manual>

ВАЖЛИВО: в елементах опису можна використовувати лише прямі лапки (") та заборонено вживати будь-які кириличні знаки.

Структура бібліографічного посилання на кириличні джерела в References:

- ПІБ авторів (транслітеровані);
- рік видання (у круглих дужках);
- транслітерована назва публікації курсивом та переклад назви англійською мовою в квадратних дужках [];
- транслітерована назва джерела курсивом та її переклад в квадратних дужках, якщо існує офіційна назва англійською мовою [];
- вихідні дані (повна назва місця видання — англійською мовою, назва видавництва — транслітерована);
- зазначення мови [in Ukrainian] або [in Russian].

Правила оформлення цитувань за стандартом APA

Книжка

Прізвище та ініціали автора (авторів) транслітеруються. Якщо кількість авторів (редакторів, укладачів тощо) є більшою за шість осіб, то подається прізвище та ініціали першого автора (редактора, укладача тощо) та *et al.* замість переліку інших осіб. Рік видання вказується в дужках після прізвища та ініціалів автора. Назва книги подається у транслітерованому вигляді (курсивом) та в перекладі англійською мовою (наводиться в квадратних дужках). Зазначаються місце видання англійською мовою та транслітерована назва видавництва. У квадратних дужках вказується мова.

Розділ книжки

Прізвище та ініціали автора (авторів) транслітеруються. Рік зазначається в дужках після прізвища та ініціалів автора. Назва розділу транслітерується та перекладається. Назва книги, з якої взято розділ, транслітерується та перекладається. Подається місце видання англійською мовою та транслітерована назва видавництва. Курсивом указуються транслітеровані назви розділу та книги. Перекладені назви подаються в квадратних дужках.. Після назви

книги в дужках указується прізвище та ініціали редактора (редакторів), які транслітеруються, номер видання, номер тому, сторінки посилання. В квадратних дужках зазначається мова.

Стаття у часопису

Прізвище та ініціали автора (авторів) транслітерується. Назва статті транслітерується і подається англійською мовою в квадратних дужках. Назва журналу наводиться (за наявності) в англійському варіанті або транслітерується. Транслітеровані назви статті й журналу виділяються курсивом. Для часописів, що мають нумеровані томи й випуски, вказуються номер тому й номер випуску, номер тому виділяється курсивом. Слова «том» та «випуск» не зазначаються. Вказується (за наявності) цифровий ідентифікатор (DOI).

Архівне джерело

Зазначається автор, дата, назва (транслітерована та переклад), опис документа (вид — лист, стаття тощо), назва, номер колекції / архівного фонду, номер документа, назва архіву та місце його розташування. В квадратних дужках зазначається мова документа. За відсутності певних даних їх можна опустити й зазначити наявні.

Дисертація, автореферат дисертації

Назва дисертації або автореферата транслітерується (записується курсивом) та перекладається (подається в квадратних дужках). Обов'язково вказується: Doctoral dissertation (дисертація на здобуття ступеня доктора наук), PhD dissertation (дисертація на здобуття ступеня доктора філософії та кандидата наук), Extended abstract of PhD dissertation (автореферат дисертації на здобуття ступеня доктора філософії або кандидата наук) або Master's thesis (магістерська дисертація) тощо. Рік указується в дужках після прізвища та ініціалів автора. Надається транслітерована назва установи, в якій було захищено дисертацію, або її офіційний переклад (останній варіант є бажаним).

Описи можна перевірити у каталогах дисертацій: <http://diss.rsl.ru/> та <http://search.proquest.com/>.

Тези доповідей, матеріали конференцій

Назва доповіді транслітерується (подається курсивом) та перекладається (наводиться в квадратних дужках). Вказується (курсивом), де надруковано доповідь, а саме: тези доповіді — *Abstracts of Papers*, Матеріали (труди) конференції (симпозіуму, з'їзду тощо) — *Proceedings of the Conference (Symposium, Congress etc)*. В дужках подаються сторінки публікації. Вказується місце видання англійською мовою та транслітерована назва видавництва. Дата заходу подається в дужках після прізвища та ініціалів автора. В квадратних дужках указується мова публікації.

Інтернет-джерело

Назва сайту і сторінки транслітерується (подається курсивом) та перекладається (наводиться в квадратних дужках). За наявності зазначається ім'я автора, назва статті, рік публікації. За відсутності матеріалів подається дата звернення до ресурсу. Вказується URL-адреса сайту та мова публікації (в квадратних дужках).

Наукове видання

Українська біографістика
Biographistica Ukrainica

Збірник наукових праць
Інституту біографічних досліджень

Випуск 17

The thematic issue of the collection of scientific works is dedicated to the centenary anniversary of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Vernadsky National Library of Ukraine, that was celebrated in 2018. The destinies of these institutions are indissolubly intertwined with the destinies of people, who have created them and are forming them now. Within this specificity the materials of the collection reveal the theoretical and methodological foundations of representation of the life and career of famous figures of science, education and culture of Ukraine, modern problems and trends of Ukrainian and world Biographistics, Biography Studies and Biobibliography, the issues of electronic biobibliography resources formation.

It is meant for scientists, pedagogues, students and postgraduate students of higher educational institutions, employees of museum, archival and library institutions, local historians.

Відповідальний за випуск: Н. П. Марченко

Редактор-перекладач: Т. В. Герасімова

Оригінал-макет: Д. Л. Сичов

Підписано до друку 25.07.2019 р.

Формат 60x84x16. Умовн. друк. арк. 20,0. Обл.-вид.арк. 21,88

Наклад 200. Зам. № 9

Видавець і виготовлювач

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
03039, Київ, просп. Голосіївський, 3

Збірник зареєстровано Міністерством юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

КВ № 15825-4297Р від 12.10.2009 р.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до Державного реєстру видавців, виготівників

і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 1390 від 11.06.2003 р.